M. TULLII CICERONIS OPERA,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATA.

Accesserunt incerti Auctoris Rhetorica,

Ad Herennium.

TOMUS XI.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER; BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER; LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN; CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB; ET J. ROBINSON.

Excudit T. Davison.

1820.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLÆ,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATÆ.

TOMUS III.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER;
BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER,
LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN;
CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB;
ET J. ROBINSON.

EXCUDIT T. DAVISON.

1820.

In hoc volumine continentur

Epistolæ,
Ad Atticum, Lib. IX.................... *pag.* 1
X. 39
XI.......................... 69
XII. 99
XIII........................ 139
XIV......................... 178
XV. 207
XVI......................... 236
Ad Quintum fratrem, lib. I.................. 265
II.................. 296
III. 320
Ad Brutum 343
A Germanis repertæ.......................... 376
Q. Cicero, de Petitione Consulatûs.............. 384

*
* *

Quæ, in nostrâ editione, uncinis [hunc in morem] *inclusa leguntur, ea vel plane adulterina aut insiticia sunt — vel, propter scripturæ varietatem, pro incertis habenda — vel, licet reipsâ fortasse germana, criticorum tamen dissensione in dubium vocata.*

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber IX.

ARGUMENTUM.

Continentur item hoc libro Pompeii fuga Brundisium, atque inde in Macedoniam transmissio, quæ fuit Idibus Martiis; præmissis antea consulibus L. Cornelio Lentulo et C. Claudio Marcello, cum omnibus pæne magistratibus, cunctoque senatu: æstus animi ægritudoque Ciceronis, Atticum consulentis, cum Pompeius Italiâ cesserit, quid sibi faciendum sit: redeuntemque Cæsarem a Brundisio, quo Pompeium fuerat persecutus, an exspectare debeat; et quo maxime in loco, quo vultu et sermone excipere: denique congressus ipse cum Cæsare, et utriusque discessus. Quæ omnia acciderunt diebus paulo plus viginti. Nam quotidianæ inter eos erant literæ.

(1.) CICERO ATTICO S.

Etsi, cum tu has literas legeres, putabam fore, ut scirem jam quid Brundisii actum esset (nam Canu-

sio IX Cal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie Nonas, XIV die postquam ille Canusio moverat); tamen angebar singularum horarum exspectatione: mirabarque, nihil allatum esse ne rumoris quidem: nam erat mirum silentium.

Sed hæc fortasse κενοσπουδα sunt: quæ tamen jam sciantur, necesse est. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quæro autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; et, si sunt, quâ quandove ituri sint. Urbem quidem jam refertam esse optimatium audio; Sosium et Lupum (quos Cnæus noster ante putabat Brundisium venturos esse, quam se) jus dicere. Hinc vero vulgo vadunt. Etiam M' Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat.

Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus: inde, iter quâ maxime αναπαντητον esset ad Mare Superum, remotis, sive omnino missis, lictoribus. Audio enim, bonis viris, qui et nunc et sæpe antea magno præsidio reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me et severe, in conviviis tempestivis quidem, disputari.

Cedamus igitur; et, ut boni cives simus, bellum Italiæ terrâ marique inferamus, et odia improborum rursus in nos, quæ jam exstincta erant, incendamus, et Lucceii consilia ac Theophani persequamur. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte; vel cum genero, honeste; vel Cæsarem fugit iratum.

Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris timuissent, manerent: Appius et eodem timore, et inimicitiarum recentium: et tamen, præter hunc et C. Cassium, reliqui legati, Faustus proquæstor: ego unus, cui utrumvis liceret. Frater accedet; quem socium hujus fortunæ esse non erat æquum: cui magis etiam Cæsar irascetur: sed impetrare non possum, ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus. Nam

me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timide est, agetur improbe. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

(2.) CICERO ATTICO S.

Etsi Nonis Martiis (die tuo, ut opinor) exspectabam epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam III Nonas ὑπο την ληψιν dedisti, rescribendum putavi.

Gaudere ais te, mansisse me; et scribis, in sententiâ te manere. Mihi autem superioribus literis videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Cnæus bene comitatus conscendisset, et consules transîssent. Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutâsti sententiam? Sed aut ex epistolâ, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te literas eliciam. Brundisio nihildum erat allatum.

O rem difficilem, planeque perditam! quam nihil prætermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! Non esse me unâ cum Pompeio, gaudes: ac proponis, quam sit turpe, me adesse, cum quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. Certe. Contra igitur? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? Impetrabis, inquis, a Cæsare, ut tibi abesse liceat, et esse otioso. Supplicandum igitur? miserum! Quid, si non impetrâro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid, si hoc ipso premar? Accipiam? quid fœdius? Negem? repudiari se totum, magis etiam, quam olim in XXviratu, putabit. Ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi

fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius! tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior, et ipse robustior.

Nam, quod negas te dubitare, quin magnâ in offensâ sim apud Pompeium hoc tempore; non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur, Brundisium me non venisse, cum inter me et Brundisium Cæsar esset? Deinde, etiam scit απαῤῥησιαστον esse in eâ causâ querelam suam. Me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de Urbe, de pecuniâ, de Piceno occupando, plus vidisse, quam se. Sin, cum potuero, non venero; tum erit inimicus: quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

Τις δ' εστι δουλος, του θανειν αφροντις ων;)

sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ασμενιστον fore. Nam, quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; quî hic potest se gerere non perdite? Vita, mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum, aut etiam constantia.

Vixdum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus: eripiebat Hispanias: tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confestim in Græciam persequebatur. Eundum igitur est, nec tam ut belli, quam ut fugæ, socii simus. Nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt: non sunt enim certe, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus. Cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

(3.) CICERO ATTICO S.

Domitii filius transiit Formias VIII Idus, currens ad matrem Neapolim; mihique nuntiari jussit, patrem ad Urbem esse; cum de eo curiose quæsîsset servus noster Dionysius. Nos autem audieramus, eum profectum, sive ad Pompeium, sive in Hispaniam. Id cujusmodi sit, scire sane velim. Nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnæum, non esse faciles nobis ex Italiâ exitus, cum ea tota armis præsidiisque teneatur, hieme præsertim. Nam, si commodius anni tempus esset, vel Infero Mari liceret uti. Nunc, nihil potest, nisi Supero, transmitti; quo iter interclusum est. Quæres igitur et de Domitio et de Lentulo.

A Brundisio nulla adhuc fama venerat: et erat hic dies VII Idus, quo die, suspicabamur, aut pridie, Brundisium venisse Cæsarem: nam Cal. Arpis manserat. Sed, si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnæum: transîsse enim jam putabat, conjecturâ tempestatum ac dierum. Ego nautas eum non putabam habiturum: ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. Sed tota res Brundisina jam quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

(4.) CICERO ATTICO S.

Ego etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo, aut tuas literas lego; tamen et ipse egeo argumento epistolarum, et tibi idem accidere certo scio. Quæ enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur: quæ autem sunt horum temporum, ea jam contrivimus. Sed tamen, ne me totum ægritudini dedam, sumsi mihi quasdam tamquam θέσεις, quæ et politicæ sunt, et tem-

porum horum; ut et abducam animum ab querelis, et in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eæ sunt hujusmodi:

Ει μενετεον εν τῃ πατριδι τυραννουμενῃ; Τυραννουμενης δ' αυτης, ει παντι τροπῳ τυραννιδος καταλυσιν πραγματευτεον, κἀν μελλῃ δια τουτο περι των ὁλων ἡ πολις κινδυνευσειν; Ει ευλαβητεον τον καταλυοντα, μη αυτος αιρηται; Ει πειρατεον αρηγειν τῃ πατριδι τυραννουμενῃ καιρῳ και λογῳ μαλλον, η πολεμῳ; Ει πολιτικον το ἡσυχαζειν, αναχωρησαντα ποι, της πατριδος τυραννουμενης; Ει δια παντος ιτεον κινδυνου, της ελευθεριας περι; Ει πολεμον επακτεον τῃ χωρᾳ, και πολιορκητεον ταυτην τυραννουμενην; Ει και μη δοκιμαζοντα την δια πολεμου καταλυσιν της τυραννιδος, συναπογραπτεον ὁμως τοις αριστοις; Ει τοις ευεργεταις και φιλοις συγκινδυνευτεον εν τοις πολιτικοις, κἀν μη δοκωσιν ευ βεβουλευσθαι περι των ὁλων; Ει ὁ μεγαλα την πατριδα ευεργετησας, δι' αυτο τε τουτο ανηκεστα παθων και φθονηθεις, κινδυνευσειεν αν εθελοντης ὑπερ της πατριδος; Ει εφετεον αυτῳ ἑαυτου ποτε και των οικειοτατων ποιεισθαι προνοιαν, αφεμενῳ τας προς τους ισχυοντας διαπολιτειας;

In his ego me consultationibus exercens, et disserens in utramque partem, tum Græce, tum Latine, et abduco parumper animum a molestiis, et του προυργου τι delibero. Sed vereor, ne tibi ακαιρος sim. Si enim recte ambulaverit is qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

(5.) CICERO ATTICO S.

Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, summæque cum benevolentiæ, tum etiam prudentiæ. Eam mihi Philotimus, postridie quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quæ disputas, difficillima, iter ad Superum, navigatio Infero; discessus Arpinum, ne hunc fugisse; mansio Formiis,

ne obtulisse nos gratulationi, videamur: sed miserius nihil, quam ea videre, quæ tamen jam, jam, inquam, videnda erunt.

Fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, (quo vultu! quo spiritu!) properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatûs.

Hæc qui in meâ villâ non feram, Curtium in curiâ potero ferre? Age, finge me quamvis ευστομαχως hæc ferentem: quid illa, "Dic, M. Tulli," quem habebunt exitum? Et omitto causam reipublicæ, quam ego amissam puto, cum vulneribus suis, tum medicamentis iis quæ parantur: de Pompeio quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) succensui. Semper enim causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa. Hæc igitur mala (quibus majora esse quæ possunt?) considerans, vel potius judicans, ejus operâ accidisse et culpâ, inimicior eram huic, quam ipsi Cæsari. Ut majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam Urbis captæ; quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente (ne dicam gravius), afflixerat; præsentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. Sed ea jam mihi exciderunt. Beneficia ejusdem cogito; cogito etiam dignitatem. Intelligo, serius equidem quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane, nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. Ego igitur, si quis apud Homerum, cum ei et mater et Dea dixisset,

> Αυτικα γαρ τοι επειτα μεθ' Ἑκτορα ποτμος ἑτοιμος,

matri ipse respondit,

> Αυτικα τεθναιην, επει ουκ αρ' εμελλον ἑταιρῳ
> Κτεινομενῳ επαμυναι:

quid, si non ἑταίρῳ solum, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro, talem causam agenti; et ego vero hæc officia mercanda vitâ puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil jam ne inservio quidem. Video, ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum præ his de victoriâ gratulationibus? Timent, inquies. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus, quid actum sit Brundisii: ex eo fortasse mea consilia nascentur, aliæque literæ.

(6.) CICERO ATTICO S.

Nos adhuc Brundisio nihil. Româ scripsit Balbus, putare jam Lentulum consulem transmisisse, nec eum a minore Balbo conventum; quod is hoc jam Canusii audîsset: inde ad se eum scripsisse: cohortesque sex, quæ Albæ fuissent, ad Curium viâ Minuciâ transîsse: id Cæsarem ad se scripsisse, et brevi tempore eum ad Urbem futurum.

Ego utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi, Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. Sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romæ potius. Sed tamen, si est conveniendus, hîc potissimum. Tum reliqua videbimus, id est, et quo, et quâ, et quando.

Domitius, ut audio, in Cosano, et quidem (ut aiunt) paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnæum, laudo: quovis potius certe, quam ut Curtium videat; quem ego patronus adspicere non possum. Quid alios? Sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum Urbem, id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

Scriptâ jam epistolâ, Capuâ literæ sunt allatæ, hoc exemplo:

"Pompeius mare transiit cum omnibus militibus quos secum habuit. Hic numerus est hominum millia XXX; et consules, duo et tribuni plebis, et senatores qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IV Nonas Mart. Ex eâ die fuêre Septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut præcidisse aut incendisse dicunt. De hac re literæ L. Metello, tribuno plebis, Capuam allatæ sunt ab Clodiâ socru, quæ ipsa transiit."

Ante sollicitus eram, et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italiâ exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

.. .. Ουδε μοι ητορ
Εμπεδον, αλλ' αλαλυκτημαι.

Non sum, inquam, (mihi crede) mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primum cum Pompeio, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis, esse, quamvis causâ temere institutâ? præsertim cum ii ipsi, quorum ego causâ timidius me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent: hoc turpe, et me indignum putarent. Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat; id animo æquissimo sequebatur.

Tuas nunc epistolas a primo lego. Hæ me paulum recreant. Primæ monent et rogant, ne me projiciam. Proximæ te gaudere ostendunt, me remansisse. Eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego: deinde emergit rursum dolor, et αισχρου φαντασια. Quamobrem, obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue saltem, aut consolatione, aut consilio, aut quâcumque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix Deus jam.

Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Cæsar concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Cnæum agatur: sed timeo, ne non impetrem. Venit ab eo Furnius (ut quidem scias, quos sequamur): Q. Titinii filium cum Cæsare esse nuntiat; sed illum majores mihi gratias agere, quam vellem. Quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, sed εν δυναμει) cognosce ex ipsius epistolâ. Me miserum! quod tu non valuisti. Unâ fuissemus: consilium certe non defuisset,

Συν τε δυ' ερχομενω ...

Sed acta ne agamus; reliqua paremus. Me adhuc hæc duo fefellerunt; initio spes compositionis, quâ factâ, volebam uti populari vitâ, et sollicitudine senectutem nostram liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris (medius fidius) civis et viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum præesse, verum etiam interesse. Videtur vel mori satius fuisse, quam esse cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

" *Cæsar, Imp. S. D. Ciceroni, Imp.*

" Cum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem; properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin et scriberem ad te, et illum mitterem, gratiasque agerem: etsi hoc et feci sæpe, et sæpius mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad Urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratiâ, dignitate, ope omnium rerum, uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meæ brevitatique literarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces."

(7.) CICERO ATTICO S.

Scripseram ad te epistolam, quam darem IV Idus: sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. Venit autem eo ipso die ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas literas, quæ mihi quiddam quasi animulæ restillârunt: recreatum enim me non queo dicere. Sed plane το συνεχον effecisti. Ego enim non jam id ago (mihi crede) ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis, nec hoc uno, nos unquam rempublicam habituros. Ita neque de otio nostro spero jam, nec ullam acerbitatem recuso. Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effecissem.

Sic ergo habeto, salutares te mihi literas misisse: neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari: pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me, et, quid rectum sit, intelligi, scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes, ægritudine levavit. Itaque utar tuo consilio, et ero in Formiano; ne aut ad Urbem απαντησις mea animadvertatur; aut, si nec hîc nec illic eum videro, devitatum se a me putet.

Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim; id me jam pridem agere intelliges et literis Balbi et Oppii; quarum exempla tibi misi. Misi etiam Cæsaris ad eos, sanâ mente scriptas, quo modo in tantâ insaniâ. Sin mihi Cæsar hoc non concedat; video tibi placere illud, me πολιτευμα de pace suscipere; in quo non extimesco periculum. Cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depacisci velim? Sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam;

Μη μοι γοργειην κεφαλην δεινοιο πελωρου

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus noster Sullani regni similitudinem concupivit. Ειδως σοι λεγω. Nihil ille unquam minus obscure tulit. Cum hocne igitur, inquies, esse vis ? Beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in ..... Sed hæc hactenus.

Causa igitur non bona est ? Immo, optima : sed agetur (memento) fœdissime. Primum, consilium est, suffocare Urbem et Italiam fame, deinde, agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. Sed, cum eadem metuam ab hac parte ; si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut αχαριστιας crimen subire non audeam : quamquam a te ejus quoque rei justa defensio est explicata.

De triumpho tibi assentior ; quem quidem totum facile et libenter abjecero.

Egregie probo fore, ut, dum agamus, ὁ πλους ὡραιος obrepat : si modo, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam quam putabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italiâ nullam relicturum. Tene igitur socio ? Contra (mehercule) meum judicium, et contra omnium antiquorum auctoritatem : nec tam ut illa adjuvem, quam ut hæc ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. Etsi quid te horum fugit ? legibus, judiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumtus, egestates, tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec rem publicam, sustinere.

Abeamus igitur inde quâlibet navigatione : etsi id quidem, ut tibi videbitur : sed certe abeamus. Sciemus enim, (id, quod exspectas) quid Brundisii actum sit. Bonis viris quod ais probari, quæ adhuc fecerimus, scirique ab iis nos non profectos, valde gaudeo ; si est nunc ullus gaudendi locus. De Len-

tulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti, ac nimium optimati.

Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse jam desit: (nec enim aliâ de re nunc ullâ scribi potest; et de hac quid jam amplius inveniri potest?) sed quoniam et ingenium suppeditat, (dico, mehercule, ut sentio) et amor, quo et meum ingenium incitatur; perge, ut facis, et scribe, quantum potes.

In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirascor: sed vale: nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum: etenim literæ tuæ mihi somnum attulerunt.

"*Balbus et Oppius S. D. M. Ciceroni.*

"Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum, consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent. Tamen, freti tuâ humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus; quod si non fuerit prudens, at certe ab optimâ fide et optimo animo proficiscetur. Nos nisi, quod nostro judicio Cæsarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ suæ et Pompeii, id eum facturum, ex ipso cognovissemus; te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et majore cum dignitate per te, qui utrique es conjunctus, res tota confieret: aut, si ex contrario putaremus Cæsarem id non facturum, et eum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus; nunquam tibi suaderemus, contra hominem optime de te meritum, arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Cæsarem pugnares.

"Sed, cum etiamnum, quid facturus Cæsar sit, magis opinari quam scire possimus; non possumus, nisi hoc; non videri eam tuam esse dignitatem, ne-

que fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessarius, arma feras: et hoc, non dubitamus, quin Cæsar, pro suâ humanitate, maxime sit probaturus. Nos tamen (si tibi videbitur) ad Cæsarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quæ sentiemus, ad te scribemus: et tibi fidem faciemus, nos ea suadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, non Cæsaris rationi, esse utilissima: et hoc Cæsarem, pro suâ indulgentiâ in nos, probaturum putamus."

" *Balbus Ciceroni, Imp. S.*

" S. V. B. E. Posteaquam literas communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæsare epistolam accepi, cujus exemplum tibi misi; ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam, et Pompeium reconciliare, et quam remotus sit ab omni crudelitate; quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo.

" De te et tuâ fide et pietate, idem (mehercule), mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem probaturum, exploratum, pro singulari ejus humanitate, habeo; eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius ejus adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse suâ concessit voluntate, ne in iis castris essem, quæ contra Lentulum aut Pompeium futura essent; quorum beneficia maxima haberem; sibique satis esse dixit, si rogatus urbana officia sibi præstitissem; quæ etiam illis, si vellem, præstare possem.

" Itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem, his præsto. Sed (mehercule) rursus jam abjec-

tam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Cæsar est eâ mente, quâ optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, et ab eo præsidium petere, ut petîsti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Præstabo, (si Cæsarem bene novi) eum prius tuæ dignitatis, quam suæ utilitatis, rationem habiturum.

"Hæc quam prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentiâ, quæcumque scribo, tibi scribere: quod te (ita, incolumi Cæsare, moriar) tanti facio, ut paucos æque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique (ut vis) tuam benevolentiam præstare possis: quam (mehercule) te præstaturum confido. Fac valeas."

"*Cæsar Oppio, Cornelio, S.*

"Gaudeo (mehercule) vos significare literis, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod meâ sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me præberem; et Pompeium, darem operam, ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, et diuturnâ victoriâ uti; quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Hæc nova sit ratio vincendi; ut misericordiâ et liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt; et multa reperiri possunt. De his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.

"Cn. Magium, Pompeii præfectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum, et eum statim missum feci. Jam duo præfecti fabrûm Pompeii in

meam potestatem venerunt, et a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quam his qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiis effectum est, ut respublica in hunc statum perveniret."

(8.) CICERO ATTICO S.

Cœnantibus pridie Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quæris, non modo Lucius, sed etiam Aulus, profectus est; alter multos dies. De Reatinorum coronâ quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romæ, nos quoque audieramus. Ecquid potes dicere, cur exierint? In his locis opinio est, conjecturâ magis, quam nuntio aut literis, Cæsarem Formiis a. d. XI Calend. Apriles fore. Hîc ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem,

Μεντορ, πως τ' αρ' ιω, πως τ' αρ προσπτυξομαι αυτον;

Nullam rem unquam difficiliorem cogitavi: sed cogito tamen; nec ero (ut in malis) imparatus. Sed cura ut valeas. Puto enim, diem tuum heri fuisse.

(9.) CICERO ATTICO S.

Tres epistolas tuas accepi postridie Idus: erant autem IV, III, pridie Idus, datæ: igitur antiquissimæ cuique primum respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer: etiam de Supero Mari: palpaboque (ut antea ad te scripsi), ecquonam modo possim, voluntate ejus, nullam rei publicæ partem attingere.

Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta

et delicta nostri amici; ego vero ita facio. Quin ea ipsa, quæ a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini: tanto plus apud me valere beneficii gratiam, quam injuriæ dolorem, volo. Faciamus igitur, ut censes; colligamusque nos. Σοφιστευω enim, simul ut rus decurro; atque in decursu θεσεις meas commentari non desino: sed sunt quædam earum perdifficiles ad judicandum.

De optimatibus, sit sane ita, ut vis. Sed nôsti illud, Διονυσιος εν Κορινθῳ. Titinii filius apud Cæsarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant; me vero nihil delectat aliud, nisi consilium et literæ tuæ. Quare, fac (ut ostendis) ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere: mihi nihil potest esse gratius.

Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum. Ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. Discessu enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum De Concordiâ tibi remisi, et Philotimo dedi.

Nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cujus initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello! in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo; sed interfui sermonibus. Omnis hæc classis Alexandriâ, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphyliâ, Lyciâ, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrnâ, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiæ, et ad occupandas frumentarias provincias, comparatur.

At quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eam maxime salvam volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. Itaque mihi, dubitanti quid me

facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; quâ demtâ, perire melius esset in patriâ, quam patriam servando evertere.

De Septemtrione, plane ita est. Metuo, ne vexetur Epirus. Sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? Prædicat enim palam, et militibus ostendit, se largitione ipsâ superiorem, quam hunc, fore. Illud me præclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter, et ut cum gravitate potius, loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito; ne forte aut absim, cum veniet, aut cursem huc illuc viâ deterrimâ. Bibulum, ut scribis, audio venisse, et redîsse pridie Idus.

Philotimum, ut ais epistolâ tertiâ, exspectabas. At ille Idibus a me profectus est. Eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditæ sunt meæ literæ. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit, et consilium ejus ignoretur.

Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a prætore ait haberi posse, est ille quidem, qui semper in re publicâ fuit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Cæsar scribit in eâ epistolâ, cujus exemplum ad te misi, se velle uti "consilio" meo; age, esto hoc commune: "gratiâ;" ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: "dignitate;" fortasse [sententiæ] consularis. Illud extremum est, "ope omnium rerum." Id ego suspicari cœpi tum ex tuis literis, aut hoc ipsum esse, aut non multo secus. Nam permagni ejus interest, rem ad interregnum non venire. Id assequitur, si per prætorem consules creantur. Nos autem in libris habemus, non modo consules a prætore, sed ne prætores quidem, creari jus esse; idque factum esse nunquam: consules, eo non esse jus, quod majus imperium a minore rogari non sit jus; prætores autem, cum ita rogentur, ut collegæ consulum sint, quorum est majus imperium.

Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galbâ, Scævolâ, Cassio, Antonio.

Τοτε μοι χανοι ευρεια χθων.

Sed, quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habebo. De re frumentariâ recte intelligis ; quæ nullo modo administrari sine vectigalibus potest : nec sine causâ et eos qui circum illum sunt, omnia postulantes, et bellum nefarium, times.

Trebatium nostrum, etsi (ut scribis) nihil bene sperat, tamen videre sane velim : quem fac horteris, ut properet. Opportune enim ad me ante adventum Cæsaris venerit.

De Lanuvino, statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum : neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. Sciebam enim te, quoto anno, et quantum in solo, solere quærere : neque solum Romæ, sed etiam Deli, tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris æstimo, quam æstimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos, propter domum, Antii quam tum habebam, jucundiores mihi fore putabam, et minore impensâ, quam si Tusculanum refecissem : volui HS D : egi per prædem, ille daret, Antii cum haberet venale : noluit. Sed nunc omnia ista jacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. Sed ejus dementias cave contemnas. Valde est venustum : quamquam mihi ista omnia jam addicta vastitati videntur.

Respondi epistolis tribus : sed exspecto alias : nam me adhuc tuæ literæ sustentârunt. Data Liberalibus.

(10.) CICERO ATTICO S.

Nihil habebam, quod scriberem. Neque enim novi quidquam audieram ; et ad tuas omnes re-

scripseram pridie. Sed, cum me ægritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer (in quo uno acquiesco), hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui.

Amens mihi fuisse videor a principio; et me una hæc res torquet, quod non, omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem, Pompeium, tamquam unus manipularis, secutus sim. Vidi hominem XIV Cal. Febr. plenum formidinis: illo ipso die sensi, quid ageret: nunquam mihi postea placuit; nec unquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere; nihil nisi fugam cogitare. Quid quæris? sicut εν τοις ερωτικοις alienant immundæ, insulsæ, indecoræ; sic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. Nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil literæ, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto; evolare cupio.

Do, do pœnas temeritatis meæ: etsi quæ fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil præter fugam quæreretur, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi et maximi, quod, nondum vident homines, quale futurum sit, perhorrui. Quæ minæ municipiis; quæ nominatim viris bonis! quæ denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud, "Sulla potuit; ego non potero?" Mihi autem hæserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium, contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathoniâ pugnâ cecidit, arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna, recte, immo jure fortasse: sed quid eorum victoriâ crudelius? quid funestius?

Hujus belli genus fugi, et eo magis, quod crude-

liora etiam cogitari et parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem, esse dixerunt, Getarum, et Armeniorum, et Colchorum, copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiæ?

Hunc, primum, mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui, cogitabam: urbem autem, et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; et tamen spes quædam me obtentabat, fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris, aut ille tantum flagitii, admitteret.

Alia res nunc tota est, alia mens mea. Sol (ut est in tuâ quâdam epistolâ) excidisse mihi e mundo videtur. Ut, ægroto dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompeius in Italiâ fuit, sperare non destiti. Hæc, hæc me fefellerunt: et (ut verum loquar) ætas, jam a diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectatione molliit. Nunc, si vel periculo experiendum erit, experiar certe, ut hinc avolem. Ante oportuit fortasse: sed ea, quæ scripsi, me tardârunt, et auctoritas maxime tua. Nam, cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo, servoque diligentissime. Erat igitur in eâ, quam X Calend. Februarii dederas, hoc modo: "Sed videamus, et Cnæus quid agat, et illius rationes quorsum fluant. Quod si iste Italiam relinquet; faciet omnino male, et, ut ego existimo, αλογιστως. Sed tum demum consilia nostra commutanda erunt." Hoc scribis post diem quartum quam ab Urbe discessimus; deinde VIII Calend. Februarias, "Tantummodo Cnæus noster, ne, ut Urbem αλογιστως reliquit, sic Italiam relinquat."

Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. Est enim sic: "Sed venio ad consultationem tuam. Si Cnæus Italiâ cedit, in Urbem redeundum puto: quæ enim finis peregrina-

tionis ?" Hoc mihi plane hæsit: et nunc ita video, infinitum bellum junctum miserrimâ fugâ, quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ.

Sequitur χρησμος VI Calend. Februarias: "Ego, si Pompeius manet in Italiâ, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ασπονδον strui existimo.' Hujus igitur belli ego particeps et socius et adjutor esse cogor, quod et ασπονδον est, et cum civibus.

Deinde VII Idus Februarias, cum jam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quamdam hoc modo: "Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. Summo enim periculo facies, nec reipublicæ proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris." Quem φιλοπατριν ac πολιτικον hominis prudentis et amici, tali admonitu, non moveret auctoritas?

Deinceps III Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti, sic: "Quod quæris a me, fugamne [fidam, an moram deserendam,] utiliorem putem; ego vero in præsentia subitum discessum, et præcipitem profectionem, cum tibi, tum ipsi Cnæo, inutilem et periculosam puto: et satius esse existimo, vos dispertitos, et in speculis, esse. Sed (medius fidius) turpe nobis puto esse de fugâ cogitare." Hoc turpe Cnæus noster biennio ante cogitavit: ita sullaturit animus ejus et proscripturit diu.

Inde, ut opinor, cum tu ad me quædam γενικωτερον scripsisses, et ego mihi a te quædam significari putâssem, ut Italiâ cederem; detestaris hoc diligenter XI Calend. Martias: "Ego vero nullâ epistolâ significavi, si Cnæus Italiâ cederet, ut tu unâ cederes: aut, si significavi, non dico, fui inconstans, sed demens." In eâdem epistolâ, alio loco, "Nihil relinquitur, nisi fuga: cui te socium neutiquam puto esse oportere, nec unquam putavi."

Totam autem hanc deliberationem evolvis accura-

tius in literis VIII Calend. Mart. datis: "Si M' Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius, et constiterit alicubi, hanc νεκυιαν relinquas; et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris, quam cum hoc in eâ, quæ perspicitur futura, colluvie regnare." Multa disputas huic sententiæ convenientia. Inde ad extremum, "Quid si," inquis, "Lepidus et Volcatius discedunt? plane απορω. Quod evenerit igitur, et quod egeris, id στερκτεον putabo." Si tum dubitâras, nunc certe non dubitas, istis manentibus.

Deinde in ipsâ fugâ V Cal. Martias: "Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. Commodissime enim το μελλον ibi καραδοκησεις." Ad Cal. Martias, cum ille quintum jam diem Brundisii esset: "Tum poterimus deliberare, non scilicet integrâ re, sed certe minus infractâ, quam si unâ projeceris te." Deinde IV Nonas Martias, ὑπο την ληψιν cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: "Cras scribam plura, et ad omnia: hoc tamen dicam, non pœnitere me consilii de tuâ mansione: et, quamquam magnâ sollicitudine, tamen (quia minus mali puto esse, quam in illâ profectione) maneo in sententiâ, et gaudeo te mansisse."

Cum vero jam angerer, et timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum, III Nonas Martias, "Tamen, te non esse unâ cum Pompeio, non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile; et illi, quoquo tempore fiet, erit ασμενιστον. Sed hoc ita dico, si hic, quâ ratione initium fecit, eâdem cætera aget, sincere, temperate, prudenter; valde videro, et consideratius utilitati nostræ consuluero." VII Idus Martias, scribis, Peducæo quoque nostro probari, quod quiêrim; cujus auctoritas multum apud me valet.

His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito; adversus me, nihil opus est: sed con-

sciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tu te hortare; et me omnino tuâ cogitatione adjuva. Hîc nihildum de reditu Cæsaris audiebatur. Ego his literis hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, et in eo acquievi.

(11.) CICERO ATTICO S.

Lentulum nostrum scis Puteolis esse: quod cum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appiâ (cum is paulum lecticam aperuisset) cognôsse; etsi vix verisimile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum literas. Inventus est vix in hortis suis se occultans; literasque mihi remisit, mirifice gratias agens Cæsari: de suo autem consilio, C. Cæcio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie exspectabam, id est XIII Cal. Apriles.

Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo, mehercule, (ut mihi visus est) temperatus et prudens: existimatus quidem est semper auctor otii. Quam ille hæc non probare mihi quidem visus est! quam illam νεκυιαν (ut tu appellas) timere! Huic ego, in multo sermone, epistolam ad me Cæsaris ostendi, eam, cujus exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, consilio meo se uti velle, gratiâ, dignitate, ope rerum omnium. Respondit, se non dubitare, quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quæreret. Utinam aliquod, in hac miseriâ reipublicæ, πολιτικον opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in eâ sententiâ esse confidebat, et se auctorem fore pollicebatur.

Pridie apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Martias Brundisio profectum, atque ibi Pompeium reliquisse, dicebat: quod etiam, qui VIII Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, [qui prudentiâ potis

attendere] sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas: quæ Lucceium loqui! quæ totam Græciam! quæ vero Theophanem! et tamen omnes spes salutis in illis est: et ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem, prætermissurum sceleris putas? quorum creditores convenire dicuntur. Quid eos autem, cum vicerint, in cives effecturos? quam vero μακροψυχιαν Cnæi nostri esse? nuntiant Ægyptum, et Arabiam Ευδαιμονα, et Μεσοποταμιαν, cogitare, Hispaniam abjecisse. Monstra narrant; quæ falsa esse possunt. Sed certe et hæc perdita sunt, et illa non salutaria.

Tuas literas jam desidero. Post fugam nostram, nunquam jam [nostrarum] intervallum fuit. Misi ad te exemplum literarum mearum ad Cæsarem; quibus me aliquid profecturum puto.

"*Cicero, Imp. S. D. Cæsari, Imp.*

"Ut legi tuas literas, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad Urbem essem; te velle uti consilio et dignitate meâ, minus sum admiratus: de gratiâ et de ope quid significares, mecum ipse quærebam. Spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te (pro tuâ admirabili ac singulari sapientiâ) de otio, de pace, de concordiâ civium, agi velle arbitrarer: et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam.

"Quod si ita est; et si qua de Pompeio nostro tuendo, et tibi ac reipublicæ reconciliando, cura te attingit; magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam, profecto reperies neminem: qui et illi semper, et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumtis armis, belli ullam partem attigi; judicavique, eo bello te violari, contra cujus honorem,

populi Romani beneficio concessum, inimici atque invidi niterentur. Sed, ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuæ fui, verum etiam cæteris auctor ad te adjuvandum ; sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos præcipue colerem, et quibus essem, sicut sum, amicissimus.

"Quamobrem, a te peto, vel potius omnibus precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse, in maximi beneficii memoriâ, possim. Quæ si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum : sed (ut arbitror) et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet, me e paucis, et ad utriusque vestrûm et ad civium concordiam, per te, quam accommodatissimum, conservari.

"Ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, cum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses ; tamen, lectis ejus literis, quas ad me gratissimo animo de tuâ liberalitate beneficioque misit, eamdem me salutem a te accepisse putavi, quam ille : in quem si me intelligis esse gratum ; cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim."

(12.) CICERO ATTICO S.

Legebam tuas literas XIII Calendas, cum mihi epistola affertur a Leptâ, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portûs teneri. Non (medius fidius) præ lacrymis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. Misi ad te exemplum. Miseros nos ! cur non omnes fatum illius unâ exsecuti sumus ? Ecce autem a Matio et Trebatio eadem : quibus Minturnis obvii Cæsaris tabellarii. Torqueor infelix, ut jam illum Mucianum exitum exoptem. At quam honesta, at quam expedita, tua consilia !

quam evigilata tuis cogitationibus, quâ itineris, quâ navigationis, quâ congressûs, sermonisque cum Cæsare! Omnia tum honesta, tum cauta; in Epirum vero invitatio quam suavis! quam liberalis! quam fraterna!

De Dionysio sum admiratus, (qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panætius) a quo impurissime hæc nostra fortuna despecta est. Odi hominem, et odero. Utinam ulcisci possem! sed illum ulciscentur mores sui.

Tu, quæso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet; fossâ et vallo septum tenet; fugâ prohibet; nos vivimus, et stat urbs ista? Prætores jus dicunt? ædiles ludos parant? viri boni usuras perscribunt? ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? Boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores præsertim et armati, vim et manus afferent.

Quid censes igitur? Ecquidnam est tui consilii [ad finem] hujus miserrimæ vitæ? Nunc doleo, nunc torqueor, cum quibusdam aut sapiens videor, quod unâ non ierim, aut felix fuisse. Mihi contra: nunquam enim illius victoriæ socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas literas, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? Actum est. Nullâ re jam possum juvari, qui, ne quod optem quidem, jam habeo, nisi ut aliquâ inimici misericordiâ liberemur.

Ουκ εστ' ετυμος λογος (ut opinor) ille de ratibus. Quid enim est, quod Dolabella his literis, quas III Idus Mart. a Brundisio dedit, hanc ευημεριαν quasi Cæsaris scriberet, Pompeium in fugâ esse, eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. Hîc quidem mera scelera loquuntur: sed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem melior Dolabellâ.

(13.) CICERO ATTICO S.

Tuas, XI Calendas, accepi literas, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus quid actum sit: et certe ita est: nec interim potest quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem. Quamquam hæ mihi literæ Dolabellæ jubent ad pristinas cogitationes reverti. Fuit enim, pridie Quinquatrus, egregia tempestas, quà ego illum usum puto.

Συναγωγη consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam. Nec enim me tam hæc mala angebant, quam suspicio culpæ ac temeritatis meæ: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt.

Quod meâ prædicatione factum esse scribis, magis quam illius merito, ut tantum ei debere viderer; est ita. Ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret: quæ si maxime meminissem, tamen illius temporis similitudinem jam sequi deberem. Nihil me adjuvit, cum posset: at postea fuit amicus, etiam valde; ecquam ob causam, plane nescio. Ergo ego quoque illi. Quin etiam illud par in utroque nostrûm, quod ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! Mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc, eum juvare quâ re possim, scio: nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adjuvandum putarem. Tantum offendere animum ejus hîc manens nolo. Nec (mehercule) ista videre, quæ tu potes jam animo providere, nec interesse istis malis, possem. Sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario, sine ullâ spe reditûs, cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ελαπιζεν, ut puto; sed certe dicebat, peditum CCIƆƆ, equi-

tum sex, polliceri sumtu suo annos decem. Sed sit hoc λαπισμα: magnas habet certe copias: et habebit, non (ut ille) vectigal, sed civium bona.

Adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt (ut tu scribis) ludum. Ac vellem, [quinam hi, significâsses.] Sed et iste, quia plus ostenderat quam fecit, [amatur;] et vulgo, illum qui amârunt, non amant. Municipia vero, et rustici Romani, illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare, ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. Ego autem non tam γοητειαν hujus timeo, quam πειθαναγκην. Αἱ γαρ των τυραννων δεησεις (inquit Πλατων) οισθ' ὁτι μεμιγμεναι αναγκαις.

Illa αλιμενα video tibi non probari: quæ ne mihi quidem placebant: sed habebam in illis et occultationem, et ὑπηρεσιαν fidelem: quæ si mihi Brundisii suppeterent, mallem. Sed ibi occultatio nulla est. Verum, ut scribis, cum scierimus.

Viris bonis me non nimis excuso. Quas enim eos cœnas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas! quam tempestivas! Sed, sint quamvis boni, non sunt meliores, quam nos: moverent me, si essent fortiores.

De Lanuvino Phameæ erravi: Trojanum somniabam. Id ego volui D: sed pluris est. Istud tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. Nos quæ monstra quotidie intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam conjectus est. Lentulus noster Puteolis est, αδημονων, (ut Cæcius narrat) quid agat: διατροπην Corfiniensem reformidat: Pompeio nunc putat satisfactum: beneficio Cæsaris movetur: sed tamen movetur magis perspectâ re. Tene hæc ferre posse?

Omnia misera: sed hoc nihil miserius; Pompeius Cn. Magium de pace misit; et tamen oppugnatur;

quod ego non credebam: sed habeo a Balbo literas, quarum ad te exemplum misi. Lege, quæso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnæus noster locum, ubi hortos ædificaret, dedit: quem cui nostrûm non sæpe prætulit? Itaque miser torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam rejicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis literis, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illâ eâdem sententiâ miserâ et desperatâ; quando hoc miserius esse nihil potest.

" *Balbus Ciceroni, Imp. S.*

" Cæsar nobis literas perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistolæ scire poteris, eum valde esse distentum, qui tantâ de re tam breviter scripserit. Si quid præterea novi fuerit, statim tibi scribam."

" *Cæsar Oppio, Cornelio, S.*

" A. d. VII Id. Mart. Brundisium veni: ad " murum castra posui. Pompeius est Brundisii. Misit " ad me Cn. Magium de pace. Quæ visa sunt, re- " spondi. Hoc vos statim scire volui. Cum in spem " venero, de compositione aliquid me conficere, sta- " tim vos certiores faciam."

" Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque, quod absens facere possum, opto. Quod si unâ essem, aliquid fortasse proficere possem videri: nunc exspectatione crucior."

(14.) CICERO ATTICO S.

Miseram ad te IX Cal. exemplum epistolæ Balbi ad me, et Cæsaris ad eum; ecce tibi eodem die Capuâ literas [accepi] ab Q. Pedio: Cæsarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo: "Pompeius se oppido tenet. Nos ad portas castra habemus. Conamur opus magnum, et multorum dierum, propter altitudinem maris. Sed tamen nihil est, quod potius faciamus. Ab utroque portûs cornu, moles jacimus, ut aut illum quamprimum trajicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus, aut exitu prohibeamus."

Ubi est illa pax, de quâ Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam αυθεντικως narrabant; Cn. Carbonis, M. Bruti, se pœnas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis, hoc socio, fuisset: nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sullâ duce fecisset [ad ambitionem: a se,] quibus exsilii pœna superioribus legibus non fuisset, ab illo patriæ proditores, de exsilio reductos esse: queri de Milone per vim expulso: neminem tamen se violaturum, nisi qui arma. Hæc contra Bæbius quidam, a Curione III Id. profectus, homo non infans, [sed quis, ulli non dicat.] Plane nescio, quid agam. Illinc equidem Cnæum profectum puto. Quidquid est, biduo sciemus. A te nihil: ne Anteros quidem quid literarum: nec mirum: quid enim est, quod scribamus? ego tamen nullum diem prætermitto.

Scriptâ epistolâ, literæ mihi ante lucem a Leptâ Capuâ redditæ sunt, Idib. Mart. Pompeium a Brundisio conscendisse, at Cæsarem a. d. VII Cal. April. Capuæ fore.

(15.) CICERO ATTICO S.

Cum dedissem ad te literas, ut scires Cæsarem Capuæ VII Calend. fore, allatæ mihi sunt literæ, eum in Albano apud Curionem V Calend. fore. Eum cum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam, quam peto, dederit, utar conditione: sin minus, impetrabo aliquid a me ipso.

Ille (ut ad me scripsit) legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus: et tamen ipse Græciam spectare potius, quam Hispanias. Sed hæc longius absunt. Me nunc et congressus hujus stimulat (is vero adest), et primas ejus actiones horreo. Volet enim, credo, S. C. facere: volet augurum decretum: rapiemur (aut absentes vexabimur), velut consules roget prætor, vel dictatorem dicat: quorum neutrum jus est. Sed, si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio.

Cum tu hæc leges, ego illum fortasse convenero. Τετλα, κυντερον: ne illud quidem nostrum proprium. Erat enim spes propinqui reditûs; erat hominum querela. Nunc exire cupimus; quâ spe reditûs, mihi quidem nunquam in mentem venit. Non modo autem nulla querela est municipalium hominum, ac rusticorum; sed contra metuunt, ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam est miserius, quam remansisse; nec optatius, quam evolare, non tam ad belli, quam ad fugæ, societatem.

Sed tu omnia consilia differebas in id tempus, cum sciremus, quæ Brundisii acta essent. Scimus nempe: hæremus nihilo minus. Vix enim spero mihi hunc veniam daturum; etsi multa affero justa ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque sermonem, omnibus verbis expressum, statim mittam. Tu nunc omni amore enitere, ut nos curâ tuâ

et prudentiâ juves. Ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. Omnia nobis imparatis agenda: sed tamen

. . . . αλλα μεν αυτος, (ut ait ille)
Αλλα δε και δαιμων ὑποθησεται.

Quidquid egero, continuo scies. Mandata Cæsaris ad consules et ad Pompeium, quæ rogas, nulla habeo: neque descripta attulit illa Lucius. E viâ misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet.

Quod scribis, asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse; vide, quam sim antiquorum hominum. Te (medius fidius) hanc rem gravius putavi laturum esse, quam me. Nam, præterquam quod te moveri arbitror oportere injuriâ quæ mihi a quoquam facta sit; præterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit? Sed, tu id quanti æstimes, tuum judicium est. Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum male sanum semper putavi; nunc etiam impurum et sceleratum puto; nec tamen mihi inimiciorem, quam sibi.

De Philargyro bene: causam certe habuisti et veram et bonam; relictum esse me potius, quam reliquisse. Cum dedissem jam literas a. d. VIII Calendas; quos cum Matio et Trebatio miseram, pueri epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

" *Matius et Trebatius Ciceroni, Imp. S.*

" Cum Capuâ exîssemus, in itinere audiimus Pompeium Brundisio a. d. XVI Calend. April. cum omnibus copiis, quas habuit, profectum esse: Cæsarem postero die in oppidum introîsse; concionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Calend.

esse ad Urbem, et paucos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Cæsaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum scires. Mandata tua nobis curæ sunt; eaque, ut tempus postulârit, agemus. Trebatius Scævola facit, ut antecedat.

" Epistolâ conscriptâ, nuntiatum est nobis, Cæsarem, a. d. VIII Cal. Apriles, Beneventi mansurum; a. d. VII Capuæ; a. d. VI Sinuessæ. Hoc pro certo putamus."

(16.) CICERO ATTICO S.

Cum, quod scriberem ad te, nihil haberem; tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi literas. A. d. VI Cal. Cæsarem Sinuessæ mansurum nuntiabant. Ab eo mihi literæ redditæ a. d. VII Calend. quibus jam *opes* meas, non (ut superioribus) *opem*, exspectat. Cum ejus clementiam Corfiniensem illam per literas collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

" *Cæsar, Imp. Ciceroni, Imp. S. D.*

" Recte auguraris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate. Atque ego cum ex ipsâ re magnam capio voluptatem; tum, meum factum probari ab te, triumpho gaudio. Neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam et me mei similem esse, et illos sui.

" Tu, velim, mihi ad Urbem præsto sis, ut tuis consiliis atque opibus (ut consuevi) in omnibus rebus utar. Dolabellâ tuo nihil scito mihi esse jucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim

aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia."

(17.) CICERO ATTICO S.

Trebatium, VI Calendas, (quo die has literas dedi) exspectabam. Ex ejus nuntio Matiique literis meditabor, quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! nec dubito, quin a me contendat, ad Urbem veniam. Senatum enim Calendis velle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi jussit. Ergo ei negandum est? Sed quid præcipio? Statim ad te perscribam omnia. Ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quo alio.

Volo Ciceroni meo togam puram dare: istic puto. Tu, quæso, cogita, quid deinde: nam me hebetem molestiæ reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone: ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. Qui autem veniunt inde, κινδυνώδη nuntiant. Sane in magnis curis etiam hæc me sollicitat: in hac enim fortunâ perutilis ejus et opera et fidelitas esset.

(18.) CICERO ATTICO S.

Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret; et in eo mansimus, ne ad Urbem. Illa fefellerunt, facilem quod putâramus. Nihil vidi minus. Damnari se nostro judicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego, dissimilem illorum esse causam. Cum multa; Veni igitur, et age de pace. Meone, inquam, arbitratu? An tibi, inquit, ego præscribam? Sic, inquam, agam, Senatui non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Græciam transportari; multaque, inquam, de Cnæo

deplorabo. Tum ille, Ego vero ista dici nolo. Ita putabam, inquam: sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est, multaque quæ nullo modo possem silere, si adessem; aut non veniendum. Summa fuit, ut ille, quasi exitum quærens, ut deliberarem. Non fuit negandum. Ita discessimus.

Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi; quod mihi jam pridem usu non venit. Reliqua, o Dii! qui comitatus! quæ (ut tu soles dicere) νεκυια! in quâ erat Eros Celeris. O rem perditam! o copias desperatas! Quid, quod Servii filius? quod Titinii? quot in his castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur! Sex legiones. Multum vigilat, audet: nullum video finem mali.

Nunc certe promenda tibi sunt consilia: hoc fuerat extremum. Illa tamen κατακλεις illius est odiosa, quam pæne præterii: si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. Vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti? certe. Credo reliqua. Quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. Inde exspecto quidem λαλαγευσαν illam tuam. Tu (malum!) inquies, actum ne agas. Etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. Sed ego tuas literas exspecto. Nihil est enim jam, ut antea, "Videamus, hoc quorsum evadat." Extremum fuit de congressu nostro; quo quidem non dubito quin istum offenderim. Eo maturius agendum est. Amabo te, epistolam, et πολιτικην: valde tuas literas nunc exspecto.

(19.) CICERO ATTICO S.

Ego meo Ciceroni (quoniam Româ caremus) Arpini potissimum togam puram dedi: idque municipibus nostris fuit gratum: etsi omnes et illos, et quâ iter feci, mœstos afflictosque vidi: tam tristis et tam atrox est αναθεωρησις hujus ingentis mali.

Delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quæ, etiam cum a bonis viris, cum justo in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quam censes acerba nunc esse, cum a perditis, in civili nefario bello, petulantissime fiant? Cave autem putes, quemquam hominem in Italiâ turpem esse, qui hinc absit. Vidi ipse Formiis universos; neque (mehercule) unquam homines putavi; et nôram omnes; sed nunquam uno loco videram.

Pergamus igitur, quo placet; et nostra omnia relinquamus. Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si unâ fuissemus. Tum enim eramus in maximâ spe; nunc, ego quidem, in nullâ: nec, præter me, quisquam Italiâ cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec (mehercule) hoc facio reipublicæ causâ, quam funditus deletam puto; sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat; et simul, quod ea, quæ fiunt, aut quæ certe futura sunt, videre non possum. Etiam equidem senatûs-consulta facta quædam jam puto; utinam in Volcatii sententiam! Sed quid refert? est enim una sententia omnium. Sed erit injustissimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium, aut certe capiendum, cum Pontio Titiniano: etsi hic quidem timoris causâ; ille vero .... Sed stomachari desinamus; et aliquando sententiam, ut nihil novi, nisi [id, quod minimum vellem,] spiritum reliquum esse.

Nos, quoniam Superum Mare obsidetur, Infero navigabimus; et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; et, boni cives, amantes patriæ, mare infestum habebimus. Aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. In Ægyptum nos abdemus? exercitu pares esse non possumus: pacis fides nulla est. Sed hæc satis deplorata sunt. Tu, velim, literas Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi plane obmutuerunt.

Ego tuis consiliis usus sum, maximeque, quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui; et, ad Urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quæso, quam accuratissime, (jam enim extrema sunt) quid placeat, quid censeas: etsi jam nulla dubitatio est. Tamen, si quid, vel potius quidquid, veniet in mentem, scribas, velim.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD ATTICUM
Liber X.

ARGUMENTUM.

Argumentum idem fere est libri hujus et superioris: querimonia de perditis Cæsaris et Pompeii consiliis: Curionis congressus, proprætoris in Siciliam proficiscentis, largeque et liberaliter de suâ Cæsarisque in Ciceronem voluntate pollicentis: Quinti filii scelus, Romam profecti, Hirtioque tum patris tum patrui excedendi consilia indicantis: deliberatio, an, quæ in Hispaniâ gerantur, exspectandum sit, ad quod et sui et multi alii hortabantur: Cæsaris literæ, ne quo progrediatur, monentis: Cœlii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum a bello, rogantis: Antonii, id ipsum, et mandatum sibi significantis, ne quem Italiâ excedere permittat: congressus cum Servio Sulpicio: fuga Catonis, ex Siciliâ in Africam transmittentis: firmum propositum proficiscendi, primum occulte, postea palam. Scriptæ sunt epistolæ ex ante diem III Non. Apriles, ad XIV Calendas Junias, plus minus: iisdem, L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello, Coss.

(1.) CICERO ATTICO S.

Tertio Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi literas, et paululum respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. Per enim magni æstimo, tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita lætor, ut me quasi patris ejus, cui semper uni plurimum tribui, judicio comprobari putem: qui mihi (quod sæpe soleo recordari) dixit olim, Nonis illis Decembribus, cum ego, Sexte, quidnam ergo?

Μη μαν (inquit ille) ασπουδει γε και ακλειως απολοιμην,
Αλλα μεγα ῥεξας τι, και εσσομενοισι πυθεσθαι.

Ejus igitur mihi vivit auctoritas; et simillimus ejus filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille: quem salvere, velim, jubeas plurimum.

Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs, (jam enim illum emtum pacificatorem perorâsse puto, jam actum aliquid esse in consessu senatorum; senatum enim non puto) tamen suspensum me tenes; sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. Quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas, et id jam fieri? quæ tu scelera partim parari, et jam cogitari, partim ex tempore futura, censes?

Ego vero Solonis, popularis tui, et (ut puto) etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset; nisi tu aliter censes; et hinc abero, et filii. Sed alterum mihi est certius: nec præripiam tamen; exspectabo tuum consilium, et eas literas, nisi alias jam dedisti, quas, scripsi, ut Cephalioni dares.

Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare, me attractum iri, si de pace agatur; mihi omnino non venit in mentem, quæ possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu et provinciâ Pompeium: nisi forte

iste Summanus ei potest persuadere, ut, dum oratores eant et redeant, quiescat. Nihil video, quod sperem, aut quod jam putem fieri posse; sed tamen hoc ipsum est unum των πολιτικωτατων σκεμματων, "veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliquâ de re bonâ deliberaturus sit." Quare, si quid ejusmodi evenerit, ut arcessamur, (quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit) sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. Nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris consilii esset.

Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum: tuaque ista crebra εκφωνησις, Ὑπερευ, me sola adhuc delectavit. Literas tuas vehementer exspecto, quas quidem credo jam datas esse.

Tu cum Sexto servâsti gravitatem eamdem, quam mihi præcipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens. De juvenibus, quæ ex Tulliâ audîsti, vera sunt.

[M. Antonii] istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste, quam verbo. Hæc est [ασή,] in quâ nunc sumus, mortis instar. Aut enim mihi libere inter malos πολιτευτεον fuit, aut vel periculose cum bonis. Aut nos temeritatem bonorum sequamur, aut audaciam improborum insectemur. Utrumque periculosum est: at hoc, quod agimus, nec turpe, nec tamen tutum.

Istum, qui filium Brundisium de pace misit, (de pace idem sentio, quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime) legatum iri non arbitror; cujus adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. Eo minus habeo necesse scribere, aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut leger.

(2.) CICERO ATTICO S.

Ego cum accepissem tuas literas Nonis April. quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postri-

die mansurus, et inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerenturque nihilominus, quæ sine nobis agi possunt. Λαλαγευσα jam adest, et animus ardet; nec est quidquam, quo, et quâ. Sed hæc nostra erit cura et peritorum. Tu tamen, quod poteris, (ut adhuc fecisti) nos consiliis juvabis. Res sunt inexplicabiles. Fortunæ sunt committenda omnia. Sine spe conamur ullâ. Si melius quid acciderit, mirabimur.

Dionysium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit. Sed et tempus alienum est; et homini non amico nostra incommoda, tanta præsertim, spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

(3.) CICERO ATTICO S.

Cum, quod scriberem, plane nihil haberem, hæc autem reliqua essent, quæ scire cuperem; profectusne esset; quo in statu Urbem reliquisset; in ipsâ Italiâ quem cuique regioni aut negotio præfecisset; ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatûs-consulto de pace legati; cum igitur hæc scire, deditâ operâ has ad te literas misi. Feceris igitur commode, mihique gratum, si me de his rebus, et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco. A. d. VII Idus, alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi; et pridie dederam meâ manu longiorem.

Visum te aiunt in regiâ; nec reprehendo; quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. Sed exspecto tuas literas: neque jam sane video, quid exspectem: sed tamen, etiam si nihil erit, id ipsum ad me, velim, scribas.

Cæsar mihi ignoscit per literas, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit.

Facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. Homines ridiculos! qui, cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum misi ad te Cæsaris literarum.

(4.) CICERO ATTICO S.

Multas a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas; eam vero, quæ voluminis instar erat, sæpe legendam, sicuti facio: in quâ non frustra laborem suscepisti; mihi quidem pergratum fecisti. Quare, ut id, quoad licebit, (id est, quoad scies ubi simus) quam sæpissime facias, te vehementer rogo.

At deplorandi quidem (quod quotidie facimus) sit jam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quædam, quod profecto potest. Non enim jam, quam dignitatem, quos honores, quem vitæ statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim; quid præstiterim, quâ in laude vixerim: his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter, omnia amisimus.

Hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum: quorum societatis et sceleratæ consensionis fides quo eruperit, vides. Alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit: modo Italiâ expulit: nunc aliâ ex parte persequi, et aliâ provinciâ exspoliare, conatur: nec jam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur, tyrannus. Alter, is qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra hujus voluntatem aiebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terrâ ac mari comparat, non injustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis

tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum, etiam si vicerit.

Horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, quâ illi florentissimâ, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest, aut desertâ per se patriâ, aut oppressâ, beatus esse? Et si (ut nos a te admonemur) recte in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit; certe uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriæ salus et dignitas posterior suâ dominatione et domesticis commodis fuit. Præclarâ igitur conscientiâ sustentor, cum cogito me de republicâ aut meruisse optime, cum potuerim; aut certe nunquam, nisi [divine,] cogitâsse: eâque ipsâ tempestate eversam esse rempublicam, quam ego XIV annis ante prospexerim.

Hac igitur conscientiâ comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum, quorum jam acta ætas, quam propter pueros, quibus interdum videmur præstare etiam rempublicam debuisse: quorum quidem alter, non tam, quia majore pietate est, me mirabiliter excruciat; alter, (o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vitâ acerbius) indulgentiâ videlicet nostrâ depravatus, eo progressus est, quo non audeo dicere; et exspecto tuas literas: scripsisti enim, te scripturum esse plurima, cum ipsum vidisses.

Omne meum obsequium in illum fuit cum multâ severitate: neque unum ejus, nec parvum, sed multa magna delicta compressi. Patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter negligenda. Nam literas ejus ad Cæsarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus; sed ipsius videmus vitam insuavem reddidisse. Hoc vero ejus iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. Tantum scio, post Hirtium conventum, arcessitum

ab Cæsare: cum eo, de meo animo ab suis rationibus alienissimo, et consilio relinquendi Italiam. Et hæc ipsa timide: sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est. Hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit.

Jacet in mœrore meus frater, neque tam de suâ vitâ, quam de meâ, metuit. Huic tu, huic tu malo affer consolationes, si ullas potes: maxime quidem illam velim; ea, quæ ad nos delata sint, aut falsa esse, aut minora. Quæ si vera sint; quid futurum sit in hac vitâ et fugâ, nescio. Nam, si haberemus rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem, nec ad diligentiam.

Hæc, sive iracundiâ, sive dolore, sive metu, permotus, gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor, aut meus, postulabat. Si vera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. Quoquo modo vero se res habebit, nihil assignabis, nec patruo, nec patri.

Cum hæc scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est, eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum vesperi pridie; id est, Idibus. Si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit, id in literis adjungam. Præteriit villam meam Curio, jussitque mihi nuntiari, mox se venturum; cucurritque Puteolos, ut ibi concionaretur. Concionatus est: rediit: fuit ad me sane diu. O rem fœdam! Nôsti hominem: nihil occultavit; in primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeiâ condemnati essent, restituerentur; itaque se in Siciliâ eorum operâ usurum. De Hispaniis, non dubitabat, quin Cæsaris essent; inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset: ejus interitu finem [belli] fore: propius factum esse nihil: eum plane, iracundiâ elatum, voluisse occidi Metellum, tribunum plebis: quod si esset factum, cædem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse cædis; ipsum autem non voluntate

aut naturâ non esse crudelem, sed quod putaret popularem esse clementiam: quod si populi studium amisisset, crudelem fore: eumque perturbatum, quod intelligeret, se apud ipsam plebem offendisse de ærario. Itaque ei cum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, ausum non esse, vehementerque animo perturbato profectum.

Cum autem ex eo quærerem, quid videret? quod exemplum? quam rempublicam? plane fatebatur nullam spem reliquam: Pompeii classem timebat: quæ si esset, se de Siciliâ abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? Si ab senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? Cupivi, inquit, ex senatûs-consulto surrepto: nam aliter non poterat. At ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur. Sex autem, quia duodecim nolui: nam licebat.

Tum ego, Quam vellem, inquam, petiisse ab eo, quod audio Philippum impetrâsse: sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessisset. Verum puta te impetrâsse: ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de eâ re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, (quoniam in senatum non venis) ubi sis? Quin nunc ipsum minime offendisses ejus causam, si in Italiâ non fuisses. Ad quæ ego, me recessum et solitudinem quærere, maxime quod lictores haberem. Laudavit consilium. Quid ergo, inquam? nam mihi cursus in Græciam per tuam provinciam est, quoniam ad Mare Superum milites sunt. Quid mihi, inquit, optatius?

Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam, navigaremus. Reliqua in posterum diem distulit: ex quibus scribam ad te, si quid erit epistolâ dignum. Sunt autem, quæ præterii: interregnumne esset exspectaturus; an, quomodo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proxi-

mum annum. Et alia sunt, quæ exquiram. Jurabat, ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Cæsarem. Esse debet: quid enim, inquam, scripsit ad me Dolabella? [dico,] quid? affirmabat, cum scripsisset, quod me cuperet ad Urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, et non modo probare, sed etiam gaudere. Quid quæris? acquievi. Levata est enim suspicio illa domestici mali, et sermonis Hirtiani. Quam cupio illum dignum esse nobis! et quam ipse me invito, quâ pro illo sit supplicandum! sed opus fuit Hirtio convento. Est profecto nescio quid: sed velim quam minimo: et tamen eum nondum redîsse miramur. Sed hæc videbimus.

Tu Oppios Terentiæ dabis. Jam enim Urbis unum periculum est. Me tamen consilio juva, pedibusne Rhegium, an hinc statim in navem. Cæterum, quoniam commoror, ego ad te statim habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæso, (quod facis) ut sciam, quid is agat.

(5.) CICERO ATTICO S.

De totâ meâ cogitatione scripsi ad te antea satis (ut mihi visus sum) diligenter. De die nihil sane potest scribi certi, præter hoc; non ante lunam novam. Curionis sermo postridie eamdem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, Αρκαδιαν. Tamen nihil prætermittam. Atque utinam tu! sed modestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim de Tulliâ; ac valde requirere solebat.

Commodius tecum Vectenus est locutus, quam ad me scripserat. Sed mirari satis hominis negligentiam non queo. Cum enim mihi Philotimus dixisset HS L emere de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam emturum, si Vectenum rogâssem; ro-

gavi, ut, si quid posset, ex eâ summâ detraheret: promisit: ad me nuper, se HS XXX emisse: ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. esse. Rescripsi ei stomachosius, cum joco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem; scripsique ad eum, me a te certiorem esse factum.

Tu de tuo itinere quid et quando cogites, velim, me certiorem facias. A. d. XV Cal. Maias.

(6.) CICERO ATTICO S.

Me adhuc nihil, præter tempestatem, moratur. Astute nihil sum acturus: fiat in Hispaniâ quidlibet. Et tamen retice. Meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus literis: quocirca hæ sunt breves; et tamen, quia festinabam, eramque occupatior.

De Quinto filio, "fit" a me quidem "sedulo;" nôsti reliqua. Quod dein me mones, et amice et prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. Magnum opus est: mirabilia multa: nihil simplex, nihil sincerum. Vellem, suscepisses juvenem regendum. Pater enim, nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem: quod tu potes. Sed ignosco: magnum, inquam, opus est.

Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc, quâ et quo, videbo.

(7.) CICERO ATTICO S.

Ego vero Apuliam, et Sipontum, et tergiversationem istam probo: nec tuam rationem eamdem esse duco, quam meam; non quin in re publicâ rectum idem sit utrique nostrûm: sed ea non agitur: reg-

nandi contentio est; in quâ pulsus est modestior rex, et probior, et integrior, et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est: sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. Ergo, hac in contentione, neutrum tibi palam sentiendum, et tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod, beneficio vinctus, ingratus esse non possum: nec tamen in acie, sed Melitæ, aut alio in [loco] simili oppidulo, futurum puto.

Nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus esse non vis. Immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modo: quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio.

Injecta autem mihi spes quædam est, velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum literis. Si vir esse volet, præclara συνοδια: sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, jacere Cæsarem putans offensione populari, Siciliæque diffidens, si Pompeius navigare cœpisset.

Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse, et spem magni congiarii. Magnum hoc malum est: sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium, puto te existimare, non nostrâ indulgentiâ, sed a naturâ profectum: quem tamen nos disciplinâ regimus.

De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

(8.) CICERO ATTICO S.

Et res ipsa monebat, et tu ostenderas, et ego videbam, de iis rebus [quas] intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, cum ad me sæpe mea Tullia scribat, orans, ut, quid in

Hispaniâ geratur, exspectem; et semper adscribat, idem videri tibi; idque ipse etiam ex tuis literis intellexerim; non puto esse alienum, me ad te, quid de eâ re sentiam, scribere.

Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. Necesse est enim, aut (id, quod maxime velim) pelli illum ab Hispaniâ; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur; quam gratus aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus, cum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? Si trahitur bellum; quid exspectem, aut quam diu? Relinquitur, ut, si vincimur in Hispaniâ, quiescamus. Id ego contra puto: istum enim victorem magis relinquendum puto quam victum, et dubitantem magis quam fidentem suis rebus. Nam cædem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias, et exsulum reditum, et tabulas novas, et turpissimorum honores, et regnum, non modo Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam, tolerabile. Tacita esse poterit indignitas nostra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? præsto esse clientem tuum Clœlium? C. Ateii Plaguleium? cæteros? Sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios, a me defensos, nec videre in curiâ sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore, potero. Quid, si ne id quidem est exploratum, fore, ut mihi liceat? (scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfecisse, quod in senatum non venerim) tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quîcum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus esse?

Deinde hoc vide, non esse judicium de totâ contentione in Hispaniis: nisi forte, iis amissis, arma Pompeium abjecturum putas; cujus omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare te-

neat, eum necesse rerum potiri. Itaque, qui nunquam id egit ut Hispaniæ per se tenerentur, navalis apparatûs ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus; et ad Italiam accedet: in quâ nos sedentes quid erimus? nam medios esse jam non licebit. Classibus adversabimur igitur? quod malum majus, seu tantum denique? quid turpius? [An, qui ejus absentis solus tuli scelus, ejusdem, cum Pompeio et cum reliquis principibus, non feram?]

Quod si jam, misso officio, periculi ratio habenda est; ab illis est periculum, si peccâro: ab hoc, si recte fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus; quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? omnino non potuimus: exstat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim, quod est; nec condamus quidem, ut possumus) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit; sed fefellit: pacem putavi fore: quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui. Senseram enim, quam iidem essent.

Hoc verens, in hanc tarditatem incidi. Sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quâdam spe non dubiâ, non hæc collegii nostri ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui, florentissimus ac novus, VI, VII diebus ipsi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in ærario. Jam, quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si rempublicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare?

Non sunt omnia colligenda, quæ tu acutissime per-

spicis: sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges, id regnum vix semestre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publicâ excellentes tulerunt: nisi forte me, Sardanapali vicem, in lectulo mori malle censueris, quam exsilio Themistocleo: qui cum fuisset, ut ait Thucydides, των μεν παροντων δι' ελαχιστης βουλης κρατιστος γνωμων, των δε μελλοντων επι πλειστον του γενησομενου αριστος εικαστης, tamen incidit in eos casus, quos vitâsset, si eum nihil fefellisset. Etsi is erat, (ut ait idem) qui το αμεινον και το χειρον εν τῳ αφανει ετι προεωρα μαλιστα: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo suorum civium, invidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur.

Non fuisset et illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro, C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet.

Corruat iste, necesse est, aut per adversarios, aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore: quamquam tempus est, nos de illâ perpetuâ jam, non de hac exiguâ vitâ cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sane meâ multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. Quæ cum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra, me senatus, ne quid respublica detrimenti acciperet, armavit.

Tibi sunt omnia commendata; quæ commendationis meæ, pro tuo in nos amore, non indigent. Ne (hercule) ego quidem reperio, quid scribam: sedeo enim πλουδοκων: etsi nihil unquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi unquam ex plurimis tuis jucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. Valde eo ipsa delectata est; ego autem non minus: cujus quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam

cladem! quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! Sit στοργη, sit summa συντηξις: tamen nos recte facere et bene audire vult. Sed hac super re nimis; ne meam ipse συμπαθειαν jam evocem.

Tu, si quid de Hispaniis certius, et si quid aliud, dum adsumus, scribes: et ego fortasse discedens dabo ad te àliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italiâ.

Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit esse, huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem, et tam bono in me, quam Curione. Is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed præmisit mihi odiosas literas, hoc exemplo:

"*Antonius, Trib. Pleb. Propræt. Ciceroni, Imp. S.*

"Nisi te valde amarem, et multo quidem plus quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cum præsertim falsum esse existimarem. Sed, quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare, mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare, credere non possum, cum tanti facias Dolabellam, et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus (mehercule) dignitas amplitudoque tua pæne carior est, quam tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosius, quod judicabam, duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostrâ, quæ magis a ζηλοτυπια meâ, quam ab injuriâ tuâ, nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Cæsare meo; meque illud unâ judicare, Cæsarem maxime in suis M. Ciceronem reponere.

"Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia inte-

gra serves, ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius injuriam fecit: contra, ne profugias, qui te, et si non amabit, (quod accidere non potest) tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Deditâ operâ ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem esse scires."

Eodem die a Cæsare Philotimus literas attulit, hoc exemplo:

" *Cæsar, Imp. Ciceroni, Imp. S.*

" Etsi te nihil temere, nihil imprudenter, facturum judicâram; tamen, permotus hominum famâ, scribendum ad te existimavi, et (pro nostrâ benevolentiâ) petendum, ne quo progredereris, proclinatâ jam re, quo, integrâ etiam, progrediendum tibi non existimâsses. Namque et amicitiæ graviorem injuriam feceris; et tibi minus commode consulueris, si non fortunæ obsecutus videbere, (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis, accidisse videntur) nec causam secutus (eadem enim tum fuit, cum ab eorum consiliis abesse judicâsti), sed meum aliquod factum condemnavisse; quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro jure nostræ amicitiæ a te peto.

" Postremo, quid viro bono et quieto, et bono civi, magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis? quod nonnulli cum probarent, periculi causâ sequi non potuerunt. Tu, explorato et vitæ meæ testimonio, et amicitiæ judicio, neque tutius neque honestius reperies quidquam, quam ab omni contentione abesse. XV Cal. Maias, ex itinere."

(9.) CICERO ATTICO S.

Adventus Philotimi (at cujus hominis! quam insulsi! et quam sæpe pro Pompeio mentientis!) exanimavit omnes qui mecum erant: nam ipse obdurui. Dubitabat nostrûm nemo, quin Cæsar itinera repressisset; volare dicitur: Petreius cum Afranio conjunxisset se; nihil affert ejusmodi. Quid quæris? Etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse: id enim αυθεντικως nuntiabatur.

Melitam igitur, opinor, capessamus, dum, quid in Hispaniâ: quod quidem propemodum videor ex Cæsaris literis ipsius voluntate facere posse; qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. Dices, Ubi ergo tuus ille animus, quem proximis literis? Adest, et idem est. Sed utinam meo solum capite decernerem! lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hispaniis exspectemus.

M. Cœlii quidem epistolam, scriptam miserabiliter, (cum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicam filiam, ne meos omnes, tam temere proderem) non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi meus quidem est fortior, eoque ipso vehementius commovet: nec quidquam, nisi de dignatione, laborat. Melitam igitur; deinde, quo videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid literarum, et maxime si quid ab Afranio.

Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. Ero tamen, in credendo, (ut mones) cautus: nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas: et adigit ita Postumia, et Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Cœlii etiam literarum exemplum.

" *Cœlius Ciceroni S.*

" Exanimatus tuis literis, (quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti; neque, id quod esset, perscripsisti; neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti) has ad te illico literas scripsi.

" Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tuâ consulas. Nam Deos hominesque, amicitiamque nostram, testificor, me tibi prædixisse, neque temere monuisse; sed, postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognôrim, te certiorem fecisse. Si existimas eamdem rationem fore Cæsaris in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras. Nihil, nisi atrox et sævum, cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. Non (mehercule) erit deprecationi locus. Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus; eorum fortunam non debes velle conturbare; ut eam causam, in cujus victoriâ salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus.

" Denique illud cogita, quod offensæ fuerit in istâ cunctatione, te subiisse. Nunc te contra victorem Cæsarem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non (medius fidius) reperio.

" Hoc, quod tu non dicendo mihi significâsti, Cæsar audierat: ac, simul atque Ave mihi dixit, sta-

tim, quid de te audîsset, exposuit. Negavi, me scire: tamen ab eo petivi, ut ad te literas mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses.

" Me secum in Hispaniam ducit: nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad Urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: nec te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse.

" Quod si te aut voces optimatium commovent; aut nonnullorum hominum insolentiam et jactationem ferre non potes; eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse judicabo, et Cæsarem non offendes."

(10.) CICERO ATTICO S.

Me cæcum, qui hæc ante non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei cum ego sæpissime scripsissem, nihil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiæ; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle, nec id ipsum certum etiam nunc habere; vide, quam ad hæc παροινικως:

" Tuum consilium quam verum est. Nam, qui se medium esse vult, in patriâ manet: qui proficiscitur, aliquid de alterutrâ parte judicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, jure quis proficiscatur, necne. Partes mihi Cæsar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italiâ paterer. Quare, parvi refert, me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. Ad Cæsarem mittas, censeo, et ab eo hoc petas. Non dubito, quin impe-

traturus sis, cum præsertim te amicitiæ nostræ rationem habiturum esse pollicearis."

Habes σκυταλην Λακωνικην. Omnino excipiam hominem. Erat autem V Non. venturus vesperi, id est hodie. Cras igitur ad me fortasse veniet. Tentabo, [ac dicam, me] nihil properare; missurum ad Cæsarem: clam ibo: cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc, istis invitissimis, evolabo, atque utinam ad Curionem, συν θεῳ. Τοι λεγω. Magnus dolor accessit. Efficietur aliquid dignum nobis.

Δυσουρια tua mihi valde molesta. Medere, (amabo) dum est αρχη. De Massiliensibus gratæ tuæ mihi literæ: quæso, ut sciam, quidquid audieris. Siciliam cuperem, si possem palam; quod a Curione effeceram. Hîc ego Servium exspecto: rogor enim ab ejus uxore et filio: et puto opus esse.

Hic tamen Cytheridem secum lecticâ apertâ portat, alterâ uxorem: septem præterea conjunctæ lecticæ amicarum sunt, an amicorum? Vide, quam turpi leto pereamus: et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, cædem facturus sit. Ego vero, vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, cum illum convenero.

Juvenem nostrum non possum non amare: sed, ab eo nos non amari, plane intelligo. Nihil ego vidi tam ανηθοποιητον, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. Vim incredibilem molestiarum! sed erit curæ, et est, ut regatur: mirum est enim ingenium: ηθους επιμελητεον.

(11.) CICERO ATTICO S.

Obsignatâ jam epistolâ superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. Itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus, et mihi a

te literas reddidit; quibus quæ de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma; sed habent nihil ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis, uno sermone possis perducere. Ne multa; omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit, et ad matrem de filio, non reprehendo.

De itinere et de sorore quæ scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possim: nam certe mederer: sed, quibus in malis et quâ in desperatione rerum simus, vides. Illa de ratione nummariâ non sunt ejusmodi (sæpe enim audio ex ipso), ut non cupiat tibi præstare, et in eo laboret. Sed, si mihi Q. Axius, in hac meâ fugâ, HS XIII non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, et utitur excusatione temporis; si Lepta; si cæteri; soleo mirari, de nescio queis HS XX, cum audio ex illo, se urgeri. Vides enim profecto angustias: curari tamen ea tibi utique jubet. An existimas illum in isto genere lentulum, aut restrictum? Nemo est minus.

De fratre satis. De ejus filio; indulsit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem suorum; ferocem fortasse, atque arrogantem et infestum, facit. Itaque habet hæc quoque, quæ nascuntur ex indulgentiâ: sed ea sunt tolerabilia: (quid enim dicam, hac juventute?) ea vero, quæ mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in queis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; non: suas radices habent; quas tamen evellerem profecto, si liceret. Sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facile teneo: nihil est enim eo tractabilius: cujus quidem misericordiâ languidiora adhuc consilia cepi; et, quo ille me fortiorem vult esse, eo magis timeo, ne in eum exsistam crudelior.

Sed Antonius venit heri vesperi. Jam fortasse ad

me veniet, aut ne id quidem; quoniam scripsit, quid fieri vellet. Sed scies continuo, quid actum sit. Nos jam nihil, nisi occulte.

De pueris quid agam? parvone navigio committam? Quid mihi animi in navigando censes fore? Recordor enim, æstate cum illo Rhodiorum αφρακτῳ navigans, quam fuerim sollicitus. Quid, duro tempore anni, actuariolo fore censes? Rem undique miseram!

Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. Quæ ille monstra, Dii immortales! Etiamne Balbus in senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te literas dabo.

Vectenum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse: cum eo, quod αποτομως ad me scripserat de nummis curandis, θυμικωτερον eram jocatus: id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. "Monetali" autem adscripsi, quod ille ad me, "Proconsuli." Sed, quoniam est homo, et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

(12.) CICERO ATTICO S.

Quidnam mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior, sed jam etiam turpior? Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, caduntque ea, quæ diligentissime sunt cogitata, teterrime? Ego enim, Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. Is de me ad Hortensium scripserat. Reginus erat totus noster: huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quo me nunc vertam? Undique custodior. Sed satis lacrymis. Παρωρα πλευτεον igitur, et occulte in aliquam onerariam corrependum. Non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur.

Sicilia petenda: quam si erimus nacti, majora

quædam consequemur. Sit modo recte in Hispaniis: quamquam de ipsâ Siciliâ utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orâsse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere cœpisse. Non credo, ut est luculentus auctor. Potuisse certe tenere illam provinciam scio. Ab Hispaniis autem jam audietur.

Hîc nos C. Marcellum habemus, eâdem de re cogitantem, aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo ejus audiebam. Tu, quæso, si quid habebis novi. Ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam.

Quintum filium severius adhibebo: utinam proficere possim! Tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi aliquando, concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas.

Servium exspecto, nec ab eo quidquam ὑγιες. Scies, quidquid erit. Sine dubio errâsse nos, confitendum est. At semel? at unâ in re? immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Αλλα τα μεν προτετυχθαι εασομεν, αχνυμενοι περ:

in reliquis modo ne ruamus: jubes enim de profectione meâ providere. Quid provideam? ita patent omnia, quæ accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore: si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. Quod si nobis is cursus, quem sperâram, pateret; effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostrâ morâ. Sed mirificæ sunt custodiæ: et quidem ille ipse Curio suspectus. Quare, vi aut clam agendum est: et, si vi, forte et cum tempestate: clam autem istis; in quo si quod σφαλμα, vides, quam

turpe sit. Trahimur: nec fugiendum, si quid violentius.

De Cœlio, sæpe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, recte esse in Hispaniis. Minus enim auderent, si aliter esset, et scirent: nam et juncti et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italiâ assumsit, alienissimas esse video: sed tamen nihil inimicius, quam sibi ipse. Illud recte times, ne ruat. Si desperârit, certe ruet. Quo magis efficiendum aliquid est, fortunâ velim meliore, animo Cœliano. Sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies.

Nos juveni, ut rogas, suppeditabimus, et Peloponnesum ipsam sustinebimus: est enim indoles: modo aliquod hoc sit ηθος διδαχη ἁλωτον. Quod si adhuc nullum est, esse tamen potest; aut αρετη non est διδακτον: quod mihi persuaderi non potest.

(13.) CICERO ATTICO S.

Epistola tua gratissima fuit meæ Tulliæ, et (mehercule) mihi. Semper secum aliquid afferunt tuæ literæ. Scribes igitur: ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas, cave. Næ, nihil est illo homine jucundius: attende πραξιν πολιτικου. Evocavit literis e municipiis denos: et quatuor-viri venerunt ad villam ejus mane. Primum, dormiit ad horam tertiam: deinde, cum esset nuntiatum, venisse Neapolitanos et Cumanos, (his enim est Cæsar iratus) postridie redire jussit: lavari se velle, et περι κοιλιολουσιαν γινεσθαι. Hoc here effecit: hodie autem in Ænariam transire constituit. Exsulibus reditum pollicetur.

Sed hæc omittamus; de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi literas. De Tirone gratum. Vectenum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos mature videbit; mihique dabit argumentum ad te epistolæ: jam enim non reperio, quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum præsertim me valde observârit. Videlicet aliquid atrocius de me imperatum est: coram negare mihi non vult; quod ego nec rogaturus eram, nec, si impetrâssem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus.

Tu, quæso, si quid in Hispaniis: jam enim poterit audiri: et omnes ita exspectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec, retentis his, confectam rem puto; neque, amissis, desperatam. Silium et Ocellam, et cæteros, credo retardatos. Te quoque a Curtio impediri video: etsi, ut opinor, habes κελητα αοκνον.

(14.) CICERO ATTICO S.

O vitam miseram! majusque malum, tam diu timere, quam est illud ipsum quod timetur! Servius, (ut antea scripsi) cum venisset Nonis Maii, postridie ad me venit. Ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Nunquam vidi hominem perturbatiorem metu: neque (hercule) quidquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, quâ erui nusquam, nisi ex privatorum bonis, posset. Atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur, ut ego mirarer, eas tam diuturnâ miseriâ non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipse

ad te scribo, sine ullâ lacrymâ est; sed sæpius odiosa est propter vigilias.

Quamobrem, quidquid habes ad consolandum, collige; et illa scribe, non ex doctrinâ, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quam morbus: hæc potius conquire, de Hispaniis, de Massiliâ: quæ quidem satis bella Servius affert; qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Hæc igitur si habebis, et talia: et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. Sed redeo ad Servium.

Distulimus omnino sermonem in posterum: sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quidquid foret. Odiosus scrupulus de filii militiâ Brundisinâ. Unum illud firmissime asseverabat, si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. Nos autem ad hæc: et id ipsum certo fore, et, quæ jam fiant, non esse leviora; multaque colligebamus. Verum ea non animum ejus augebant, sed timorem; ut jam celandus magis de nostro consilio, quam ad idem, videretur. Quare, in hoc non multum est. Nos, a te admoniti, de Cœlio cogitabimus.

(15.) CICERO ATTICO S.

Servius cum esset apud me, Cephalio cum tuis literis VI Idus venit; quæ nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus: (etenim hæ quoque, quæ in his locis sunt, labare dicuntur.) Eodem die Funisulanus a te attulit literas, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tuâ gratiâ. Adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos nummos; nec habetur locuples. [Nunc ait se daturum: cui expensum tulerit, morari: tabellariis, si apud te esset, cum satisfecisset, dares.] Quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad majora redeamus.

Quod optas, Cœlianum illud maturescit. Itaque torqueor, utrum ventum exspectem. Vexillo opus est: convolabunt. Quod suades ut palam, prorsus assentior: ita-que me profecturum puto. Tuas tamen interim literas exspecto. Servii consilio nihil expeditur. Omnes captiones in omni sententiâ occurrunt. Unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem consulem fuisse pœnitet. Ω πολλης αγεννειας! qui etiam Antonium confirmâsse dicitur, ut me impediret; quo ipse, credo, honestius. Antonius autem, VI Idus Capuam profectus est: ad me misit, se, pudore deterritum, ad me non venisse, quod me sibi succensere putaret. Ibitur igitur, et ita quidem, ut censes; nisi cujus gravioris personæ suscipiendæ spes erit ante oblata. Sed vix erit tam cito. Allienus autem prætor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis; quivis licet, dummodo aliquis.

De sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de usurâ: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII millibus pudens. Sæpe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem sæpe sum pollicitus: sed tantum voluit cito. Me vero adjuvarent his in angustiis. Sed Dii istos! Verum alias.

Te a quartanâ liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes et cætera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias, quod studiosus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat, literas des ante quam discedimus.

(16.) CICERO ATTICO S.

Commodum ad te dederam literas de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionysius fuit: cui quidem ego non modo placabilem me præbuissem, sed

totum remisissem, si advenisset, quâ mente tu ad me scripseras. Erat enim sic in tuis literis, quas Arpini acceperam, eum venturum, facturumque, quod ego vellem. Ego volebam autem, vel cupiebam potius, esse eum nobiscum: quod quia plane, cum in Formianum venisset, præciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. At ille, perpauca locutus, hanc summam habuit orationis; ut sibi ignoscerem; se, rebus suis impeditum, nobiscum ire non posse.

Pauca respondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. Quid quæris? Fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. Velim, ut tibi amicus sit. Hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis: erit enim tamdiu.

Consilium nostrum spero vacuum periculo fore: nam et dissimulabimus, et (ut opinor) acerrime adservabimus: navigatio modo sit, qualem opto. Cætera, quæ quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adsumus, non modo, quæ scieris audierisve, sed etiam quæ futura providebis, scribas, velim.

Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII Cal. Maias, ut ad me Curio scripsit. Utinam (quod aiunt) Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem!

Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meæ, profectus sum in Pompeianum a. d. IV Idus, ut ibi essem, dum, quæ ad navigandum opus essent, pararentur. Cum ad villam venissem, ventum est ad me; centuriones trium cohortium, quæ Pompeiis sunt, me velle postridie. Hæc mecum Ninnius noster; velle eos mihi se et oppidum tradere. At ego tibi postridie a villâ ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures? quo apparatu? Cogitavi eadem

illa Cœliana, quæ legi in epistolâ tuâ, quam accepi, simul in Cumanum veni, eodem die: et simul fieri poterat, ut tentaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli.

Sed, cum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo: misit enim puerum, se ad me venire. Hoc quidem melius, quam collega noster Antonius: cujus inter lictores lecticâ mima portatur.

Tu, quoniam quartanâ cares, et non modo morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græciâ siste; et literarum aliquid interea.

(17.) CICERO ATTICO S.

Pridie Idus Hortensius ad me venit, scriptâ epistolâ. Vellem cætera ejus. Quam in me incredibilem εκτενειαν! quâ quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistolâ tuâ: quam prius quam aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistolâ lectâ, cumulatissime cætera: et (hercule) hominem bonum et doctum et probum existimo. Quin etiam navi ejus me, et ipso convectore, usurum puto.

Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quæ impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam jam confirmatam esse et a vetere morbo, et a novis tentationibus, gaudeo. Ocellam vellem haberemus. Videntur enim esse hæc paulo faciliora. Nunc quidem æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si ακραες erit, utinam idem maneat Hortensius! siquidem, ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest.

De diplomate admiraris, quasi nescio cujus te flagitii insimularem. Negas enim te reperire, quî mihi id in mentem venerit. Ego autem, quia scripseras, te

proficisci cogitare, (etenim audieram, nemini aliter licere) eo te habere censebam, et quia pueris diploma sumseras. Habes causam opinionis meæ: et tamen velim scire, quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII Cal. Jun.

(18.) CICERO ATTICO S.

Tullia mea peperit XIV Cal. Jun. puerum ἑπταμηνιαιον. Quod ηὐτοκησεν, gaudebam: quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirifice tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quam custodiæ, quibus asservor. Nam illa Hortensiana omnia fuêre infantia. Ita fiet homo nequissimus. A Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim Κωρυκαιοι videntur subauscultare, quæ loquor.

Tu tamen, si quid de Hispaniis, sive quid aliud, perge (quæso) scribere; nec meas literas exspectâris, nisi cum, quo opto, pervenerimus, aut si quid ex cursu. Sed hoc quoque timide scribo: ita omnia adhuc tarda et spissa.

Ut [male] posuimus initia, sic cætera sequuntur. Formias nunc sequimur; eâdem nos fortasse Furiæ persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melitâ. Dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo, te ad me de benevolentiâ scripsisse, et de suspicione. Egi gratias. De altero ei me purga. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipse conficior, venisse tempus, cum jam nec fortiter nec prudenter quidquam facere possim.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber XI.

ARGUMENTUM.

Silentur menses fere novem. Conscendit enim, ut ad Pompeium navigaret, VII Idus Junii, Lentulo et Marcello Coss. ut ex epistolâ VII ad Terentiam cognosci potest; et ex eo tempore scriptæ literæ, ad mensem Februarium, præter primas libri hujus, nullæ inveniuntur. Nam, cum Cæsar, a colloquio illo Ciceronis, de quo pænultimâ epistolâ proximi libri agitur, Romam se contulisset; pecuniamque ex sanctiore ærario (nequidquam repugnante L. Metello tribuno plebis) abstulisset; rebus nonnullis ad suum arbitrium constitutis, Italiâque Antonio traditâ et commendatâ, ipse in Hispaniam contra Pompeii legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam VII Idus Junii (ut diximus) transmisit; unde priores quatuor epistolæ datæ sunt; sed C. Cæsare II et Servilio Isaurico Coss. ante pugnam Pharsalicam, partim ex castris Pompeii, partim Dyrrhachio. Nam Cæsar, devictis legatis illis, Hispaniæque rebus compositis, Romam reversus, con-

sulque cum Isaurico declaratus, exeunte anno, ut ait Dio, ut Plutarchus, prid. Non. Januarias, jam exercitum in Epirum deportaverat. Reliquæ autem epistolæ Brundisio (quo, jam acie devicto et fugato Pompeio, Cicero se contulerat) datæ sunt, nisi fallor, mense Octobri. Nam, ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad ipsam, pridie Non. Novembres, "Quod nos" (inquit) "in Italiam salvos venisse gaudes," etc. ut, ante eas, Brundisio aliæ datæ fuerint. Fuit autem Brundisii menses minimum undecim; ab exitu, inquam, Octobris, ad VI Cal. Octobris, anni sequentis: ut, recte subducenti, menses fluxerint plus minus XXI; quo toto tempore Cæsar et cum Pompeio pugnavit, ipsumque in Ægyptum persecutus est; et ibidem contra Ptolemæum bellum gessit, in quo menses novem consumsit, ut Appianus ait: et, Romam rediens, in itinere Pharnacem recepit. Quæ vero datæ sunt ex Cal. Jan. usque ad Cal. Septembres, C. Cæsare dictatore III et M. Antonio magistro equitum, scriptæ sunt. Nam, ut Dio scribit, populus Rom. auditâ cæde Pompeii, consulatum absenti Cæsari in annos quinque, dictaturam in annum, tribuniciam potestatem in perpetuum, mandavit. Qui dictaturam statim iniit; quamvis anni exitu, Calenum et Vatinium, eodem auctore, subrogaverit in ternos novissimos menses. Datæ ante pugnam Pharsalicam res fere domesticas continent; quæ post pugnam, querelam sui consilii; vel, ut ipse vocat, amentiæ et temeritatis; quod, statim ab ipso conflictu, Pompeianorum causâ nondum plane desperatâ, et postea in Africâ prope revirescente, non exspectato exitu, in Italiam venerit; cum neque id tutum neque honorificum esset. Quædam insunt etiam de remittendo nuntio uxori Terentiæ; de inopiâ Tulliæ; de scelere Dolabellæ, qui, tribunus plebis, leges perniciosissimas de novis tabulis ferret, omniaque misceret: quædam etiam de Q. Q. contra se scelerate loquentibus.

(1.) CICERO ATTICO S.

Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque adest istic, neque, ubi terrarum scit, scio. Omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tuâ erga me mihi perspectissimâ benevolentiâ: quam si his temporibus miseris et extremis præstiteris, hæc pericula, quæ mihi communia sunt cum cæteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro.

Ego in cistophoro in Asiâ habeo ad HS bis et vicies. Hujus pecuniæ permutatione fidem nostram facile tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putâssem, credens ei, cui tu scis jam pridem minime credere, commoratus essem paulisper; nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset.

Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt quibuscum sum, unâ cum iis possim incolumis esse, salutemque meam benevolentiæ tuæ acceptam referre.

(2.) CICERO ATTICO S.

Literas tuas accepi pridie Nonas Februarias; eoque ipso die ex testamento crevi hæreditatem. Ex multis meis miserrimis curis est una levata, si (ut scribis) ista hæreditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo, etiam sine hæreditate, tuis opibus defensurum fuisse.

De dote quod scribis, per omnes Deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam, miseram meâ culpâ et negligentiâ, tueare meis opibus, si quæ sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui qui-

dem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati; in quos enim sumtus abeunt fructus prædiorum? Jam illa HS LX, quæ scribis, nemo mihi unquam dixit ex dote esse detracta: nunquam enim essem passus. Sed hæc minima est ex iis injuriis quas accepi; de quibus ad te, dolore et lacrymis, scribere prohibeor. Ex eâ pecuniâ, quæ fuit in Asiâ, partem dimidiam fere exegi. Tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos.

Quod me hortaris, ut firmo sim animo; vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem. Sed, si ad cæteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari, (tu nihil significâsti) de domo; quis me miserior uno jam fuit? Oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. Quanto mœrore urgear, profecto vides: quod si mihi commune cum cæteris esset, qui videntur in eâdem causâ esse, minor mea culpa videretur, et eo tolerabilior esset. Nunc nihil est, quod consoletur; nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne quâ singulari afficiar calamitate et injuriâ.

Tardius ad te remisi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et nummorum accepi HS LXX, et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des literas meo nomine. Nôsti meos familiares. Signum requirent, aut manum? dices, me propter custodias ea vitâsse.

(3.) CICERO ATTICO S.

Quid hîc agatur, scire poteris ex eo qui literas attulit: quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit, præter eam, de quâ tibi rescribi voluisti. Quod ad Cal. Quintiles pertinet, quid vellem; utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantæ pecuniæ, et, dubio rerum exitu, ista, quam

scribis, abruptio. Quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuæ fidei benevolentiæque permitto, et illius consilio et voluntati, cui miseræ consuluissem melius, si tecum olim coram potius, quam per literas, de salute nostrâ fortunisque deliberavissem.

Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere; etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam præcipua multa sunt, quæ tu profecto vides (ut sunt) et gravissima esse, et me facillime vitare potuisse: ea tamen erunt minora, si (ut adhuc factum est) administratione diligentiâque tuâ levabuntur.

Pecunia apud Egnatium est. Sit a me, ut est: neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire jam possim, quid maxime opus sit: etsi egeo rebus omnibus; quod is quoque in angustiis est, quîcum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore.

Tu, (ut antea fecisti) velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura ut valeas. Imprimis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de quâ scis me miserrimum esse. Idibus Jun. ex castris.

(4.) CICERO ATTICO S.

Accepi ab Isidoro literas, et postea datas binas. Ex proximis cognovi prædia non venîsse. Videbis ergo, ut sustentetur per te. De Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna.

Meas literas quod requiris, impedior inopiâ rerum, quas nullas habeo literis dignas; quippe cui nec, quæ accidunt, nec, quæ aguntur, ullo modo probentur. Utinam coram tecum olim potius, quam per epistolas! Hîc tua, ut possum, tueor apud hos:

cætera Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset.

Quid sit gestum novi, quæris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id, velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex quâ etiam summa infirmitas corporis: quâ levatâ, ero unâ cum eo, qui negotium gerit, estque in spe magnâ. Brutus amicus in causâ versatur acriter.

Hactenus fuit, quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione alterâ, oro te, omni curâ considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis literis, quas Pollex tulit.

(5.) CICERO ATTICO S.

Quæ me causæ moverint, quam acerbæ, quam graves, quam novæ, coëgerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere. Fuerunt quidem tantæ, ut id, quod vides, effecerint. Itaque, nec quod ad te scribam de meis rebus, nec quod a te petam, reperio. Rem et summam negotii vides. Equidem ex tuis literis intellexi, et iis quas communiter cum aliis scripsisti, et iis quas tuo nomine, (quod etiam meâ sponte videbam) te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quærere.

Quod scribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam; non sane video, quemadmodum id fieri possit. Neque enim ita apta habeo diversoria, ut tota tempora diurna in his possim consumere; neque, ad id quod quæris, multum interest, utrum me homines in oppido videant, an in viâ. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia, considerabo, quemadmodum commodissime fieri posse videatur.

Ego, propter incredibilem et animi et corporis

molestiam, conficere plures literas non potui: iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. Tu, velim, et Basilo, et quibus præterea videbitur, etiam Servilio, conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos; profecto intelligis rem mihi deesse, de quâ scribam, non voluntatem.

Quod de Vatinio quæris; neque illius neque cujusquam mihi præterea officium deesset, si reperire possent, quâ in re me juvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit. Eodem Corcyrâ filius venit. Inde profectos eos unâ cum cæteris arbitror.

(6.) CICERO ATTICO S.

Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, cum socium sibi adjungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino, pro tuâ prudentiâ, sentis, quâ consolatione levari maxime possim. Probas enim meum consilium; negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam, (quod, etsi mihi levius est quam tuum judicium, tamen non est leve) cæteris quoque (id est, qui pondus habeant) factum nostrum probari. Id si ita putarem, levius dolerem. Crede, inquis, mihi. Credo equidem: sed scio, quam cupias minui dolorem meum.

Me discessisse ab armis, nunquam pœnituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, sed generatim, proscriptio esset informata; ut jam omnium judicio constitutum esset, omnium vestrûm bona prædam esse illius victoriæ; vestrûm, plane dico: nunquam enim de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. Quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: consilii pœnitet. In oppido aliquo mallem resedisse, quoad

arcesserer. Minus sermonis subiissem: minus accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret.

Brundisii jacere, in omnes partes est molestum. Propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum, qui mihi incolumi adimi non possunt? Quos ego nunc paulisper cum bacillis in turbam conjeci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret: [reliquo tempore me domo.]

Te nunc ad Balbum et Oppium: iis placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarem: credo fore auctores: sic enim recipiunt, Cæsari, non modo de conservandâ, sed etiam de augendâ meâ dignitate, curæ fore: meque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quæ quidem mihi exploratiora essent, si remansissem.

Sed ingero præterita. Vide, quæso, igitur ea quæ restant, et explora cum istis; et, si putabis opus esse, et si istis placebit, quo magis factum nostrum Cæsar probet, quasi de suorum sententiâ factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii: scribantque ad Cæsarem, me, quidquid fecerim, de suâ sententiâ fecisse.

Tulliæ meæ morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnæ curæ esse; quod est mihi gratissimum.

De Pompeii exitu mihi dubium nunquam fuit. Tanta enim desperatio rerum ejus omnium regum et populorum animos occupârat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. Non possum ejus casum non dolere: hominem enim integrum, et castum, et gravem, cognovi.

De Fannio consoler te? Perniciosa loquebatur de mansione tuâ. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Cæsaris hortos, et Baias, desponderat. Omnino hæc eodem modo ex hac parte fiunt: nisi quod illud erat infinitum: omnes enim, qui in Italiâ man-

serant, hostium numero habebantur. Sed velim hæc aliquando solutiore animo.

Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. De filio nihil audivi: sed quære ex Diochare, Cæsaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandrinas literas attulit. Is dicitur vidisse, euntem, an jam in Asiâ? Tuas literas, prout res postulat, exspecto: quas velim cures quamprimum ad me perferendas. IV Cal. Decemb.

(7.) CICERO ATTICO S.

Gratæ tuæ mihi literæ sunt, quibus accurate perscripsisti omnia quæ ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis lictoribus me uti; quod concessum Sextio sit; cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. Audio enim, eum ea senatûs-consulta improbare, quæ post discessum tribunorum facta sunt. Quare poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. Quamquam quid ego de lictoribus, qui pæne ex Italiâ decedere sim jussus? Nam ad me misit Antonius exemplum Cæsaris ad se literarum, in quibus erat, se audivisse, Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romæ ut essent palam: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italiâ, nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum.

Itaque Antonius petebat a me per literas, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis literis pareret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellæ dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum venirem: ejus me literis venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet, et Lælium nominatim: quod sane nollem; poterat enim, sine nomine, re ipsâ excipi.

O multas et graves offensiones! quas quidem, tu

das operam, ut lenias. Nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras: idque, velim, ne gravere quam sæpissime facere. Maxime autem assequêre quod vis, si me adduxeris ut existimem, me bonorum judicium non funditus perdidisse. Quamquam quid tu in eo potes? Nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit; quod nunc quidem video non esse: sed si quid, ex eventis: ut hoc nunc accidit.

Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. Exitus illius minuit ejus officii prætermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quod in Africam non ierim. Judicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis rempublicam defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. Non probant fortasse: multos enim viros bonos in Africam venisse audio, et scio fuisse antea. Valde hoc loco urgeor. Hîc quoque opus est casu: aliqui sint ex iis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. Nam, si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit, vides. Dices, quid illis, si victi erunt? honestior est plaga.

Hæc me excruciant. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen et periculo vacuum est, et dolore.

Extremum est eorum, qui in Achaïâ sunt. Ii tamen ipsi se hoc melius habent, quam nos, quod et multi sunt uno in loco; et, cum in Italiam venerint, domum statim venerint.

Hæc tu perge, ut facis, mitigare, et probare quam plurimis. Quod te excusas; ego vero et tuas causas nosco; et meâ interesse puto, te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quæ erunt agenda de nobis, ut ea quæ egisti: in primisque hoc velim animadvertas. Multos esse arbitror, qui ad Cæsarem detulerint, delaturive sint, me aut pœnitere consilii

mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexerint. Sed, totum ut hoc Balbus sustineat, et Oppius, et eorum crebris literis illius voluntas erga me confirmetur, et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis.

Alterum est, cur te nolim discedere; quod scribis Tulliam efflagitare. O rem miseram! quid scribam? aut quid velim? Breve faciam: lacrymæ enim se subito profuderunt. Tibi permitto: tu consule: tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. Ignosce, obsecro te: non possum præ fletu et dolore diutius in hoc loco commorari. Tantum dicam, nihil mihi gratius esse, quam quod eam diligis. Quod literas, quibus putas opus esse, curas dandas; facis commode.

Quintum filium, vidi, qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adjutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem!

Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis literis, quæ me mordeant; ego vero in optimam: teque rogo, ut aperte (quemadmodum facis) scribas ad me omnia, idque facias quam sæpissime. Vale. XIV Calend. Januar.

(8.) CICERO ATTICO S.

Quantis curis afficiar, etsi profecto vides, tamen cognosces ex Leptâ et Trebatio. Maximas pœnas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quominus id disputes, scribasque ad me quam sæpissime. Nonnihil enim me levant tuæ literæ hoc tempore.

Per eos, qui nostrâ causâ volunt, valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum

et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime. Oppugnamur enim, ut audio, et a præsentibus quibusdam, et per literas. Iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium, non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat, se a me apud Cæsarem oppugnari, (quod refellit Cæsar ipse, omnesque ejus amici): neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audîssent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. Nôsti genus; etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. Sed augeo commemorando dolorem, et facio etiam tibi. Quare, ad illud redeo; cura, ut, hujus rei causâ, deditâ operâ, mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur, velim cures literas meo nomine. Vale. VI Cal. Januar.

(9.) CICERO ATTICO S.

Ego vero et incaute (ut scribis), et celerius quam oportuit, feci; nec in ullâ sum spe; quippe qui exceptionibus edictorum retinear: quæ si non essent sedulitate effectæ et benevolentiâ tuâ, liceret mihi abire in solitudines aliquas: nunc ne id quidem licet. Quid autem me juvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil juvat? Jam, quid sperem ab eo qui mihi amicus nunquam fuit, cum jam lege etiam sim confectus et oppressus?

Quotidie jam Balbi ad me literæ languidiores; multæque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo. Nihil mihi mali casus attulit: omnia culpâ contracta sunt. Ego enim, cum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, quieveram, (quid facerem?) ceperamque consi-

lium non tam forte, quam mihi præter cæteros concedendum. Cessi meis, vel potius parui: ex quibus unus quâ mente fuerit (is, quem tu mihi commendas), cognosces ex ipsius literis, quas ad te et ad alios misit: quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus: solvi, si quid ad me esset literarum: nihil erat: epistola Vatinio, et Ligurio altera: jussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hîc Ligurius furere: se enim scire, summo illum in odio fuisse Cæsari: illum tamen non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causâ.

Hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad cæteros. Ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si ejus hoc tantum scelus percrebuisset. Cognovi ejusdem generis: ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me lædet: nam, quod resignatæ sunt; habet (opinor) ejus signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea jacuerim: neque nunc tam pro se, quam contra me, laborare dicitur.

Ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum, vel plane nullo modo possum. Quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram, patrimonio, fortunâ omni, spoliatam relinquam. Quare, te, ut polliceris, videre plane velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi. Sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam; patruumque in eâ, quantum poteris, mitigato.

Hæc ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eâdem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor.

(10.) CICERO ATTICO S.

Ad meas incredibiles ægritudines aliquid novi accedit ex iis, quæ de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scripturâ Asiæ pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit VI Idus Decembres; eumque studiose, propter amicitiam nostram, invitavit; cumque ex eo de me contaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa a se dicta contra ejus amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locutum: cujus furorem, ex iis epistolis quas ad te misi, perspicere potuisti. Hæc tibi dolori esse, certo scio: me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto.

De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur. Nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. Accedit Hispania, et alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; urbanæ res perditæ. Quid est, ubi acquiescam, nisi quamdiu tuas literas lego? quæ essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit; eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid proficias, sed ut me tibi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas literas, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII Cal. Febr.

(11.) CICERO ATTICO S.

Confectus jam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem quod ad te debeam scribere, facile id

exsequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quæ scribenda sit; cum præsertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. Ita jam ne tuas quidem literas exspecto; quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. Quare, tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen jam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam. Longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma, quæ debeant, nos stultitiæ nostræ gravissimas pœnas pendere.

P. Sallustio curanda sunt HS XXX, quæ accepi a Cn. Sallustio. Velim videas, ut sine morâ curentur. De eâ re scripsi ad Terentiam; atque hoc ipsum jam prope consumtum est. Quare, id quoque, velim, cum illâ videas, ut sit, quî utamur. Hîc fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore: sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere.

Qui sit omnium rerum status noster, vides. Nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem: quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa major. Ille in Achaïâ non cessat de nobis detrahere. Nihil videlicet tuæ literæ profecerunt. Vale. VIII Id. Mart.

(12.) CICERO ATTICO S.

Cephalio mihi a te literas reddidit a. d. VIII Id. Mart. vespere. Eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam literas. Tuis tamen lectis literis, putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis, te pendere animi, quamnam rationem sim Cæsari allaturus profectionis meæ tum, cum ex Italiâ discesserim. Nihil opus est mihi novâ ratione: sæpe enim ad eum scripsi, multisque mandavi, non potuisse, cum cupîssem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. Nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tantâ de re non meo consilio usum esse.

Postea, cum mihi literæ a Balbo Cornelio minore missæ essent, illum existimare, Quintum fratrem [lituum] meæ profectionis fuisse (ita enim scripsit); qui nondum cognôssem, quæ de me Quintus scripsisset ad multos; etsi multa præsens in præsentem acerbe dixerat et fecerat; tamen [Nilo meo] his verbis ad Cæsarem scripsi:

" De Quinto fratre meo non minus laboro, quam de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quominus mea in te officia constarent, minusve te diligerem; potiusque semper illum auctorem nostræ conjunctionis fuisse, meique itineris comitem, non ducem. Quare, cæteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque vestra postulat. Ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo."

Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Cæsare, (etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit, idque jam declaraverit) ego tamen is ero, qui semper fui. Sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africâ; quam quidem tu scribis confirmari quotidie magis ad conditionis spem, quam victoriæ. Quod utinam ita esset! Sed longe aliter esse intelligo: teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi, mei causâ, præsertim cum adjungatur ad Africam etiam Hispania.

Quod me admones, ut scribam ad Antonium, et ad cæteros; si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod sæpe fecisti. Nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem.

Quod me audis fractiorem esse animo; quid putas, cum videas accessisse ad superiores ægritudines præclaras generi actiones? Tu tamen, velim, ne in-

termittas (quoad ejus facere poteris) scribere ad me, etiam si rem, de quâ scribas, non habebis: semper enim afferunt aliquid mihi tuæ literæ.

Galeonis hæreditatem crevi; puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII Id. Mart.

(13.) CICERO ATTICO S.

A Murenæ liberto nihil adhuc acceperam literarum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris literis quod scribis; item, Quintum in Syriam venisse, quod ais esse qui nuntient; ne id quidem verum est.

Quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit, aut fuerit, eorum qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. Sed, quantum id meâ intersit, existimare te posse certo scio. Mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quæ semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandriæ filium; Rhodoque Alexandriam C. Cassium profectum esse constat.

Quintus mihi per literas satisfacit, multo asperioribus verbis, quam cum gravissime accusabat. Ait enim, se ex literis tuis intelligere, tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit: itaque se pœnitere, quod animum tuum offenderit: sed se jure fecisse. Deinde perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. Sed neque hoc tempore, nec antea, patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. Atque utinam vel nocturnis (quemadmodum tu scripseras) itineribus propius te accessissem! Nunc, nec ubi nec quando te sim visurus, possum suspicari.

De cohæredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me

scriberes: et æquum postulant; et, quidquid egisses, recte esse actum putarem. De fundo Frusinati redimendo jam pridem intellexisti voluntatem meam: etsi tum meliore loco res erant nostræ, neque [tam mihi desperatum iri videbatur;] tamen in eâdem sum voluntate. Id quemadmodum fiat, tu videbis: et velim, (quoad poteris) consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumtus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum et a tuo villico sumsimus, et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per literas, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam adspeximus. Sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus des consilii: et causam nôsti.

Plura ne scribam, dolore impedior. Si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiesque habebis, cui des ad me literas, nolim prætermittas. Vale.

(14.) CICERO ATTICO S.

Non me offendit veritas literarum tuarum, quod me (cum communibus, tum præcipuis malis oppressum) ne incipis quidem, ut solebas, consolari; faterisque id fieri jam non posse. Nec enim ea sunt, quæ erant antea, cum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. Omnes enim Achaïci deprecatores, item qui in Asiâ, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita, præter Lælium, neminem habeo culpæ socium: qui tamen hoc meliore in causâ est, quod jam est receptus. De me autem, non dubito, quin ad Balbum et ad Oppium scripserit: a quibus, si quid esset lætius, certior factus essem: tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare

velim, et ad me, quid tibi responderint, scribas; non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis; sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, præsertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio.

Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit, et Hirtius: isque item Africam petere cum cæteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam, et tuas literas mittam. Ad te scribam, numquid egerit. HS XXX potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis prædiis: et id video tamen. Te exspecto; quem videre, si ullo modo potest, (poscit enim res) pervellem. Jam extremum concluditur. Tibi facile est, [quid, quale sit gravius,] existimare. Vale.

(15.) CICERO ATTICO S.

Quoniam justas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim; quæso, quid sit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africâ jam affuturi videntur; Achæi, item ex Asiâ redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre.

Minucium XII sola curâsse, scripsi ad te antea: quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magnâ prece ad me, sed acerbissime, scripsit: filius vero mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear. Omnia tamen sunt faciliora, quam peccati dolor, qui et maximus est, et æternus: cujus peccati si socios essem habiturus ego, quos pu-

tavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi, non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, cum se expedierint, et unâ esse cœperint. Ii autem ipsi, qui suâ voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt, nisi timidi, existimari. Multi autem sunt, qui, quicumque sunt, modo ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minus debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Lælii; sed quid me id levat? C. quidem Cassium aiunt consilium Alexandriam eundi mutavisse.

Hæc ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea afferas, quæ me conficiunt: ad quæ gener accedit, et cætera, quæ, fletu reprimor, ne scribam. Quin etiam Æsopi filius me excruciat. Prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. Sed ad primum revertor, quid putes faciendum; occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum: nam hîc maneri diutius non potest.

De Fufidianis quare nihil potuit confici? Genus enim conditionis ejusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cum ea pars, quæ videtur esse minor, licitatione expleri posset. Hæc ego non sine causâ quæro. Suspicor enim, cohæredes dubiam nostram causam putare, et eo rem in integro esse. Vale. Pridie Idus Maias.

(16.) CICERO ATTICO S.

Non meo vitio fit, hoc quidem tempore, (ante enim est peccatum) ut me ista epistola nihil consoletur. Nam et exigue scripta est, et suspiciones magnas habet, non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo.

De obviam itione ita faciam, ut suades. Neque

enim valde de adventu ejus opinio est; neque, si qui ex Asiâ veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace; cujus ego spe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod sperandum putem, nunc præsertim, cum ea plaga in Asiâ sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsâ Alexandriâ, in Urbe, in Italiâ. Ego vero, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen, ante reditum ejus, negotium confectum iri puto.

Quod autem scribis, quamdam lætitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de literis; tu quidem nihil prætermittis, in quo putes aliquid solatii esse: sed ego non adducor, quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod hujus consilii jam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asiâ sunt, rerum exitum exspectant: Achaïci etiam Fufio spem deprecationis afferunt.

Horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum. Mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. Quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus literis, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab his, (quod vides non fieri) tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi sim, non reperio: sin jactor, eo minus. Itaque tuas literas exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo.

Quod suades, ut ad Quintum scribam de his literis; facerem, si me quidquam istæ literæ delectarent. Etsi quidam scripsit ad me his verbis: "Ego, ut in his malis, Patris sum non invitus: essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quæ ego audire vellem." Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas literas remittere; semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse, jam ante ad te scripsi.

Extremum est, quod te orem, (si putas rectum esse, et a te suscipi posse) cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. Auditum ex Philotimo est, eam scelerate quædam facere. Credibile vix est: sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas: et maxime quid scribas de eo, in quo tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas: id enim mihi erit pro desperato. III Nonas Jun.

(17.) CICERO ATTICO S.

Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est, et, quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Junias; deque tuâ erga se observantiâ benevolentiâque mihi plurima exposuit; literasque reddidit trinas. Ego autem, ex ipsius virtute, humanitate, pietate, non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filiâ debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam miserâ fortunâ versari; idque accidere nullo ipsius delicto, summâ culpâ meâ. Itaque a te neque consolationem jam, quâ cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto: teque omnia, cum superioribus sæpe literis, tum proximis, tentâsse intelligo.

Ego cum Sallustio Ciceronem ad Cæsarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur diutius mecum tanto in communi mœrore retinerem. Itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. Pro eâ, quam, ad modum consolantis, scripsisti πρᾳοτατα, ea putato me scripsisse, quæ tu ipse intelligis responderi potuisse.

Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a meâ suspicione ejus oratio: sed non dubito,

quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione, quâ potero: quamquam, quid meâ intersit, ut eorum odium subeam, non intelligo. Te justâ causâ impediri, quominus ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est.

Illum ab Alexandriâ discessisse, nemo nuntiat; constatque, ne profectum quidem illinc quemquam post Idus Martias, nec post Idus Decembres ab illo datas ullas literas: ex quo intelligis, illud, de literis a. d. V Id. Febr. datis, (quod inane esset, etiam si verum esset) non verum esse.

L. Terentium discessisse ex Africâ scimus, Pæstumque venisse. Quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africâ fiat, scire velim. Dicitur enim per Nasidium emissus esse. Id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De HS X, ut scribis, faciam. Vale. XVIII Calend. Quintiles.

(18.) CICERO ATTICO S.

De illius Alexandriâ discessu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem; et te rogo, ut me hinc expedias: quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re et ad Antonium scripsi, et ad Balbum, et ad Oppium. Sive enim bellum in Italiâ futurum est, sive classibus utetur; hîc esse me minime convenit: quorum fortasse utrumque erit; alterum certe. Intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quæ istorum via esset: sed, ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino jam exspecto, nisi miserum: sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. Quare, et cum Antonio loquare, velim, et cum istis; et rem, ut poteris, expedias; et mihi quamprimum de omnibus rebus rescribas. Vale. XII Cal. Quint.

(19.) CICERO ATTICO S.

Cum tuis dare possem literas, non prætermisi; etsi, quod scriberem, non habebam. Tu ad nos et rarius scribis quam solebas, et brevius; credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse. Verumtamen velim, si quid erit, qualecumque erit, scribas. Est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit; quod nullâ equidem habeo in spe. Sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est.

Philotimus dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu, velim, ad ea mihi rescribas, quæ ad te antea scripsi. Mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. XI Cal. Sext.

(20.) CICERO ATTICO S.

Septimo decimo Cal. Sept. venerat die XXVIII Seleuciâ Pieriâ C. Trebonius, is qui se Antiochiæ diceret apud Cæsarem vidisse Quintum filium cum Hirtio: eos de Quinto, quæ voluissent, impetrâsse nullo quidem negotio: quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. Sed et alia timenda sunt, ab aliisque, et ab hoc ipso. Quæ dantur, ut a domino, rursus in ejusdem sunt potestate. Etiam Sallustio ignovit. Omnino dicitur nemini negare: quod ipsum est suspectum, notionem ejus differri.

M. Gallius, Q. F. mancipia Sallustio reddidit. Is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: et protinus iturum Cæsarem Patris. Quod si faciet, ego (quod ante mallem) aliquo propius accedam. Tuas literas, ad eas quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. XVI Cal. Septemb.

(21.) CICERO ATTICO S.

Accepi, VI Cal. Septembres, literas a te datas XII Calendas: doloremque, quem ex Quinti scelere jampridem acceptum jam abjeceram, lectâ ejus epistolâ, gravissimum cepi. Tu etsi non potuisti ullo modo facere ut mihi illam epistolam non mitteres; tamen mallem non esse missam. Ad ea autem quæ scribis de testamento, videbis, quid, et quo modo. De nummis et illa sic scripsit, ut ego ad te antea; et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis.

Ille ad Cal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Asiâ dicuntur morari, maxime Pharnaces. Legio XII, ad quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. Nullam putant se commoturam. Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. Sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est: ac mallem illum: aliquo enim hinc evasissem. Nunc metuo, ne sit exspectandum; et, cum reliquis, etiam loci gravitas hîc miserrime perferenda.

Quod me mones ut ea videam, quæ ad tempus accommodem; facerem, si res pateretur, et si ullo modo fieri posset. Sed, in tantis nostris peccatis, tantisque nostrorum injuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare, possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso præclarissima fuerunt, moderatione paulo minus temperata. Hæc autem ejusmodi sunt, ut obliviscar mei; multoque malim, quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam junxi. Tu ad me tamen, velim, quam sæpissime scribas, eoque magis, quod præterea nemo scribit: ac, si omnes, tuas tamen maxime exspectarem.

Quod scribis, illum per me Quinto fore placatiorem; scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse; nostri nullam mentionem. Vale.

(22.) CICERO ATTICO S.

Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim a te literas, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim, quas quidem vellem mihi nunquam redditas. Auxerunt enim mihi dolorem: nec, si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. Quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium, et genus hoc literarum? quod ne Cæsar quidem ad istos videtur misisse, quasi quo illius improbitate offenderetur, sed, (credo) uti notiora nostra mala essent. Nam, quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere.

Sulla, ut opinor, cras hîc erit cum Messalâ. Currunt ad illum pulsi a militibus; qui se negant usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet; quod non putabant; tarde quidem: itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram.

Quid mihi igitur censes? jam enim corpore vix sustineo gravitatem hujus cœli, qui mihi laborem affert in dolore. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? Quæso, attende; et me (quod adhuc, sæpe rogatus, non fecisti) consilio juva: scio rem difficilem esse: sed, ut in malis. Etiam illud meâ magni interest, te ut videam: profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

(23.) CICERO ATTICO S.

Quod ad te scripseram ut cum Camillo communicares, de eo, Camillus mihi scripsit, te secum locutum. Tuas literas exspectabam; nisi illud quidem

mutari, si aliter est atque oportet, non video posse. Sed, cum ab illo accepissem literas, desideravi tuas: etsi putabam, te certiorem factum non esse, modo valeres: scripseras enim, te quodam valetudinis genere tentari.

Acusius quidam Rhodo venerat VIII Id. Quint. Is nuntiabat, Quintum filium ad Cæsarem profectum IV Cal. Junias; Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse; habere ad me literas. Ipsum Acusium audies: sed tardius iter faciebat: eo feci ut has celeriter eunti darem. Quid sit in iis literis, nescio: sed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem, in meo tanto peccato, nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. Te oro, ut de hac miserâ cogites; et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et etiam de ipso testamento. Illud quoque vellem antea: sed omnia timuimus. Melius quidem, in pessimis, nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus, ut [vini,] vel tabularum novarum nomine, vel nocturnarum expugnationum, vel Metellæ, vel omnium malorum: nec res perîsset: et videremur aliquid doloris virilis habuisse.

Memini omnino tuas literas, sed et tempus illud: etsi quidvis præstitit. Nunc quidem ipse videtur denuntiare. Audimus enim de statu reipublicæ. O Dii! generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur, [ut] idem tibi, nuntium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem. Considera igitur, tumne, cum ab ipso nascetur, an prius ego. Si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu et hæc, et si quid erit quod intersit meâ scire, scribas, velim. Vale.

(24.) CICERO ATTICO S.

Quæ dudum ad me, et, quæ etiam ante bis ad Tulliam, de me scripsisti, ea sentio esse vera. Eo

sum miserior (etsi nihil videbatur addi posse), quod mihi non modo irasci gravissimâ injuriâ acceptâ, sed ne dolere quidem, impune licet. Quare istud feramus: quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ, tu, ne accidant, ut caveamus, mones. Ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu, omnique populo, eumdem exitum habitura videatur. Sed ad meam manum [redeo:] dehinc enim hæc occultius agenda.

Vide, quæso, etiam nunc de testamento, quod tum factum, cum illa quærere cœperat. Non, credo, te commôrit; neque enim rogârit; ne me quidem. Sed, quasi ita sit, (quoniam in sermonem jam venisti) poteris eam monere, ut alicui committat, cujus extra periculum hujus belli fortuna sit. Equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: quam quidem celo miseram, me in hoc timere de illo altero.

Scio equidem venire nunc nil posse: sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quæ impendet. Nam, quod scribis, nobis nostra, et tua Tulliæ, fore parata; tua credo: nostra quæ poterunt esse? De Terentiâ autem (mitto cætera, quæ sunt innûmerabilia) quid ad hoc addi potest? Scripseras, ut HS XII permutaret; tantum esse reliquum de argento. Misit illa CCIƆƆ mihi, et adscripsit, tantum esse reliquum. Cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maximâ re fecerit?

Philotimus non modo nullus venit; sed ne per literas quidem, aut per nuntium, certiorem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in jus adeuntem vidisse nuntiant: quæ quidem (ita enim verisimile est) in adventum Cæsaris fortasse rejiciuntur. Ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo me magis esse despectum: aut, etiam si quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me re-

ferre non curat: ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim meâ minus interesse puto, quam quid illinc afferatur: id quamobrem, te intelligere certo scio.

Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodandâ; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si meâ quidquam interesse putarem.

Quod scribis, literis putare Africanum negotium confici posse, vellem scriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse: tu tamen, velim, si quid erit quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. Sin (ut perspicio) nihil erit, scribas id ipsum. Ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. VIII Id. Sext.

(25.) CICERO ATTICO S.

Facile assentior tuis literis; quibus exponis pluribus verbis, nullum te habere consilium, quo a te possim juvari. Consolatio certe nulla est, quæ levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu: nam id esset ferendum: sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent. Quamobrem, quoniam neque consilii tui neque consolationis cujusquam spes ulla mihi ostenditur, non quæram hæc a te posthac: tantum velim, ne intermittas: scribas ad me, quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des, et dum erit, ad quem des: quod longum non erit.

Illum discessisse Alexandriâ, rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii literis; quas cuncti postea nuntii confirmârunt: quod verum an falsum sit, quoniam meâ nihil interest, utrum malim, nescio.

Quod ad te jampridem de testamento scripsi; apud ευπιστον illas velim; ut possint, advertas. Ego

hujus miserrimæ fatuitate confectus conflictor. Nihil unquam simile natum puto: cui si quâ re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. Video eamdem esse difficultatem, quam in consilio dando ante: tamen hoc me magis sollicitat, quam omnia. In pensione secundâ cæci fuimus. Alium mallem: sed præteriit. Te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici, potest, quod sit in tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des operam. Jam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis, eaque, quæ sunt, etiam sine adversario, peritura. Hæc etiam (si videbitur) cum Terentiâ loquare opportune. Non queo omnia scribere. Vale. III Non. Quint.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber XII.

ARGUMENTUM.

Omittuntur sine literis menses non pauciores sex: nempe ex Calend. Septemb. quibus desinit liber proxime superior, ad usque tempus illud, cum jam bellum in Africâ contra Scipionem et Jubam Cæsar gereret. Nam, a bello Alexandrino et Ponti reversus, consulque III cum M. Æmilio Lepido creatus, summâ hieme (hoc est, pridie Cal. Jan.) conscendit, exercitumque in Africam trajecit: quo tempore quatuor primæ epistolæ scriptæ sunt. Quinta et sexta datæ videntur, cum jam Cæsar vel appropinquaret, vel rediisset. Rediit autem a. d. XII Cal. Sept. auctore Hirtio. Reliquæ, cum in Hispaniâ contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem C. Cæsare dictatore III, designato IV, collegâ et magistro equitum M. Æmilio Lepido; quo tempore Tullia ex partu (ut Pedianus et Plutarchus aiunt) apud Lentulum decessit. Itaque, cum se Cicero Asturæ abdidisset, quotidianas pæne literas mittebat, gemitus luctusque

continentes: item preces contentionemque, ut horti sibi ab Attico curarentur, in quibus filiæ fanum condere posset. Fluxêre, dum hæ scribuntur, menses plus minus duodeviginti. Nam, ex Cal. Jan. ejus anni, quo Cæsar in Africam transmisit, ad æstatis initium anni illius, quo quartam dictaturam in Hispaniâ gessit, tot fere numerantur. Æstatem porro reliquam fuisse, scriptis libri hujus epistolis, ex primâ tertii decimi cognosci licet.

(1.) CICERO ATTICO S.

Undecimo die postquam a te discesseram, hoc literularum exaravi, egrediens e villâ ante lucem: atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. V Calend. igitur ad constitutum: atque utinam continuo ad complexum meæ Tulliæ, ad osculum Atticæ, possim currere! quod quidem ipsum scribe, quæso, ad me; ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te: eique interea aut scribe salutem, aut nuntia, itemque Piliæ: et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.

Cum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistolâ tuâ tabellarius: quâ lectâ, de Atticæ febriculâ scilicet valde dolui. Reliqua, quæ exspectabam, ex tuis literis cognovi omnia. Sed quod scribis, "igniculum matutinum;" γεροντικώτερον est memoriolâ vacillare: ego enim IV Cal. Axio dederam, tibi III, Quinto, quo die venissem, id est, V Cal. Hoc igitur habebis; novi nihil. Quid ergo opus erat epistolâ? quid, cum coram sumus, et garrimus quidquid in buccam? Est profecto quiddam λεσχη, quæ habet, etiamsi nihil subest, collocutione ipsâ suavitatem.

(2.) CICERO ATTICO S.

Hîc rumores tamen Murcum periisse naufragio: Asinium delatum vivum in manus militum; quinquaginta naves delatas in Uticam reflatu hoc; Pompeium non comparere, nec in Balearibus omnino fuisse, ut Patietus affirmat: sed auctor nullius rei quisquam.

Habes, quæ, dum tu abes, locuti sunt. Ludi interea Præneste. Ibi Hirtius, et isti omnes: et quidem ludi dies octo. Quæ cœnæ! quæ deliciæ! Res interea fortasse transacta est. O miros homines! at Balbus ædificat; τι γαρ αυτῳ μελει? Verum, si quæris, homini non recta, sed voluptaria quærenti, nonne βεϐιωται? Tu interea dormis. Jam explicandum est προϐλημα, si quid acturus es. Si quæris quid putem, ego fructum puto. Sed quid multa? jam te videbo: et quidem, ut spero, de viâ, rectâ ad me: simul enim et diem Tyrannioni constituemus, et si quid aliud.

(3.) CICERO ATTICO S.

Unum te puto minus blandum esse, quam me: et, si uterque nostrûm est aliquando adversus aliquem, inter nos certe nunquam sumus. Audi igitur me hoc αγοητευτως dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi, non modo Tusculanum (ubi cæteroqui sum libenter), sed μακαρων νησοι tanti sunt, ut sine te sim totos dies. Quare, obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem παθει: quod ita est profecto. Sed velim scire, hodiene statim de auctione, aut quo die venias. Ego me interea cum libellis: ac moleste fero, Vennonii me historiam non habere.

Sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a Cæsare, tres habet conditiones, aut emtionem ab

hastâ: (perdere malo; etsi, præter turpitudinem, hoc ipsum puto esse perdere) aut delegationem a mancipe, annuâ die: (quis erit, cui credam? aut quando iste Metonis annus veniet?) aut Vecteni conditionem semisse. Σκεψαι igitur: ac vereor, ne iste jam auctionem nullam faciat, sed, ludis factis, κτυπῳ subsidio currat, ne talis vir αλογηθῃ. Sed μελησει.

(4.) CICERO ATTICO S.

O gratas tuas mihi jucundasque literas! Quid quæris? restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quod Tiro, ενερευθεστερον te sibi esse visum, dixerat. Addam igitur, ut censes, unum diem. Sed de Catone προβλημα Αρχιμηδειον est. Non assequor ut scribam, quod tui convivæ non modo libenter, sed etiam æquo animo, legere possint. Quin etiam, si a sententiis ejus [dictis], si ab omni voluntate consiliisque, quæ de re publicâ habuit, recedam, ψιλωςque velim gravitatem constantiamque ejus laudare; hoc ipsum tamen istis odiosum ακουσμα sit. Sed vere laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint; quod ille ea, quæ nunc sunt, et futura viderit, et, ne fierent, contenderit, et, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid est, quod Aledio probare possimus? Sed cura, obsecro, ut valeas; eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

(5.) CICERO ATTICO S.

Quintus pater quartum, vel potius millesimum, nihil sapit, qui lætetur Luperco filio, et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum: addo

etiam Philotimum tertium. O stultitiam, nisi mea major esset, singularem! Quod autem os, in hanc rem ερανον a te? Fac, non ad διψωσαν κρηνην, sed ad Πειρηνην, eum venisse; sed αμπνευμα σεμνον Αλφειου in te κρηνην (ut scribis) haurire, in tantis suis præsertim angustiis; ποι ταυτ' αρ' αποσκηψει? Sed ipse viderit.

Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. De Cœlio, tu quæres, ut scribis: ego nihil novi. Noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Virginio, tu si quid dubitabis: etsi, quid magis placeat, (ego quantum adspicio) non facile inveneris. Cum Mustellâ, quemadmodum scribis, cum venerit Crispus.

Ad Aulum scripsi, ut ea, quæ bene nôssem de auro, Pisoni demonstraret. Tibi enim sane assentio, et istud nimium diu duci, et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facile perspicio; meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto; non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas: neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota.

Tubulum prætorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. Nunc velim, P. Scævola pontifex maximus, quibus consulibus tribunus plebis. Equidem puto proximis, Cæpione et Pompeio: prætor enim P. Furio, Sex. Atilio. Dabis igitur tribunatum, et si poteris, Tubulus quo crimine. Et vide, quæso, L. Libo (ille, qui de Ser. Galbâ) Censorinone et Manilio, an T. Quintio M' Acilio consulibus, tribunus plebis fuerit. Conturbat enim me in epitome Bruti Fannianorum, scriptum quod erat in extremo: idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Lælii: sed tu me γεωμετρικως refelleras: te autem nunc Brutus et Fannius. Ego tamen de bono auctore, Hortensio,

sic acceperam, ut apud Brutum est: hunc igitur locum expedies.

Ego misi Tironem Dolabellæ obviam: is ad me Idibus revertetur. Te exspectabo postridie. De Tulliâ meâ tibi antiquissimum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo et in integro omnia: sic enim scribis. Mihi etsi Calendæ vitandæ fuerunt, Nicasionumque αρχετυπα fugienda, conficiendæque tabulæ; nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. Cum Romæ essem, et te jam jamque visurum me putarem; quotidie tamen horæ, quibus exspectabam, longæ videbantur. Scis me minime esse blandum: itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

(6.) CICERO ATTICO S.

De Cœlio, vide, quæso, ne qua lacuna sit in auro. Ego ista non novi: sed certe in collybo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit. ... Sed quid loquor? tu videbis. Habes Hegesiæ genus, quod Varro laudat. Venio ad Tyrannionem. Ai'n' tu? verum hoc fuit sine me? At ego quoties, cum essem otiosus, sine te tamen nolui! Quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo: etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit. Amo enim [παντα φιλοδημον:] teque istam tam tenuem θεωριαν tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt ejusmodi omnia: scire enim vis: quo uno animus alitur. Sed, quæso, quid ex istâ acutâ et gravi refertur ad τελος?

Sed longa oratio est, et tu occupatus in meo quidem fortasse aliquo negotio: et, pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. Sed ad prima redeo.

Librum, si me amas, mitte. Tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te. "Chreme,

tantumne ab re tuâ est otii tibi," ut etiam "Oratorem" legas? Macte virtute! mihi quidem gratum; et erit gratius, si, non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos, "*Aristophanem*" reposueris pro "*Eupoli.*" Cæsar autem mihi irridere visus est "*Quæso*" illud tuum, quod erat ευπτινες et urbanum. Ita porro te sine curâ esse jussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu: sed, quoniam jam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

(7.) CICERO ATTICO S.

Quæ desideras, omnia scripsi in codicillis (eosque Eroti dedi) breviter, sed etiam plura quam quæris; in iis, de Cicerone: cujus quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissime: quod ex ipso, velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere. Sed quid differo? Exposui, te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus, filio.

De Hispaniâ, duo attuli; primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si hæc arma reliquissemus? etiam contraria? deinde fore, ut angeretur, cum a fratre familiaritate et omni gratiâ vinceretur. Velim magis liberalitate uti meâ, quam suâ libertate: sed tamen permisi. Tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo; atque, ut idem facias, rogo. Magna res et simplex est manere; illud anceps: verum videbimus.

De Balbo, et in codicillis scripseram; et ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardius, ego tamen triduum: et (quod præterii) Dolabella etiam mecum.

(8.) CICERO ATTICO S.

De Cicerone, multis res placet: comes est idoneus. Sed de primâ pensione ante videamus. Adest enim dies; et ille currit. Scribe, quæso, quid referat Celer egisse Cæsarem cum candidatis; utrum ipse in Fœnicularium, an in Martium Campum cogitet. Et sane scire velim, numquid necesse sit comitiis esse Romæ: nam et Piliæ satisfaciendum est, et utique Atticæ.

(9.) CICERO ATTICO S.

Næ ego essem hîc libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus literis scripsi. Nihil hac solitudine jucundius, nisi paulum interpellâsset Amyntæ filius. Ω απεραντολογιας αηδους! Cætera noli putare amabiliora fieri posse villâ, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque hæc digna longioribus literis; nec erat, quod scriberem; et somnus urgebat.

(10.) CICERO ATTICO S.

Male (mehercule) de Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, sed magnopere moderandus. Consolationum autem multæ viæ; sed illa rectissima: impetret ratio, quod dies impetratura est. Alexim vero curemus, imaginem Tironis; quem ægrum Romam remisi: et, si quid habet collis επιδημιον, ad me cum Tisameno transferamus. Tota domus superior vacat, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

(11.) CICERO ATTICO S.

Male de Seio: sed omnia humana tolerabilia ducenda: ipsi enim quid sumus? aut quam diu hæc curaturi sumus? Ea videamus, quæ ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid prætermittam, Cæsonius ad me literas misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filiâ, tibi rescripsi, nihil me hoc tempore cogitare. Alteram vero illam, quam tu scribis, puto, nôsti. Nihil vidi fœdius. Sed adsum. Coram igitur.

Obsignatâ epistolâ, accepi tuas. Atticæ hilaritatem libenter audio: commotiunculis συμπασχω.

(12.) CICERO ATTICO S.

De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio est delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est, rem impeditam jacere. Insula Arpinas habere potest germanam αποθεωσιν: sed vereor, ne minorem τιμην habere videatur. [Εκτροπος] est. Igitur animus in hortis; quos tamen inspiciam, cum venero.

De Epicuro, ut voles; etsi μεθαρμοζομαι in posterum genus hoc personarum. Incredibile est, quam ea quidam requirant. Ad antiquos igitur: ανεμεσητον γαρ. Nihil habeo, ad te quod perscribam: sed tamen institui quotidie mittere, ut eliciam tuas literas; non quo aliquid ex his exspectem; sed nescio quo modo tamen exspecto. Quare, sive habes quid, sive nihil habes, scribe tamen aliquid; teque cura.

(13.) CICERO ATTICO S.

Commovet me Attica; etsi assentior Cratero. Bruti literæ, scriptæ et prudenter et amice, multas

mihi tamen lacrymas attulerunt. Me hæc solitudo minus stimulat, quam ista celebritas. Te unum desidero; sed literis non difficilius utor, quam si domi essem: ardor tamen ille idem urget et manet, non (mehercule) indulgente me, sed tamen non repugnante.

Quod scribis de Apuleio, nihil puto opus esse tuâ contentione, nec Balbo et Oppio; quibus quidem ille receperat, mihique etiam jusserat nuntiari, se molestum omnino non futurum. Sed cura, ut excuser morbi causâ in dies singulos. Lænas hoc receperat. Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se juraturum, quem rogâris. Quod si erit durius, veniam, et ipse perpetuum morbum jurabo. Cum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere, quam dolore. Cocceium, velim, appelles: quod enim dixerat, non facit: ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

(14.) CICERO ATTICO S.

De me excusando apud Apuleium, dederam ad te pridie literas. Nihil esse negotii arbitror: quemcumque appellâris, nemo negabit. Sed Septimium vide, et Lænatem, et Statilium: tribus enim opus est: sed mihi Lænas totum receperat.

Quod scribis a Junio te appellatum; omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim, quando dicar spopondisse; et pro patre, anne pro filio: neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii, et Apuleium prædiatorem, videbis.

Quod me ab hoc mœrore recreari vis, facis, ut omnia: sed, me mihi non defuisse, tu testis es. Nihil enim, de mœrore minuendo, scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuæ legerim. Sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod

profecto ante me nemo, ut ipse me per literas consolarer: quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. Affirmo tibi, nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo; non quo proficiam quid; sed tantisper impedior, non equidem satis, (vis enim urget); sed relaxor tamen, omniaque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum; idque faciens, interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adjuvat; sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quæ mihi una causa est hinc discedendi. Nam, pro malis, recte habebat: quamquam ipsum doleo: non enim jam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quæ amabas.

De Bruti ad me literis scripsi ad te antea: prudenter scriptæ: sed nihil, quo me adjuvarent. Quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset: certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adjuvaret. Quod si quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. De Atticâ, doleo: credo tamen Cratero. Piliam angi veta: satis solitus es mœrere pro omnibus.

(15.) CICERO ATTICO S.

Apud Apuleium, (quoniam in perpetuum non placet) in dies ut excuser, videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio; cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te, nihil est mihi amicius solitudine. In eâ mihi omnis sermo est cum literis: eum tamen interpellat fletus: cui repugno, quoad possum: sed adhuc pares non sumus. Bruto (ut suades) rescribam. Eas literas cras habebis: cum erit cui des, dabis.

(16.) CICERO ATTICO S.

Te, tuis negotiis relictis, nolo ad me venire: ego potius accedam, si diutius impediêre. Etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adjuvaret. Quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno: et, cum primum ab aliquo poterit esse, a te erit. Nunc tamen ipsum, sine te esse non possum. Sed nec tuæ domi probabatur, nec meæ poteram; nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quominus mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine; quam vereor ne Philippus tollat: heri enim vesperi venerat. Me scriptio et literæ non leniunt, sed obturbant.

(17.) CICERO ATTICO S.

Marcianus ad me scripsit, me excusatum esse apud Apuleium a Laterensi, Nasone, Lænate, Torquato, Strabone. Iis, velim, meo nomine reddendas literas cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me, abhinc amplius annis XXV, spopondisse dicit Flavius; etsi reus locuples est, et Apuleius prædiator liberalis; tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita. Mihi enim, ante ædilitatem meam, nihil erat cum Cornificio. Potest tamen fieri: sed scire certum velim; et appelles procuratores, si tibi videtur. Quamquam quid ad me? verumtamen. Pansæ profectionem scribes, cum scies. Atticam salvere jube, et eam cura, obsecro, diligenter. Piliæ salutem.

(18.) CICERO ATTICO S.

Dum recordationes fugio, quæ quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio a te admonendo;

quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod sæpe tecum egi, et quod a te approbari volo. De fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito; placet enim mihi Cluatii: neque de re; statutum est enim: de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monimentorum, ab omnium ingeniis scriptorum, et Græcorum et Latinorum: quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed jam quasi voto quodam et promisso me teneri puto; longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo; nec quidquam habeo tolerabilius, quam solitudinem: quam (quod eram veritus) non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est.

Epistolam, quam ad Brutum (ut tibi placuerat) scripsi, misi ad te: curabis cum tuâ perferendam. Ejus tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres.

Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quæ sint ea: quædam enim exspecto. Cocceius, vide, ne frustretur; nam, Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. De sorte meâ Sulpicio confido, et Egnatio scilicet. De Apuleio, quid est, quod labores, cum sit excusatio facilis?

Tibi ad me venire (ut ostendis), vide, ne non sit facile: est enim longum iter; discedentemque te (quod celeriter tibi erit fortasse faciendum) non sine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles. Ego enim, quidquid feceris, id cum recte, tum etiam meâ causâ, factum putabo.

Heri, cum ex aliorum literis cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum, nihil esse in tuis. Sed erant pridie fortasse scriptæ, quam datæ. Neque ista quidem curo: sed tamen opinor propter prædes suos accucurrisse.

Quod scribis, Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui; primum tibi persuade, me istæc non curare, neque esse quidquam aut parvæ curæ aut novæ loci. Sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quæsituros, nisi scîssent, quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego. Dabo meum testamentum legendum cui voluerit: intelliget, non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. Nam quod non advocavi ad obsignandum; primum mihi non venit in mentem; deinde eâ re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis, (si modo meministi) me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres: quid enim opus erat multis? equidem domesticos jusseram. Tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde est natum, ut ad Publilium: sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, ut tibi videtur.

(19.) CICERO ATTICO S.

Est hic quidem locus amœnus, et in mari ipso, qui et Antio et Circæis adspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum, in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri possunt in infinitâ posteritate, (si modo hæc stabunt) illud, quasi consecratum, remanere possit. Equidem jam nihil egeo vectigalibus; et parvo contentus esse possum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime: nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed, quos, coram videbimus; ita tamen, ut hac æstate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apellâ Chio confice de columnis.

De Cocceio et Libone quæ scribis, approbo ; maxime, quod de judicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris : et tamen, quid procuratores Cornificii dicant, velim scire ; ita ut, in eâ re, te (cum tam occupatus sis) non multum operæ velim ponere.

De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conscripsit ; idque tibi placuisse, ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen (ut jam ante ad te scripsi) scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec jam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac jam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies : id, si scies ubi jam sit, facile conjecturâ assequêre.

Quod ad Tironem de Terentiâ scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. Vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut nonnulli putant, Ciceronis rem. Me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius ; præsertim cum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

(20.) CICERO ATTICO S.

Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit, nec quidquam jam ejusmodi possit commovere. De Terentiâ autem scripsi ad te iis literis, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a cæteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere ; possumne magis, qui totos dies consumo in literis ? Quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi, causâ facio ; tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis.

Minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas literas ad eas, quas ad te pridie dederam. Exspectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Te-

rentiâ. Velim me facias certiorem proximis literis, Cn. Cæpio, Serviliæ Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cottâ, filio suo, mortua sit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

(21.) CICERO ATTICO S.

Legi Bruti epistolam, eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea quæ requisieras. Sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse; quam omnes ante dixerant, præter Cæsarem: et, cum ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum prætorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M' Glabrionis, Silani, Murenæ, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus et pluribus rem eamdem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod retulerim, non quod patefecerim; quod cohortatus sim; quod denique, ante quam consulerem, ipse judicaverim: quæ omnia quia Cato laudibus extulerat in cœlum, perscribendaque censuerat, idcirco in ejus sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit, "optimum consulem:" quis enim jejunius dixit inimicus?

Ad cætera vero tibi quemadmodum rescripsit! tantum rogat de senatûs-consulto, ut corrigas. Hoc quidem fecisses, etiam si a Ranio admonitus esses. Sed hæc iterum ipse viderit.

De hortis, quoniam probas, effice aliquid. Rationes meas nôsti. Si vero etiam a Faberio aliquid accedit, nihil negotii est: sed, etiam sine eo, posse

videor contendere. Venales certe sunt Drusi, fortasse et Lamiani et Cassiani: sed coram.

De Terentiâ non possum commodius scribere, quam tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum. Si quid nos fefellerit, illius malo me, quam mei, pœnitere.

Oviæ C. Lolii curanda sunt HS C. Negat Eros posse sine me; credo, quod accipienda aliqua sit et danda æstimatio. Vellem tibi dixisset. Si enim res est (ut mihi scribit) parata, nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas, et conficias, velim.

Quod me in forum vocas; eo vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. Quid enim mihi cum foro, sine judiciis, sine curiâ, in oculos incurrentibus iis, quos æquo animo videre non possum? Quod autem homines a me postulare scribis, ut Romæ sim, neque mihi, ut absim, concedere, [aut quâtenus eos mihi concedere;] jam pridem scito esse, cum unum te pluris, quam omnes illos, putem: ne me quidem contemno: meoque judicio multo stare malo, quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt: quorum scripta omnia, quæcumque sunt in eam sententiam, non legi solum (quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam), sed in mea etiam scripta transtuli; quod certe afflicti et fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

(22.) CICERO ATTICO S.

De Terentiâ quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam. Ista enim sunt ipsa vulnera, quæ non possum tractare sine maximo gemitu. Moderare igitur, quæso, ut potes: neque

enim a te plus, quam potes, postulo: potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus.

De Rutiliâ, quoniam videris dubitare, scribes ad me, cum scies; sed quamprimum, num Clodia, D. Bruto consulari, filio suo, mortuo, vixerit. Id de Marcello, aut certe de Postumiâ, sciri potest: illud autem de M. Cottâ, aut de Syro, aut de Satyro.

De hortis, etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis, eorumque quos scio mihi non defuturos, facultatibus, (sed potero meis) enitendum mihi est. Sunt etiam, quæ vendere facile possim. Sed, ut non vendam, eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum, possum assequi quod volo, si tu me adjuvas. Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiæ: sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, et is usuris facillime sustentabitur. Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim, et cur velim, existima.

(23.) CICERO ATTICO S.

Putâram te aliquid novi; quod ejusmodi fuerat initium literarum; quamvis non curarem quid in Hispaniâ fieret, tamen te scripturum: sed videlicet meis literis respondisti, ut de foro et de curiâ. Sed domus est, ut ais, forum. Quid ipsâ domo mihi opus est, carenti foro? Occidimus, occidimus, Attice, jam pridem nos quidem; sed nunc fatemur, posteaquam unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor: et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero, (potero autem) ut, præter te, nemo dolorem meum sentiat; si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam illa causa est non veniendi. Meministi, quid ex te Atedius quæsierit:

quin etiam nunc molesti sunt. Quid existimas, si venero?

De Terentiâ ita cura, ut scribis; meque hac ad maximas ægritudines accessione nunc maximâ libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non jaceam; quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali. Hæc nunc quæro: quæ causa fuerit? de Oropo, opinor; sed certum nescio: et, si ita est, quæ controversiæ? Præterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui præfuerit hortis; qui etiam Athenis πολιτικοι fuerint illustres; quæ te etiam ex Apollodori puto posse invenire.

De Atticâ, molestum; sed, quoniam leviter, recte esse confido. De Gamalâ dubium mihi non erat: unde enim tam felix Ligus pater? Nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quæ volo, levari non possum?

De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram; et, ut opinor, heri ad te scripseram: sed, quanti quanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas, (scio enim ego ipse, quid de me existimem) levatio quædam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Sicam scripsi, quod utitur L. Cottâ. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta, celeberrimo loco, sed pusillum loci: ad hanc rem tamen plus etiam satis. Id, velim, cogites: nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. Nec mihi jam argento nec veste opus est, nec quibusquam amœnis locis: hoc opus est. Video etiam, a quibus adjuvari possim. Sed loquere cum Silio: nihil enim est melius. Mandavi etiam Sicæ. Rescripsit, constitutum se cum eo habere. Scribat igitur ad me, quid egerit; et [ut] tu videbis.

(24.) CICERO ATTICO S.

Bene fecit A. Silius, qui transegerit: neque enim ei deesse volebam; et, quid possem, timebam. De Oviâ, confice, ut scribis. De Cicerone, tempus esse jam videtur. Sed quæro, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit; de totâque re, quemadmodum et quando placeat, velim, consideres. Publilius iturusne sit in Africam, et quando, ex Atedio scire poteris: quæras, et ad me scribas, velim. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiæ filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post. Item quæro de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim, patre vivo mortuum. Cispiana explicabis, itemque Præciana. De Atticâ, optime [it.] Ei salutem dices, et Piliæ.

(25.) CICERO ATTICO S.

Scripsit ad me diligenter Sica de Silio, seque ad te rem detulisse; quod tu idem scribis. Mihi et res et conditio placet, sed ita, ut numerato malim, quam æstimatione. Voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut his possum esse contentus, quæ habeo, sic vix minoribus: unde ergo numerato? HS DC exprimes ab Hermogene, cum præsertim necesse erit: et domi video esse HS DC: reliquæ pecuniæ vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio, vel ab aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. Drusianis vero hos hortis multo antepono: neque sunt unquam comparati. Mihi crede, una me causa movet, in quâ scio me τετυφωσθαι: sed, ut facis, obsequere huic errori meo. Nam, quod scribis εγγηραμα, actum jam de isto est: alia magis quæro.

(26.) CICERO ATTICO S.

Sica, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit X Cal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco; eæque mihi sunt notæ. De voluntate tuâ, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate, non dubito. De Niciâ quod scribis, si ita me haberem, ut ejus humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. Sed mihi solitudo et recessus provincia est: quod quia facile ferebat Sica, ego magis illum desidero. Præterea nôsti Niciæ nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victûs. Cur ego illi molestus esse velim, cum mihi ille jucundus esse non possit? Voluntas tamen ejus mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de quâ decrevi nihil tibi rescribere: spero enim me a te impetrâsse, ut privares me istâ molestiâ. Piliæ et Atticæ salutem.

(27.) CICERO ATTICO S.

De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota conditio, tamen hodie me ex Sicâ arbitror omnia cogniturum. Cottæ quod negas te nôsse, ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse; villula sordida, et valde pusilla; nihil agri; ad aliam rem loci nihil; satis ad eam, quam quæro. Sequor celebritatem. Sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis (est enim totum positum in te); nihil est scilicet, quod de Cottâ cogitemus.

De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore: nummorum quantum opus erit, ut permutetur, tu videbis. Ex Atedio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto literis, et profecto tu ex meis, nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quæ jam jamque ipsa

contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam.

De Bruto tamen, si quid habebis: scire enim jam puto, ubi Pansam exspectet. Si (ut consuetudo est) in primâ provinciâ, circiter Cal. affuturus videtur. Vellem tardius: valde enim Urbem fugio multas ob causas. Itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile esse. Sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliæ, Atticæ, salutem.

(28.) CICERO ATTICO S.

De Silio nihilo plura cognovi ex præsente Sicâ, quam ex literis ejus: scripserat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse, sit missum, necne, nescio: dictum quidem mihi certe nihil est. Tu igitur, ut cœpisti: et, si quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri posse) ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. Ejus aliquid interest, videri illius causâ voluisse: meâ quidem nihil, nisi id, quod tu scis: quod ego magni æstimo.

Quod me ad consuetudinem revocas; fuit meum quidem jam pridem rempublicam lugere; quod faciebam, sed mitius: erat enim, ubi acquiescerem. Nunc plane nec ego victum nec vitam illam colere possum: nec, in eâ re, quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo. Quod me ipse per literas consolatus sum; non pœnitet me, quantum profecerim. Mœrorem minui: dolorem nec potui, nec, si possem, vellem.

De Triario, bene interpretaris voluntatem meam:

tu vero nihil, nisi ut illi volent. Amo illum mortuum: tutor sum liberis: totam domum diligo.

De Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet, eamque [ita] solvi ut nunc solvitur, certe nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse æquum. Rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur. Nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere; quod, videor mihi intellexisse, tibi idem videri. Publilius, si æquinoctium exspectat (ut scribis Atedium dicere), navigaturus videtur: mihi autem dixerat, per Siciliam. Utrum, et quando, velim scire. Et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas, eique de mancipiis, quæ tibi videbitur, attribuas. Piliæ, Atticæ, salutem.

(29.) CICERO ATTICO S.

Silius, ut scribis, hodie. Cras igitur, vel potius cum poteris, scribes, si quid erit, cum videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam exspecto: sed erant causæ, cur hoc tempore istic esse nollem: quæ si manebunt, quærenda erit excusatio ad Brutum; et, ut nunc est, mansuræ videntur.

De hortis, quæso, explica. Caput illud est, quod scis. Sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit: nec enim esse in turbâ possum, nec a vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius: et, de hac re quid tui consilii sit, mihi persuasum est, et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligi. Cum iis communices, quanto opere et quare velim hortos; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum. Sintne igitur auctores futuri, si qua etiam jactura facienda sit in repræsentando, quoad possunt adduci: totum enim illud desperatum. Denique intelliges, ecquid inclinent

ad hoc meum consilium adjuvandum. Si quid erit, magnum est adjumentum: sin minus, quâcumque ratione contendamus. Vetus illud εγγηραμα, quemadmodum scripsisti, vel ενταφιον putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. Si hoc non assequimur, (a Lamiâ non puto posse) Damasippi experiendum est.

(30.) CICERO ATTICO S.

Quæro, quid ad te scribam: sed nihil est: eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot et quos videbitur. De Silii voluntate vendendi, et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. Quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium.

Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id meâ voluntate facere: commodiusque est, quam (quod ille a me petit) me ipsum scribere ad Clodium. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis, te ita futurum putare. Cum Oviâ, quæso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodiernâ epistolâ plura exspecto.

(31.) CICERO ATTICO S.

Silium mutâsse sententiam, Sica mirabatur. Equidem magis miror, quod, cum in filium causam conferret, quæ mihi non injusta videtur, (habet enim qualem vult) ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum.

Quæris a me, quod summum pretium constituam, et quantum anteire istos hortos Drusi: accessi nun-

quam. Coponianam villam et veterem, et non magnam, novi; silvam nobilem; fructum autem neutrius: quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi, utrivis istorum, tempore magis meo, quam ratione, æstimandi sunt. Possim autem assequi, necne, tu, velim, cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repræsentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet: si venales non haberet, transirem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adjumento nobis Hermogenes potest esse in repræsentando. At tu concede mihi, quæso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat: et tamen servio ita cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim.

Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit (commodissime enim per eum agi potest), ad me scribe: et id agendum puto: nam cum Silio non video confici posse. Piliæ et Atticæ salutem. Hæc ad te meâ manu. Vide, quæso, quid agendum sit.

(32.) CICERO ATTICO S.

Publilia ad me scripsit, matrem suam cum Publilio [loqui,] ad me cum illo venturam, et se unâ, si ego paterer. Orat multis et supplicibus verbis, ut liceat, et ut sibi rescribam. Res quam molesta sit, vides. Rescripsi, me etiam gravius esse affectum, quam tum, cum illi dixissem, me solum esse velle; quare, nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam: nunc non puto. Apparebat enim, illas literas non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illæ ad me veniant: et una est vitatio, ut ego nolim: sed necesse est. Te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hîc ita possim esse, ut ne opprimar. Ages, ut scribis, temperate.

Ciceroni, velim, hoc proponas, ita tamen, si tibi

non iniquum videbitur, ut sumtus hujus peregrinationis, quibus, si Romæ esset, domumque conduceret, (quod facere cogitabat) facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini: et, cum ei proposueris, ipse, velim, reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. Præstabo, nec Bibulum, nec Acidinum, nec Messalam, quos Athenis futuros audio, majores sumtus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas, primum, conductores qui sint, et quanti; deinde, ut sit, qui ad diem solvat; et, quid viatici, quid instrumenti, satis sit. Jumento certe Athenis nihil opus est: quibus autem in viâ utatur, domi sunt plura, quam opus erat: quod etiam tu animadvertis.

(33.) CICERO ATTICO S.

Ego, (ut heri ad te scripsi) si et Silius is fuerit quem tu putas, nec Drusus facilem se præbuerit, Damasippum, velim, aggrediare. Is (opinor) ita partes fecit in ripâ nescio quotenorum jugerum, ut certa pretia constitueret; quæ mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris.

Vehementer me sollicitat Atticæ nostræ valetudo; ut verear etiam, ne qua culpa sit. Sed et pædagogi probitas, et medici assiduitas, et tota domus in omni genere diligens, me rursus id suspicari vetat. Cura igitur: plura enim non possum.

(34.) CICERO ATTICO S.

Ego hîc, vel sine Sicâ, (Tironi enim melius est) facillime possem esse, ut in malis: sed, cum scribas, videndum mihi esse ne opprimar (ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere), putavi esse commodius, me istuc venire; quod idem

video tibi placere. Cras igitur in Sicæ suburbano: inde (quemadmodum suades) puto me in Ficulensi fore.

Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. Tuam quidem, et in agendis nostris rebus, et in consiliis ineundis mihique dandis, in ipsis literis, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam, mirifice diligo.

(35.) CICERO ATTICO S.

Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die quo ad Sicam venturus ero, certiorem me, velim, facias, et maxime, cujus loci detractionem fieri velit. Quod enim scribis, "extremi," vide, ne is ipse locus sit, cujus causâ, de totâ re (ut scis) est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi, et recentem, et benevole scriptam.

Antequam a te proxime discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumtum in monimentum esset, quam nescio quid, quod lege conceditur, tantumdem populo dandum esse: quod non magno opere moveret, nisi (nescio quomodo, αλογως fortasse) nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari: quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus, nisi mutato loco. Hoc quale sit, quæso, considera: nam, etsi minus urgeor, meque ipse propemodum collegi; tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

(36.) CICERO ATTICO S.

Fanum fieri volo; neque hoc mihi erui potest: sepulcri similitudinem effugere, non tam propter

pœnam legis, studeo, quam ut maxime assequar ἀποθεωσιν· quod poteram, si in ipsâ villâ facerem. Sed (ut sæpe locuti sumus) commutationes dominorum reformido. In agro ubicumque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem.

Hæ meæ tibi ineptiæ (fateor enim) ferendæ sunt. Non habeo, ne me quidem ipsum, quîcum tam audacter communicem, quam te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quæso, legem; mihique eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus, utemur.

Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, objurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit. Cogitanti enim mihi, nihil tam videtur potuisse facere rustice. Et, si tibi placebit sic agere de fano ut cœpimus, velim cohortere et exacuas Cluatium: nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis operâ consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

(37.) CICERO ATTICO S.

A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario; accepique ab Ægyptâ liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. Hæ literæ mihi redditæ sunt tertiodecimo die. Quod mihi Bruti literas, gratum. Ad me quoque misit. Eam ipsam ad te epistolam misi, et ad eam exemplum mearum literarum.

De fano, si nihil mihi hortorum invenis, (qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis) valde probo rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnæ curæ tibi esset, ut ego consequerer id quod magno opere vellem, nunquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. Sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro. Itaque, hortos

mihi conficias, necesse est. Maxima est in Scapulæ celebritas; propinquitas præterea, ubi sis, ne totum diem in villam. Quare, antequam discedis, Othonem, si Romæ est, convenias, pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuêsti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certe vendere vult. Si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero: quâ in re ne labar, quæso, provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim, me certiorem facias, quam diu in suburbano sis futurus. Apud Terentiam gratiâ opus est nobis tuâ, tuâque auctoritate: sed facies, ut videbitur: scio enim, si quid meâ intersit, tibi majori curæ solere esse, quam mihi.

Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompeium Cordubâ exîsse, et fugisse in Hispaniam citeriorem; Cnæum fugisse, nescio quo: neque enim curo. Nihil præterea novi. Literas Narbone dedit XIV Cal. Maias. Tu mihi, de Caninii naufragio, quasi dubia misisti: scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a mœstitiâ avocas, multum levâris, si locum fano dederis. Multa mihi εις αποθεωσιν in mentem veniunt: sed loco valde opus est: quare etiam Othonem vide.

(38.) CICERO ATTICO S.

Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil literarum. Sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectârit, cum ob eam unam causam missus esset. Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hîc, scribendo dies totos, nihil equidem levor, sed tamen aberro.

Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato: quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quamquam mihi

quidem ...... Sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis.

Quod putas oportere pervideri jam animi mei firmitatem, graviusque quosdam scribis de me loqui, quam aut te scribere, aut Brutum ; si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant quid literarum et cujus generis conficiam ; credo, (si modo homines sint) existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse ; sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quæ maxime liberalissima, doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. Sed, cum ego faciam omnia quæ facere possim ad me adjuvandum ; tu effice id, quod video te non minus, quam me, laborare. Hoc mihi debere videor, neque levari posse, nisi solvero, aut videro me posse solvere, id est, locum, qualem volo, invenero.

Hæredes Scapulæ, si istos hortos, (ut scribis tibi Othonem dixisse) partibus quatuor factis, liceri cogitant ; nihil est scilicet emtori loci. Sin venibunt, quid fieri possit, videbimus. Nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus : sed scis aream esse : nullo pacto probo. Clodiæ sane placent ; sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas (ut scribis), tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. Ædificatio me non movet : nihil enim aliud ædificabo, nisi id, quod, etiam si illos non habuero. Κυρος δ, ε, mihi sic placuit, ut cætera Antisthenis, hominis acuti magis, quam eruditi.

(39.) CICERO ATTICO S.

Tabellarius ad me cum sine literis tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quæ rescripsi hac epistolâ. Exspectâram tamen aliquid de literis Asinii Pollionis. Sed nimium ex meo otio tuum specto.

Quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde otiosus. De tabellariis facerem quod suades, si essent ullæ necessariæ literæ, ut erant olim, cum, brevioribus diebus, tamen quotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quædam. Nunc, nisi Otho exstitisset, quod scriberemus, non erat. Id ipsum dilatum est: tamen allevor, cum loquor tecum absens, et multo etiam magis, cum tuas literas lego. Sed, quoniam et abes (sic enim arbitror), et scribendi necessitas nulla est, conquiescent literæ, nisi quid novi exstiterit.

(40.) CICERO ATTICO S.

Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret: volo enim eum divulgari; quod quo facilius fiat, imperabis tuis.

Συμϐουλευτικον sæpe conor: nihil reperio: et quidem mecum habeo et Αριστοτελους et Θεοπομπου προς Αλεξανδρον: sed quid simile? Illi, et quæ ipsis honesta essent, scribebant, et grata Alexandro. Ecquid tu ejusmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit.

Quod scribis, te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo mœrore minuatur; ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio. Ne doleam? quî potest? Ne jaceam? quis unquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me exclusus? quis venit, qui offenderetur? Asturam sum a te profectus. Legere isti læti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi; quam bene, nihil ad rem: sed genus scribendi id fuit, quod nemo abjecto animo facere posset. Triginta dies in hortis

fui: quis aut congressum meum, aut facilitatem sermonis, desideravit? Nunc ipsum, ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant, quam ego laborem. Si quis requirit, cur Romæ non sim: quia discessus est. Cur non sim in his meis prædiolis, quæ sunt hujus temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. Ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. Cum Romam venero, nec vultu nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, quâ hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi: constantia et firmitas nec animi nec orationis requiretur. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tuâ gratiâ, aliud nostrâ, ut præconi subjiciantur. Id nisi fit, excludemur. Sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostrâ cupiditate. Nam, quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit, tuque enitare (quod facis), quod volumus, consequemur.

Quod quæris, quam diu hîc; paucos dies: sed certum non habeo. Simul ac constituero, ad te scribam: et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te hæc misi, de Piliâ et Atticâ mihi quoque eadem, quæ scribis, et scribuntur et nuntiantur.

(41.) CICERO ATTICO S.

Nihil erat, quod scriberem: scire tamen volebam, ubi esses: si abes, aut abfuturus es, quando rediturus esses. Facies igitur me certiorem. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco; postridie Idus Lanuvii constitui manere: inde postridie in Tusculano, aut Romæ. Utrum sim facturus, eo ipso die scies.

Scis, quam sit φιλαιτιον συμφορα: minime in te quidem: sed tamen avide sum affectus de fano: quod

nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro; audebo hoc dicere (et tu, ut soles, accipies) incursabit in te dolor meus, non jure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam hanc in rem, velim, conferas. Si quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ; postea, si Silius nolet, Drusus aget injuste, Cusinii et Trebonii. Puto Terentium esse dominum; Rebilum fuisse certo scio. Sin autem tibi Tusculanum placet, ut significâsti quibusdam literis, tibi assentiar. Hoc quidem utique perficies, si me levari vis; quem jam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo: sed facis summo amore, et victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levari vis, hæc est summa levatio, vel (si verum scire vis) una.

Hirtii epistolam si legeris, quæ mihi quasi προπλασμα videtur ejus vituperationis quam Cæsar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, (si tibi erit commodum) certiorem.

Redeo ad fanum. Nisi hac æstate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

(42.) CICERO ATTICO S.

Nullum a te desideravi diem literarum: videbam enim quæ scribis: et tamen suspicabar, vel potius intelligebam, nihil fuisse, quod scriberes. A. d. VI Idus vero et abesse te putabam, et plane videbam nihil te habere. Ego tamen ad te fere quotidie mittam. Malo enim frustra, quam te non habere, cui des, si quid forte sit, quod putes me scire oportere. Itaque accepi VI Id. literas tuas inanes: quid enim habebas, quod scriberes? Mihi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, [nihil aliud scire me,] novi te nihil habere.

Scripsisti tamen nescio quid de Clodiâ. Ubi ergo

ea est? aut quando ventura? Placet mihi res sic, ut, secundum Othonem, nihil magis. Sed neque hanc vendituram puto: delectatur enim, et copiosa est: et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. Sed, obsecro, enitamur, ut aliquid, ad id quod cupio, excogitemus.

Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum, aut domum; inde fortasse Arpinum. Cum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem, monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres: putabam enim, commodius te idem istud domi agere posse, interpellatione sublatâ.

(43.) CICERO ATTICO S.

Ego postridie Idus (ut scripsi ad te ante) Lanuvii manere constitui; inde aut Romæ, aut in Tusculano: scies ante utrumque. Quod siles, mihi illam rem fore levamento, bene facis; cum id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu non posses. Res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error: ferendus? immo vero etiam adjuvandus.

De Othone, diffido, fortasse quia cupio. Sed tamen major etiam res est, quam facultates nostræ, præsertim adversario et cupido et locuplete et hærede. Proximum est, ut velim Clodiæ. Sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. Ego me majore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. Sed (ut ad te heri scripsi) considerabis etiam de Tusculano; ne æstas effluat; quod certe non est committendum.

(44.) CICERO ATTICO S.

Et Hirtium aliquid ad te συμπαθως de me scripsisse facile patior (fecit enim humane); et te ejus epistolam ad me non misisse, multo facilius: tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut, ex istorum vituperatione, sit illius major laudatio.

Quod per Mustellam agis, habes hominem valde idoneum, meique sane studiosum jam inde a Pontiano. Perfice igitur aliquid: quid autem aliud, nisi ut aditus sit emtori? quod per quemvis hæredem potest effici. Sed Mustellam id perfecturum, si rogâris, puto. Mihi vero et locum quem opto, ad id quod volumus, dederis, et præterea εγγηραμα. Nam illa Silii et Drusi non satis οικοδεσποτικα mihi videntur: quid enim sedere totos dies in villâ istâ? Igitur malim, primum, Othonis, deinde Clodiæ. Si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano.

Quod domi te inclusisti, ratione fecisti. Sed, quæso, confice, et te vacuum redde nobis. Ego hinc (ut scripsi antea) postridie Idus Lanuvium, deinde postridie in Tusculano. Contudi enim animum, et fortasse vici, si modo permansero. Scies igitur fortasse cras, summum perendie. Sed quid est? quæso. Philotimus, nec Carteiæ Pompeium teneri (quâ de re literarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari), bellumque narrat reliquum satis magnum. Solet omnino esse Fulviniaster: sed tamen, si quid habes. Volo etiam, de naufragio Caniniano, scire quid sit.

(45.) CICERO ATTICO S.

Ego hîc duo magna συνταγματα absolvi: nullo enim alio modo a miseriâ quasi aberrare possum. Tu

mihi, etiam si nihil erit, quod scribas (quod fore ita video), tamen id ipsum scribas, velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis.

De Atticâ, optime. Ακηδια tua me movet: etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas literas accipiam, et te ipsum nonnunquam videbo. Nam cæteroqui ανεκτοτερα erant Asturæ: nec hæc, quæ refricant, hîc me magis angunt: etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum.

De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognôram ex tuis literis. Eum συνναον Quirino malo, quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtium: id enim ipsum putâram, quod scribis, ut, cum ingenium amici nostri probaretur, ὑποθεσις vituperandi Catonis irrideretur.

(46.) CICERO ATTICO S.

Vincam (opinor) animum, et Lanuvio pergam in Tusculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est (nam dolor idem manebit, tantum mediocrius); aut nescio quid intersit, utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim ista major admonitio, quam quibus assidue conficior, et dies et noctes. Quid ergo? inquies: nihil literæ? In hac quidem re, vereor ne etiam contra: nam essem fortasse durior: [exculto] enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

(47.) CICERO ATTICO S.

Tu igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo. Vel binæ enim poterunt literæ: occurram etiam, si necesse erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Mu-

stellâ, ut scribis: etsi magnum opus est: eo magis delabor ad Clodiam: quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est; de quo, nihil nocuerit, si aliquid cum Balbo eris locutus; et quidem (ut res est) emere nos velle, nec posse sine isto nomine, nec audere, re incertâ. Sed, quando Clodia Romæ futura est, et quia tanti rem æstimas, eo prorsus specto; non quin illud malim; sed et magna res est, et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hærede: etsi de cupiditate nemini concedam: cæteris rebus inferiores sumus. Sed hæc coram.

Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram, vicino Cæsare. Tabellarium meum hodie exspectamus. Nos de Piliâ et Atticâ certiores faciet.

(48.) CICERO ATTICO S.

Domi te libenter esse facile credo: sed velim scire, quid tibi restet, aut jamne confeceris. Ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti, et addidisti, te putare opus esse. Sentiebam omnino, quantum mihi præsens prodesses; sed multo magis post discessum tuum sentio. Quamobrem, (ut ante ad te scripsi) aut ego ad te totus, aut tu ad me, quod licebit.

(49.) CICERO ATTICO S.

Heri, non multo post quam tu a me discessisti, puto, quidam urbani (ut videbantur) ad me mandata et literas attulerunt a C. Mario, C. F. C. N. Multis verbis agere mecum, per cognationem, quæ mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem:

causamque suam mihi perscripsit. Rescripsi, patrono illi nihil opus esse, quoniam Cæsaris, propinqui ejus, omnis potestas esset, viri optimi, et hominis liberalissimi: me tamen ei fauturum. O tempora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere? Sed hæc hactenus.

De Tirone, mihi curæ est: sed jam sciam, quid agat: heri enim misi, qui videret; cui etiam ad te literas dedi. Epistolam ad Cæsarem tibi misi. Horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

(50.) CICERO ATTICO S.

Ut me levârat tuus adventus, sic discessus afflixit. Quare, cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. Vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? Ipse Romam venirem, ut unâ essemus, si satis consilium quâdam de re haberem.

(51.) CICERO ATTICO S.

Tironem habeo citius quam verebar. Venit etiam Nicias: et Valerium hodie audiebam esse venturum. Quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. Sed exspecto te, a Peducæo utique. Tu autem significas aliquid etiam ante: verum id quidem, ut poteris.

De Virgilio, ut scribis. Hoc tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad Cæsarem mitti, video tibi placere. Quid quæris? mihi quoque hoc idem maxime placuit; et eo magis, quod nihil est in eâ, nisi optimi civis; sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes πολιτικοὶ præcipiunt. Sed scis, ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. Tu igitur id cura-

bis. Sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda non est. Id autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu intelliges. Mihi simulatio pro repudiatione fuerit. Τουτο δε [μηλωσῃ.]

De Cærelliâ quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non esse dignitatis meæ: perscriptionem tibi placere: hoc metuere, alterum in metu non ponere. Sed et hæc, et multa alia, coram. Sustinenda tamen (si tibi videbitur) solutio est nominis Cærelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

(52.) CICERO ATTICO S.

Lucium Tullium Montanum nôsti, qui cum Cicerone profectus est. Ab ejus sororis viro literas accepi, Montanum Planco debere, quod præs pro Flaminio sit, HS XXV; de eâ re nescio quid te a Montano rogatum. Sane velim, sive Plancus est rogandus, sive quâ re potes illum juvare, juves. Pertinet ad nostrum officium. Si res tibi forte notior est, quam mihi, aut si Plancum rogandum putas; scribas ad me, velim; ut, quid rei sit, et quid rogandum, sciam.

De epistolâ ad Cæsarem quid egeris, exspecto. De Silio, non ita sane laboro. Tu mî aut Scapulanos aut Clodianos efficias, necesse est. Sed nescio quid videris dubitare de Clodiâ; utrum, quando veniat, an sintne venales? Sed quid est, quod audio, Spintherem fecisse divortium?

De linguâ Latinâ securi es animi, dices, qui talia conscribis. Απογραφα sunt: minore labore fiunt: verba tantum affero; quibus abundo.

(53.) CICERO ATTICO S.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hîc nobiscum sunt

Nicias et Valerius. Hodie tuas literas exspectabamus matutinas. Erunt fortasse alteræ postmeridianæ, nisi te Epiroticæ literæ impedient: quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum: eas in eumdem fasciculum, velim, addas, nisi forte jam dedisti.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber XIII.

ARGUMENTUM.

Exiguum tempus mutum fuit a literis, inter hujus libri epistolas, et superioris. Scriptæ autem et hæ sunt, dum Cæsar in Hispaniâ contra Pompeii liberos bellum gereret (ipso eodem IV Cos. sine collegâ, ut Sigonio placet), belloque confecto rediret; spatio fere mensium septem. Nam, æstatis initio, ut ex epistolâ primâ colligitur, scribi cœptæ sunt (fingamus, ex Calendis Juniis), et mense Decembri desierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quæ fuerant XII Cal. Januarii, apud M. Tullium Cæsar cœnavit, ut est in epistolâ ultimâ libri hujus: quamquam ultima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus XLI assignatus, in quâ de suo natali die agitur, qui fuit III Non. Januarias. Argumentum illarum multiplex est, sed plurimum in illis: de epistolâ ad Cæsarem missâ: quos in suos dialogos includere debeat: de hæreditatibus quibusdam: de Quinti filii improbitate, querela: de suo "Catone," et Cæsaris "Anticatone;" et de domesticis suis rebus nonnullis.

(1.) CICERO ATTICO S.

Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque temperatius scribi potuerit: nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. Prudentissime etiam ad Tullios. Quare, aut ista proficient, aut aliud agamus.

De pecuniâ vero, video a te omnem diligentiam adhiberi, vel potius jam adhibitam: quod si efficis, a te hortos habebo. Nec vero ullum genus possessionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quæ suscepta est; cujus festinationem mihi tollis, quoniam de æstate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam, ad καταβιωσιν mœstitiamque minuendam, nihil mihi reperiri potest aptius: cujus rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. Sed me ipse revoco: non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. Itaque istuc jam pro facto habeo.

Exspecto, quid istis placeat de epistolâ ad Cæsarem. Nicias te, ut debet, amat; vehementerque tuâ sui memoriâ delectatur. Ego vero Peducæum nostrum vehementer diligo: nam et quanti patrem feci, totum in hunc; et ipsum per se æque amo, atque illum amavi; te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrûm fieri velis.

Si hortos inspexeris, et si de epistolâ certiorem me feceris, dederis mihi, quod ad te scribam. Sin minus, scribam tamen aliquid: nunquam enim deerit.

(2.) CICERO ATTICO S.

Gratior mihi celeritas tua, quam ipsa res: quid enim indignius? Sed jam ad ista obduruimus, et humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? verumtamen. Oppio et Balbo epistolas de-

ferri jubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur: accipies ab Erote.

Ariarathes, Ariobarzanis filius, Romam venit. Vult (opinor) regnum aliquod emere a Cæsare: nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. Omnino eum Sestius noster parochus publicus occupàvit: quod quidem facile patior. Verumtamen, quod mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas, ut apud me diversetur. Ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi literas.

Cras igitur auctio Peducæi. Cum poteris ergo: etsi impediet fortasse Faberius: sed tamen, cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen jure, a discipulis abesse tam diu. Multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius abfuturus: ac nollem: valde enim hominem desidero.

(3.) CICERO ATTICO S.

A te literas exspectabam; nondum scilicet: nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers; qui, si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. Sed tamen intelligo, magis te id facere diligentiâ, quâ semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. Etenim Cœlium non probas: plura non vis: utrumque laudo. His igitur utendum est; præs aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. A me igitur omnia. Quod dies longior est, (teneamus modo quod volumus) puto fore istam etiam a præcone diem, certe ab hæredibus. De Crispo et Mustellâ videbis:

et velim scire, quæ sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior: attulerat enim ab eo Ægypta libertus literas. Misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

(4.) CICERO ATTICO S.

Habeo munus a te elaboratum decem legatorum: et quidem puto. Nam filius anno post quæstor fuit, quam consul Mummius. Sed, quoniam sæpius de nominibus quæris, quid placeat, ego quoque tibi sæpius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies: Avius enim videtur in officio futurus. Velim, ante possis: si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. Magni interest meâ, unâ nos esse. Scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quærat.

(5.) CICERO ATTICO S.

Spurium Mummium putâram in decem legatis fuisse: sed videlicet: etenim ευλογον fratri fuisse: fuit enim ad Corinthum. Misi tibi Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis; et urge. Illam diem negabat esse mense Maio; istam non negabat. Sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustellâ, scilicet, cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est; præsertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

(6.) CICERO ATTICO S.

De aquæductu probe fecisti. Columnarium, vide, ne [nullum] debeamus: quamquam mihi videor

audîsse a Camillo, commutatam esse legem. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus, quam solitudinem Catonis? nec cohæredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque ad rem pertinet) in Achaïâ sumserat. Sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. Coram igitur (ut scribis) constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod reliquos cohæredes convenisti, plane bene fecisti.

Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo ejus exemplum: sed tamen salvum est; et ait Tiro, te habere oportere: et (ut recordor) unâ cum illius objurgatoriâ tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi.

Judiciali molestiâ ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non nôram; et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putâram.

Mummium fuisse ad Corinthum, pro certo habeo: sæpe enim hic Spurius, qui nuper est [mortuus,] epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis, ad familiares missas a Corintho. Sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. Atque hoc etiam accepi, non solitos majores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum, aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam, et cæteros conjunctissimos, ad L. Lucullum misimus. Illudque ευλογωτατον, illum fratri in primis ejus legatis fuisse.

Operam tuam multam! qui et hæc cures, et mea expedias, et sis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

(7.) CICERO ATTICO S.

Sextius apud me fuit, et Theopompus pridie: venisse a Cæsare narrabat literas; hoc scribere, sibi

certum esse Romæ manere; causamque eam adscribere, quæ erat in epistolâ nostrâ, ne, se absente, leges suæ negligerentur, sicut esset neglecta sumtuaria. Est ευλογον: idque eram suspicatus. Sed istis mos gerendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. Et Lentulum cum Metellâ certe fecisse divortium. Hæc omnia tu melius. Rescribes igitur, quidquid voles, dum modo quid: jam enim non reperio, quod te rescripturum putem, nisi forte de Mustellâ, aut Silium videris.

Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. Hodie igitur me videbit: ac vellem, cum tu adesses. Jussi equidem ei nuntiari, te, quoad potuisses, exspectâsse ejus adventum, venturumque, si audîsses; meque (ut facio) continuo te certiorem esse facturum.

(8.) CICERO ATTICO S.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem. Modo enim discesseras, et paulo post triplices remiseras. Velim, curcs fasciculum ad Vestorium deferendum: et alicui des negotium, qui quærat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Cœlianorum velim mihi mittas, et a Philoxeno Παναιτιου περι Προνοιας. Te Idib. videbo cum tuis.

(9.) CICERO ATTICO S.

Commodum discesseras heri, cum Trebatius venit, paulo post Curtius (hic salutandi causâ; sed mansit invitatus; Trebatium nobiscum habemus); hodie mane Dolabella. Multus sermo ad multum diem: nihil possum dicere εκτενεστερον, nihil φιλοστοργοτερον. Ventum est tamen ad Quintum: multa αφατα, αδιη-

γητα: sed unum ejusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. Sed hactenus.

Ευκαιρως ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit: commodum enim egeram diligentissime: quæ diligentia grata est visa Torquato.

A te exspecto, si quid de Bruto: quamquam Nicias confectum putabat; sed divortium non probari. Quo etiam magis laboro idem, quod tu: si quid est enim offensionis, hæc res mederi potest. Mihi Arpinum eundum est: nam et opus est, constitui a nobis illa prædiola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Cæsar venerit: de cujus adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu conjecturam faciebas ex literis Messalæ. Cum illuc venero, intellexeroque quid negotii sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

(10.) CICERO ATTICO S.

Minime miror, te et graviter ferre de Marcello, et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? Omnia igitur metuenda. Sed illud παρα την ἱστοριαν, tu præsertim. Me reliquum consularem! Quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi præsertim, qui non minus bene actum cum illis putem. Quid enim sumus? aut quid esse possumus? domi-ne, an foris? Quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quæ, quo verterem me, non haberem.

Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, κοινοτερα quædam, et πολιτικωτερα. Faciendum certe aliquid est: valde enim desiderat. Brutus si quid,

curabis ut sciam: cui quidem quamprimum agendum puto, præsertim si statuit. Sermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedârit: sunt enim, qui loquantur etiam mecum. Sed hæc ipse optime, præsertim si etiam tecum loquetur.

Mihi est in animo proficisci XI Calendas: hîc enim nihil habeo quod agam, ne (hercule) illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic.

Hodie Spintherem exspecto: misit enim Brutus ad me: per literas purgat Cæsarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. Nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor ejus causam omnem sustinet? Plane, quid sit, non intelligo. Explanabis igitur: quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi, ipsi Magio quæ fuerit causa amentiæ; pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus. Et nimirum id fuit: solvendo enim non erat. Credo eum petiisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius respondisse, Ου τἀυτον ειδος ......

(11.) CICERO ATTICO S.

Credebam esse facile: totum est aliud, posteaquam sum a te disjunctior. Sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas prædiorum, et ne magnum onus observantiæ Bruto nostro imponerem. Posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano. Hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. Tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando obviam; quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies. Vides, quam maturum sit: sed tamen, quod commodo tuo fiat.

(12.) CICERO ATTICO S.

Valde me momorderunt epistolæ tuæ de Atticâ nostrâ: eædem tamen sanaverunt. Quod enim te ipse consolabare eisdem literis, id mihi erat satis firmum ad leniendam ægritudinem. Ligarianam præclare vendidisti. Posthac quidquid scripsero, tibi præconium deferam.

Quod ad me de Varrone scribis, scis me ante orationes, aut aliquid id genus, solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. Postea autem quam hæc cœpi φιλολογωτερα, jam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem προσφωνησιν. Biennium præteriit, cum ille Καλλιππιδης assiduo cursu cubitum nullum processerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut αυτῳ τῳ μετρῳ, και λωϊον, si modo potuissem: (nam hoc etiam Hesiodus adscribit, Αικε δυνηαι.) Nunc illam περι Τελων συνταξιν, sane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, despondimus: idque tu eum non nolle mihi scripsisti. Ergo illam Ακαδημικην, in quâ homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus: etenim sunt Αντιοχεια, quæ iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, si tu hoc probas: deque eo mihi rescribas, velim.

De Brinnianâ auctione accepi a Vestorio literas. Ait, sine ullâ controversiâ rem ad me esse collatam (Romæ videlicet, aut in Tusculano, me fore putaverunt) a. d. VIII Cal. Quintiles. Dices igitur vel amico tuo, Sp. Vettio cohæredi meo, vel Labeoni nostro, paulum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. Cum Pisone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adest.

(13.) CICERO ATTICO S.

Commotus tuis literis, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtulique ad nostrum sodalem; et, ex duobus libris, contuli in quatuor. Grandiores sunt omnino, quam erant illi; sed tamen multa detracta. Tu autem mihi, pervelim, scribas, quî intellexeris illum velle. Illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεισθαι, nisi forte Brutum: id (hercle) restabat: sed tamen scire pervelim.

Libri quidem ita exierunt, (nisi forte me communis φιλαυτια decipit) ut in tali genere ne apud Græcos quidem simile quidquam. Tu illam jacturam feres æquo animo, quod illa, quæ habes de Academicis, frustra descripta sunt. Multo tamen hæc erunt splendidiora, breviora, meliora. Nunc autem απορω, quo me vertam. Volo Dolabellæ valde desideranti: non reperio, quid; et simul αιδεομαι Τρωας: neque, si aliquid, potero μεμψιν effugere. Aut cessandum igitur, aut aliquid excogitandum.

Sed quid hæc levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quæ me valde angit. Sed crebro regusto tuas literas: in his acquiesco: tamen exspecto novas.

(14.) CICERO ATTICO S.

Brinnii libertus, cohæres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, cohæredes, se et Sabinum Albium, ad me venire. Id ego plane nolo: hæreditas tanti non est: et tamen obire auctionis diem facile poterunt, (est enim III Id.) si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. Quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur: nihil enim interest. Quare, nisi jam profecti sunt, retinebis homines.

De Bruto, si quid erit; de Cæsare, si quid scies; si quid erit præterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres, velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. Etsi etiam ad te aliquid pertinet: nam scito, te ei dialogo adjunctum esse tertium. Opinor igitur, consideremus: etsi nomina jam facta sunt: sed vel induci, vel mutari possunt.

(15.) CICERO ATTICO S.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse causa fuerat. Itaque ipse, quod scriberem, non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum: qui si venisset, et a te quid attulisset, videbam non defuturum, quod scriberem.

(16.) CICERO ATTICO S.

Nos cum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villâ adhuc egressi non sumus; ita magnos et assiduos imbres habebamus. Illam Ακαδημικην συνταξιν totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii. Deinde, quia παρα το πρεπον videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem απαιδευσια, sed in iis rebus ατριψια, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transtuli. Ecce tuæ literæ de Varrone: nemini visa est aptior Αντιοχεια ratio. Sed tamen velim scribas ad me, primum, placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? jamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Cæsare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

(17.) CICERO ATTICO S.

Quinto Calend. exspectabam Româ aliquid ; non quo imperâssem ; igitur aliquid tuis. Nunc eadem illa : quid Brutus cogitet ; aut, si aliquid egit, ecquid a Cæsare. Sed quid ista, quæ minus curo ? Attica nostra quid agat, scire cupio : etsi tuæ literæ (sed jam nimis veteres sunt) recte sperare jubent : tamen exspecto recens aliquid.

(18.) CICERO ATTICO S.

Vides, propinquitas quid habeat. Nos vero conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tusculano cum essem ; tanta erat crebritas literarum. Sed id quidem jam erit. Ego interea, admonitu tuo, perfeci sane argutulos libros ad Varronem : sed tamen exspecto, quid ad ea quæ scripsi ad te : primum, quî intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo πολυγραφωτατος nunquam me lacessîsset : deinde, quem ζηλοτυπειν, nisi forte Brutum : quem si non ζηλοτυπει, multo Hortensium minus, aut eos qui de republicâ loquuntur. Plane, hoc mihi explices, velim : in primis, maneasne in sententiâ, ut mittam ad eum, quæ scripsi ; an nihil necesse putes. Sed hæc coram.

(19.) CICERO ATTICO S.

Commodum discesserat Hilarus librarius IV Cal. cui dederam literas ad te, cum venit tabellarius cum tuis literis pridie datis ; in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu ακινδυνα esse scribis.

Ligarianam (ut video) præclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus et Oppius, mirifice se probare ; ob eamque causam ad Cæsarem

eam se oratiunculam misisse. Hoc igitur idem tu mihi antea scripseras.

In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer φιλενδοξος: (sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum qui viverent:) sed, quia scribis et desiderari a Varrone, et magni illum æstimare, eos confeci: et absolvi, nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quæstionem libris quatuor. In eis, quæ erant contra ακαταληψιαν præclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius in sermone nostro. Si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis literis admoneor; meum κωφον προσωπον esset. Hoc in antiquis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis, et nos sex "de Republicâ" libris fecimus.

Sunt etiam "de Oratore" nostri tres, mihi vehementer probati. In eis quoque eæ personæ sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Julius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic sermo inducitur, ut nullæ esse possent partes meæ. Quæ autem his temporibus scripsi, Αριστοτελειον morem habent; in quo sermo ita inducitur cæterorum, ut penes ipsum sit principatus.

Ita confeci quinque libros Περι Τελων, ut Epicurea L. Torquato, Stoïca M. Catoni, Περιπατητικα M. Pisoni, darem. Αζηλοτυπητον id fore putâram, quod omnes illi decesserant.

Hæc Academica, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio, contuleram. Sane in personas non cadebant: erant enim λογικωτερα, quam ut illi de iis somniâsse unquam viderentur. Itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam ἑρμαιον arripui. Aptius esse nihil potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, measque partes; ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur: sunt enim vehementer πιθανα Antiochia: quæ, dili-

genter a me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum ; si modo is est aliquis in nobis. Sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quædam occurrunt : sed ea coram.

(20.) CICERO ATTICO S.

A Cæsare literas accepi consolatorias, datas prid. Cal. Maias Hispali. De Urbe augendâ quid sit promulgatum, non intellexi : id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse, facile patior : eaque augere non desinam. Ad Ligarianam, de uxore Tuberonis et privignâ, neque possum jam addere (est enim res pervulgata), neque Tuberonem volo defendere : mirifice est enim φιλαιτιος.

Theatrum quidem sane bellum habuisti. Ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. Itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse conventum : scire igitur studeo, quid egeris.

De famâ nihil sane laboro : etsi scripseram ad te tunc stulte, "nihil melius." Curandum enim non est. Atque hoc, "in omni vitâ suâ quemque a rectâ conscientiâ transversum unguem non oportet discedere," vide'n' quam φιλοσοφως? An tu nos frustra existimas hæc in manibus habere? Δεδηχθαι te nollem, quod nihil erat : redeo enim rursus eodem. Quidquamne me putas curare in toto, nisi ut ei ne desim? Id ago scilicet, ut judicia videar tenere. Μη γαρ αυτοις. Vellem tam domestica ferre possem, quam ista contemnere. Putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? non licet scilicet sententiam suam : sed tamen, quæ tum acta sunt, non possum non probare : et tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

(21.) CICERO ATTICO S.

Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tum mihi misisti, rescribam alias: nunc aliis malo. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabellâ? quod simul ac, continuo scietis. Exspectabam hodie, aut, summum, cras, ab eo tabellarios: qui simul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto exspecto: proficiscens enim e Tusculano VIII Cal. ut scis, misi ad eum tabellarios.

Nunc, ad rem ut redeam, "*inhibere*" illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum. Quamquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi, didici heri, cum ad villam nostram navis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant: id ab εποχη remotissimum est; quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, nisi forte mutavit. Nec est melius quidquam, quam, ut Lucilius:

"Sustineat currum, ut bonu' sæpe agitator, equcsque:"

semperque Carneades προβολην pugilis, et retentionem aurigæ, similem facit εποχη. Inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis, navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem, quam aut de rumore, aut de Pollione. De Pansâ etiam, si quid certius: (credo enim palam factum esse:) de Critonio, si quid esset: certe-ne de Metello et Balbino? Dic mihi, placetne tibi, primum, edere injussu meo? Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo, λογοισιν Ἑρμοδωρος. Quid illud? rectumne existimas cuiquam ante, quam Bruto? cui, te auctore, προσφωνω. Scrip-

sit enim Balbus ad me, se a te quintum "de Finibus" librum descripsisse: in quo non sane multa mutavi; sed tamen quædam. Tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et αδιορθωτα habeat Balbus, et ἑωλα Brutus.

Sed hæc hactenus, ne videar περι μικρα σπουδαζειν: etsi nunc quidem maxima mihi sunt hæc: quid est enim aliud? Varroni quidem quæ scripsi te auctore, ita propero mittere, ut jam Romam miserim describenda. Ea, si voles, statim habebis: scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est. Cum autem fugit me tibi dicere, mirifice Cærellia studio videlicet philosophiæ flagrans, describit a tuis: istos ipsos "de Finibus" habet. Ego autem tibi confirmo, (possum falli, ut humanus) a meis eam non habere: nunquam enim ab oculis meis abfuerunt: tantum porro aberat ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror; idémque te volo existimare: a me enim prætermissum est, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui! quam diu de nugis! de re enim nihil habeo, quod loquar.

De Dolabellâ tibi assentior. Cohæredes (ut scribis) in Tusculano. De Cæsaris adventu, scripsit ad me Balbus, non ante Cal. Sext. De Atticâ optime, quod levius ac lenius, et quod fert ευκολως.

Quod autem de illâ nostrâ cogitatione scribis, in quâ nihil tibi cedo; ea, quæ novi, valde probo; hominem, domum, facultates: quod caput est, ipsum non novi: sed audio laudabilia de Scrofâ. Etiam proxime accedit, si quid hoc ad rem: ευγενεστερος est etiam, quam pater. Coram igitur, et quidem propenso animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam, quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito, et jam diu.

(22.) CICERO ATTICO S.

De Varrone, non sine causâ, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quædam: sed ea coram. Te autem ασμενεστατα intexui; faciamque id crebrius. Proximis enim tuis literis primum, te id non nolle, cognovi. De Marcello, scripserat ad me Cassius antea; τα κατα μερος Servius. O rem acerbam! Ad prima redeo.

Scripta nostra nusquam malo esse, quam apud te: sed ea tum foras dari, cum utrique nostrûm videbitur. Ego et librarios tuos culpâ libero, neque te accuso; et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Cærelliam quædam habere, quæ, nisi a te, non potuerit. Balbo quidem intelligebam satisfaciendum fuisse: tantum nolebam, aut obsoletum Bruto, aut Balbo inchoatum, dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitârim, cum videro te, scies.

Attributos quod appellas, valde probe. Te de prædio aviæ exerceri, moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum: sed vita fert. Mulieres autem vix satis humane, quæ inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium scribam, nihil fuit, quod appellares: nam tibi mandâssem, si fuisset. Nihil enim est apud eum positum nomine voti: sed est quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem statui conferre. Itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset; et tibi ille recte negavit. Sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur.

Lucum hominibus non sane probo, quod est desertior: sed habet ευλογιαν. Verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero: atque utinam tu quoque eodem die! sin quid (multa enim), utique postridie: etenim cohæredes; a quîs sine te opprimi, malitia est.

Alteris jam literis nihil ad me de Atticâ. Sed id

quidem in optimâ spe pono. Illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. At tu et illi et Piliæ plurimam : nec me tamen irasci indicâris. Epistolam Cæsaris misi, si minus legisses.

(23.) CICERO ATTICO S.

Antemeridianis tuis literis heri statim rescripsi : nunc respondeo vespertinis. Brutus, mallem, me arcesseret : nam et æquius erat, cum illi iter instaret et subitum et longum : et (mehercule) nunc, cum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime posita sit συμβιωσις) facile patiebar, nos potius Romæ unâ esse, quam in Tusculano.

Libri ad Varronem non morabantur : sunt enim [detexti,] ut vidisti : tantum librariorum menda tolluntur. De quibus libris scis me dubitâsse : sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii.

Mea mandata, ut scribis, explica : quamquam istâ retentione omnes ait uti Trebatius : quid tu istos putas ? nôsti domum : quare confice [ευλογως.] Incredibile est, quam ego ista non curem. Omni tibi asseveratione affirmo, (quod mihi credas, velim) mihi majori offensioni esse, quam delectationi, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quam habere, quî utar. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat : tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis : sed, mihi crede, jam ista non curo. Quare, da te in sermonem, et perseca, et confice, excita, compella, loquere, ut te cum illo Scævâ loqui putes. Ne existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur, remissuros. De die tantum videto, et id ipsum bono modo.

(24.) CICERO ATTICO S.

Quid est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Corcyræ? ego enim audita tibi putâram. Nil igitur ne ei quidem literarum? an non vidit? facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quatuor διφθεριαι sunt in tuâ potestate: quod egeris, id probabo. Nec tamen αιδεομαι Τρωας: quid enim? sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. Sed, quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

(25.) CICERO ATTICO S.

De retentione, rescripsi ad tuas accurate scriptas literas. Conficies igitur, et quidem sine ullâ dubitatione aut retractatione. Hoc fieri et oportet, et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putâram: scîsses enim, mihique dixisses.

Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. Quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere, (sed, quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse ασαφεστερος) me ex tuis literis intellexisse, nolle eum me, quasi prosequendi sui causâ, Romam nunc venire. Sed, quoniam jam adest meus adventus, fac, quæso, ne quid eum Idus impediant, quominus suo commodo in Tusculano sit. Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. In tali enim negotio, cur tu unus non satis es? sed ad testamentum volebam: quod jam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videar. Scripsi igitur ad Brutum, jam illud, quod putâssem, Idib. nihil opus esse. Velim ergo, totum hoc ita gubernes, ut ne minimâ quidem re ullâ Bruti commodum impediamus.

Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo jubeam libros dari Varroni? etiam nunc si

dubitas, fac ut sciamus: nihil est enim illis elegantius. Volo Varronem, præsertim cum ille desideret: sed est, ut scis,

Δεινος ανηρ· ταχα κεν και αναιτιον αιτιοωτο.

Ita mihi sæpe occurrit vultus ejus, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse, quam suas: quod (mehercule) non esse intelliges, si quando in Epirum veneris: nam nunc Alexionis epistolis cedimus. Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: et id, quoniam impensam fecimus in macrocola, facile patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare, si addubitas, ad Brutum transeamus: est enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam, et sui similem, modo huc, modo illuc! Sed, quæso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mihi sit, si unquam quidquam tam enitar [ergo.] At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas περιοχας persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

(26.) CICERO ATTICO S.

De Virgilii parte valde probo. Sic ages igitur: et quidem id erit primum; proximum Clodiæ. Quod si neutrum; metuo, ne turbem, et irruam in Drusum. Intemperans sum in ejus rei cupiditate, quam nôsti. Itaque revolvor identidem in Tusculanum. Quidvis enim potius, quam ut non hac æstate absolvatur. Ego (ut tempus est nostrum) locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Asturæ. Sed, quia, qui mecum sunt, (credo, quod mœstitiam meam non ferunt) domum properant; etsi poteram remanere, tamen (ut scripsi tibi) proficiscar hinc, ne relictus videar. Quo autem? Lanuvium? Conor equidem in Tusculanum: sed faciam te statim certiorem. Tu literas conficies. Equidem credibile non est,

quantum scribam die; quin etiam noctibus: nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Cæsarem (tibi enim placebat), quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. Ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. Sed id quidem, ut tibi videbitur. Mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. Sed cras scies.

(27.) CICERO ATTICO S.

De epistolâ ad Cæsarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. Aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi, et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, pæne periculosi. Isti autem ingenue; mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epistolæ nostræ, nisi κολακεια, fuit? An, si ea, quæ optima putâram, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? Totis igitur literis nihil opus est. Ubi enim επιτευγμα magnum nullum fieri possit, αποτευγμα vel non magnum molestum futurum sit; quid opus est παρακινδυνευειν? præsertim cum illud occurrat, illum (cum antea nihil scripserim) existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. Atque etiam vereor, ne putet, me hoc quasi Catonis μειλιγμα esse voluisse. Quid quæris? valde me pœnitebat: nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπουδη nostra non est probata. Incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum. Sed redeo ad hortos.

Plane illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo: nihil enim urget. Quidquid erit, operam in Faberio ponamus. De die tamen auctionis, si quid scies.

Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat, et literas se habere aiebat, statim ad te misi.

(28.) CICERO ATTICO S.

Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, cum venerit. De epistolâ ad Cæsarem, jurato mihi crede, non possum ; nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat. Quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis ! Sed, ut cœpi, non me hoc turpe deterret : ac vellem quidem : (essem enim, qui esse debebam :) sed in mentem nihil venit. Nam, quæ sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. Adolescentem, incensum cupiditate verissimæ gloriæ, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur. Ad decus non deest oratio. Ego quid possum ? tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri. In eo quia nonnulla erant paulo meliora, quam ea quæ fiunt et facta sunt, reprehenduntur : quod me minime pœnitet. Si enim pervenissent istæ literæ, mihi crede, nos pœniteret. Quid ? tu non vides ipsum illum Aristotelis discipulum, summo ingenio, summâ modestiâ, posteaquam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum, fuisse ? Quid ? tu hunc de pompâ, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis lætaturum putas ? Ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volet. Abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam, προβλημα Αρχιμηδειον. Multo (mehercule) magis nunc opto casum illum, [quem] tum timebam, vel quem libebit.

Nisi quid te aliud impediet, mihi optato veneris. Nicias a Dolabellâ magno opere arcessitus (legi enim

literas), etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu meâ.

(29.) CICERO ATTICO S.

Cum quasi alias res quærerem de philologis e Niciâ, incidimus in Talnam. Ille de ingenio nihil nimis; modestum et frugi. Sed hoc mihi non placuit. Se scire aiebat, ab eo nuper petitam Cornificiam, Quinti filiam, vetulam sane, et multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non majorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere.

De hortis, ex tuis literis cognovi, et Chrysippo. In villâ, cujus insulsitatem bene nôram, video nihil, aut pauca mutata. Balnearia tamen laudat majora: de minoribus ait hiberna effici posse. Tecta igitur ambulatiuncula addenda est: quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. Ad id autem, quod volumus, αφιδρυμα, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego nôram: sed celebritatem nullam tum habebat: nunc audio maximam. Nihil est, quod ego malim. In hoc τον τυφον μου προς θεων τροποφορησον.

Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quærere, quanti. Othonem vincas, volo. Nec tamen insaniturum illum puto: nôsse enim mihi hominem videor. Ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emtor non esse videatur. Quid enim? pateretur? Sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a quâ ipsâ ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt, et Dolabellæ nomen jam expeditum videtur, ut etiam repræsentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te, aut causam: quam quidem futuram Faberianam. Sed, si poteris.

(30.) CICERO ATTICO S.

Ciceronis epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat. Eam tibi epistolam misissem: nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto.

In Cumanum hodie misi tabellarium. Ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram Demeam, cum Eros ad me venit. Sed in ejus epistolâ nihil erat novi, nisi, auctionem biduum. Ab eâ igitur, ut scribis: et vellem, confecto negotio Faberiano: quem quidem negat Eros hodie: cras mane putat. A te colendus est. Istæ autem κολακειαι non longe absunt a scelere. Te, ut spero, perendie. Mihi, sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum consularem, et Sp. Mummium. Videor audîsse ex Hortensio, Tuditanum: sed, in Libonis annali, XIV annis post prætor est factus Tuditanus, quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem Olympiæ, aut ubi visum, πολιτικον συλλογον, more Dicæarchi, familiaris tui.

(31.) CICERO ATTICO S.

Quinto Cal. mane accepi a Demeâ literas pridie datas, ex quibus, aut hodie aut cras te exspectare deberem. Sed, ut opinor, idem ego, qui exspecto tuum adventum, morabor te: non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut non habeat aliquid moræ. Cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes.

Dicæarchi quos scribis libros, sane velim mihi mittas: addas etiam Καταϐασεως.

De epistolâ ad Cæsarem, [κεκρικα:] atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos; idem ego sua-

debam in illâ epistolâ: sin, utrum liberet, facere posse, auctore me. Hoc enim ille exspectat videlicet; neque est facturus quidquam, nisi de meo consilio. Obsecro, abjiciamus ista, et semiliberi saltem simus, quod assequemur et tacendo, et latendo.

Sed et aggredere Othonem, ut scribis. Confice, mi Attice, istam rem: nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim, et tecum esse possim: quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus: is CIↃ jugerum de M. Pilio emit (ut mea memoria est) HS CXV. Omnia scilicet nunc minoris: sed accedit cupiditas; in quâ, præter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. Sed eum ipsum tu poteris movere: facilius etiam, si Canum haberes. O gulam insulsam! Pudet me patris. Rescribes, si quid voles.

(32.) CICERO ATTICO S.

Alteram a te epistolam cum hodie accepissem, nolui te unâ meâ contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio: in eo enim totum est positum id, quod cogitamus: quæ cogitatio si non incidisset, (mihi crede istuc, ut cætera) non laborarem. Quamobrem, ut facis, (istuc enim addi nihil potest) urge, insta, perfice.

Dicæarchi Περι Ψυχης utrosque, velim, mittas, et Καταβασεως. Τριπολιτικον non invenio, et epistolam ejus, quam ad Aristoxenum misit. Tres eos libros maxime nunc vellem: apti essent ad id quod cogito. "Torquatus" Romæ est: misi, ut tibi daretur: "Catulum" et "Lucullum" (ut opinor) antea. His libris nova procemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas literas, volo, habeas: et sunt quædam alia.

Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti; credo, quia δια σημειων scripseram. De

C. Tuditano enim quærebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem: eum video, in Libonis, prætorem P. Popillio, P. Rupilio, consulibus. Annis XIV ante quam prætor factus est, legatus esse potuisset? nisi admodum sero quæstor est factus: quod non arbitror: video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cujus statuam in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. Is autem est, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidisti, sane ad illum συλλογον personam idoneam. Videbis igitur, si poteris, cæteros; ut possimus πομπευσαι και τοις προσωποις.

(33.) CICERO ATTICO S.

Negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium, professionem relatam? quin etiam meorum jussu miseram, qui profiteretur: ita enim oportere dicebant. Professus est Philotimus libertus. Nôsti (credo) librarium: sed scribes, et quidem confestim. Ad Faberium, ut tibi placet, literas misi: cum Balbo autem puto te aliquid fecisse [H.] in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est δυσωπια. Nec enim ejus causâ sane debeo: et, si emero, quid erit, quod postulet? sed videbis, ne is, cum sit in Africâ, ut Cœlius. De nomine, tu videbis cum Cispio: sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem.

Te ad me venire uterque nostrûm cupit: sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci; sane bene narras. De æstimatione, ut scribis, cum agere cœperimus: etsi nihil scripsit, nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid poteris.

Dicæarchi librum accepi; et Καταβασεως exspecto. Negotium dederis; reperiet ex eo libro in quo sunt senatûs-consulta Cn. Cornelio, L. Mummio, consulibus. De Tuditano autem, quod putas, ευλογον est,

tum illum, quoniam fuit ad Corinthum, (non enim temere dixit Hortensius) aut quæstorem aut tribunum militum; idque potius fuisse credo. Tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quæstor aut tribunus militum fuerit. Si neutrum quadret, in præfectis an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello.

De Varrone loquebamur: lupus in fabulâ. Venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut non scinderem pænulam: memini enim tuum: et multi erant, nosque imparati. Quid refert? paulo post C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi pænulam; tamen remanserunt: ceciditque belle. Sed casu sermo a Capitone de Urbe augendâ. A ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos; Campum Martium coædificari; illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium Campum. Quid ais? inquam: at ego ad tabulam, ut, si recte possim, Scapulanos hortos. Cave facias, inquit: nam ista lex perferetur: vult enim Cæsar. Audire me facile passus sum: fieri autem, moleste fero. Sed tu quid ais? quamquam quid quæro? Nôsti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis: non concedit Camillo.

Facies me igitur certiorem de Idibus: ista enim me res adducebat. Eo adjunxeram cæteras; quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. Te tamen in viâ confici minime volo. Quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret: scripsi enim ad eum heri, [Idib. Maiis] ejus operâ mihi nihil opus esse.

(34.) CICERO ATTICO S.

Asturam veni VIII Cal. Vitandi enim caloris causâ, Lanuvii III horas acquieveram. Tu, velim,

si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio, me pæne absente, conficias: de quo quæ fama sit, scribes. "Id populus curat scilicet." Non (mehercule) arbitror: etenim hæc decantata erat fabula: sed complere paginam volui. Quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. Scripsi enim ad te de hortis.

(35.) CICERO ATTICO S.

O rem indignam! Gentilis tuus Urbem auget; quam hoc biennio primum vidit: et ei parum magna visa est, quæ etiam ipsum capere potuerit. Hac de re igitur exspecto literas tuas. Varroni, scribis, te, simul ac venerit. Dati igitur jam sunt; nec tibi integrum est: hui! si scias quanto periculo tuo. Aut fortasse literæ meæ te retardârunt. Sed eas nondum legeras, cum has proximas scripsisti. Scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

(36.) CICERO ATTICO S.

De Bruti amore, vestrâque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod sæpe; tamen hoc audio libentius, quo sæpius: eoque mihi jucundius est, quod tu eo lætaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

(37.) CICERO ATTICO S.

Has alteras hodie literas. De Xenonis nomine, et de Epiroticis XL, nihil potest fieri nec commodius nec aptius, quam ut scribis. Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sane, nisi

Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigâsse: omnibus eum locis facere, maximeque in conviviis: cum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam αξιοπιστως dici, quam alienissimos nos esse a Cæsare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: (φοβερον ην, nisi viderem scire regem, me animi nihil habere) Ciceronem vero meum vexari. Sed id quidem arbitratu suo.

Laudationem Porciæ gaudeo me ante dedisse Leptæ tabellario, quam tuas acceperim literas. Eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto.

De gladiatoribus, de cæteris, quæ scribis ανεμοφορητα, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribendâ. Equidem locutus sum cum Balbo: placebat. Puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, et Romæ: si Cæsar moraretur, posse diem differri: sed is quidem adesse videtur. Totum igitur considera: placet enim Vestorio.

(38.) CICERO ATTICO S.

Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et operâ exaravi nescio quid ad te, et ante lucem dedi. Deinde, cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuæ filio, quam ipsam tibi misi; cujus est principium non sine maximâ contumeliâ: sed fortasse ουκ επεστησεν. Est autem sic; "Ego enim non probo, quidquid non belle in te dici potest." Posse vult in me multa dici non belle; sed ea se negat approbare. Hoc quidquam pote impurius? Jam cætera leges (misi enim ad te); judicabisque, Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, com-

motum istum aliquando scripsisse aliquid ad me; credo et ad te: idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio: de matre quam pie. "Volueram," inquit, "ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum; et id ad te scripseram: neglexisti. Ita minus multum unâ erimus: nam ego istam domum videre non possum; quâ de causâ, scis." Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat.

Nunc me juva, mi Attice, consilio, ποτερον δικας τειχος ὑψιον, [id est, utrum aperte hominem adsperner, et respuam,] η σκολιας απατας. Ut enim Pindaro, sic διχα μοι νοος, ατρεκειαν ειπειν. Omnino moribus meis illud aptius; sed hoc fortasse temporibus. Tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. Equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. In turbâ hæc essent faciliora. Utrum igitur Asturæ? Quid, si Cæsar subito? Juva me, quæso, consilio. Utar eo, quod tu decreveris.

(39.) CICERO ATTICO S.

O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem: plena pietatis! Hic autem jam languescit, et ait sibi illum jure iratum. Sed utar tuo consilio: σκολια enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus: valde enim in scribendo hæreo. Brutum, inquis, eadem scilicet. Sed, nisi hoc esset, res me ista non cogeret. Nec enim inde venit, unde mallem; neque diu abfuit; neque ullam literam ad me. Sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim, mittas, et maxime Φαιδρου Περισσων, et Ἑλλαδος.

(40.) CICERO ATTICO S.

Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? Ευαγγελια: sed ubi eos? nisi forte se suspendit. Hîc autem ut stultum est! Ubi igitur φιλοτεχνημα illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? Sed quid faciat? Illud optime, "sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro." At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret: ita enim significârat iis, quas ad meas. At vellem aliquid degustâsse de fabulis. Sed coram, ut scribis. Etsi, quid mî auctor es? advolone, an maneo? Equidem et in libris hæreo, et illum hîc excipere nolo: ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. Mirum, quam inimicus ibat; ut ego objurgarem. Sed ego ipse κεπφουμαι. Itaque posthac. Tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; et τα ὁλα, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

(41.) CICERO ATTICO S.

Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. Cum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem literas, ad te nullas. Ille alterum mirabatur; de te autem suam culpam, quod sæpe graviter ad filium scripsisset de tuâ in illum injuriâ. Quod autem relangüisse se dicit, ego ei, tuis literis lectis σκολιας απατας, significavi me non fore. Tum enim mentio Canæ. Omnino, si id consilium placeret, esset necesse. Sed (ut scribis) ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrûm idem consilium esse debet: etsi in me graviores injuriæ, et certe notiores. Si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. Sed coram: magna enim res, et multæ cautionis. Cras igitur; nisi quid a te commeatûs.

(42.) CICERO ATTICO S.

Venit ille ad me, και μαλα κατηφης: et ego, Συ δε δη τι συννους; Rogas? inquit; cui iter instet, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe. Quæ vis igitur? inquam. Æs, inquit, alienum: et tamen ne viaticum quidem. Hoc loco ego sumsi quiddam de tuâ eloquentiâ: nam tacui. At ille: Sed me maxime angit avunculus. Quidnam? inquam. Quod mihi, inquit, iratus est. Cur pateris? inquam: malo enim ita dicere, quam, cur committis? Non patiar, inquit: causam enim tollam. Et ego, Rectissime quidem: sed, si grave non est, velim scire quid sit causæ. Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti est. Faciam quod volunt. Feliciter, velim, inquam; teque laudo: sed quando? Nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. At ego, inquam, censeo, prius quam proficiscaris; ita patri quoque morem gesseris. Faciam, inquit, ut censes. Hîc dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, diem meum scis esse III Non. Jan. Aderis igitur. Scripseram jam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. Opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur [μιας κορδου.] Videbimus te igitur.

(43.) CICERO ATTICO S.

Ego vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiorem feceris; atque ita, ut eo tempore acciperem literas, quo non exspectarem: tuque ut ab ludis scriberes. Sunt omnino mihi quædam agenda Romæ; sed consequemur biduo post.

(44.) CICERO ATTICO S.

Suaves tuas literas; etsi acerba pompa. Verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cottâ. Populum vero præclarum, quod, propter malum vicinum, ne Victoriæ quidem plauditur. Brutus apud me fuit: cui quidem valde placebat, me aliquid ad Cæsarem. Annueram; sed pompam videret.

Tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto, quid judicet. Quando autem perleget?

De Atticâ, probo. Est quiddam etiam animum levari cum spectatione, tum etiam religionis opinione et famâ.

"Cottam" mihi, velim, mittas. "Libonem" mecum habeo; et habueram ante "Cascam."

Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Curfidius in oratione Ligarianâ, erratum esse meum: sed (ut aiunt) μνημονικον ἁμαρτημα. Sciebam Curfidium pernecessarium Ligariorum: sed eum video ante esse mortuum. Da igitur, quæso, negotium Pharnaci, Antæo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

(45.) CICERO ATTICO S.

Fuit apud me Lamia post discessum tuum; epistolamque ad me attulit missam sibi a Cæsare; quæ quamquam ante data erat, quam illæ Diocharinæ, tamen plane declarabat, illum ante ludos Romanos esse venturum: in quâ extremâ scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properâsset. Prorsus ex his literis non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset: idemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video: sed, quam multos, fac, si me amas, sciam: de Bæbio poteris, et de altero vicino Egnatio.

Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophiâ explicandâ; currentem tu quidem: sed cum Dolabellâ vivendum esse istis diebus vides. Quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem, et ad tempus redire.

Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quamprimum dividi: magnum pondus argenti, præter prædia; auctionem primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me, velim, quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem, nec officiosiorem, nec nostri studiosiorem, facile delegissem Vestorio: ad quem accuratissimas literas dedi; quod idem te fecisse arbitror. Mihi quidem hoc satis videtur. Tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. Exspectabo igitur tuas literas.

(46.) CICERO ATTICO S.

Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sextiles, ita mihi Lanuvii pridie Idus præsto fuit; sed plane pollex, non index. Cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni. Lepta enim, de suâ vini curatione laborans, me ad eum perduxerat. In eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit, ex eo hoc primum: "Paulo ante acceperam eas literas, in quibus magnopere confirmat, ante ludos Romanos." Legi epistolam: multa de meo "Catone," quo sæpissime legendo se dicit copiosiorem factum: Bruti "Catone" lecto, se sibi visum disertum. Ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Vestorium negligentem!) liberam cretionem, testibus præsentibus, sexaginta diebus. Metuebam ne ille arcendus esset; nunc mittendum est, ut meo jussu cernat: idem igitur Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo libe-

ralius: se enim statim ad Cæsarem scripturum: Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiæ HS IↃↃↃ, et sepulcro, multisque rebus; nihil a nobis. Subaccusa, quæso, Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mî ne per meos quidem? De Cossinio doleo: dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid æri meo alieno superabit, et emtionibus; ex quibus mî etiam æs alienum faciendum puto. De domo Arpini, nihil scio.

Vestorium nihil est quod accuses. Jam enim obsignatâ hac epistolâ, noctu tabellarius noster venit, et ab eo literas diligenter scriptas attulit, et exemplum testamenti.

(47.) CICERO ATTICO S.

Posteaquam "abs te Agamemno," non "ut venirem," (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset) sed ut scriberem, "tetigit," omnia, quæ in manibus habebam, abjeci; quod jusseras, edolavi. Tu, velim, e Pollice cognoscas rationes nostras sumtuarias: turpe est enim nobis, illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere: post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat.

Plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea quæ ad te scripsi, tum quod Cæsar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O magistrum molestum!

Lepidus ad me heri vesperi literas misit Antio: nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat magnopere, ut sim Calendis in senatu; me et sibi et Cæsari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse: dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius; quoniam Balbus est æger. Sed tamen malim venire frustra, quam desiderari, si opus esset: moleste ferrem postea. Itaque

hodie Antii: cras, ante meridiem, domi. Tu, velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Calendas cum Piliâ. Te spero cum Publilio confecisse. Equidem Calendis in Tusculanum recurram: me enim absente, omnia cum illis transigi malo.

Quinti fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis literis; sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. Tu videbis.

(48.) CICERO ATTICO S.

Heri nescio quid in strepitu videor exaudîsse, cum diceres, te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram: mortuus enim Babullius. Cæsar (opinor) ex munciâ: etsi nihil adhuc: sed Lepta ex triente. Veretur autem, ne non liceat tenere hæreditatem; αλογως omnino, sed veretur tamen. Is igitur si accierit, accurram; sin minus, haud antequam necesse erit. Tu Pollicem, cum poteris.

Laudationem Porciæ tibi misi correctam; ac eo properavi, ut, si forte aut Domitii filio aut Bruto mitteretur, hæc mitteretur. Id, si tibi erit commodum, magnopere cures, velim: et velim, M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique: nam illam legi. Volo tamen regustare: quædam enim vix mihi credo legisse me.

(49.) CICERO ATTICO S.

Atticæ primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror. Multam igitur salutem et Piliæ. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, μεμψιν αναφερει mihi quamdam in-

iquissimam, me Phameæ defuisse, cum ejus causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios, Cn. filios, non libenter: sed et Phameæ causâ volebam. Erat enim, si meministi, in consulatûs petitione, per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. Is ad me venit, dixitque, judicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeiâ in consilium iri necesse erat: scis enim dies illorum judiciorum præstitutos fuisse. Respondi, non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus. Puto me tibi narrâsse. Non laboravi scilicet, nec hominis alieni injustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romæ fui, quid audîssem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. Ait illum, me animi conscientiâ, quod Phameam destituissem, de se suspicari. Quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras: de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse; quemadmodum non omnibus servire. Etsi, mehercule, (ut tu intelligis) magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

(50.) CICERO ATTICO S.

Admonitus quibusdam tuis literis, ut ad Cæsarem uberiores literas mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se et Oppium scripsisse ad Cæsarem, me legisse libros contra Catonem, et vehementer probâsse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Cæsari, quæ deferretur ad Dolabellam: sed ejus exemplum misi ad Oppium et Balbum; scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam juberent meas literas, si ipsi exemplum probâssent.

Ita mihi rescripserunt, nihil unquam se legisse melius; epistolamque meam jusserunt dari Dolabellæ.

Vestorius ad me scripsit, ut juberem mancipio dari servo suo, pro meâ parte, Hetereio cuidam, fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. Eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes: opinor enim, ad te etiam scripsisse Vestorium.

De adventu Cæsaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. Quæris, quid cogitem de obviam itione; quid censes, nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur.

Scripto jam superiore versiculo, Eros mihi dixit, sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur: nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

(51.) CICERO ATTICO S.

Ad Cæsarem quam misi epistolam, ejus exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule [hemicillus:] nec (mehercule) scripsi aliter, ac si προς ισον ὁμοιονque scriberem. Bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. Itaque scripsi, et ακολακευτως, et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius.

De Atticâ nunc demum mihi est exploratum: itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quamprimum; nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras; sed, ad me, an ad te, nescio. Mihi scripsit Romam VIII Calendas: sed misi, qui invitaret: etsi (hercle) jam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

(52.) CICERO ATTICO S.

O hospitem mihi tam gravem! αμεταμελητον: fuit enim perjucunde. Sed, cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi cœnaturus ipse Cæsar esset, vacaret: quippe hominum MM. Sane sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. Castra in agro: villa defensa est. Ille, tertiis Saturnalibus, apud Philippum ad horam VII: nec quemquam admisit. Rationes, opinor, cum Balbo. Inde ambulavit in litore. Post horam VII in balneum: tum audivit de Mamurrâ: vultum non mutavit: unctus est; accubuit; εμετικην agebat. Itaque et edit et bibit αδεως et jucunde; opipare sane, et apparate: nec id solum, sed

...."bene cocto, et
Condito sermone bono, et, si quæri', libenter."

Præterea tribus tricliniis accepti οἱ περι αυτον valde copiose. Libertis minus lautis, servisque, nihil defuit; nam lautiores eleganter accepti. Quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres, Amabo te, eodem ad me cum revertêre. Semel satis est. Σπουδαιον ουδεν in sermone: φιλολογα multa. Quid quæris? delectatus est, et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium, sive επισταθμιαν odiosam, mihi, dixi, non molestam. Ego paulisper hîc, deinde in Tusculanum. Dolabellæ villam cum præteriret, omnis armatorum copia dextrâ sinistrâ ad equum, nec usquam alibi. Hoc ex Niciâ.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

TRES amplius menses nullæ exstant scriptæ literæ; ex tertiis videlicet Saturnalibus, quæ fuerunt XII Cal. Jan. ad post Id. Martias, quo die Cæsar occisus est. Occisus est autem, (ut Velleius ait) cum quinque menses post reditum ex Hispaniâ Romæ fuisset. Scriptæ sunt autem hæ, M. Antonio et P. Cornelio Dolabellâ Coss. Nam is, interfecto Cæsare, fasces statim, ut ait Paterculus, et insignia consulatûs, sibi arripuit, antea designatus ab illo, quem sibi substitueret, in Parthos proficiscens. Continent vero potissimum reipublicæ tempestates, quæ, illo cæso, consecutæ sunt. Cicero quidem, primis illis diebus, cum senatum in suam sententiam perduxisset, ut, communis concordiæ causâ, injuriarum memoria sempiternâ oblivione tolleretur; Româ egressus est in suas villas; unde dedit has literas, modo spei, modo desperationis plenas. Privatim vero continent querelam de ementitis actis Cæsaris: factum Dolabellæ: de Amatio humillimæ sortis homine, qui ausus fuerat in C. Marii

nomen invadere, seque pro nepote illius gerere: et domestica quædam privatius. Datæ sunt post Id. Mart. ad XVI circiter Cal. Junii.

(1.) CICERO ATTICO S.

Diverti ad illum, de quo tecum mane. Nihil perditius: explicari rem non posse. Etenim, si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? Quid quæris? periisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit: verum ille gaudens: affirmabatque minus diebus XX tumultum Gallicum: in sermonem se, post Idus Martias, (præterquam Lepidi) venisse neminis: ad summam, non posse istæc sic abire. O prudentem Oppium! qui nihilo minus illum desiderat: sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. Sed hæc hactenus.

Tu, quæso, quidquid novi, (multa autem exspecto) scribere ne pigrere: in his, de Sexto satisne certum; maxime autem de Bruto nostro; de quo quidem ille, ad quem diverti, Cæsarem solitum dicere, "magni refert, hic quid velit: sed, quidquid volet, valde volet:" idque eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceæ diceret; valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proxime, cum Sextii rogatu apud eum fuissem, exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, "Ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? Atqui, si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me male oderit."

Hæc et ejusmodi multa. Sed ad propositum. Quidquid erit, non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. Equidem nihil intermittam.

(2.) CICERO ATTICO S.

Duas a te accepi epistolas heri. Ex priore theatrum Publiumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. Plausus vero, L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum φαλακρωμα, ut putas. Processi enim, sed minus: diutius sermone enim sum retentus.

Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id ejusmodi est: aiebat, Cæsarem secum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: "Ego nunc tam sim stultus, ut hunc, ipsum facilem hominem, putem mihi esse amicum, cum tamdiu sedens meum commodum exspectet?" Habes igitur φαλακρωμα inimicissimum otii, id est, Bruti.

In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturæ cogitabam. Piliæ paratum est hospitium: sed vellem Atticam (verum tibi ignosco); quarum utrique salutem.

(3.) CICERO ATTICO S.

Tranquillæ tuæ quidem literæ; quod utinam diutius! nam Matius posse negabat. Ecce autem structores nostri, ad frumentum profecti, cum inanes rediissent, rumorem afferunt magnum, Romæ domum ad Antonium frumentum omne portari: πανικον certe: scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen: bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsignandum, tu adhibitus non sine causâ videris: volunt enim nos ita putare. Nescio cur non animo quoque sentiant. Sed quid hæc ad nos? Odorare tamen Antonii διαθεσιν: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid pragma-

ticon habes, scribe; sin minus, populi επισημασιαν, et mimorum dicta, perscribito. Piliæ et Atticæ salutem.

(4.) CICERO ATTICO S.

Nunc quid putas me Lanuvii? At ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. Tument negotia: nam, cum Matius, quid censes cæteros? Equidem doleo, (quod nunquam in ullâ civitate accidit) non, unâ cum libertate, rempublicam recuperatam. Horribile est, quæ loquantur, quæ minitentur. Ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. Sed, omnia licet concurrant, Idus Martiæ consolantur. Nostri autem ἥρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime confecerunt. Reliquæ res opes et copias desiderant, quas nullas habemus.

Hæc ego ad te, ut, si quid novi, (nam quotidie aliquid exspecto) confestim ad me: et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti literulas. Equidem non committam.

(5.) CICERO ATTICO S.

Spero tibi jam esse, ut volumus, quoniam quidem ησιτησας, cum leviter commotus esses: sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert, se suspectum esse Bruto. Illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Galliâ. Quid tu illas putas quæ fuerunt in Hispaniâ, nonne idem postulaturas? quid, quas Annius transportavit? Caninium volui; sed μνημονικον ἁμαρτημα. Ab aleatore φυρμος πολυς. Nam ista quidem Cæsaris libertorum conjuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius.

Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim

ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe, si possem mederi, deesse non deberem. Sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides ejusdem exercitus; vides in latere veteranos; quæ sunt ευριπιστα omnia: eos autem, qui, orbis terræ custodiis non modo septi, verum etiam magni, esse debebant, tantum non laudari atque amari, sed parietibus contineri. Atqui illi, quoquo modo, beati; civitas misera.

Sed velim scire, quid adventus Octavii: num qui concursus ad eum; num quæ νεωτερισμου suspicio. Non puto equidem: sed tamen, quidquid est, scire cupio. Hæc scripsi ad te proficiscens Asturâ III Idus.

(6.) CICERO ATTICO S.

Pridie Idus, Fundis accepi tuas literas, cœnans. Primum igitur melius esse; deinde meliora te nuntiare: odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio susque deque. Exspecto, quid de Mario: quem quidem ego sublatum rebar a Cæsare.

Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re natâ non incommodum. Sed tamen adhuc me nihil delectat præter Idus Martias. Nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri: quod cum dico, de toto genere dico. Quid enim miserius, quam ea nos tueri, propter quæ illum oderamus? Etiamne consules et tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? Nullo modo reperio, quemadmodum possim πολιτευεσθαι. Nihil enim tam σολοικον, quam τυραννοκτονους in cœlo esse, tyranni facta defendi. Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus: vides languorem bonorum. Exsultant lætitiâ in municipiis: dici enim non potest, quanto opere

gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea eâ de re; nec ulla interea decreta. Sic enim πεπολιτευμεθα, ut victos metueremus.

Hæc ad te scripsi, appositâ secundâ mensâ: plura et πολιτικωτερα postea: et tu, quid agas, quidque agatur.

(7.) CICERO ATTICO S.

Postridie Idus Paulum in Caietâ vidi. Is mihi, de Mario et de re publicâ, alia quædam sane pessima. A te scilicet nihil: nemo enim meorum. Sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. Ubi tandem est futurus? nam cum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego, e Formiano exiens XVII Calendas, ut inde altero die in Puteolanum, scripsi hæc.

A Cicerone mihi literæ sane πεπινωμεναι, et bene longæ. Cætera autem vel fingi possunt: πινος literarum significat doctiorem.

Nunc magnopere a te peto, (de quo sum nuper tecum locutus) ut videas ne quid ei desit. Id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem: quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo est, volo mense Quintili in Græciam. Sint omnia faciliora. Sed, cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quæso, da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur.

Hæc, et cætera quæ ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis: ad meque, aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

(8.) CICERO ATTICO S.

Tu me jam rebare, cum scribebas, in actis esse nostris: et ego accepi XVII Cal. in diversoriolo Sinu-

essano tuas literas. De Mario probe: etsi doleo L. Crassi nepotem. Optime tam etiam Bruto nostro probari Antonium: nam, quod Juniam scribis moderate et amice scriptas literas attulisse, mihi Paulus dedit, ad se a fratre missas; quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. Hoc nec mihi placebat, et multo illi minus.

Reginæ fuga mihi non molesta: sed, Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cætera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia, chorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. Ea scilicet tu declarabis, qui cætera.

Nauseolam tibi tum causam otii dedisse facile patiebar: videbar enim mihi, legenti tuas literas, requiêsse paulisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet: quem quidem ego spero jam tuto vel solum totâ Urbe vagari posse. Verumtamen.

(9.) CICERO ATTICO S.

De re publicâ multa cognovi ex tuis literis, quas quidem multijuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. Ad ea autem, quæ requiris, brevi respondebo. Primum, vehementer me Cluviana delectant. Sed, quod quæris, quid arcessierim Chrysippum; tabernæ mihi duæ corruerunt, reliquæque rimas agunt. Itaque non solum inquilini, sed mures etiam, migraverunt. Hanc cæteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. O Socrates, et Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales! quam mihi ista pro nihilo! Sed tamen ea ratio ædificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quæstuosum sit.

Hîc turba magna est; eritque, ut audio, major. Duo quidem quasi designati consules. O Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit! ejus interfecti morte lætamur, cujus facta defendimus! Itaque quam severe nos M. Curtius accusat; ut pudeat vivere; neque injuriâ: nam mori millies præstitit, quam hæc pati, quæ mihi videntur habitura etiam vetustatem.

Et Balbus hîc est, multumque mecum: ad quem a Vetere literæ datæ pridie Cal. Januarias: Cum a se Cæcilius circumsederetur, et jam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis: in quâ re accusat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud instare: sed Dolabella et Nicias viderint.

Idem Balbus meliora de Galliâ. XXI die literas habebat; Germanos illasque nationes, re auditâ de Cæsare, legatos misisse ad Aurelium, qui est præpositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. Quid quæris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

(10.) CICERO ATTICO S.

Itane vero? hoc meus et tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Cæsaris plus valerent, quam si ipse viveret? Meministi me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium a prætoribus vocari? Dii immortales! quæ tum opera effici potuerunt, lætantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus!

Liberalia tu accusas. Quid fieri tum potuit? jam pridem perieramus. Meministine te clamare, causam periisse, si funere elatus esset? At ille etiam in foro combustus, laudatusque miserabiliter: servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. Quæ

deinde? ut audeant dicere, Tune contra Cæsaris nutum?

Hæc et alia ferre non possum. Itaque γην προ γης cogito. Tua tamen ὑπηνεμιος. Nausea jamne plane abiit? mihi quidem ex tuis literis conjectanti ita videbatur.

Redeo ad Tebassos, Scævas, Frangones. Hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putârunt, quam experti sunt. Pacis isti scilicet amatores, et non latrocinii auctores? At ego cum tibi de Curtilio scripsi, Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messalâ, de Planco, de Postumio, de genere toto. Melius fuit periisse illo interfecto, [quod utinam accidisset!] quam hæc videre.

Octavius Neapolim venit XIV Cal. Ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano, illum hæreditatem aditurum. Sed, ut scribis, ῥιζοθεμιν magnam cum Antonio.

Buthrotia mihi tua res est (ut debet), eritque, curæ. Quod quæris, jamne ad centena Cluvianum; adventare videtur: sed primo anno LXXX detersimus.

Quintus pater ad me gravia de filio; maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum literas ad me misit. Ille autem quid agat, si scis, neque dum Româ es profectus, scribas ad me, velim; et (hercule) si quid aliud. Vehementer delector tuis literis.

(11.) CICERO ATTICO S.

Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quæ proxime. Velim, mehercule, Asturæ Brutus. Ακολασιαν istorum scribis: an censebas aliter? equidem etiam majora exspecto. Cum equidem concionem lego, "de tanto viro, de clarissimo

civi," ferre non queo: etsi ista jam ad risum. Sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed Dii, futuri quidem in gloriâ sempiternâ sint, sed non sine invidiâ, ne sine periculo quidem. Verum illis magna consolatio, conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quæ? qui, interfecto rege, liberi non sumus. Sed hæc fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat.

De Cicerone quæ scribis, jucunda mihi sunt: velim, sint prospera. Quod vero curæ tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; idque ut facias, te etiam rogo.

De Buthrotiis, et tu recte cogitas, et ego non dimitto istam curam. Suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re meâ me ipsum diligentiâ vincis, res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an jam fructuosiorem.

Hîc mecum Balbus, Hirtius, Pansa. Modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me: cras mane vadit.

(12.) CICERO ATTICO S.

O mi Attice! vereor, ne nobis Idus Martiæ nihil dederint præter lætitiam, et odii pœnam ac doloris. Quæ mihi istinc afferuntur! quæ hîc video! Ω πραξεως καλης μεν, ατελους δε. Scis, quam diligam Siculos, et quam illam clientelam honestam judicem. Multa illis Cæsar, neque me invito: etsi Latinitas erat non ferenda: verumtamen. Ecce autem, Antonius, acceptâ grandi pecuniâ, fixit legem, a dictatore comitiis latam, quâ Siculi cives Romani: cujus rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. Sexcenta similia. Verum illuc referor:

tam claram, tamque testatam rem, tamque justam, Buthrotiam, non tenebimus aliquâ ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura?

Nobiscum hîc perhonorifice et amice Octavius: quem quidem sui Cæsarem salutabant, Philippus non; itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. Negant hæc ferri posse. Quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? qui quidem semper erunt clari; conscientiâ vero facti sui etiam beati: sed nos, nisi me fallit, jacebimus. Itaque exire aveo, "ubi nec Pelopidarum," inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meæ nimiæ facilitatis: nam id erat quondam quasi necesse: nunc, quoquo modo se res habet, non est item.

Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam: scribo tamen, non ut delectem his literis, sed ut eliciam tuas. Tu, si quid erit de cæteris; de Bruto utique, quidquid. Hæc conscripsi X Cal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

(13.) CICERO ATTICO S.

Septimo denique die literæ mihi redditæ sunt, quæ erant a te XIII Calendas datæ: quibus quæris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque, an ambulatione αλιτενει, delecter. Est, mehercule, (ut dicis) utriusque loci tanta amœnitas, ut dubitem, utra anteponenda sit.

......Αλλ' ου δαιτος επηρατου εργα μεμηλεν.
Αλλα λιην μεγα πημα, διοτρεφες, εισοροωντες
Δειδιμεν· εν δοιῃ δε σαωσεμεν, η απολεσθαι.

Quamvis enim tu magna et mihi jucunda scripseris de Decimi Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video; tamen, si est bellum civile futurum (quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio), quid nobis faciendum est, ignoro. Neque enim jam licebit, quod Cæsaris bello licuit, neque huc neque illuc. Quemcumque enim hæc pars perditorum lætatum morte Cæsaris putabit, (lætitiam autem apertissime tulimus omnes) hunc in hostium numero habebit: quæ res ad cædem maximam spectat. Restat, ut in castra Sexti, aut (si forte) Bruti, nos conferamus. Res odiosa et aliena nostris ætatibus, et incerto exitu belli: et nescio, quo pacto tibi ego possim, mihi tu, dicere,

> Τεκνον εμον, ου τοι δεδοται πολεμηϊα εργα,
> Αλλα συγ' ἱμεροεντα μετερχεο εργα λογοιο.

Sed hæc fors viderit, ea, quæ, talibus in rebus, plus, quam ratio, potest. Nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus, et accidisse hominibus meminerimus; nosque cum multum literæ, tum non minimum Idus quoque Martiæ, consolentur.

Suscipe nunc meam deliberationem, quâ sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. Proficiscor (ut constitueram) legatus in Græciam? Cædis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublicæ defuerim tam gravi tempore. Sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine; sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicæ. Jam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Cæsare. Totâ igitur hac de re, (ut soles) si quid ad me pertinere putas, cogitabis.

Redeo nunc ad epistolam tuam. Scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum; minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur (ut tibi Quintus filius dixerit) dotata Aquillia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. Satis enim torquetur debitione dotis: in quâ mirificas Egnatio gratias agit. A ducendâ autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam jucundius. Sed hæc quoque hactenus: redeo enim ad miseram, seu nullam potius, rempublicam.

M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii; quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius literis cognosces; (misi enim tibi exemplum) quam dissolute, quam turpiter, quamque ita perniciose, ut nonnunquam Cæsar desiderandus esse videatur, facile existimabis. Quæ enim Cæsar nunquam neque fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis ejus commentariis proferuntur. Ego autem Antonio facillimum me præbui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. Itaque mearum quoque literarum misi tibi exemplum.

"*Antonius, Consul, S. D. M. Ciceroni.*

"Occupationibus est factum meis, et subitâ tuâ profectione, ne tecum coram de hac re agerem. Quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. Quod si bonitas tua responderit judicio meo, quod semper habui de te, gaudebo. A Cæsare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. Erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio ejus, si tu concessisses: quo magis laboro, ut tuâ voluntate id per me facere nunc liceat. Quod si duriorem te ejus miseræ et afflictæ fortunæ præbes; non contendam ego adversus te: quamquam videor debere tueri commen-

tarium Cæsaris. Sed (mehercule) si humaniter, et sapienter, et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te præbebis: et voles P. Clodium, in optimâ spe puerum repositum, existimare, non te insectatum esse, cum potueris, amicos paternos.

"Patere, obsecro te, pro re publicâ videri gessisse simultatem cum patre ejus: non contemseris hanc familiam. Honestius enim et libentius deponimus inimicitias reipublicæ nomine susceptas, quam contumaciæ. Me deinde sine ad hanc opinionem jam nunc dirigere puerum, et tenero animo ejus persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. Quamquam, tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo; tamen arbitror, malle te quietam senectutem et honorificam potius agere, quam sollicitam.

"Postremo, meo jure te hoc beneficium rogo. Nihil enim non tuâ causâ feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem præbeas."

"*Cicero Antonio, Cos. S.*

"Quod mecum per literas agis, unam ob causam mallem coram egisse. Non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu et oculis et fronte (ut aiunt), meum erga te amorem perspicere potuisses. Nam, cum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus; tum his temporibus respublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. Literæ vero tuæ, cum amantissime, tum honorificentissime scriptæ, sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito, servare nolles, cum id nullo negotio facere posses.

"Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum his verbis scripseris, liberalissime

atque honorificentissime tractatum existimem: idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati et naturæ meæ. Nihil enim unquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paulo quidem tristius aut severius, quam necessitas reipublicæ postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit unquam; semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, præsertim humiliores; nec his præsidiis nosmet ipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut ejus animum tenerum (quemadmodum scribis) his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet. Nostras concertationes respublica dijudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret.

"Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quæ tua potestas est, eâ neges te me invito usurum; puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur: non quo aut ætas nostra ab illius ætate quidquam debeat periculi suspicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimescat; sed ut nosmet ipsi inter nos conjunctiores simus, quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed hæc hactenus. Illud extremum; ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, semper, sine ullâ dubitatione, summo studio faciam. Hoc, velim, tibi penitus persuadeas."

(14.) CICERO ATTICO S.

Itera dum eadem ista mihi. Coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus? solusne? etsi addis Lamiam; quod demiror equidem; sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio, nisi improbum, neminem. Explanabis igitur hoc diligentius.

Ego autem casu cum dedissem ad te literas VI Calend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas, et magni quidem ponderis. Itaque joca tua plena facetiarum, de hæresi Vestorianâ, et de [Pherionum] more Puteolano, risisse me satis, nihil est necesse scribere. Πολιτικωτερα illa videamus.

Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam; quos satis laudare non possum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno, tyrannida manere video. Nam, quæ ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio; de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem, fuisse. Sequetur Rufio Vestorianus, Victor nunquam scriptus, cæteri; quis non? Cui servire ipsi non potuimus, ejus libellis paremus. Nam, Liberalibus, quis potuit in senatum non venire? Fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? Nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum præsidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? Illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. Quid ergo? ista culpa Brutorum? Minime illorum quidem; sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit lætari; nonnullis, etiam gratulari; nullis, permanere.

Sed præterita omittamus: istos omni curâ præsidioque tueamur; et, quemadmodum tu præcipis, contenti Idibus Martiis simus: quæ quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad cœlum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. Nonne meministi clamare te, omnia periisse, si ille funere elatus esset? Sapienter id quidem: itaque, ex eo quæ manârint, vides.

Quæ scribis Calendis Juniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat, et utrisque dies prorogetur; licebitne decerni libere? Si licuerit, libertatem esse recuperatam lætabor: si non li-

cuerit, quid mihi attulerit ista domini mutatio præter lætitiam, quam oculis cepi justo interitu tyranni?

Rapinas scribis ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. Næ nos et liberati ab egregiis viris, nec liberi, sumus. Ita laus illorum est, culpa nostra. Et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? Poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? Nec (mehercule) me raudusculum movet: sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave est insequi contumeliâ.

Sed, de omnibus meis consiliis, (ut scribis) existimo exploratius nos ad Calendas Junias statuere posse: ad quas adero; et omni ope atque operâ enitar, adjuvante me scilicet auctoritate tuâ et gratiâ, et summâ æquitate causæ, ut de Buthrotiis senatûsconsultum, quale scribis, fiat.

Quod me cogitare jubes, cogitabo equidem: etsi tibi dederam superiore epistolâ cogitandum. Tu autem, quasi jam recuperatâ republicâ, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. Hæc armis, quæ quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt; auctoritate non possunt.

(15.) CICERO ATTICO S.

Epistola brevis, quæ postea a te scripta est, sane mihi fuit jucunda. De Bruti ad Antonium, et de ejusdem ad te, literis, posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. Sed nobis, ubi simus, et quo jam nunc nos conferamus, providendum est. O mirificum Dolabellam meum! jam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam αναθεωρησιν res habet: de saxo; in crucem; columnam tollere; locum illum sternendum locare. Quid quæris? heroïca: sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quæ serpebat in dies; et, inveterata, verebar, ne periculosa nostris tyrannoctonis esset.

Nunc prorsus assentior tuis literis, speroque meliora: quamquam istos ferre non possum: qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. Sed non possunt omnia simul. Incipit res melius ire, quam putâram: nec vero discedam, nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero: idque, etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter ejus singularem incredibilemque virtutem.

Piliæ nostræ villam totam, quæque in villâ sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens Calend. Maiis. Quam velim Bruto persuadeas, ut Asturæ sit.

(16.) CICERO ATTICO S.

Quinto Nonas, conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum, has dedi literas, cum Piliæ nostræ villam ad Lucrinum, villicos, procuratores, tradidissem. Ipse autem eo die in Pæti nostri tyrotarichum imminebam; perpaucis diebus in Pompeianum: post in hæc Puteolana et Cumana regna renavigare. O loca cæteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine pæne fugienda!

Sed, ad rem ut veniam, o Dolabellæ nostri magnam *αριστειαν!* quanta est *αναθεωρησις!* equidem laudare eum et hortari non desisto. Recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro, sentias. Mihi quidem videtur Brutus noster jam vel coronam auream per forum ferre posse: quis enim audeat violare, propositâ cruce, aut saxo? præsertim tantis plausibus, tantâ approbatione infimorum?

Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. Cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Græciam. Magni interest Ciceronis, vel meâ potius, vel (mehercule) utriusque, me intervenire discenti. Nam epistola Leonidæ, quam ad me misisti, quid habet, quæso, in quo magnopere lætemur? Nunquam ille

mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur, "Quomodo nunc est." Non fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandâram, ut mihi κατα μιτον scriberet: a quo adhuc nulla litera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognoscerem, jucundum putaret fore.

Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. Nihil enim deesse Ciceroni, cum ad officium, tum ad existimationem meam, pertinet.

Flammam Flaminium audio Romæ esse. Ad eum scripsi, me tibi mandâsse per literas, ut de Montani negotio cum eo loquerere: et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam; et ipse (quod commodo tuo fiat) cum eo colloquare. Puto, si quid in homine pudoris est, præstaturum eum, ne pro se quodam modo dependatur. De Atticâ pergratum mihi fecisti, quod curâsti ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisse.

(17.) CICERO ATTICO S.

In Pompeianum veni V Nonas Maias, cum pridie (ut antea ad te scripsi) Piliam in Cumano collocavissem. Ibi mihi cœnanti literæ tuæ sunt redditæ, quas dederas Demetrio liberto prid. Calendas; in quibus multa sapienter, sed tamen talia (quemadmodum tute scribebas), ut omne consilium in fortunâ positum videretur. Itaque his de rebus ex tempore, et coram.

De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam. Sed non arbitrantur eum a Capuâ declinaturum: quo quidem, metuo, ne magno reipublicæ malo venerit: quod idem L. Cæsari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. Quamobrem ista nobis ad Cal. Jun. tractanda et perficienda sunt. Sed hactenus.

Q. filius ad patrem acerbissimas literas misit: quæ sunt ei redditæ, cum venissemus in Pompeianum; quarum tamen erat caput, Aquilliam novercam non esse laturum. Sed hoc tolerabile fortasse. Illud vero? "se ab Cæsare habuisse omnia, nil a patre; reliqua sperare ab Antonio." O perditum hominem! sed μελησει.

Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam, epistolas scripsi: earum exempla tibi misi, non ut deliberarem, reddendæne essent (plane enim judico esse reddendas), sed quod non dubito, quin tu idem existimaturus sis.

Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis, quantum videbitur; meque hoc tibi onus imponere patiêre. Quæ adhuc fecisti, mihi sunt gratissima.

Librum meum illum ανεκδοτον nondum, ut volui, perpolivi: ista vero, quæ tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant. Ego autem (credas mihi, velim) minore periculo existimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuisse, quam mortuo. Ille enim, nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter: nunc, quâcumque nos commovimus, ad Cæsaris, non modo acta, verum etiam cogitata, revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco esse debere.

" *Cicero Dolabellæ, Cos. suo, S.*

" Etsi contentus eram, mi Dolabella, tuâ gloriâ, satisque ex eâ magnam lætitiam voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causâ in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te summis laudibus

ad cœlum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis et consiliis obtemperans, præstantissimum te civem et singularem consulem præbeas. Quibus ego quamquam verissime possum respondere, quæ facias, tuo judicio et tuâ sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego: sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ. Et tamen non alienum est dignitate tuâ, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. Mihi vero gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ.

" Lucius quidem Cæsar, cum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen, ante quam me plane salutavit, " O mi Cicero!" inquit; " gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ vero tuo et gratulor, et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possum vere consulem dicere." Dein multa de facto ac de re gestâ: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil reipublicæ salutarius: atque hæc una vox omnium est.

" A te autem peto, uti me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meque aliquâ ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus sum) libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam, cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim (mihi crede) virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper

amavi (ut scis) M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen, Idibus Martiis, tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi, in eo quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret, ad eum amorem quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse.

" Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriæ servias? Proponam tibi claros viros? quod facere solent, qui hortantur. Neminem habeo clariorem, quam te ipsum. Te imitere, oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique, gratissima.

" Hoc si tibi fortunâ quâdam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine, cum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illâ sapientius. Ita pedetentim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret.

" Liberâsti igitur et Urbem periculo, et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. Quo facto, intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos, illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias."

(18.) CICERO ATTICO S.

Sæpius me jam agitas, quod rem gestam Dolabellæ nimis in cœlum videar efferre. Ego autem, quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris literis. Sed totum se a te abalienavit Dolabella, eâ de causâ, quâ me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem pudentem! Calendis Januariis debuit; adhuc non solvit, præsertim cum se maximo ære alieno Faberii manu liberârit, et opem ab eo petierit: (licet enim jocari, ne me valde conturbatum putes.) Atque ego ad eum, VIII Idus, literas dederam bene mane: eodem autem die tuas literas vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam literas dedi: quæ si nihil profecerint, puto fore, ut me præsentem non sustineat.

Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppeditatus es, gratissimum est, et simile tuorum omnium. Sed ego Erotem, ad ista expedienda factum, mihi videbar reliquisse: cujus non sine magnâ culpâ vacillârunt. Sed cum ipso videro. De Montano, (ut sæpe ad te scripsi) erit tibi tota res curæ. Servius proficiscens quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo.

Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Calendis Juniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. Sed hoc ipse melius. Ego, ex his quæ parari video, non multum Idibus Martiis profectum judico. Itaque de Græciâ quotidie magis et magis cogito: nec enim Bruto meo, exsilium (ut scribis ipse) meditanti, video quid prodesse possim.

Leonidæ me literæ non satis delectârunt. De Herode tibi assentior. Saufeii legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI Idus Maias cogitabam.

(19.) CICERO ATTICO S.

Nonis Maiis cum essem in Pompeiano, accepi binas a te literas, alteras sexto die, alteras quarto. Ad superiores igitur prius. Quam mihi jucundum, opportune tibi Barnæum literas reddidisse! Tu vero cum Cassio, ut cætera. Quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum literarum ad te miseram.

Sed, cum Dolabellæ ἀτισία (sic enim tu ad me scripseras) magnâ desperatione affectus essem; ecce tibi et Bruti et tuæ literæ. Ille exsilium meditari: nos autem alium portum propiorem huic ætati videbamus; in quem mallem equidem pervehi, florente Bruto nostro, constitutâque republicâ. Sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis: assentiris enim mihi, nostram ætatem a castris, præsertim civilibus, abhorrere.

Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam, et mihi voluptati magnæ fore. Sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Deiotaro; et loquitur severe, si velis credere. Illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellæ vehementer improbat. De coronatis, cum sororis tuæ filius a patre accusatus esset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Cæsaris causâ; posuisse luctûs gratiâ: postremo, se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Cæsarem.

Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter: ego etiam ad Sicam: tibi hoc oneris non impono: nolo te illum iratum habere.

Servii orationem cognosco; in quâ plus timoris video, quam consilii: sed, quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est: huc enim Cærellia missa ab istis est legata ad me: cui facile persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere

quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto.

Venio ad recentiores literas; quamquam de Servio jam rescripsi. Me facere magnam πραξιν Dolabellæ? Mihi (mehercule) ita videtur. Non potuisset major, tali re, talique tempore. Sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis literis. Tibi vero assentior, majorem πραξιν ejus fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Asturæ.

Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro; muto sententiam: neque quidquam tamen ante quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam V Idus videre. Tu Atticæ salutem dices: nos Piliam diligenter tuebimur.

(20.) CICERO ATTICO S.

E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium VI Idus, horâ fere III; egressus autem e navi, accepi tuas literas, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Maii datas: a Lucullo postridie, eâdem fere horâ quâ veni, VII Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes.

Primum, quæ de re meâ gesta, et in solutione, et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit, quam illum venisse audîssem: a quo in Samnium. Vide, quid speres. Romæ igitur de Buthroto.

L. Antonii horribilis concio, Dolabellæ præclara. Jam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullæ nollem abortum; tam enim Cassii sunt jam, quam Bruti, serendi. De reginâ velim, atque etiam de Cæsare illo. Persolvi primæ epistolæ: venio ad secundam.

De Quintis ac Buthroto, cum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rempublicam putem pendere e Bruto; sic se res habet: aut nulla erit, aut ab isto istisve servabitur.

Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam; accipe a me, mi Attice, καθολικον θεωρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo unquam neque poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quam se, arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas, et ingenioso et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. Scripseram rogatu tuo: meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam, cum, ipsius precibus pæne adductus, scripsissem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi, sed etiam tibi, scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare, sine (quæso) sibi quemque scribere. "Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum;" non scite: hoc enim Attilius, poëta durissimus. Atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in Urbe tuto licebit, vicimus. Ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur, qui facile vincantur.

Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas literas Bruto et Cassio gaudeo: ita-que iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt; do equidem operam; et ille optime loquitur: sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas, videris.

Dolabellam valde placere tibi video: mihi quidem egregie. Cum Pansâ vixi in Pompeiano. Is plane mihi probabat, se bene sentire, et cupere pacem. Causam armorum quæri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quæris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt; quæ in horas commutari vides. Dolabellæ et prima illa actio, et hæc contra Antonium concio,

mihi profecisse permultum videtur. Prorsus ibat res: nunc autem videmur habituri ducem; quod unum municipia bonique desiderant.

Epicuri mentionem facis, et audes dicere, μη πολιτευεσθαι? Non te Bruti nostri vulticulus ab istâ oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella: per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. Exspecto, si (ut putas) L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit.

Hæc scripsi citatim: statim enim Cassii tabellarius. Eram continuo Piliam salutaturus: deinde ad epulas Vestorii, naviculâ. Atticæ plurimam salutem.

(21.) CICERO ATTICO S.

Cum paulo ante dedissem ad te Cassii tabellario literas, V Idus venit noster tabellarius, et quidem (portenti simile) sine tuis literis. Sed cito conjeci, Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me literæ Dolabellæ perferrentur, non de re meâ, (nondum enim meas acceperat); sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente.

Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimisissem, statim Balbus. O Dii boni! quam facile perspiceres timere otium! et nôsti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Cæsaris sancirent, idque se facturos esse jurarent, ut rata omnes haberent; eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. Questus est etiam de suâ invidiâ; eaque omnis ejus oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quæris? Nihil sinceri. Mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. Acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni hæredem relictum? Quid autem absurdius, "hoc metuere, alterum in metu non ponere?" Quin etiam

hoc ipso tempore multa ὑποσολοικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? Legendus mihi sæpius est "Cato Major," ad te missus. Amariorem enim me senectus facit: stomachor omnia. Sed mihi quidem βεβιωται. Viderint juvenes. Tu mea curabis, ut curas. Hæc scripsi, seu dictavi, appositâ secundâ mensâ, apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam: et quidem πεντελοιπον. Sic hominem traducere ad optimates paro. Ληρος πολυς. Nemo est istorum, qui otium non timeat. Quare talaria videamus: quidvis enim potius quam castra.

Atticæ salutem plurimam, velim, dicas. Exspecto Octavii concionem, et, si quid aliud; maxime autem, ecquid Dolabella tinniat: an in meo nomine tabulas novas fecerit.

(22.) CICERO ATTICO S.

Certior a Piliâ factus, mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI Calend. Junias. Eo igitur mittes, si quid erit posthac: quamquam ipse jam jamque adero: cupio enim, ante quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. Quamquam vereor, ne nihil conjecturâ aberrem: minime enim obscurum est, quid isti moliantur, (meus vero discipulus, qui hodie apud me cœnat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit); et, si quæris, (perspexi enim plane) timent otium: ὑποθεσιν autem hanc habent, eamque præ se ferunt, virum clarissimum interfectum, totam rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quæ ille egisset, simul ac desistemus timere: clementiam illi malo fuisse; quâ si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisse.

Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est ευλογον, certo fore bellum. Hæc me species cogitatioque perturbat: neque enim, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit: nam aperte lætati sumus. Deinde habent in ore, nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit, et multis. Φαινοπροσωπητεον ergo, et ιτεον in castra? Millies mori melius, huic præsertim ætati. Itaque me Idus Martiæ non tam consolantur, quam antea. Magnum enim mendum continent: etsi illi juvenes

Αλλοις εν εσθλοις τονδ' απωθουνται ψογον.

Sed, si tu melius quidpiam speras, quod et plura audis, et interes consiliis, scribas ad me, velim; simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votivâ. Equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Calendis. Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in senatu, fore.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

Liber XV.

ARGUMENTUM.

Non valde differens est libri hujus argumentum a superioris sententiâ. Scriptæ enim epistolæ omnes sunt, cum adhuc Romæ negotia tumerent, Antoniusque et Octavius ita omnia miscerent, ut, quamvis neque plane bellum neque pax esset, appareret tamen, rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero, sibi timens, simulque filium, Athenis philosophiæ operam dantem, cupiens invisere; cum jus liberæ legationis a Dolabellâ, (non autem provincialis, nempe Syriæ, ut Plutarcho placet) haberet (id enim ex his epistolis ac Philippicâ primâ cognoscitur), iter cœpit in Græciam, eo consilio, ut Cal. Januariis adesset, quod initium cogendi senatûs fore, Hirtio et Pansâ consulatum ineuntibus, videbatur. Dum vero spes aliqua meliorum rerum fuit, Brutusque et Cassius, prætores urbani, quibus maxime recuperandæ Reip. ratio nitebatur, si non Romæ, in proximis tamen locis, manebant; perque literas et

edicta cum Antonio populoque agebant: nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, et ipse consilium cepit abeundi. Hæc illorum temporum historia est. Privatim tamen in his epistolis plura continentur, quæ persequi longum esset. Scriptæ sunt ex ante XVI Calendas Januarias, ad Nonas Quintiles.

(1.) CICERO ATTICO S.

O factum male de Alexione! Incredibile est, quantâ me molestiâ affecerit; nec (mehercule) ex eâ parte maxime, quod plerique mecum: "Ad quem igitur te medicum conferes?" Quid mihi jam medico? aut, si opus est, tanta inopia est? Amorem erga me, humanitatem, suavitatemque, desidero. Etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit, cum hominem temperantem, summum medicum, tantus improviso morbus oppresserit? Sed ad hæc omnia una consolatio est, quod eâ conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus.

De Antonio jam antea tibi scripsi, non esse eum a me conventum. Venit enim Misenum, cum ego essem in Pompeiano: inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. Sed casu, cum legerem tuas literas, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi, et egi. Primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde, ad summam, arbitrum me statuebat, non modo hujus rei, sed totius consulatûs sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse.

Redeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. Ego autem perspexi, cum a me XVII Cal. de Puteolano Neapolim, Pansæ conveniendi causâ, proficisceretur Hirtius, omnem ejus sensum. Seduxi

enim, et ad pacem sum cohortatus. Non poterat scilicet negare, se velle pacem; sed non minus se nostrorum arma timere, quam Antonii: et tamen utrosque non sine causâ præsidium habere; se autem utraque arma metuere. Quid quæris? ουδεν ὑγιες.

De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissimæ et bellissimæ tuæ literæ fuerunt. Cærelliæ vero facile satisfeci: nec valde laborare mihi visa est: et, si illa, ego certe non laborarem. Istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse, omnino demiror. Nam, quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis ejus et filiâ; ου τἀυτο εκ του αυτου. Quid est hoc? quid est autem, cur ego personatus ambulem? Parumne fœda persona est ipsius senectutis?

Quod Brutus rogat, ut ante Calendas, ad me quoque scripsit: et fortasse faciam. Sed plane, quid velit, nescio. Quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio? et cum ille suæ immortalitati melius, quam nostro otio, consuluerit?

De reginâ, rumor exstinguetur. De Flammâ, obsecro te, si quid potes.

Heri dederam ad te literas, exiens e Puteolano; diverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam Baulos Cumis eam vidi. Venerat enim in funus; cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. Mansi igitur eo die in Sinuessano: atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. Erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quærerem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolinâ; petivitque a me, ut eam, nec ambitiose, corrigerem, ante quam ederet. Est autem oratio scripta elegantissime sententiis, verbis, ut nihil possit ultra. Ego

tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. [ὑποθεσις,] vides, quæ sit persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noster esse vult, et quod judicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in eâ oratione, ut elegantius esse nihil possit. Sed ego solus alius sum; sive hoc recte, sive non recte. Tu tamen, velim, orationem legas, nisi forte jam legisti; certioremque me facias, quid judices ipse. Quamquam vereor, ne, cognomine tuo lapsus, ὑπεραττικος sis in judicando. Sed, si recordabere Δημοσθενους fulmina, tum intelliges, posse et αττικωτατα gravissime dici. Sed hæc coram. Nunc, nec sine epistolâ, nec cum inani epistolâ, volui ad te Metrodorum venire.

(2.) CICERO ATTICO S.

Quinto decimo Calendas, e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te literas, divertissemque a Cumis, in Vesciano accepi a tabellario tuas literas; in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res majori curæ aut est aut erit, quam mihi. Sic enim decet, te mea curare, tua me. Quamobrem, id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius.

L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis literis et aliis, sordide: sed, id quale fuerit, nescio: nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dictitat, quæ scribis.

Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quæ tu a me postulâris, facile patior: multoque magis id probabis, si orationem eam, de quâ hodie ad te scripsi, legeris.

Quæ de legionibus scribis, ea vera sunt. Sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse;

[quod puto: tantum enim video; non videmur esse victuri.] Sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet.

De Octavii concione idem sentio, quod tu: ludorumque ejus apparatus, et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent. Saserna collega dignus. Sed isti omnes (quemadmodum sentis) non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidiâ per nos velim: sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. Itaque alia cogitat.

Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo: neque enim ullum est perfugium aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de quâ tam laboras, quæ sit, ignoro. Hos tamen. Πεντελοιπον movere ista videntur, in primis erogatio pecuniæ. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. Quos tamen secundos hæredes, scire vellem, et diem testamenti.

(3.) CICERO ATTICO S.

Undecimo Calendas accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. Una erat XV Calendas, altera XII, data. Ad superiorem igitur prius.

Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me VI Calendas venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus; non mihi quidem, cui sunt multa potiora. Nam illa, quæ recordaris, Lentulo et Marcello consulibus, acta in æde Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus, præsertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. Erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romæ esse possimus. Novi conventûs habitatores sane movent: in magnis enim versamur angustiis. Sed sunt ista parvi: quin et majora contemnimus.

Calvæ testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curæ est, gratum. De Mario scripsi jam pridem ad Dolabellam accuratissime: modo redditæ literæ sint. Ejus causâ et cupio, et debeo.

Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quæ desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo pejus esse. De Q. filio, ut scribis; de patre coram agemus. Brutum omni re, quâ possum, cupio juvare: cujus de oratiunculâ idem te, quod me, sentire video. Sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi a Bruto habitâ oratione, cum ille ediderit. Quî tandem convenit? an sic, ut in tyrannum jure optimo cæsum? Multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sellâ Cæsaris, bene tribuni. Præclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo; modo et libenter fuerit, et sat diu.

(4.) CICERO ATTICO S.

Decimo Calendas, horâ VIII fere, a Q. Fufio venit tabellarius: nescio quid ab eo literularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet: nisi forte, quæ non ames, omnia videntur insulse fieri. Scripsi ita, ut te probaturum existimem. Mihi duas a te epistolas reddidit, unam XI, alteram X. Ad recentiorem prius. Et legio? rem laudo. Si vero etiam Carfulenus, ανω ποταμων.

Antonii consilia narras turbulenta: atque utinam potius per populum agat, quam per senatum! quod quidem ita credo. Sed mihi totum ejus consilium ad bellum spectare videtur, si quidem Decimo Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello: sed non cupio; quoniam cavetur Buthrotiis. Rides? At ego doleo, non meâ potius assiduitate, diligentiâ, gratiâ, perfici.

Quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit; jam pridem me illa αποριa sollicitat. Itaque stulta jam Iduum Martiarum est consolatio: animis enim usi sumus virilibus, consiliis (mihi crede) puerilibus: excisa enim est arbor, non evulsa: itaque, quam fruticetur, vides. Redeamus igitur (quoniam sæpe usurpas) ad Tusculanas disputationes. Saufeium per te celemus: ego nunquam indicabo.

Quod [te a] Bruto scribis, ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem venturus; ut ad te ante scripsi, VI Cal. et quidem ibi te quam primum per videre velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum, et quidem non sine multo sermone. Sed μελησει.

Redeo ad superiorem; ex quâ prætereo illa prima de Buthrotiis; quæ mihi sunt inclusa medullis; sit modo (ut scribis) locus agendi. De oratione Bruti, prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. Egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla παρεγχειρησις fieri potest contumeliosior. At, inquis, Ἡρακλειδιον aliquod. Non recuso id quidem; sed et componendum argumentum est, et scribendi exspectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quam optime); si hæc ita manent, ut videntur, (feres, quod dicam) me Idus Martiæ non delectant. Ille enim nunquam revertisset: nos timor confirmare ejus acta non coëgisset: aut, (ut in Saufeii eam, relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris) ita gratiosi eramus apud illum, quem Dii mortuum perduint! ut nostræ ætati (quoniam, interfecto domino, liberi non sumus) non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede: sed jam scripseram; delere nolui.

De Menedemo, vellem verum fuisset. De reginâ, velim verum sit. Cætera coram; et maxime, quid

nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum.

Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. Itaque misi deditâ operâ: erat enim rescribendum tuis.

Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eum literas. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et literis. Eum ad te vocabis; et, si quid habebis quod placeat, scribes. Ecce autem de transverso L. Cæsar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus; aut scribam, quo se venire velim: Bruto enim placere, se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutâro. Summatim adhuc ad te; nihildum enim a Balbo. Tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

(5.) CICERO ATTICO S.

A Bruto tabellarius rediit: attulit et ab eo et Cassio. Consilium meum magnopere exquirunt: Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! plane non habeo, quod scribam. Itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, scribe, quæso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. Sanum putas? Ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς. Epistolam tibi misi.

Ut tu de provinciâ Bruti et Cassii per senatûsconsultum, ita scribit et Balbus et Hirtius: qui quidem, se actutum: etenim jam in Tusculano est; mihique, ut absim, vehementer auctor est: et ille quidem periculi causâ; quod sibi etiam fuisse dicit: ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem,

ne videar ejus secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam.

Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi a nescio quo missam, (nomen enim delêrat) in quâ scriptum erat, veteranos eos, qui rejiciantur, (nam partem esse dimissam) improbissime loqui; ut magno periculo Romæ sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. Qui porro noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos? Quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est (ut nunc quidem est) abesse ex eâ urbe, in quâ non modo florui cum summâ, verum etiam servivi cum aliquâ, dignitate. Nec tam statui ex Italiâ exire (de quo tecum deliberabo), quam istuc non venire.

(6.) CICERO ATTICO S.

Cum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant, neque eum confidebant fore, meâ auctoritate meliorem facerem, (Antonio est enim fortasse iratior, causæ vero amicissimus) tamen ad eum scripsi, eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi. Ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

" *Hirtius Ciceroni suo S.*

" Rure jam redierim, quæris; an ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam. Etiam ex Urbe sum profectus: utilius enim statui abesse. Has tibi literas exiens in Tusculanum scripsi. Noli

autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. Nihil enim jam video opus esse nostrâ curâ; quoniam præsidia sunt in tot annos provisa.

"Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! Cedentes enim hæc ais scripsisse: quo? aut quare? Retine, obsecro te, Cicero, illos: et noli sinere hæc omnia perire, quæ funditus (medius fidius) rapinis, incendiis, cædibus, pervertuntur. Tantum, si quid timent, caveant: nihil præterea moliantur. Non (medius fidius) acerrimis consiliis plus, quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, consequentur. Hæc enim, quæ fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione præsentes ad nocendum habent vires. Quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe."

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare; idque confirmavi. Hoc, qualecumque esset, te scire volui. Obsignatâ jam epistolâ, Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. Nunc exspecto a te literas.

(7.) CICERO ATTICO S.

Gratum, quod mihi epistolas: quæ quidem me delectârunt, in primis Sexti nostri. Dices, "quia te laudat." Puto (mehercule) id quoque esse causæ: sed tamen, etiam ante quam ad eum locum veni, valde mihi placebat, cum sensus ejus de re publicâ, tum scribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obiisse legationem, et omnes captiunculas pertimescere. Debuerat autem, "Non ex jure manu consertum," sed quæ sequuntur. Tu quoque scribes.

(8.) CICERO ATTICO S.

Post tuum discessum, binas a Balbo ; nihil novi : itemque ab Hirtio ; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Exspectat animus, quidnam agant de Calend. Martiis. Misi igitur Tironem, et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares literas : atque etiam scripsi ad Antonium de legatione ; ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. Quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas literas redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva : sed licet uti utrâque.

De te (quæso) etiam atque etiam vide. Velim possis coram : si minus possis, literis idem consequemur. Græceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi non videbatur ; sed cavendum tamen, villæque plures videndæ. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de eâ re.

(9.) CICERO ATTICO S.

Tertio Nonas vesperi a Balbo redditæ mihi literæ, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asiâ, Cassius in Siciliâ, frumentum emendum, et ad Urbem mittendum, curarent. O rem miseram ! primum, ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc legatoriam provinciam ! atque haud scio, an melius sit, quam ad Eurotam sedere. Sed hæc casus gubernabit. Ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis et reliquis prætoriis provinciæ decernantur. Hoc certe melius, quam illa Persice porticus : [nolo enim Lacedæmonem longinquam Lanuvium existimari.] Rides, inquies, in talibus rebus? Quid faciam ? plorando fessus sum.

Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolæ tuæ prior pagina! quid autem iste in domo tuâ casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transiisse lætor. Tu quid egeris tuâ, cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto: est enim inexplicabilis: ita circumsedemur copiis omnibus.

Me quidem Bruti literæ, quas ostendis a te lectas, ita perturbârunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, cum ista cognôro. Hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat; eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas literas essesne accepturus: erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. Ego tuas literas vehementer exspecto.

(10.) CICERO ATTICO S.

O Bruti amanter scriptas literas! O iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! Ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec jam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis; quis incolumitatem præstet? Si vero aliquid de Decimo gravius; quæ nostris vita, etiamsi nemo molestus sit? Ludos vero non facere, quid fœdius? Frumentum imponere: quæ est alia Dionis legatio? aut quod munus in re publicâ sordidius? Prorsus quidem consilia, tali in re, ne iis quidem tuta sunt, qui dant. Sed possim id negligere proficiens; frustra vero quî ingrediar? Matris consilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo, quo genere utar literarum: nam silere non possum. Statim igitur mittam vel Antium, vel Circeios.

(11.) CICERO ATTICO S.

Antium veni ante VI Calendas. Bruto jucundus noster adventus. Deinde, multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, quærere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego (quod eram meditatus in viâ) suadere, ut uteretur Asiaticâ curatione frumenti; nihil esse jam reliqui, quod ageremus, nisi ut [salvos esse:] in eo etiam ipsi reipublicæ esse præsidium. Quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. Ego eadem illa repetivi.

Hoc loco, fortibus sane oculis, Cassius (Martem spirare diceres) se in Siciliam non iturum. Egone ut beneficium accepisse in contumeliâ? Quid ergo agis? inquam: at ille, in Achaïam se iturum. Quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, si tibi videtur. Mihi vero minime: tuto enim non eris. Quid? si possem esse, placeretne? Atque ut omnino, neque nunc, neque ex præturâ, in provinciam ires? sed auctor non sum, ut te Urbi committas.

Dicebam ea, quæ tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. Multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones; Decimumque graviter accusabat. Ego negabam oportere præterita: assentiebar tamen. Cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, (nec vero quidquam novi, sed ea, quæ quotidie omnes) nec tamen illum locum attingerem, quemquam præterea oportuisse tangi; sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipere rem publicam; exclamat tua familiaris: "Hoc vero neminem unquam audivi." Ego repressi: sed et Cassius mihi videbatur iturus (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatûs-consulto tolleretur); et noster cito dejectus est de illo inani sermone: velle enim se dixerat. Constituit igitur, ut ludi, absente se, fierent suo nomine. Proficisci autem mihi in Asiam

videbatur ab Antio velle. Ne multa; nihil me in illo itinere, præter conscientiam, delectavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italiâ, prius quam a me conventus esset, discederet. Hoc demto munere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse:

Ἡ δευρ' ὁδος σοι τι δυναται νυν, Θεοπροπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium, vel potius dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque, etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc, idque quamprimum,

"Ubi nec Pelopidûm facta, nec famam audiam."

Sed heus tu! ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IV Nonas. Id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat: etenim erat absurdum, quæ, si stetisset respublica, vovissem, ea me, eversâ illâ, vota dissolvere: et habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Juliâ; nec facile addi potest ad hoc genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat; quod nunc mihi additum est. Bella est autem hujus juris quinquennii licentia. Quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. Sed βλασφημα mittamus.

(12.) CICERO ATTICO S.

Bene (mehercule) de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia jusseras, miseram. Quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem adspernabatur: eam Servilia sublaturam ex senatûs-consulto se esse dicebat. Noster vero, και μαλα σεμνος, in Asiam, posteaquam

mihi est assensus, tuto se Romæ esse non posse. Ludos enim absens facere malebat: statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. Navigia colligebat: erat animus in cursu. Interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturæ. L. quidem Antonius liberaliter literis sine curâ me esse jubet. Habeo unum beneficium: alterum fortasse, ni in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quæ feruntur tamen; των δ' αιτιαν των Βρουτων τις ειχεν?

Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi: videbaturque erga nostros ἡρωας ita fore, ut nos vellemus, animatus. Sed, quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hæreditati, quid κατηχησει, magni consilii est. Vitricus quidem nihil censebat; quem Asturæ vidimus. Sed tamen alendus est, et (ut nihil aliud) ab Antonio sejungendus. Marcellus præclare, si præcipit nostro nostri; cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansæ autem et Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, εαν διαμεινῃ.

(13.) CICERO ATTICO S.

Octavo Cal. duas a te accepi epistolas. Respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi misi: ejus custodiendæ et proferendæ arbitrium tuum. Sed quando illum diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse: melior est αναντιφωνησια: quâ me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundisium venisse; vos omnia prius. Scribes igitur, quidquid audieris. Varronis διαλογον exspecto. Jam probo Ἡρακλειδιον, præsertim cum tu tantopere delectere: sed, quale velis, velim scire.

Quod ad te antea, atque adeo *prius* scripsi, (sic enim me mavis dicere) tu vero ad scribendum fecisti

me [alacriorem.] Ad tuum enim judicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducæi auctoritatem, magnam quidem apud me, et in primis gravem. Enitar igitur, ne desideres aut industriam meam, aut diligentiam.

Vectenum, ut scribis, et Faberium foveo. Clœlium nihil arbitror malitiose: quamquam ... Sed quid egerit? De libertate retinendâ, quâ certe nihil est dulcius, tibi assentior. Itane Gallo Caninio? O hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum; me sic, sed non tamen cautissimum.

Longiori epistolæ superiorique respondi. Nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonæ: modo Balbilium incolumem videam, subsidium nostræ senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Visellia: sed hæc quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: sed Seliciâ venisse M. Scaptium: eumque non quâ pompâ, ad se tamen clam venturum; sciturumque me omnia: quæ ego statim. Interea narrat eadem, Bassi servum venisse, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspectari. Quid quæris? videtur respublica jus suum recuperatura. Sed ne quid ante: nôsti horum exercitationem in latrocinio et amentiam.

Dolabella vir optimus. Etsi, cum scribebam, secundâ mensâ appositâ, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit, (quas literas, cum e balineo exîssem, accepi) sese de attributione omnia summa fecisse. Vectenum accusat: tricatur scilicet, ut homo talis. Sed ait totum negotium Sextium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum, nostrique amantissimum. Quæro autem, quid tandem Sextius in hac re facere possit, quod non quivis nostrûm? Sed, si quid præter spem erit, facies ut sciam. Sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit.

Nos hîc φιλοσοφουμεν, (quid enim aliud?) et τα περι του καθηκοντος magnifice explicamus, προσφωνουμενque Ciceroni: quâ de re enim potius pater filio? Deinde alia. Quid quæris? exstabit opera peregrinationis hujus.

Varronem hodie aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. Sed perscribe, quæso, quæ causa sit in Myrtilo, (pœnas quidem illum pependisse audivi); et, satisne pateat, unde corruptus.

Hæc cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. Hui! quam timeo, quid existimes. Etsi quid ad me, quæ non sit foras proditura, nisi republicâ recuperatâ? de quo quid sperem, non audeo scribere.

(14.) CICERO ATTICO S.

Sexto Cal. accepi a Dolabellâ literas, quarum exemplum tibi misi: in quibus erat, omnia se fecisse, quæ tu velles. Statim ei rescripsi, et multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causæ sumsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? literas hoc exemplo dedi:

" *Cicero Dolabellæ Cos. suo.*

" Antea cum per literas Attici nostri de tuâ summâ liberalitate, summoque erga se beneficio, certior factus essem; cumque tu ipse etiam ad me scripsisses, te fecisse ea quæ nos voluissemus; egi tibi gratias per literas iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. Postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum hujus unius rei

causâ, tibi ut apud me gratias ageret, ut cujus eximiam quamdam et admirabilem in causâ Buthrotiâ voluntatem, et singularem erga se amorem, perspexisset; teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his literis declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me, et officiis, quæ summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri, et gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam tu me amares. Quod reliquum est, Buthrotiam et causam, et civitatem, quamquam a te constituta est, (beneficia autem nostra tueri solemus) tamen, velim, receptam in fidem tuam, a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. Satis erit in perpetuum Buthrotiis præsidii; magnâque curâ et sollicitudine Atticum et me liberâris, si hoc honoris mei causâ susceperis, ut eos semper a te defensos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo."

His literis scriptis, me ad συνταξεις dedi: quæ quidem, vereor, ne miniatâ cerulâ tuâ pluribus locis notandæ sint: ita sum μετεωρος, et magnis cogitationibus impeditus.

(15.) CICERO ATTICO S.

Lucio Antonio male sit, siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui, quod, cum voles, obsignabis. Tu nummos Arpinatum, si L. Fadius ædilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te aliâ epistolâ scripsi de HS CX, quæ Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi; præter Fadium, nemini. Apud me item puto depositum: id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi: me jure facere scit sponsor promissorum ejus Ammonius; quæ quidem erant φιλολογα, et dignitatis meæ,

ut vel in concione dicere auderem. Saram autem, præterquam quod nefarium hominem cognovi, præterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meæ vidi. Cum φιλοφρονως ex eo quærerem, quid opus esset; Atticum se dixit quærere. Superbiam autem ipsius reginæ, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. Nihil igitur cum istis: nec tam animum me, quam vix stomachum, habere arbitrantur.

Profectionem meam (ut video) Erotis dispensatio impedit. Nam, cum ex reliquis, quæ Nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. Sed hæc Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. Te nolui impeditum impedire.

Cicero noster, quo modestior est, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. Scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Cal. April. (sic enim annuum tempus confici) nihil datum esse: tibi, pro tuâ naturâ, semper placuisse, teque existimâsse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque, tractari. Quare, velim cures, (nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem) ut permutetur Athenas, quod sit in annuum sumtum ei: scilicet Eros numerabit: ejus rei causâ Tironem misi. Curabis igitur; et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

(16.) CICERO ATTICO S.

Tandem a Cicerone tabellarius; et (mehercule) literæ πεπινωμενως scriptæ: quod ipsum προκοπην aliquam significaret: itemque cæteri præclara scribunt. Leonidas tamen retinet suum illud "Adhuc:" summis vero laudibus Herodes. Quid quæris? vel

verba mihi dari facile patior in hoc; meque libenter præbeo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias.

Narro tibi; hæc loca venusta sunt, abdita certe, et, si quid scribere velis, ab arbitris libera: sed, nescio quomodo, οικος φιλος. Itaque me referunt pedes in Tusculanum. Et tamen hæc ῥωπογραφια ripulæ videtur habitura celerem satietatem. Equidem etiam pluvias metuo, si "Prognostica" nostra vera sunt: ranæ enim ῥητορευουσιν. Tu (quæso) fac sciam, ubi Brutum nostrum, et quo die, videre possim.

(17.) CICERO ATTICO S.

Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sica enim, φιλοστοργως; ille quidem, sed tumultuosius, ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? τα μεν διδομενα? nullum enim verbum a Siregio. Non placet. De Plætorio vicino tuo permoleste tuli, quemquam prius audîsse, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui (sed nondum acceperas literas), nec cuiquam, nisi L. Fadio ædili. Aliter enim nec caute nec jure fieri potest.

Quod scribis tibi deesse HS C, quæ Ciceroni curata sint; velim ab Erote quæras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. Ego de itinere, nisi explicato [A], nihil cogito: quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem: nunc audi ad alteram.

Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliæ non dees, id est, Bruto. De reginâ gaudeo te non laborare; certe etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone

cognovi, et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: et (mehercule) ipsius literæ sic et φιλοστοργως et ευπινως scriptæ, ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sextium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

(18.) CICERO ATTICO S.

Septimo decimo Cal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset; tamen, cum profectus essem, et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quæ agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velle proficisci; petiique ab eo de mulis vecturæ itineris: et, in eis, (quamquam intelligo te distentissimum esse, quâ de Buthrotiis, quâ de Bruto, cujus etiam ludorum seorsum curam, etiam administrationem suspicor ex magnâ parte ad te pertinere) ut ergo in ejusmodi re, tribues nobis paulum operæ: nec enim multum opus est. Mihi res ad cædem, et eam quidem propinquam, spectare videtur. Vides homines: vides arma: prorsus non mihi videor esse tutus. Sin tu aliter sentis, velim ad me scribas: domi enim manere, si recte possum, multo malo.

(19.) CICERO ATTICO S.

Quidnam est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetisse enim te frustra scribis. Quid autem se refert Brutus? Doleo (mehercule) te tam esse detentum: quod decem hominibus referendum accep-

tum. Est illud quidem εργωδες, sed ανεκτον, mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur; at, ut ais, coram.

Theophanes quid velit, nescio. Scripserat enim ad me: cui rescripsi, ut potui. Mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut et de suis rebus, et quædam, quæ ad me pertineant. Tuas literas exspecto. Vide, quæso, ne quid temere fiat.

Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se hæc ferre non posse: certum sibi esse, ad Brutum et Cassium transire. Hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. Potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quærere: potest totum esse σχεδιασμα: et nimirum ita est. Sed tamen et ego vereor, et pater conturbatus est. Scit enim, quæ ille de hoc: mecum quidem αφατα olim. Plane, quid velit, nescio. A Dolabellâ mandata habebo, quæ mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

(20.) CICERO ATTICO S.

Egi gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellæ mandata sint quælibet: mihi aliquid, vel quod Niciæ nuntiem. Quis enim hæc, ut scribis, ante? ne nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis?

Quod ais, extrema quædam jam homines de re publicâ loqui, et eos quidem viros bonos; ego, quo die audivi illum tyrannum in concione "clarissimum virum" appellari, subdiffidere cœpi: postea vero quam tecum Lanuvii vidi, nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. Genus illud interitûs, quo casu-

rus [es,] fœdum duces, et quasi denuntiatum nobis ab Antonio. Ex hac nassâ exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Hæc omnis culpa Bruti.

Pompeium Carteiæ receptum scribis: jam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra? media enim tollit Antonius. Illa infirma, hæc nefaria. Properemus igitur: sed juva me consilio, Brundisione, an Puteolis. Brutus quidem subito, sed sapienter. Πασχω τι: quando enim illum? sed humana ferenda. Tu ipse eum videre non potes. Dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! Sed acta missa: videamus, quæ agenda sint.

Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen, et ex literis ejus, et ex eo quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensium quinque, id est, ad Cal. Novembres, HS CC: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere, me ejus rei causâ Romam venire; si te ea res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expensum. Hoc video in præsentia opus esse. Reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus dotalium prædiorum: quæ si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum: sed id ex prædiis, ut cadet, ita solvetur: mihi autem opus est universo quidem. Etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad cædem spectare; tamen, nisi explicatâ solutione, non sum discessurus. Sitne autem extricata, necne, tecum cognoscam. Hæc putavi meâ manu scribenda: ita-que feci. De Fadio, ut scribis: utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

(21.) CICERO ATTICO S.

Narro tibi; Quintus pater exsultat lætitiâ. Scripsit enim filius, se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præsidium occuparet, id recusâsset: recusâsse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. Tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. Itaque eum placavi: et quidem CCCC certa, reliqua in spe. Scribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum: et id gaudet. Ecquem tu illo certiorem nebulonem?

Ἐποχὴν vestram de re Cani deliberationis probo. Nihil eram suspicatus de tabulis: ἀκεραίως restitutam arbitrabar. Quæ differs, ut mecum coram, exspectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis: es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, cum absolvero. Quinto scripsisti, te ad eum literas: nemo attulerat.

Tiro negat jam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus. At ego jam destinâram, Hydruntem quidem. Movebant me tuæ quinque horæ: hîc autem quantus πλοῦς! sed videbimus. Nullas a te XI Cal. quippe: quid enim jam novi? Cum primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante Sextus: quem adventare aiunt.

(22.) CICERO ATTICO S.

Gratulor nobis Quintum filium exiisse: molestus non erit. Pansam bene loqui credo: semper enim conjunctum esse cum Hirtio scio: amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet; (sed quando illos videbit?) inimicum Antonio; quando, aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quo jam adesset, sed quia certe id ageret, ab ar-

misque nullus discederet. Certe, si pergit, bellum paratum est. Hic autem noster Cytherius, nisi victorem, neminem victurum. Quid ad hæc Pansa? cum utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. Sed et hæc, et alia, coram: hodie quidem, ut scribis, aut cras.

(23.) CICERO ATTICO S.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen: sed permulta mihi, de nostro itinere, in utramque partem occurrunt. Quousque? inquies. Quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescripserit, et meam tibi, et illius, epistolam mittam. Silium exspectabam; cui ὑπομνημα compositum. Si quid novi. Ego literas misi ad Brutum; cujus de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

(24.) CICERO ATTICO S.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII Calendas. Ei Servilia dixit, eo die Brutum horâ quartâ profectum. Sane dolui, meas literas redditas non esse. Silius ad me non venerat. Causam composui. Eum libellum tibi misi. Te quo die exspectem, velim scire.

(25.) CICERO ATTICO S.

De meo itinere variæ sententiæ: multi enim ad me. Sed tu incumbe, quæso, in eam curam: magna res est. An probas, si ad Cal. Jan. cogitamus? Meus animus est æquus, sic tamen, ut nihil offensionis sit: et tu etiam scite, "quo die olim piaculum," mysteria scilicet. Ut ut sit res, casus consilium nostri itineris

judicabit. Dubitemus igitur: est enim hiberna navigatio odiosa; eoque ex te quæsieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. Ego hinc volo pridie Calendas.

(26.) CICERO ATTICO S.

De Quinti negotio video a te omnia facta. Ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptæ, an fidem infirmet filio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum ψευδεγγραφῳ senatûs-consulto. Velim scire, quid sit.

Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit eâ nocte, quæ proxima ante Cal. fuit; literasque ad me attulit; in quibus unum alienum summâ suâ prudentiâ, [id est illud,] ut spectem ludos suos. Rescripsi scilicet, primum, me jam profectum, ut non integrum sit; dein, ατοπωτατον esse, me, qui Romam omnino post hæc arma non accesserim, neque id tam periculi mei causâ fecerim, quam dignitatis, subito ad ludos venire. Tali enim tempore, ludos facere illi honestum est, cui necesse est: spectare, mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari, et esse quam gratissimos, mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido: et tecum ago, ut, jam ab ipsâ commissione, ad me, quemadmodum accipiantur, deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. Sed de ludis hactenus.

Reliqua pars epistolæ est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum jacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolæ: quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse literas a Bruto, easque ad te e Tusculano esse delatas.

Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quintili-

bus Puteolis essem. Valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. M. Ælium curâ liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos, [servitutis apud se aliquid habituros:] id me jam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut curâ liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Idem de illo Tulliano capite libere cum Cascelio loquare. Parva res est: sed tu bene attendisti: nimis callide agebatur. Ego autem, si mihi imposuisset aliquid (quod pæne fecit, nisi tua malitia affuisset), animo iniquo tulissem. Itaque, ut ut erit, rem impediri malo. [Octavam partem tuli luminarium in ædium ad stranæ memineris.] Cui Cærellia, videris mancipio dare ad eam summam, quæ sub præcone fuit maxima: id opinor esse CCCLXXX.

Novi si quid erit, atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam sæpissime, velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem literarum mearum. Mundus istum. M. Ennius quid egerit de testamento (curiosus enim) facias me, velim, certiorem. Ex Arpinati, VI Nonas.

(27.) CICERO ATTICO S.

Gaudeo id te mihi suadere, quod ego meâ sponte pridie feceram. Nam, cum ad te VI Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sextium, scriptas παvυ φιλοστοργως. Ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane; quod queritur, injuste. Non enim ego tam illum exspectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante quam me vidisset, aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficisci; seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum.

Te, ut a me discesseris, lacrymâsse, moleste ferebam: quod si me præsente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutâssem. Sed illud præclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi: quæ quidem exspectatio me maxime sustentat. Meæ tibi literæ non deerunt.

De Bruto, scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam "de Gloriâ." Excudam aliquid Ἡρακλειδειον, quod lateat in thesauris tuis. De Planco, memini. Attica jure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis, certiorem fecisti, valde gratum: nec quidquam posthac, non modo tantum, sed ne tantulum quidem, præterieris. Et de Herode et Mettio meminero, et de omnibus, quæ te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuæ filium! cum hæc scriberem, adventabat βουλυσει, cœnantibus nobis.

(28.) CICERO ATTICO S.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Tusculanum. Ibi igitur quotidie tuas literas exspectabo, et maxime de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est: cujus epistolæ, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticæ meæ velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attulisse.

(29.) CICERO ATTICO S.

Bruti ad te epistolam misi. Dii boni, quanta αμηχανια! Cognosces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi assentior. Ad M. Ælium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse, M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod

cum Cosiano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. Quod promittis, Dii faxint: quid enim mihi meis jucundius? Sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco et Decimo, sane velim. Sèxtum scutum abjicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi ad omnia tua. Nunc nostra accipe.

Quintus filius usque Puteolos (mirus civis, ut tu Favonium, Asinium, dicas), et quidem duas ob causas, et ut mecum, et σπεισασθαι vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? Scio enim te familiarem esse Othonum. Ait hic sibi Juliam ferre, constitutum enim esse discidium. Quæsivit ex me pater, qualis esset fama. Dixi, nihil sane me audîsse (nesciebam enim, cur quæreret), nisi de ore, et patre. Sed quorsus? inquam. At ille, filium velle. Tum ego, etsi εβδελυττομην, tamen negavi putare me illa esse vera. Σκοπος (hoc est enim) huic nostro nihil præbere. Illa autem ου παρα τουτο. Ego tamen suspicor, hunc, ut solet, hallucinari. Sed velim quæras (facile autem potes), et me certiorem.

Obsecro te, quid est hoc? Signatâ jam epistolâ, Formiani, qui apud me cœnabant, Plancum se, aiebant, hunc Buthrotium, pridie quam hoc scribebam, id est IV Nonas, vidisse demissum, sine phaleris: servulos autem dicere, eum et agripetas ejectos a Buthrotiis. Macte! Sed (amabo te) perscribe mihi totum negotium.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD ATTICUM

LIBER XVI.

ARGUMENTUM.

MALE affectâ oppressâque civitate armis Antonii, reique publicæ salute desperatâ, quod adhuc C. Cæsare vivente cogitaverat, iter in Græciam Cicero est ingressus, re tamen prius lente deliberatâ, quod et futuris de se hominum sermonibus moveretur, et ægre a suis villulis Italiâque avelleretur. Ergo Puteolos primum progressus, inque Neside Brutum allocutus (classem unâ cum Cassio parantem, quâ ille in Macedoniam, hic in Syriam, navigarent), Calendis Sextilibus Rhegio conscendens, venit Syracusas. Unde cum transmittere vellet in Græciam, bisque ad Leucopetram, quod est agri Rhegini promontorium, Austro rejectus esset, profectionis consilium abjecit; eoque magis, quod boni quidam nuntii eo Româ venerant, fore ut Antonius esset in potestate senatûs, senatores in Urbem redirent, res conveniret. Hac igitur spe commotus, Romam rediit; urbemque ingressus est Calendis Septembris;

et IV Nonas, hoc est, postridie Calendas, ut scribitur Philipp. V, eam dixit orationem, quæ est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romæ, partim in suis prædiis: quæ omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquæ scriptæ sunt incertis quidem diebus magnâ ex parte; omnes tamen ante Calend. Jan. quo toto tempore hæc gesta fuisse traduntur. Cum M. Antonius et Octavianus occultis potius odiis inter se, quam apertâ vi, certarent, alterque alterum insidiis prævertere conaretur; Antonius ante diem VII Id. Oct. Brundisium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, ut eas sibi pecuniâ conciliaret: quas tamen, quod quidam ab Octaviano præmissi multo plus obtulerant, attrahere ad se non potuit. Itaque et Martia et Decima illum postea deseruerunt, et ad Octavianum transierunt: qui item Octavianus eo ipso tempore, quo Antonius Brundisii fuit, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti spe, ingentique pecuniâ, cepit, nimirum denariis (ut Cicero ait) CCCC. Idque initium fuit armorum inter ipsos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octaviano, per speciem capessendæ rei publicæ, in Antonium sollicitatus est; nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per senatum, facturum pollicente. Scriptæ sunt omnes, Antonio et Dolabellâ Coss. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembres. Atque his quidem multa alia continentur, sed vel domestica, vel huc pertinentia.

(1.) CICERO ATTICO S.

Nonis Quint. veni in Puteolanum. Postridie, iens ad Brutum in Nesidem, hæc scripsi. Sed eo die, quo veneram, cœnanti Eros tuas literas. Itane?

Nonis "*Juliis?*" Dii (hercule) istis! Sed stomachari totum diem licet. Quidquamne turpius, quam Bruto, "*Juliis?*" Redeo ad meum igitur, ετι εωμεν? Nihil vidi. Sed quid est, quæso, quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus tam cursim (ita enim audiebam) diem et noctem? Sane cupio scire, quid sit.

Meam profectionem laudari gaudeo: videndum est, ut mansio laudetur. Dymæos, agro pulsos, mare infestum habere, nil mirum. Εν ὁμοπλοιᾳ Bruti videtur aliquid præsidii esse: sed (opinor) minuta navigia. Sed jam sciam; et ad te cras.

De Ventidio, πανικον puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. Quod si verum est, sine bello civili video serviendum. Quid ergo? Calendis Januariis, in Pansâ spes? ληρος πολυς, in vino, et in somno istorum. De CCX, optime Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens: is multa, quæ vellem: in his ne hoc quidem malum, in mandatis, abunde HS LXXII satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexigue et γλισχρως præbere. Quo plus permutâsti, quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumtus accessit. Hinc ex Calend. April. ad HS LXXX accommodetur; nunc enim insulæ tantum. Videndum enim est, quid, cum Romæ erit. Non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negâram. Nunc, cujus rei causâ tabellarium miserim, accipe.

Quintus filius mihi pollicetur se Catonem. Egit autem et pater, et filius, ut tibi sponderem; sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognôsses. Huic ego literas ipsius arbitratu dabo: eæ te ne moverint: has scripsi in eam partem, ne me motum putares. Dii faxint, ut faciat ea, quæ promittit! commune enim gaudium. Sed ego..... Nihil dico amplius. Is hinc VI Idus: ait enim attributionem in Idus, se autem

urgeri acriter. Tu, ex meis literis, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum et Brutum videro, et Erotem remittam.

Atticæ meæ excusationem accipio, eamque amo plurimum: cui, et Piliæ, salutem.

(2.) CICERO ATTICO S.

Sexto Idus, duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat: sed, cum aliis multis, hoc ferendum. Erotem remisi citius quam constitueram, ut esset, qui Hortensio; et quia equitibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter. Nihil enim debetur ei, nisi ex tertiâ pensione, quæ est Cal. Sext. ex quâ pensione ipsa major pars est ei soluta aliquanto ante diem. Sed hæc Eros videbit Idibus.

De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Sed, cum videas, quantum de jure nostro decesserimus, qui de residuis CCCC HS CC præsentia solverimus, reliqua rescribamus; loqui cum eo, si videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, cum tanta sit a nobis jactura facta juris. Sed, amabo te, mi Attice. (videsne, quam blande?) omnia nostra, quoad eris Romæ, ita regito, gubernato, ut nihil a me exspectes. Quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen fit sæpe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. Si quid ejusmodi acciderit, ne quid tibi sit famâ meâ potius. Non modo versurâ, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis.

Bruto tuæ literæ gratæ erant. Fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paulo ante tuas literas accepissem. Delectari mihi Tereo videbatur, et habere majorem Accio, quam Antonio, gratiam.

Mihi autem, quo lætiora sunt, eo plus stomachi et molestiæ est, populum Romanum manus suas non in defendendâ republicâ, sed in plaudendo, consumere. Mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repræsentandam improbitatem suam. Sed tamen, "dummodo doleat aliquid, doleat quidlibet."

Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleste fero; exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes. Ego enim in varios sermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. Sed, quoniam furcillâ extrudimur, Brundisium cogito. Facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur.

Sextius VI Idus exspectabatur; sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classiculâ suâ venerat. Ego, cum eum vidissem, V Cal. in Pompeianum cogitabam, inde Æculanum; nôsti reliqua. De Tutiâ ita putâram. De Æbutio, non credo: nec tamen curo plus, quam tu.

Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogâras: sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. Cum enim tuâ causâ fecerint omnia, vereor, ne meas literas supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique, quem tibi amicissimum cognovi. Verum, ut voles.

Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam, te auctore, veniendum sit. Literas ad me quam sæpissime, sed, de rebus minus necessariis, aliquem nactus: sin autem erit quid majus, domo mittito. Ἡρακλείδειον, si Brundisium salvi, adoriemur. "De Gloriâ" misi tibi; custodies igitur, ut soles: [sed notent eclogarii;] quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat, legat. Mihi valde placent: mallem, tibi. Etiam atque etiam vale.

(3.) CICERO ATTICO S.

Tu vero sapienter (nunc demum enim rescribo his literis, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi) sapienter igitur, quod manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti. Certe enim, ut scribis, deseremur potius a republicâ, quam a re familiari; quod vero scribis te magis et magis delectari, " O Tite, si quid ego " . . . . . addis mihi scribendi alacritatem.

Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis; gaudeo, non fefellisse eam rem opinionem tuam: sed tamen idem συνταγμα misi ad te retractatius, et quidem αρχετυπον ipsum, crebris locis inculcatum et refectum. Hunc tu, tralatum in macrocolum, lege arcano convivis tuis: sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati.

De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone, coram cognoscam: quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter neque illiberaliter. De Herode, faciam, ut mandas: et ea, quæ scribis, ex Saufeio et e Xenone cognoscam.

De Quinto filio, gaudeo tibi meas literas prius a tabellario meo, quam ab ipso, redditas: quamquam te nihil fefellisset. Verumtamen. Sed exspecto, quid ille tecum, quid tu vicissim: nec dubito, quin suo more uterque. Sed eas literas Curium mihi spero redditurum; qui quidem etsi per se est amabilis, a meque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tuæ.

Literis tuis satis responsum est: nunc audi, quod, etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis (mehercule) quod disjungor a te. Movet etiam navigationis labor, alienus non ab ætate solum nostrâ, verum etiam a dignitate; tempusque discessûs subabsurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in prædiolis nostris, et belle ædificatis

et satis amœnis, consumi potuit, in peregrinatione consumimus. Consolantur hæc: aut proderimus aliquid Ciceroni; aut, quantum profici possit, judicabimus. Deinde tu jam (ut spero, et ut promittis) aderis: quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum; quæ quamquam explicata sunt; tamen, quod et Dolabellæ nomen in iis est, et attributione mihi nomina ignota, conturbor; nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor errâsse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandâsse, ut, si quid ejusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum.

Hæc ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis, decem scalmis. Brutus erat in Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit ad me, cum ei præscriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententiâ ageret; neque ad illum, neque ad quemquam nostrûm, retulit.

Atticam nostram cupio absentem suaviari: ita mihi dulcis salus visa est, per te missa ab illâ. Referes igitur ei plurimam; itemque Piliæ dicas, velim.

(4.) CICERO ATTICO S.

Ita ut heri tibi narravi, vel fortasse hodie, (Quintus enim altero die se aiebat) in Nesida VIII Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de Nonis "*Juliis!*" mirifice est conturbatus. Itaque sese scripturum aiebat, ut venationem etiam, quæ postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent "III Idus *Quintiles*." Libo intervenit: is Philonem, Pompeii liber-

tum, et Hilarum, suum, venisse a Sexto cum literis ad consules, sive quo alio nomine sunt. Earum exemplum nobis legit, [si quid] videretur. Pauca παρα λεξιν: cæteroqui, et satis graviter, et non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat "Coss." solum, ut esset, "Prætt. tribb. pleb. senatui;" ne illi non proferrent eas, quæ ad ipsos missæ essent.

Sextum autem nuntiant cum unâ solum legione fuisse Carthagine: eique, eo ipso die quo oppidum Boream cepisset, nuntiatum esse de Cæsare: capto oppido, miram lætitiam commutationemque animorum, concursumque undique: sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. Ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. Summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Hæc fere de Sexto.

De Buthrotiis undique quærens, nihil reperiebam. Alii, concisos agripetas; alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. Itaque non video sciturum me, quid ejus sit, ni statim aliquid literarum.

Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum videtur: legiones enim adventare dicuntur. Hæc autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi: itaque constituebam uti ὁμοπλοιᾳ. Paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. Nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota: suntque navigia præterea luculenta Sextii, Buciliani, cæterorum: nam Cassii classem, quæ plane bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. Primum confectorum ludorum nuntios exspectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. Tamen arbitror esse commodius tarde navigare, quam omnino non navigare: et, si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

(5.) CICERO ATTICO S.

Tuas jam literas Brutus exspectabat: cui quidem ego non novum attuleram de "Tereo" Attii; ille "Brutum" putabat. Sed tamen rumoris nescio quid afflaverat, commissione Græcorum, frequentiam non fuisse: quod quidem me minime fefellit: scis enim, quid ego de Græcis ludis existimem.

Nunc audi, quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures; et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectârit: in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. Sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam quæ in manibus habebam, et assiduitate orationis, et præceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus sit. Hoc cum mihi non modo confirmâsset, sed etiam persuasisset; egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem, se dignum et te et nobis futurum: neque se postulare, ut statim crederes; sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. Quod nisi fidem mihi fecisset, judicâssemque hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod dicturus sum. Duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. Sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit; eumque laudans, amicissime mentionem tui fecerit; complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem, etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem; tamen etiam rogo, ut, si quæ minus antea, propter infirmitatem ætatis, constanter ab eo fieri videbantur, ea judices illum abjecisse; mihique credas, multum allaturam, vel plurimum potius, ad illius judicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cum sæpe injecissem de ὁμοπλοιᾳ, non perinde, atque ego putâram, arripere visus est. Existimabam μετεωροτερον esse: et (hercule) erat, et maxime de ludis. At mihi, cum ad villam redîssem, Cn. Luc-

ceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed exspectantem, si qui forte casus. Itaque dubito, an Venusiam tendam, et ibi exspectem de legionibus: si aberunt (ut quidam arbitrantur), Hydruntem: si neutrum erit ασφαλες, eodem revertar. Jocari me putas? Moriar, si quisquam me tenet, præter te. Etenim circumspice: sed ante erubesco.

O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos, et apte ad consilium reditûs nostri; Magna ῥοπη ad proficiscendum tuis literis. Atque utinam te illic! Sed, ut conducere putabis.

Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime γαυριω, legenda non putet? et ais, μετ' αμυμονα. Tu vero αμυμων: ille quidem αμβροτος.

Mearum epistolarum nulla est συναγωγη: sed habet Tiro instar septuaginta: et quidem sunt a te quædam sumendæ. Eas ego, oportet, perspiciam, corrigam: tum denique edentur.

(6.) CICERO ATTICO S.

Ego adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode quam strenue navigavi: remis enim magnam partem: prodromi nulli. Illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos transmitti oporteret, Pæstanus et Vibonensis: utrumque pedibus æquis transmisimus. Veni igitur ad Sicam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliæ constitissem: ubi quidem fui sane libenter apud Thalnam nostrum: nec potui accipi (illo absente præsertim) liberalius. IX Cal. igitur ad Sicam; ibi tamquam domi meæ scilicet: itaque obduxi posterum diem. Sed putabam, cum Rhegium venissem, fore, ut illic, δολιχον πλοον ὁρμαινοντες, cogitaremus, corbitâne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, at-

que inde Corcyram: et, si onerariâ, statimne freto, an Syracusis. Hac super re scribam ad te Rhegio.

Mehercule, mi Attice, sæpe mecum, ἡ δευρ' ὁδος σοι τι δυναται; cur ego tecum non sum? cur, ocellos Italiæ, villulas meas non video? Sed id satis superque, tecum me non esse: quid fugientem? periculumne? id nunc quidem, nisi fallor, nullum est: ad ipsum enim revocat me auctoritas tua: scribis enim, in cœlum ferri profectionem meam, sed ita, si ante Cal. Jan. redeam: quod quidem certe enitar. Malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. Sed tamen prospice, quo ista vergant: mihique aut scribe, aut (quod multo malim) affer ipse. Hæc hactenus.

Illud, velim, in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi majori curæ sciam esse, quam ipsi mihi. Nomina mea (per Deos!) expedi, exsolve. Belle reliqua reliqui: sed opus est diligentiâ, cohæredibus pro Cluviano Cal. Sext. persolutum ut sit. Cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. Non debet urgere, quoniam jure non utimur; sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiæ vero, quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. Quin si (ut spero) celeriter in Epirum; hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas, planeque expedias, et solutum relinquas. Sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognosce.

"De Gloriâ" librum ad te misi: at in eo procemium id est, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen procemiorum: ex eo eligere soleo, cum aliquod συγγραμμα institui. Itaque jam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto procemio, conjeci id in eum librum, quem tibi misi. Cum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque statim novum procemium exaravi; tibi misi. Tu illud desecabis, hoc agglutinabis. Piliæ salutem dices, et Atticæ, deliciis atque amoribus meis.

(7.) CICERO ATTICO S.

Octavo Id. Sextil cum, a Leucopetrâ profectus, (inde enim transmittebam) stadia circiter CCC processissem, rejectus sum Austro vehementi ad eamdem Leucopetram. Ibi cum ventum exspectarem (erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem, et libenter), Rhegini quidam, illustres homines, eo venerunt, Româ sane recentes; in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. Hæc afferebant, edictum Bruti et Cassii; et fore frequentem senatum Calendis: a Bruto et Cassio literas missas ad consulares et prætorios; ut adessent, rogare. Summam spem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam, me desiderari, subaccusari. Quæ cum audîssem, sine ullâ dubitatione abjeci consilium profectionis, quo (mehercule) ne antea quidem delectabar.

Lectis vero tuis literis, admiratus equidem sum, te tam vehementer sententiam commutâsse; sed, non sine causâ, arbitrabar. Etsi, quamvis non fueris suasor et impulsor profectionis meæ, approbator certe fuisti, dummodo Cal. Jan. Romæ essem. Ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem.

Sed hæc, etiamsi non prudenter, tamen ανεμεσητα sunt; primum, quod de meâ sententiâ acta sunt; deinde, etiamsi te auctore, quid debet, qui consilium dat, præstare, præter fidem? Illud admirari satis non potui, quod scripsisti his verbis: "Veni igitur tu, qui ευθανασιαν: veni: relinquis patriam?" An ego relinquebam, aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas.

Graviora quæ restant. "Velim σχολιον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere." Itane, mi Attice? defensione eget meum factum, præsertim apud te, qui id mirabiliter approbâsti? Ego vero

istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. Etsi quid jam opus est σχολίῳ? Si perseverâssem, opus fuisset. At hoc ipsum non constanter. Nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii, inconstantiam dixit esse.

Deinceps igitur hæc. "Nam, si a Phædro nostro, expedita excusatio esset: nunc quid respondemus?" Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem, flagitii scilicet plenum et dedecoris? Utinam a primo ita tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato.

Extremum illud vel molestissimum: "Nam Brutus noster silet:" hoc est, non audet hominem id ætatis monere. Aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis significari putem: et (hercule) ita est. Nam, XVI Cal. Sept. cum venissem Veliam, Brutus audivit: erat enim cum suis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam millia passuum III. Pedibus ad me statim. Dii immortales! quam valde ille reditu, vel potius reversione meâ, lætatus, effudit illa omnia, quæ tacuerat! ut recordarer illud tuum, "nam Brutus noster silet." Maxime autem dolebat, me Cal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in cœlum: se autem lætari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis reipublicæ: flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam: alteram, de quâ Brutus, et qui unâ erant, (multi autem erant) lætabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. Hoc vero nihil turpius, quovis reipublicæ tempore; sed, hoc, ἀναπολόγητον. Ego vero Austro gratias miras, qui me a tantâ infamiâ averterit.

Reversionis has speciosas causas habes, justas illas quidem, et magnas; sed nulla justior, quam quod tu idem aliis literis: "Provide, si cui quid de-

betur, ut sit unde par pari respondeatur: mirifica enim δυσχρηστια est propter metum armorum." In freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut præsens me ipse defenderem. Sed hæc hactenus: reliqua coram.

Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra, scriptum præclare. Sed quid ista edicta valeant, aut quo spectent, plane non video: nec ego nunc (ut Brutus censebat) istuc ad rem publicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? num quis Pisoni est assensus? num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc ætatem longe a sepulcro negant oportere. Sed (obsecro te) quid est quod audivi de Bruto? Piliam πειραζεσθαι παραλυσει, te scripsisse aiebat. Valde sum commotus; etsi idem, te scribere, sperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam salutem, et suavissimæ Atticæ. Hæc scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIV Calendas.

(8.) CICERO ATTICO S.

Cum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. Impedimenta exspectanda sunt, quæ Anagniâ veniunt; et familia ægra est. Calendis, vesperi, literæ mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, quiqui Casilini et Calatiæ sunt, perduxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat. Cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc spectat, ut, se duce, bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? Vide nomen: vide ætatem. Atque a me postulat, primum, ut clam colloquatur mecum, vel Capuæ, vel non longe a Capuâ. Puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. Docui per literas, id nec opus esse, nec fieri posse. Misit ad me Cæcinam quemdam Volaterranum, familiarem suum, qui hæc

pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad Urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere.

Consultabat, utrum Romam cum CIƆ CIƆ CIƆ veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret, et Antonium venientem excluderet, an iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter secundum Mare Superum faciunt; quas sperat suas esse. Eæ congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat; et ei convicium grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. Quid quæris? ducem se profitetur; nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi et plebeculam urbanam, et, si fidem fecerit, etiam bonos viros, secum habiturus.

O Brute! ubi es? quantam ευκαιριαν amittis. Non equidem hoc divinavi; sed aliquid tale putavi fore.

Nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hîc maneo, an Arpinum (ασφαλειαν habet is locus) fugiam? Romam, ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Nunquam in majore αποριᾳ fui.

(9.) CICERO ATTICO S.

Binæ uno die mihi literæ ab Octavio, nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum. Cui ego, non posse senatum ante Cal. Jan. quod quidem ita credo; ille autem addit, "consilio tuo." Quid multa? ille urget: ego autem σκεπτομαι. Non confido ætati: ignoro, quo animo: nil sine Pansâ tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius; nec a mari discedere libet: et metuo, ne quæ αριστεια me absente.

Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. Firmas copias habet: Brutum habere potest:

et rem gerit palam. Centuriat Capuæ; dinumerat. Jam jamque video bellum. Ad hæc rescribe.

Tabellarium meum Calend. Româ profectum sine tuis literis, miror.

(10.) CICERO ATTICO S.

Septimo Idus, veni ad me in Sinuessanum. Eodem die vulgo loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. Itaque mutavi consilium: statueram enim rectâ Appiâ Romam. Facile me ille esset assecutus: aiunt enim eum Cæsarinâ uti celeritate. Verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. Constitueram, ut [II] Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. Nunc, mi Attice, totâ mente incumbe in hanc curam. Magna enim res est. Tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. Quod censueris, faciam: sed quamprimum: avide exspecto tuas literas. VI Idus mane in Sinuessano.

(11.) CICERO ATTICO S.

Nonis accepi a te duas epistolas; quarum alteram Cal. dederas, alteram pridie. Igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari lætor: ex quo ἀνθη ipsa posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa tuo judicio: cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam.

De Sicâ ita est, ut scribis. Ast ægre me tenui. Itaque perstringam sine ullâ contumeliâ Sicæ aut Septimiæ: tantum, ut sciant παιδες παιδων, sine [sillo] Luciliano, eum ex C. Fadii filiâ liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicæ domum introëat! Sed illo tempore opus est, quod fuit illis triumviris.

Moriar, nisi facete. Tu vero leges Sexto, ejusque judicium mihi perscribes; εἱς εμοι μυριοι.

Caleni interventum, et Calvenæ, cavebis. Quod vereris, ne αδολεσχος· mihi tu? quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quæque optima videtur. Quod me admones; tu vero etiam si reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam lætarer: quippe cum in reprehensione est prudentia cum ευμενειᾳ. Ita libenter ea corrigam, quæ a te animadversa sunt, "eodem jure, quo Rubriana," potius quam "quo Scipionis:" et de laudibus Dolabellæ deruam cumulum. Attamen est isto loco bella, ut mihi videtur, ειρωνεια, quod eum ter contra cives in acie. Illud etiam malo, "indignissimum est hunc vivere," quam "quid indignius?"

Πεπλογραφιαν Varronis tibi probari, non moleste fero; a quo adhuc Ἡρακλειδιον illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum; amice tu quidem; sed me scito agere nihil aliud.

Gravedo tua mihi molesta est. Quæso, adhibe, quam soles, diligentiam. "O Tite," tibi prodesse, lætor. Anagnini sunt, Mustella ταξιαρχης, et Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, et mittam.

Hæc ad posteriorem. Τα περι του καθηκοντος, quâtenus Panætius, absolvi duobus: illius tres sunt. Sed, cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse; unum, cum deliberemus, honestum, an turpe sit; alterum, utile, an inutile; tertium, cum hæc inter se pugnare videantur, quo modo judicandum sit (qualis causa Reguli; redire honestum, manere utile); de duobus primis præclare disseruit; de tertio pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus. Ego autem et ejus librum arcessivi, et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me τα κεφαλαια mitteret; quæ exspecto: quem, velim, cohortere et roges, ut quamprimum. In eo est περι του κατα περιστασιν καθηκοντος.

Quod de inscriptione quæris; non dubito, quin καθηκον *officium* sit, nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, "*De Officiis.*" Προσφωνω autem Ciceroni filio: visum est non ανοικειον.

De Myrtilo dilucide. O quales tu semper istos! Itane in D. Brutum? Dii istis.....

Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil tetrius: deinde ab Octaviano quotidie literæ, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rempublicam servarem; Romam utique statim.

Αιδεσθεν μεν ανηνασθαι, δεισαν δ' ὑποδεχθαι.

Is tamen egit sane strenue, et agit. Romam veniet cum manu magnâ: sed est plane puer. Putat senatum statim. Quis veniet? Si venerit, quis, incertis rebus, offendet Antonium? Cal. Jan. erit fortasse præsidio: aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. Mirifica απαντησις, et cohortatio. Hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. Simul ac constituero, scribam.

Etsi nondum stipulationes legeram (nec enim Eros venerat), tamen rem pridie Idus, velim, conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas, commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. Alii enim sunt alias: nostrique familiares fere demortui. Publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius; aut mihi nomina mitteret.

De Lepidanis feriis Balbus ad me. Usque ad III Calendas, exspectabo tuas literas: deque Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti literas ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticæ, quoniam (quod optimum in pueris est) hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

(12.) CICERO ATTICO S.

Oppii epistolæ, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocellâ, dum tu muginaris, nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romæ futurum. Commodius est visum, frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse: et simul, ne intercluderer, metuebam. Ille enim jam adventare potest: etsi varii rumores, multique, quos cuperem veros. Nihil tamen certi. Ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te, et de me. Sed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειδειῳ Varronis, negotia salsa. Me quidem nihil unquam sic delectavit. Sed hæc et alia majora coram.

(13.) CICERO ATTICO S.

O casum mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinuessano surrexissem, venissemque diluculo ad pontem Tirenum, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit δολιχον πλοον ὁρμαινοντα. Ego statim, "Cedo," inquam, "si quid ab Attico." Nondum legere poteramus: nam et lumina dimiseramus; nec satis lucebat. Cum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi cœpta est. Illa omnium quidem elegantissima. Ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio: nihil legi humanius. Itaque veniam, quo vocas, modo adjutore te. Sed nihil tam απροσδιονυσον mihi primo videbatur, quam, ad has literas quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere.

Ecce tibi altera, quâ hortaris, παρ' ηνεμοεντα Μιμαντα, Νησου επι Ψυριης, Appiam επ' αριστερ' εχοντα. Itaque eo die mansi Aquini. Longulum sane iter, et via

inepta. Inde postridie mane proficiscens, has literas dedi: et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis literæ. Rem tibi Tiro narrabit. Tu, quid faciendum sit, videbis. Præterea, possimne propius accedere (malo enim esse in Tusculano, aut uspiam in suburbano), an etiam longius discedendum putes, crebro ad me, velim, scribas. Erit autem quotidie, cui des.

Quod præterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. Verumtamen, si pares æque inter se, quiescendum: sin; latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter. Avide tuum consilium exspecto. Timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. Omnia igitur, velim, explices, et ad me certa mittas.

De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiæ (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio); quæ quidem nec institui nec effici potest sine tuâ ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. In præsentia mihi, velim, scribas, quibus censoribus C. Fannius, M. F. tribunus plebis fuerit; videor mihi audîsse, P. Africano, L. Mummio. Id igitur quæro. Tu mihi, de iis rebus quæ novantur, omnia certa, clara. III Id. ex Arpinati.

(14.) CICERO ATTICO S.

Nihil erat plane, quod scriberem. Nam, cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem quæ scripsisti, (tres enim acceperam III Idus a te epistolas) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium; ut,

quem velis, nescias. O Sextii tabellarium hominem nequam! postridie Puteolis Romæ se dixit fore.

Quod me mones, ut pedetentim; assentior: etsi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet. Alia enim eorum ratio: et, si non est, tamen videtur. Sed in isto juvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, idne melius sit (ero libentius: nihil enim ignorabo), an hoc, cum Antonius venerit.

Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Græci καθηκον, nos *officium*. Id autem, quid dubitas, quin etiam in rem publicam præclare caderet? nonne dicimus, "*consulum officium, senatûs officium?*" Præclare convenit; aut da melius.

Male narras de Nepotis filio. Valde (mehercule) moveor, et moleste fero. Nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidi, hominem (quod ad me attinet) non ingratum. Athenodorum, nihil est, quod hortere: misit enim satis bellum ὑπομνημα. Gravedini, quæso, omni ratione subveni. [Quintus] avi tui pronepos, scribit ad patris mei nepotem, se, ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, ædem Opis explicaturum, idque ad populum. Videbis igitur, et scribes. Sexti judicium exspecto.

(15.) CICERO ATTICO S.

Noli putare, pigritiâ me facere, quod non meâ manu scribam: sed (mehercule) pigritiâ: nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio.

Ego, si me non improbissime Dolabella tractâsset, dubitâssem fortasse, utrum remissior essem, an summo jure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi

causam oblatam, in quâ et ipse sentiat, et reliqui omnes, me ab illo abalienatum: idque præ me feram, et quidem me meâ facere et reipublicæ causâ, ut illum oderim; quod, cum eam, me auctore, defendere cœpisset, non modo deseruerit, emtus pecuniâ, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit.

Quod autem quæris, quomodo agi placeat, cum dies venerit; primum, velim, ejusmodi sit, ut non alienum sit, me Romæ esse: de quo, ut de cæteris, faciam, ut tu censueris. De summâ autem agi prorsus vehementer et severe volo. Etsi, sponsores appellare, videtur habere quamdam δυσωπιαν: tamen, hoc quale sit, consideres, velim. Possumus enim, ut sponsores appellentur, procuratores introducere: neque enim illi litem contestabuntur: quo facto, non sum nescius, sponsores liberari. Sed et illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores ejus non dissolvere; et nostræ gravitatis, jus nostrum sine summâ illius ignominiâ persequi. De hoc quid placeat, rescribas, velim: nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. Redeo ad rem publicam.

Multa (mehercule) a te sæpe εν πολιτικῳ genere prudenter: sed his literis nihil prudentius: "quamquam enim [postea,] in præsentia belle iste puer retundit Antonium; tamen exitum exspectare debemus." At, quæ concio! nam est missa mihi. Jurat, "ita sibi parentis honores consequi liceat:" et simul dextram intendit ad statuam. Μηδε σωθειην ὑπο γε τοιουτου. Sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen Cascæ nostri tribunatum; de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adolescentem, totamque causam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum, fore. Cum ille diceret, ita futurum; "Quid igitur festinamus?" inquam: "illi enim meâ operâ ante Calend. Januar. nihil opus est: nos autem ejus voluntatem ante Idus De-

cemb. perspiciemus in Cascâ." Mihi valde assensus est. Quamobrem hæc quidem hactenus.

Quod reliquum est, quotidie tabellarios habebis; et, ut ego arbitror, etiam quod scribas, habebis quotidie. Leptæ literarum exemplum tibi misi; ex quo mihi videtur στρατυλλαξ ille dejectus de gradu. Sed tu, cum legeris, existimabis.

Obsignatâ jam epistolâ, literas a te et a Sexto accepi. Nihil jucundius literis Sexti, nihil amabilius: nam tuæ, breves; priores erant uberrimæ. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus, hæc, quæ commota sunt, quorsum evadant. Sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet respublica; non quo aut sit mihi quidquam carius, aut esse debeat; sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare ista valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. Cum enim tanta reliqua sint; ne Terentiæ quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiam dico? scis nos pridem jam constituisse Montani nomine HS XXV dissolvere. Pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide suâ. Liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. Non modo; sed iniquissimo fœnore versuram facere Aurelius coactus est. Nam, de Terentiæ nomine, Tiro ad me scripsit, te dicere, nummos a Dolabellâ fore. Male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. Tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum, et iisdem pæne verbis Eros. Veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quam publice. Itaque, cæteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut consuêram, rescribere. Consenti in hac curâ, ubi sum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. Quî minus autem ego istic recte

esse possim, quam est Marcellus? Sed non id agitur: neque id maxime curo. Quid curem, vides. Adsum igitur.

(16.) CICERO ATTICO S.

Jucundissimas tuas legi literas. Ad Plancum scripsi: habes exemplum. Cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione istâ relaxâris.

" *M. Cicero L. Planco, Præt. Des. S.*

" Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut (mehercule) paucos æque observantes atque amantes me habere existimem. Ad paternas enim magnas, et veteres, et justas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim sæpe de eâ re tecum, tibique totam rem demonstravi: quæ est acta hoc modo.

" Ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit: eum mihi dedit, ut darem Cæsari: eram enim cœnaturus apud eum illo die. Eum libellum Cæsari dedi: probavit causam; rescripsit Attico, æqua eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. Quod cum esset factum, adîmus ad Cæsarem; verba fecimus pro Buthrotiis; liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris.

" Quæ cum essent acta, mirari quidem solebam, pati Cæsarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupîssent: neque solum pati, sed etiam ei neg-

otio te præficere. Itaque et ego cum illo locutus sum, et sæpius quidem; ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiæ suæ confiderem: et M. Messalæ, et ipsi Attico, dixit, ut sine curâ essent: aperteque ostendebat, se præsentium animos (erat enim popularis, ut nôras) offendere nolle: cum mare transîssent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur.

"Hæc illo vivo. Post interitum autem Cæsaris, ut primum ex senatûs-consulto causas consules cognoscere instituerunt, hæc, quæ supra scripsi, ad eos delata sunt. Probaverunt causam sine ullâ dubitatione; seque ad te literas daturos esse dixerunt.

"Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatûs-consultum, et lex, et consulum decretum ac literæ, apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causâ velle intellexeram; tamen hoc, pro conjunctione et benevolentiâ nostrâ, mihi sumsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. Id autem est, ut hoc, quod te tuâ sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causâ libenter, prolixe, celeriter, facias.

"Mihi nemo est amicior, nec jucundior, nec carior Attico: cujus antea res solum familiaris agebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magnâ et industriâ et gratiâ, [et] vivo Cæsare, et mortuo, id, te adjuvante, obtineat. Quod si a te erit impetratum, sic, velim, existimes, me de tuâ liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum judicem. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Da operam ut valeas."

"*Cicero Planco, Præt. Des. S.*

"Jam antea petivi abs te per literas, ut, cum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset (quibus et lege et senatûs-consulto permissum erat, ut de

Cæsaris actis cognoscerent, statuerent, judicarent), eam rem tu adjuvares; Atticumque nostrum, cujus te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestiâ liberares. Omnibus enim rebus magnâ curâ, multâ operâ, et labore confectis, in te positum est, ut nostræ sollicitudinis finem quam primum facere possimus. Quamquam intelligimus, eâ te esse prudentiâ, ut videas, si ea decreta consulum, quæ de Cæsaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. Equidem, cum multa (quod necesse erat in tantâ occupatione) non probentur, quæ Cæsar statuerit; tamen, otii pacisque causâ, acerrime illa soleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum censeo: quamquam hæc epistola non suasoris est, sed rogatoris.

"Igitur, mi Plance, rogo te, et etiam oro, sic, (medius fidius) ut majore studio, magisque ex animo, agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ullâ dubitatione apud consules obtinuimus, propter summam bonitatem et æquitatem causæ, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. Quâ quidem voluntate esse erga Atticum, sæpe præsens et illi ostendisti, et vero etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate et paternâ necessitudine conjunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis. Idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo."

"*Cicero Capitoni suo S.*

"Nunquam putavi fore, ut supplex ad te venirem: sed (hercule) facile patior, datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabo te, da mihi et hoc: obliviscere meâ causâ, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur. Hoc, primum, ignoscere, est humanitatis tuæ: suos

enim quisque debet tueri: deinde, si me amas, (omitte Atticum) Ciceroni tuo (quem quanti facias, præ te soles ferre) totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari.

" Buthrotios cum Cæsar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transîssent, literas missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu scis, (interfuisti enim, cum consules oporteret ex senatûs-consulto de actis Cæsaris cognoscere) res ab iis in Cal. Junias dilata est. Accessit ad senatûs-consultum lex, quæ lata est a. d. IV Non. Junias; quæ lex earum rerum, quas Cæsar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit.

" Causa Buthrotiorum delata est ad consules. Decretum Cæsaris recitatum est, et multi præterea libelli Cæsaris prolati. Consules, de consilii sententiâ, decreverunt secundum Buthrotios; Plancum dederunt.

" Nunc, mi Capito, (scio enim, quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior operâ tuâ. Omnino res hujusmodi videtur esse, ut sine cujusquam gratiâ Plancus ipse, pro ingenio et prudentiâ suâ, non sit dubitaturus, quin decretum consulum (quorum, et lege et senatûs-consulto, cognitio et judicium fuit) conservet; præsertim cum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Cæsaris in dubium ventura videantur: quæ non modo ii quorum interest, sed etiam ii qui illa non probant, otii causâ confirmari velint. Quod cum ita sit, tamen interest nostrâ, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere: quod certe faciet, si tu nervulos tuos, mihi

sæpe cognitos, suavitatemque, quâ nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo."

" *Cicero C. Cupiennio S.*

" Patrem tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit, et amavit: nec (mehercule) unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. Ego quidem id facere non destiti. Quamobrem peto a te in majorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves; decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt (cum, et lege et senatûs-consulto, statuendi potestatem haberent), des operam, ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo."

" *Cicero Planco, Præt. Des. S.*

" Ignosce mihi, quod, cum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eâdem de re sæpius scribam. Non (mehercule), mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuæ, aut nostræ amicitiæ; sed, cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Cæsar, (nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis et responsis Cæsaris interfueramus) videatur obtinere potuisse, præsertim cum tota potestas ejus rei tua sit, ut ea, quæ consules decreverunt secundum Cæsaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. Id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit.

" Etsi jam sperabam, cum has literas accepisses, fore, ut ea, quæ superioribus literis a te petiissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id fecisse; quod magnâ cum spe exspectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere literarum utamur; tibique, pro tuo summò beneficio, gratias agamus. Quod si acciderit,

velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cujus permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro quam ille, obligatum fore. Vale."

" *Cicero Capitoni S.*

" Non dubito, quin mirere, atque etiam stomachere, quod tecum de eâdem re agam sæpius. Hominis familiarissimi, et mihi omnibus rebus conjunctissimi, permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum juvare. Novi humanitatem tuam: scio, quam sis amicis jucundus. Nemo nos in hac causâ plus juvare potest, quam tu: et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententiâ decreverunt, cum et lege et senatûs-consulto cognoscerent. Tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate; quem quidem arbitramur, cum officii sui et reipublicæ causâ decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostrâ causâ esse facturum. Adjuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo. Vale."

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD QUINTUM FRATREM

Liber I.

ARGUMENTUM.

Quintus Cicero, ex præturâ provinciam Asiam sortitus, annos jam duos continuos parum secundâ famâ eam administrârat. Cum in annum tertium prorogatum illi imperium fuisset, Marcus frater inde occasionem eum ad laudem cohortandi sumsit, quod de accessione hac annuâ facere illum certiorem vellet. Est autem bipertita cohortatio : prior enim pars ad ea quæ rem publicam attingunt, altera ad ea quæ privata et Quinti fere præcipua sunt, pertinet : nam, in priore parte, ea persequitur, quæ ad Quinti imperium ac provincialem administrationem spectant ; de quibus quadripertito disputat. Primo loco, de Quinto ipso præcepta dat ; sed non ita quasi de Quinto ac cive Romano ; verum ut de amplissimo populi Romani magistratu, Asiam provinciam cum summo imperio administrante. Altero loco, de iis comitibus præcipit, quos secum in provinciam, imperii sui ministros publicorumque negotiorum adjutores, eduxerat. Postea de vitandis Græcorum et publicanorum nimiis familiaritatibus illum monet ; utpote quibus

imperii sui dignitas labefactari facile convellique possit. Postremo etiam de servis cautionem adhibet; ejusque caput hoc esse voluit, ne quid iis, quod ad rem publicam ullâ ex parte pertineat, committatur. Itaque summatim hæc omnia in epilogo enumerans, quatuor hæc dignitatis Quinti fundamenta nominat; integritatem ipsius et continentiam, omnium qui cum ipso erant pudorem, delectum in familiaritatibus et provincialium et Græcorum, postremo familiæ gravem et constantem disciplinam. Altera pars, ut ante diximus, ea, quæ privata magis sunt, id est, quæ Quinti personam atque officium præcipue attingunt, complectitur. Nam, primo loco, de moderandâ acerbitate, quâ usus in suppliciis antea fuerat, deque retinendâ in jure dicendo æquabilitate, præcipit; secundo, de sublevandis provinciæ oneribus, minuendisque sumtibus et jacturis; tertio, de conciliandis cum publicanorum ordine sociis, constituendâque inter illos concordiâ; postremo, de coërcendâ iracundiâ, et naturæ impetu moderando, ita luculenter et prope divinitus disputat, ut hanc epistolam non Quinto fratri scripsisse potius, quam omnibus provinciarum gubernatoribus præclaram quamdam imperii recte administrandi normam ac regulam præscripsisse videatur.

(1.) MARCUS Q. FRATRI S.

I. Etsi non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa suâ celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses, annum tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo; tamen existimavi a me quoque tibi hujus molestiæ nuntium perferri oportere. Nam, superioribus literis, non unis, sed pluribus, cum jam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturæ decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te ju-

cundâ opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a prætoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem.

Nunc, quoniam ita accidit, ut neque prætores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre: sed tamen nostros animos, maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos, frangi et debilitari molestiâ non oportet. Et, quoniam ea molestissime ferre homines debent, quæ ipsorum culpâ contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum, quam tibi. Factum est enim meâ culpâ, contra quam tu mecum et proficiscens et per literas egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum sociorum saluti consulo, dum impudentiæ nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tuâ virtute augeri expeto, feci non sapienter: præsertim cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere.

Quod quoniam peccatum meum esse confiteor; est sapientiæ atque humanitatis tuæ, curare et perficere, ut hoc, minus sapienter a me provisum, diligentiâ tuâ corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad ad omnes partes bene audiendi excitâris; non ut cum aliis, sed ut tecum jam ipse certes; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem, ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitâris; mihi crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiam nobis, gloriam vero etiam posteris nostris, afferet.

Quapropter, hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum, neve te obrui, tamquam fluctu, sic magnitudine negotii, sinas: contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim ejusmodi partem rei publicæ geris, in quâ fortuna dominetur, sed in quâ plurimum ratio possit, et diligentia.

Quod si tibi, bellum aliquod magnum et pericu-

losum administranti, prorogatum imperium viderem; tremerem animo, quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunæ potestatem in nos prorogatam. Nunc vero ea pars tibi rei publicæ commissa est, in quâ aut nullam aut perexiguam partem fortuna tenet, et quæ mihi tota in tuâ virtute ac moderatione animi posita esse videatur.

Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam prœlii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariæ, nullam seditionem exercitûs, pertimescimus: quæ persæpe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunæ impetum superare non possent.

Tibi data est summa pax, summa tranquillitas; ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare, possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum; deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summâ necessitudine attingunt; aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatûs beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur.

II. At enim inter hos ipsos exsistunt graves controversiæ, multæ nascuntur injuriæ, magnæ contentiones consequuntur. Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo, permagnum esse negotium, et maximi consilii. Sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquanto, quam fortunæ, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile cæteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum, et vero esse debuit; cujus natura talis est, ut etiam sine doctrinâ videatur moderata esse potuisse; ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam naturam excolere possit.

Tu cum pecuniæ, cum voluptati, cum omnium

rerum cupiditati resistes, ut facis; erit (credo) periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorem publicanum, comprimere non possis. Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quemdam ex annalium memoriâ, aut etiam de cœlo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent.

Atque hæc nunc, non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas, scribo. Præclarum est enim, summo cum imperio fuisse in Asiâ triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ (quibus rebus abundat ista provincia), ab summâ integritate continentiâque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce Asiæ, in oculis clarissimæ provinciæ, atque in auribus omnium gentium ac nationum, esse positam? non itineribus tuis perterreri homines? non sumtu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quocumque veneris, et publice et privatim maximam lætitiam; cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem, recepisse videatur?

III. His autem in rebus jam te usus ipse profecto erudivit, nequâquam satis esse, ipsum hasce habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut, in hac custodiâ provinciæ, non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis, et civibus, et reipublicæ, præstare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ; de quibus, honore et dignitate et ætate præstat Tubero, quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit imitari: Allienus autem noster est, cum animo et benevolentiâ, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione suâ, ut, prop-

ter amorem in nos fraternum, etiam de nostrâ laboret. Quæstorem habes, non tuo judicio delectum, sed eum, quem sors dedit. Hunc oportet et suâ sponte esse moderatum, et tuis institutis ac præceptis obtemperare.

Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eâtenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus esset adstrictus; non ut eâ potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quæstum uteretur. Neque enim mihi sane placet, præsertim cum hi mores tantum jam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquemque eorum; sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites et adjutores negotiorum publicorum dedit ipsa respublica, duntaxat finibus his præstabis, quos ante præscripsi.

IV. Quos vero aut ex domesticis convictionibus, aut ex necessariis apparitionibus, tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte prætoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta, omnia præstanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere; minus consulentes existimationi tuæ, facillime coërcere; a quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi: nam, ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eamdem, quam superiores, cautiorem etiam ac diligentiorem.

Sint aures tuæ, quæ id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas ficte et simulate quæstûs causâ insusurretur. Sit annulus tuus, non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu; non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ. Accensus sit eo numero, quo eum majores nostri esse voluerunt; qui hoc, non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris, non temere nisi libertis suis deferebant; quibus illi quidem non multo secus, ac servis, imperabant. Sit lictor non

suæ, sed tuæ lenitatis apparitor; majoraque præferant fasces illi ac secures dignitatis insignia, quam potestatis. Toti denique sit provinciæ cognitum, tibi omnium, quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique hæc opinio sit, non modo iis qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari.

Nec tamen est hæc oratio mea hujusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium, aut suspiciosum, velim. Nam, si quis est eorum qui tibi biennii spatio nunquam in suspicionem avaritiæ venerit, (ut ego Cæsium, et Chærippum, et Labeonem, et audio, et, quia cognovi, existimo) nihil est, quod non et iis, et si quis est alius ejusdemmodi, et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil crediderís, nullam partem existimationis tuæ commiseris.

V. In provinciâ vero ipsâ, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrârit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, judicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur, et quasi velis quibusdam obtenditur, uniuscujusque natura: frons, oculi, vultus, persæpe mentiuntur; oratio vero sæpissime.

Quamobrem, quî potes reperire ex eo genere hominum, qui, pecuniæ cupiditate adducti, careant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui commodi causâ simulent? Mihi quidem permagnum videtur; præsertim si iidem homines privatum non fere quemquam, prætores semper omnes, amant. Quo ex genere si quem forte tui cognôsti amantiorem (fieri enim potuit) quam temporis,

hunc vero ad tuum numerum libenter adscribito: sin autem id non perspicies; nullum erit genus in familiaritate cavendum magis; propterea quod et omnes vias pecuniæ nôrunt, et omnia pecuniæ causâ faciunt: et, quîcum victuri non sunt, ejus existimationi consulere non curant.

Atque etiam e Græcis ipsis diligenter cavendæ sunt quædam familiaritates, præter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Græciâ digni. Sic vero fallaces sunt permulti, et leves, et diuturnâ servitute ad nimiam assentationem eruditi; quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiâque conjungi, dico oportere. Nimiæ familiaritates eorum neque tam fideles sunt, (non enim audent adversari nostris voluntatibus) et vero invident, non nostris solum, verum etiam suis.

VI. Jam qui in ejusmodi rebus (in quibus vereor etiam ne durior sim) cautus esse velim ac diligens; quo me animo in servos esse censes? quos quidem, cum omnibus in locis, tum præcipue in provinciis, regere debemus: quo de genere multa præcipi possunt: sed hoc et brevissimum est, et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appiâ viâ faceres; neve interesse quidquam putent, utrum Tralles an Formias venerint.

At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, et privatis: quæ res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem rei publicæ pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quæ recte committi servis fidelibus possunt, tamen, sermonis et vituperationis vitandæ causâ, committenda non sunt.

Sed, nescio quo pacto, ad præcipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei præcipiam, quem ego, in hoc præsertim genere, intelligam prudentiâ non esse inferiorem, quam me; usu vero etiam superiorem? Sed tamen, si, ad ea quæ faceres, auctoritas

accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore jucundiora. Quare, sint hæc fundamenta dignitatis tuæ; tua primum integritas et continentia; deinde omnium, qui tecum sunt, pudor; delectus, in familiaritatibus et provincialium hominum et Græcorum, percautus et diligens; familiæ gravis et constans disciplina. Quæ cum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provinciâ, divina videantur, necesse est.

Hæc institutio atque hæc disciplina potest sustinere, in rebus statuendis et decernendis, eam severitatem, quâ tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas simultates cum magnâ meâ lætitiâ susceptas habemus: nisi forte me Paconii nescio cujus, hominis ne Græci quidem, at Mysi aut Phrygis potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cujus tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summâ cum æquitate.

VII. Hæc, et cætera plena severitatis, quæ statuisti in istâ provinciâ, non facile sine summâ integritate sustineremus. Quare, sit summa in jure dicendo severitas, dummodo ea ne varietur gratiâ, sed conservetur æquabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso jus dici æquabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus muneris aliquam partem concesseris.

Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administrandâ Asiâ, sed ea tota jurisdictione maxime sustineri: in quâ scientiæ præsertim provincialis ratio ipsa expedita est. Constantia est adhibenda et gravitas, quæ resistat, non solum gratiæ, verum etiam suspicioni. Adjungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper C. Octavius jucundissimus fuit; apud quem [primus] lictor quievit; tacuit accensus: quoties

quisque voluit, dixit, et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi hæc lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quæ per vim et metum abstulerant, reddere. Qui in magistratibus injuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat jure parendum. Hæc illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur.

Quod si hæc lenitas grata Romæ est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis [populi], tanta senatûs auctoritas; quam jucunda tandem prætoris comitas in Asiâ potest esse, in quâ tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates, unius hominis nutum intuentur! ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio. Quare, cum permagni hominis est, et cum ipsâ naturâ moderati, tum vero etiam doctrinâ atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tantâ potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse præsit, desideretur.

VIII. Cyrus ille, a Xenophonte non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justi imperii; cujus summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate conjungitur: (quos quidem libros non sine causâ noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim prætermissum in iis officium diligentis et moderati imperii:) eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit; quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est?

Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui præsunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum, et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante famâ atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo ejus, qui sociis

et civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum, quibus præsit, commodis utilitatique servire. Cujus quidem generis, constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam: nullum æs alienum novum contrahi civitatibus; vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas; urbes complures, dirutas ac pæne desertas, (in quibus unam Iöniæ nobilissimam, alteram Cariæ, Samum et Halicarnassum) per te esse recreatas; nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias; provideri abs te, ut civitates optimatium consiliis administrentur; sublata Mysiæ latrocinia; cædes multis locis repressas; pacem totâ provinciâ constitutam; neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et majora oppidorum et fanorum, furta et latrocinia esse depulsa; remotam a famâ, et a fortunis, et ab otio locupletum, illam acerbissimam ministram prætorum avaritiæ, calumniam; sumtus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari æquabiliter; facillimos esse aditus ad te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac solitudinem, non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo, esse exclusam; tuo toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis.

IX. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali ædiliciorum, magnis nostris simultatibus, Asiam liberâsti? Enimvero, si unus homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, "ne ad ludos pecuniæ decernerentur," HS CC sibi eripuisse; quanta tandem pecunia penderetur, si, omnium nomine, quicumque Romæ ludos facerent, (quod erat jam institutum) erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod, in Asiâ nescio quo modo, Romæ quidem non mediocri cum admiratione, laudatur, quod, cum ad templum monimentumque nostrum

civitates pecunias decrevissent; cumque id, et pro meis magnis meritis, et pro tuis maximis beneficiis, summâ suâ voluntate fecissent; nominatimque lex exciperet, "Ut ad templum monimentumque capere liceret;" cumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac Diis immortalibus, datum videretur; tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; cum aliis de causis, tum etiam ut animo æquiore ferrent ii, quibus nec deberetur, nec liceret.

Quapropter, incumbe toto animo et studio omni in eam rationem, quâ adhuc usus es, ut eos, quos tuæ fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas, et omni ratione tueare, ut esse quam beatissimos velis. Quod si te sors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset, immanibus ac barbaris nationibus; tamen esset humanitatis tuæ, consulere eorum commodis, et utilitati salutique servire. Cum vero ei generi hominum præsimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur, humanitas; certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc jam dicere pudebit, (præsertim in eâ vitâ, atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiæ aut levitatis ulla suspicio) nos ea, quæ consecuti sumus, his studiis et artibus esse adeptos, quæ sint nobis Græciæ monimentis disciplinisque tradita.

Quare, præter communem fidem quæ omnibus debetur, præterea nos isti hominum generi præcipue debere videmur, ut, quorum præceptis simus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

X. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinæ, Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti ac sapientes homines eas regere cœpis-

sent, aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrinâ ac sapientiâ collocarent. Hanc conjunctionem videlicet potestatis ac sapientiæ, saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universæ reipublicæ nostræ, nunc quidem profecto isti provinciæ contigit, ut is in eâ summam potestatem haberet, cui in doctrinâ, cui in virtute atque humanitate percipiendâ, plurimum a pueritiâ studii fuisset et temporis. Quare, cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiæ prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior, quam nos in deducendo; perfice, ut lætitiâ provinciæ desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus; multo majorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes.

Et quidem, de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles; si temporis causâ constituerentur, leves; si vero (id, quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam.

Quare, quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in Deorum numero collocatas vides; in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te judiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit ejusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiæ et dici et haberi velis.

XI. Atque huic tuæ voluntati ac diligentiæ difficultatem magnam afferunt publicani; quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum, et per nos cum republicâ conjunctum, et a nobis et a republicâ disjungemus. Sin autem omnibus in rebus obsequemur; funditus eos perire patiemur, quorum

non modo saluti, sed etiam commodis, consulere debemus.

Hæc est una (si vere cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coërcere, juris æquabilem tenere rationem; facilem te in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque, præbere; præclarum magis est, quam difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quâdam inductione animi atque voluntate. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper, in portoriis Italiæ tollendis, non tam de portorio, quam de nonnullis injuriis portitorum, querebantur. Quare, non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italiâ querelas civium.

Hîc te ita versari, ut et publicanis satisfacias, præsertim publicis male redemtis, et socios perire non sinas, divinæ cujusdam virtutis esse videtur, id est, tuæ. Ac primum Græcis, id quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod, sine imperio populi Romani, suis institutis, per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani adspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerunt, quod iis æqualiter Sulla descripserat.

Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Græcos, quam nostros publicanos, hinc intelligi potest, quod Caunii nuper, omnesque ex insulis quæ erant ab Sullâ Rhodiis attributæ, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis, penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt; neque ii adspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt; neque ii recusare, qui postulaverunt.

Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non tene-

retur. Id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliquâ suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.

XII. Quod si genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis, consilio et prudentiâ tuâ, reliqua videri mitiora. Possunt, in pactionibus faciendis, non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii, et liberationem molestiæ. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie, et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut, remoto imperio, ac vi potestatis et fascium, publicanos cum Græcis gratiâ atque auctoritate conjungas. Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut, facilitate suâ, nos eam necessitudinem, quæ est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur.

Sed quid ego te hæc hortor, quæ tu non modo facere potes tuâ sponte sine cujusquam præceptis, sed etiam magnâ jam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimæ et maximæ societates; quod quidem mihi idcirco jucundius est, quod idem faciunt Græci. Difficile est autem, ea, quæ commodis, utilitate, et prope naturâ, diversa sunt, voluntate conjungere.

At ea quidem, quæ supra scripta sunt, non, ut te instituerem, scripsi (neque enim prudentia tua cujusquam præcepta desiderat); sed me in scribendo commemoratio tuæ virtutis delectavit: quamquam in his literis longior fui, quam aut vellem, aut quam me putavi fore.

XIII. Unum est, quod tibi ego præcipere non desinam; neque te patiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tuâ virtute, integritate, humanitate, commemorant, ut, in tuis summis laudibus, excipiant unam iracundiam: quod vitium cum in hac privatâ quo-

tidianâque vitâ levis esse animi atque infirmi videtur; tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere. Quare, illud non suscipiam, ut, quæ de iracundiâ dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum et nimis longus esse nolim, et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere. Quod est epistolæ proprium, (ut is, ad quem scribitur, de iis rebus quas ignorat, certior fiat) prætermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, te fieri posse jucundius: sed, cum te alicujus improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare, quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ, quam res ipsa ac fortuna, deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit; caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur.

Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse, cum in omni naturâ, tum jam in nostrâ ætate, difficile est, mutare animum, et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, ut, si hoc plane vitare non potes (quod ante occupatur animus ab iracundiâ, quam providere ratio potuit ne occuparetur), ut te ante compares, quotidieque meditere, resistendum esse iracundiæ; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnunquam etiam lentitudinis: moderari vero et animo et orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere, et tenere in suâ potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii.

Atque, in hoc genere, multo te esse jam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullæ tuæ vehemen-

tiores animi concitationes, nulla maledicta, ad nos, nullæ contumeliæ, perferuntur: quæ cum abhorrent a literis, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam, si implacabiles iracundiæ sint, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa levitas; quæ tamen (ut in malis) acerbitati anteponenda est.

XIV. Sed, quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum injuriæ, quod avaritiæ, quod insolentia præter opinionem accidebat, et intolerabilis videbatur; secundus autem multo lenior, quod et consuetudo, et ratio, et (ut ego arbitror) meæ quoque literæ, te patientiorem lenioremque fecerunt; tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco, non hortatione, neque præceptis, sed precibus tecum fraternis, ago; totum ut animum, curam, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligendâ.

Quod si in mediocri statu sermonis ac prædicationis nostræ res essent, nihil abs te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem, postularetur. Nunc vero, propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex istâ provinciâ assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam virtutemque et postulent et exspectent; omnes autem improbi (quod cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel minimâ re ad reprehendendum contenti esse videantur.

Quare, quoniam ejusmodi theatrum est totius Asiæ, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, judicio eruditissimum, naturâ autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur; contende, quæso, atque elabora, non

modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superâsse, videare.

XV. Et, quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicæ, tibi provincialem dedit; si mea pars nemini cedit, fac ut tua cæteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliquâ et speratâ gloriâ jam laborare, sed de partâ dimicare: quæ quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac, si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi jam partus est. Nunc vero res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me, meis tantis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus præter cæteros adjuvisti; certe idem, ut id retineamus, præter cæteros elaborabis.

Non est tibi his solis utendum existimationibus ac judiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius judicium, obtrectatione et malevolentiâ liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quærere: quod si esset, tamen non negligeres, præsertim cum amplissimis monimentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. In quo cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse, videaris.

XVI. Atque hæc non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitâsse, sed potius ut currentem incitâsse, videatur. Facies enim perpetuo, quæ fecisti, ut omnes æquitatem tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque, laudent. Sed me quædam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloriæ: quamquam illud existimo, cum jam

tibi Asia, sicut unicuique sua domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias, et tibi non, sine cujusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tuâ longissimâ quâque epistolâ maxime delector, et ipse in scribendo sæpe sum longior.

Illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tamquam poëtæ boni et actores industrii solent, sic tu, in extremâ parte et conclusione muneris ac negotii tui, diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tamquam tertius actus, perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me (cui semper uni magis, quam universis, placere voluisti) tecum semper esse putabis, et omnibus iis rebus, quas dices ac facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuæ, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias.

(2.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De Statii liberti, nimis apud Quintum gratiosi, adventu, et hominum de eo sermonibus et querelis: de Græcis, quos commendaverat, aut quibus videbatur indulgere, excusatio: de literis Quinti iniquis, duris, contrariis, de eisque tollendis consilium: L. Flavii, cui hæreditas in Asiâ venerat, aliorumque, commendatio: objurgationum suarum excusatio; ac tandem de rebus publicis commemoratio.)

I. Statius ad me venit a. d. VIII Calendas Novembres. Ejus adventus (quod ita scripsisti, diremtum iri te a tuis, dum is abesset) molestus mihi fuit. Quod autem exspectationem tu concursumque eum, qui

erat futurus, si unâ tecum decederet, neque antea visus esset, sustulit; id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus enim est sermo hominum, et multis emissæ jam ejusmodi voces, αλλ' αιει τινα φωτα μεγαν: quæ, te absente, confecta esse lætor.

Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim nunquam ille mihi fuit suspectus: neque ego, quæ ad te de illo scripsi, scripsi meo judicio: sed, cum ratio salusque omnium nostrûm qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum, sed etiam famâ niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea judicia, perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent, et quam graves, adventu suo Statius ipse cognovit.

Etenim intervenit nonnullorum querelis, quæ apud me de illo ipso habebantur: et sentire potuit, sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. Quod autem me maxime movere solebat, cum audiebam, illum plus apud te posse, quam gravitas illius ætatis et imperii prudentia postularet: (quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum αφελως mecum in sermone ita protulisse? "Id mihi non placuit: monui, suasi, deterrui.") Quibus in rebus etiamsi fidelitas summa est (quod prorsus credo, quoniam tu ita judicas), tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut servi, dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto (nihil enim nec temere dicere, nec astute reticere, debeo) materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dedisse: et antea tantum intelligi potuisse, iratos tuæ severitati esse nonnullos; hoc manumisso, iratis, quod loquerentur, non defuisse.

II. Nunc respondebo ad eas epistolas quas mihi reddidit L. Cæsius, (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero) quarum altera est de Blaudenio Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Quâ de re, et de hoc

genere toto, ne forte me in Græcos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce.

Ego cum Græcorum querelas nimium valere sentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata; quoscumque de te queri audivi, quâcumque potui ratione, placavi. Primum, Dionysopolitas, qui erant inimicissimi mei, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate, devinxi. Ego Apamensem Hephæstum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnæum, ego nugas maximas, omni meâ comitate sum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. Quæ feci omnia, non quo me, aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertæsum est levitatis, assentationis, animorum, non officiis, sed temporibus, servientium.

Sed, ut ad Zeuxim revertar: cum is de M. Cascellii sermone secum habito, quæ tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti ejus sermoni, et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quæ fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupiisse te, quoniam Smyrnæ duo Mysos insuisses in culleum, simile in superiore parte provinciæ edere exemplum severitatis tuæ, et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem, adductum in judicium, fortasse dimitti non oportuerit; conquiri vero, et elici blanditiis (ut tu scribis) ad judicium, necesse non fuit; eum præsertim hominem, quem ego, et ex suis civibus, et ex multis aliis, quotidie magis cognosco nobiliorem esse prope, quam civitatem suam.

At enim Græcis solis indulgeo? Quid? L. Cæcilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! quâ irâ! quo spiritu! Quem denique, præter Tuscenium, cujus causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur. Cujus tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo: certo enim scio, te fecisse cum causâ. Sed quid opus

fuit ejusmodi literis, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex quâ tu eum ante detraxisses: te curaturum, [fumo] ut combureretur, plaudente totâ provinciâ. Quid vero ad C. Fabium nescio quem, (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat) renuntiari tibi, Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit; sin minus, ad te mittat, uti judicio comburantur. Hæ literæ, abs te per jocum missæ ad C. Fabium, si modo sunt tuæ, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent.

Ac, si omnium mearum literarum præcepta repetes; intelliges, nihil esse a me, nisi orationis acerbitatem et iracundiam, et, si forte, raro literarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea, quam tua sive natura paulo acrior, sive quædam dulcedo iracundiæ, sive dicendi sal facetiæque, valuisset, nihil sane esset, quod nos pœniteret. Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam, quâ sit existimatione Virgilius, quâ tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco anteponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quod cum ii, quos nominavi, te innocentiâ non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiæ colligendæ, qui neque Cyrum Xenophontis, neque Agesiläum, noverint: quorum regum summo in imperio nemo unquam verbum ullum asperius audivit.

III. Sed hæc a principio tibi præcipiens, quantum profecerim, non ignoro. Nunc tamen decedens (id, quod mihi jam facere videris) relinque, quæso, quam jucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum: cætera valde, illius adventu, tua requirentur. In literis mittendis (ut sæpe ad te scripsi) nimium te exorabilem præbuisti. Tolle omnes (si potes) iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se

legi: et, si iniquæ sint, fieri te certiorem: antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum literarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quæ reprehendi solerent.

Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo: sero est enim: ac scire potes, multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut hæc genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum; postremo in aliquem contumeliosarum.

Atque ego hæc tam esse, quam audio, non puto: et, si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. Sed tempore ipso de epistolis. Nam, cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, prætor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos literas misisse; quæ mihi visæ sunt iniquissimæ; ne quid de bonis, quæ L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius hæres est, diminuerent ante quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidienses, ne de bonis, quæ Octavii fuissent, diminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Hæc mihi verisimilia non videntur. Sunt enim a prudentiâ tuâ remotissima. Ne diminuat hæres? Quid si inficiatur? Quid si omnino non debetur? Quid? prætor solet judicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordiâ moveor? nemo magis: sed via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ.

Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in eâ epistolâ, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum, aut quasi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter; id vehementer mecum querebatur; orabatque, ut ad te quam

diligentissime scriberem: quod facio, et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de diminuendo, et de Apollonidiensibus ne quid perscribas, quod contra Flavium sit: amplius, et Flavii causâ, et scilicet Pompeii, facias omnia. Nolo (medius fidius) ex tuâ injuriâ in illum tibi liberalem me videri: sed et te oro, ut tu ipse auctoritatem et monimentum aliquod decreti aut literarum tuarum relinquas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo, et mei observantissimus, et sui juris dignitatisque retinens, se apud te neque amicitiâ neque jure valuisse: et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Cæsar tibi commendârunt: et ipse ad te scripserat Flavius, et ego certe. Quare, si ulla res est, quam tibi me faciendam petente putes, hæc ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut majore studio rogare non possim.

IV. Quod ad me de Hermiâ scribis, mihi (mehercule) valde molestum fuit. Literas ad te parum fraterne scripseram: quas, oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram, et revocare cupiebam. Huic tu epistolæ, non fraterne scriptæ, fraterne debes ignoscere. De Censorino, Antonio, Cassio, Scævolâ, te ab iis diligi (ut scribis) vehementer gaudeo. Cætera fuerunt in eâdem epistolâ graviora, quam vellem. Ορθαν ταν ναυν, et ἁπαξ θανειν. Majora ista erunt.

Meæ objurgationes fuerunt amoris plenissimæ, quæ sunt nonnullæ, sed tamen mediocres, et parvæ potius. Ego te nunquam ullâ in re dignum minimâ reprehensione putâssem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quæ ad te aliquâ admonitione aut objurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meæ, in quâ et maneo et manebo; et, idem ut facias, non desistam rogare.

Attalus Iphemenus mecum egit, ut se ne impe-

dires, quominus, quod ad Q. Publiceni statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri, tamque nostri necessarii, honorem minui per te, aut impediri, velis. Præterea Æsopi tragœdi, nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. Inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum, et qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo venisset, cum eum fugitivum postea esse ex Æsopi literis cognôsset, hominem comprehendit, et in custodiam Ephesi tradidit; sed in publicam, an in pistrinum, non satis ex literis ejus intelligere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investiges, velim, summâque diligentiâ vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui jam nihili sit: sed tanto dolore Æsopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperârit.

V. Nunc ea cognosce, quæ maxime exoptas. Rempublicam funditus amisimus: adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, et Cato, vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem adscendit, et Pompeium privatus dictatorem appellavit. Propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius reipublicæ, videre potes.

Nostræ tamen causæ non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur: et quidem cum spe sum maximâ, tum majore etiam animo. Spero superiores fore nos: confido animo, ut in hac republicâ ne casum quidem ullum pertimescam: sed tamen res sic se habet. Si diem nobis Clodius dixerit; tota Italia concurret, ut multiplicatâ gloriâ discedamus: sin autem vi agere

conabitur; spero fore, studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes et se, et suos liberos, amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas, pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis conjungunt. Pompeius omnia pollicetur, et Cæsar: quibus ego ita credo, ut nihil de meâ comparatione diminuam. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Prætores habemus amicissimos, et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios; sed hos singulares. Quare, magnum fac animum habeas, et spem bonam. De singulis tamen rebus, quæ quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

(3.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De pueris sine epistolâ missis se excusat; et de exsilii miseriâ et calamitate graviter conqueritur.)

Mi frater! mi frater! mi frater! tune id veritus es, ne ego iracundiâ aliquâ adductus pueros ad te sine literis miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet: tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas; tibi velim ne quid eripuerit, præter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et jucunda ceciderunt; a me tibi luctus meæ calamitatis, metus tuæ, desiderium, mœror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum; non eum, quem reliqueras; non eum, quem nôras; non eum, quem

flens flentem, prosequentem proficiscens, dimiseras; ne vestigium quidem ejus, nec simulacrum; sed quamdam effigiem spirantis mortui.

Atque utinam me mortuum prius vidisses, aut audîsses! utinam te non solum vitæ, sed etiam dignitatis meæ, superstitem reliquissem! Sed testor omnes Deos, me hac unâ voce a morte esse revocatum, quod omnes in meâ vitâ partem aliquam tuæ vitæ repositam esse dicebant. Quare peccavi, scelerateque feci. Nam, si cecidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. Nunc commisi, ut vivo me careres, vivo me, aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quæ sæpe alienissimis præsidio fuisset.

Nam quod ad te pueri sine literis venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiæ causâ, certe pigritia fuit, et quædam infinita vis lacrymarum et dolorum. Hæc ipsa me quo fletu putas scripsisse? eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te, aut unquam sine lacrymis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem, [prope] æqualem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te unquam, aut tibi sine me, jucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? quâ pietate! quâ modestiâ! quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei. Quid filium venustissimum, mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiorem puerum quam vellem: sentiebat enim miser jam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? quid imaginem tuam, quam meus Cicero et amabat, ut fratrem, et jam, ut majorem fratrem, verebatur? Quid? quod mulierem miserrimam, fidelissimam conjugem, me prosequi non sum passus, ut esset quæ reliquias communis calamitatis, communes liberos, tueretur?

Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi, et dedi literas ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi

postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiârunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim, te præsidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostrâ calamitate satiata. Deinde congressûs nostri lamentationem pertimui: digressum vero non tulissem: atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses.

His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, (quo nihil amantissimis et conjunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuisse) minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero digressio nostra.

Nunc, si potes, (id, quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum) erige te, et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam, et amorem in te civitatis, et aliquid etiam misericordiam nostri, præsidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis: de quo scribunt ad me quidem multi multa, et se sperare demonstrant: sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias, mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. Diutius in hac vitâ esse non possum: neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere.

Scio fuisse et honestius moriendi tempus, et utilius: sed non hoc solum, multa alia, prætermisi: quæ si queri velim præterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma spes postulabit, in

tam miserâ tamque turpi vitâ commorari: ut, qui modo fratre fuerim, liberis, conjuge, copiis, genere ipso pecuniæ, beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratiâ non inferior, quam qui unquam fuerunt amplissimi; is nunc, in hac tam afflictâ perditâque fortunâ, neque me neque meos lugere diutius possim.

Quare, quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuæ facultates sustineant. Quâ in re ipsâ video miser et sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satisfacturus sis, quibus debes; ego, acceptam ex ærario pecuniam tuo nomine frustra dissipârim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Cæpioni, tantumdem solutum est: mihi, ad id quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituimur, sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiæ, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. Me summâ simulatione amoris, summâque assiduitate quotidianâ, sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, præceptis, destitutus, in hanc calamitatem incidi.

Sed hæc occultabis, ne quid obsint. Illud caveto: et eo puto, per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille versus, qui in te erat collatus cum ædilitatem petebas, de lege Aureliâ, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, cum intelligant homines, quantum misericordiæ nobis tuæ preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed hæc utinam non experiare! quod precarer Deos, nisi meas preces audire desîssent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia; sed omnis

dolor est, quod optime factis pœna est maxima constituta.

Filiam meam et tuam, Ciceronemque nostrum, quid ego, mi frater, tibi commendem? Quin illud mœreo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas afferet, quam mihi. Sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur, potestasque in patriâ moriendi, ut me lacrymæ non sinunt scribere. Etiam Terentiam, velim, tueare, mihique de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus Juniis, Thessalonicæ.

(4.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De perfidiâ, timore, et invidiâ amicorum conqueritur; et, quid sit sperandum de reditu, vere ad se perscribi cupit.)

Amabo te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius quam imprudentiæ miseriæque assignes. Nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putabam esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit, aut mihi invidit. Ita mihi nihil misero, præter fidem amicorum, cautum meum consilium fuit.

Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestiâ; perspicis profecto, ecquænam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius, et Sextius, et Piso noster, adhuc Thessalonicæ retinuerunt, cum longius discedere, propter nescio quos motus, vetarent. Verum ego magis exitum illorum literis, quam spe certâ, exspectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, plu-

ribus invidis? De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sextius, et, spero, Curtius, Milo, Fadius, Gratidius; sed valde adversante Clodio: qui etiam privatus eâdem manu poterit conciones concitare: deinde etiam intercessor parabitur.

Hæc mihi proficiscenti non proponebantur: sed sæpe triduo summâ cum gloriâ dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquies. Quid? Multa convenerunt, quæ mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma. Lacrymæ meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe, et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores, fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in eâ epistolâ, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es, quantum nemo unquam; si relevare potes communem casum misericordiâ hominum; scilicet incredibile quiddam assequêris. Sin plane occidimus, (me miserum!) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram.

Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem, et pertenta: et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tuâ interesse, aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sextium cognosces: credo tuâ causâ velle Lentulum, qui erit consul: quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu, et quid opus sit, et quid sit, videbis omnino. Si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit; aut per te confici aliquid, aut nullo modo, poterit. Sin te quoque inimici vexare cœperint, ne cessâris. Non enim gladiis mecum, sed litibus, agetur. Verum hæc absint, velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus scribas, et in me animi potius aut consilii putes minus esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD QUINTUM FRATREM

Liber II.

(1.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Commemorat, quid in senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Cæsaris, quâ agrum Campanum plebi Romanæ dividi tulerat; deinde Racilio de judiciis, utrum ante, an vero post ædilicia comitia, habenda sint. Scripta Lentulo Spinthere et Q. Metello Nepote Coss.)

Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit humaniter Licinius, quod ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te (si mihi videretur) perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus, et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus; Lepidus, Volcatius, Glabrio, prætores. Sane frequentes fuimus; omnino ad ducentos. Commôrat exspectationem Lupus. Egit causam agri Campani sane accurate: auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras. Ni-

hil ex nostris actionibus prætermisit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Cæsarem, contumeliæ in Gellium; expostulationes cum absente Pompeio.

Causâ sero peroratâ, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. Ex superiorum temporum conviciis, et ex præsenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit. In illo cœpit dimittere. Tum Marcellinus, "Noli," inquit, "ex taciturnitate nostrâ, Lupe, quid aut probemus hoc tempore, aut improbemus, judicare. Ego, quod ad me attinet, (idemque arbitror cæteros) idcirco taceo, quod non existimo, cum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire. Tum ille se senatum negavit tenere. Racilius surrexit, et de judiciis referre cœpit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus, questus esset, sententiam dixit, ut ipse judices per prætorem urbanum sortiretur; judicum sortitione factâ, comitia haberentur: qui judicia impedivisset, eum contra rempublicam esse facturum.

Approbatâ valde sententiâ, C. Cato contra dixit, et Cassius, maximâ acclamatione senatûs, cum comitia judiciis anteferret. Philippus assensit Lentulo. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii: eum, tamquam reum, accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatûs. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non (mehercule) indiserte, Severus Antistius: isque judiciorum causam suscepit, antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo eximere cœpit. Furebat, a Racilio se contumaciter inurbaneque vexatum. Deinde ejus operæ repente a Græcostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatæ. Eo metu injecto, repente, magnâ querimoniâ omnium, discessi-

mus. Habes acta unius diei: reliqua, ut arbitror, in mensem Januarium rejicientur.

De tribunis plebis longe optimum Racilium habemus. Videtur etiam Antistius amicus nobis fore: nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

(2.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Respondet de Lentuli et Sexti nominibus exigendis, et Pomponianis inde dissolvendis, aliisque rebus domesticis: et, de rege Alexandrino reducendo, quid decretum et actum sit; et, quale totum negotium sit, breviter commemorat.)

Non occupatione, quâ eram sane impeditus, sed parvulâ lippitudine, adductus sum, ut dictarem hanc epistolam, et non (ut ad te soleo) ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso. Me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto sæpe habere, qui, num quid Romam velis, quærant.

Quod ad me de Lentuli et Sexti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima; sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem præteritæ memoriæ. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi, in Campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia accidisset; sic tu mihi videris in Sardiniâ de formâ Minucianâ, et de nominibus Pomponianis, in otio recogitâsse. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emtor nemo fuit. Si conditio valde bona fuerit, fortasse non omittam.

De ædificatione tuâ Cyrum urgere non cesso. Spero eum in officio fore: sed omnia sunt tardiora,

propter furiosæ ædilitatis exspectationem. Nam comitia sine morâ futura videntur. Edicta sunt a. d. XI Cal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. Omne genus a nobis cautionis adhibebitur.

De rege Alexandrino factum est senatûs-consultum, cum multitudine eum reduci, periculosum reipublicæ videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret; obtinere causam Lentulus videbatur. In eâ re nos et officio erga Lentulum mirifice, et voluntati Pompeii præclare, satisfecimus; sed, per obtrectatores Lentuli, res calumniâ extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino: sed tamen suspicor, per vim rogationem Caninium perlaturum.

In eâ re Pompeius quid velit, non dispicio. Familiares ejus quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore: quamquam multa fecit, quare, si fas esset, jure ei succensere possemus. Tu, si ita expedit, velim, quam primum bonâ et certâ tempestate conscendas, ad meque venias. Innumerabiles enim res sunt, in quibus te quotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIV Cal. Febr.

(3.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Quid in senatu sit actum, imprimisque quæ in judicio de Milone (quem Clodius de vi accusaverat ad populum) acciderint, commemorat; et quæ sit exspectatio ejusdem judicii in Quirinalia a Clodio dilati. De Sextio de ambitu a Cn. Nerio, et de vi a M. Tullio, postulato: de senatûs-consulto, quo centuriati et decuriati discedere jubeban-

tur: de Bestiâ, ambitûs reo, a se defenso; et alia domestica.)

Scripsi ad te antea superiora: nunc cognosce, postea quæ sint acta. A Cal. Febr. legationes in Idus Febr. rejiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. IV Nonas Februarias, Milo affuit: ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. Honeste discessimus. Producta dies est in IV Id. Febr. Interim, rejectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quæstorum, et de ornandis prætoribus. Sed res, multis querelis de re publicâ interponendis, nulla transacta est. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando: vestitum filius mutavit. A. d. VIII Id. Febr. Milo affuit: dixit Pompeius, sive voluit: nam, ut surrexit, operæ Clodianæ clamorem sustulerunt: idque ei perpetuâ oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis, impediretur. Qui ut peroravit, (nam in eo sane fortis fuit; non est deterritus: dixit omnia; atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat) sed, ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a nostris (placuerat enim referre gratiam), ut neque mente, neque linguâ, neque ore, consisteret.

Ea res acta est, cum horâ sextâ vix Pompeius peroràsset, usque ad horam octavam; cum omnia maledicta, versus etiam obscœnissimi, in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille, furens et exsanguis, interrogabat suos, in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. Respondebant operæ, "Pompeius." Quis Alexandriam ire cuperet. Respondebant, "Pompeius." Quem ire vellent. Respondebant, "Crassum." Is aderat tum, Miloni animo non amico. Horâ fere nonâ, quasi signo dato, Clodiani nostros conspuitare cœperunt. Exarsit dolor. Urgere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus: fuga opera-

rum. Ejectus de Rostris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turbâ. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut, in Pompeio defendendo, (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio) animos bonorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia produxit diem.

A. d. VI Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. VI Id. ad Apollinis senatûs-consultum factum est, "Ea, quæ facta essent a. d. VIII Idus, contra rempublicam esse facta." Eo die Cato est vehementer in Pompeium invectus; et eum oratione perpetuâ, tamquam reum, accusavit. De me multa, me invito, cum meâ summâ laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius, Crassumque descripsit: dixitque aperte, se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset. Itaque magnæ mihi res jam moveri videbantur. Nam Pompeius hæc intelligit, nobiscumque communicat, insidias vitæ suæ fieri; C. Catonem a Crasso sustentari; Clodio pecuniam suppeditari; utrumque et ab eo, et a Curione, Bibulo, cæterisque suis obtrectatoribus, confirmari: vehementer esse providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimicâ, non æquo senatu, juventute improbâ. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. Manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Sed magna manus ex Piceno et Galliâ exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus.

A. d. IV Idus, Sextius ab indice Cn. Nerio, Pupiniâ, de ambitu est postulatus: et eodem die a

quodam M. Tullio de vi. Is erat æger. Domum (ut debuimus) ad eum statim venimus; eique nos totos tradidimus: idque fecimus præter hominum opinionem, qui nos ei jure succensere putabant; ut humanissimi, gratissimique, et ipsi et omnibus videremur: ita-que faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vacciam et C. Cornelium. Eodem die senatûs-consultum factum est, "Ut sodalitates decuriatique discederent; lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, eâ pœnâ, quæ est de vi, tenerentur."

A. d. III Id. dixi pro Bestiâ de ambitu apud prætorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu: incidique in eum locum in dicendo, cum Sextius, multis in templo Castoris vulneribus acceptis, subsidio Bestiæ servatus esset. Hîc προῳκονομησαμην quiddam ευκαιρως de iis, quæ in Sextium apparabantur crimina; et eum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quæ tibi eo scribo, quod me de retinendâ Sextii gratiâ literis sæpe monuisti.

Pridie Idus hæc scripsi ante lucem. Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnaturus. Cætera sunt in rebus nostris hujusmodi (ut tu mihi fere diffidenti prædicabas) plena dignitatis et gratiæ: quæ quidem tuâ, mi frater, prudentiâ, patientiâ, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi, mihique sunt restituta.

Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est: sed, ut spero, paucis mensibus post Calend. Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiæ conduxerunt. A te, post illam Olbiensem epistolam, nullas literas accepi. Quid agas, et ut te oblectes, scire cupio; maximeque te ipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas: et, quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. XV Calend. Mart.

(4.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De Sextio absoluto, et Vatinio in judicio Sextiano vexato, aliisque domesticis rebus, certiorem facit.)

Sextius noster absolutus est a. d. II Id. Martias: et, quod vehementer interfuit reipublicæ, nullam videri in ejusmodi causâ dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi sæpe curæ esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus; scito hoc nos in eo judicio consecutos esse, ut omnium gratissimi judicaremur. Nam, in defendendo moroso homine, cumulatissime satisfecimus, et (id, quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, Diis hominibusque plaudentibus. Quin etiam, Paulus noster, cum testis productus esset in Sextium, confirmavit, se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur: et Macer a Sextii subselliis surrexit, ac se illi non defuturum affirmavit. Quid quæris? homo petulans et audax, Vatinius, valde perturbatus debilitatusque discessit.

Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrûm ædificatur strenue. Redemtori tuo dimidium pecuniæ curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostrâ Tulliâ, tui (mehercule) amantissimâ, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; cæterum, [quî confectum erat Latiar, erat] exiturus.

(5.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De pecuniâ Pompeio in frumentariâ causâ decretâ ; de agro Campano quid in senatu actum sit ; et de M. Furio Flacco de collegiis ejecto.)

Dederam ad te literas antea, quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. Non. April. esse desponsatam : cæteraque de re publicâ privatâque perscripseram. Postea sunt hæc acta. Nonis Apr. senatûs-consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS CCCC. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatûs prope concionali. Acriorem causam inopia pecuniæ faciebat, et annonæ caritas. Non prætermittam ne illud quidem : M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio ejecerunt, præsentem, ad pedes uniuscujusque jacentem.

(6.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De rebus privatis, imprimis sponsalibus et ædificatione, scribit : consulis Lentuli Marcellini in impediendis legibus perniciosis egregium studium, et alia de re publicâ.)

A. d. VIII Id. Apr. sponsalia Crassipedi præbui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit. A. d. VI Id. April. veni ad Quintum, eumque vidi plane integrum ; multumque is mecum sermonem habuit, et perhumanum, de discordiis mulierum nostrarum. Quid quæris ? nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa est : sed hæc coram agemus.

A puero ut discessi, in aream tuam veni. Res

agebatur multis structoribus. Longilium redemtorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. Domus erit egregia: magis enim cerni jam poterat, quam quantum ex formâ judicabamus. Itemque nostra celeriter ædificabatur.

Eo die cœnavi apud Crassipedem: cœnatus, in hortos ad Pompeium lecticâ latus sum. Lucceium convenire non potueram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Româ exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, et ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. Statim dixit. Erat autem iturus (ut aiebat) a. d. III Id. Apr. ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simul ac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris.

Αμφιλαφιαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis ædifico; reliqua reconcinno; vivo paulo liberalius, quam solebam. Opus erat, si te haberem, paulisper fabris locum darem. Sed et hæc (ut spero) brevi inter nos communicabimus.

Res autem Romanæ sic sese habent. Consul est egregius Lentulus, non impediente collegâ: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes: nam etiam Latinæ instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis; cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios; nec sine his armatis unquam in publico fuerat. Hos alere non poterat: itaque vix tenebat. Sensit Milo: dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone: quæ simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines sibi emtos esse dixit

(sic enim placuerat); et tabulam proscripsit, "Se familiam Catonianam venditurum." In eam tabulam magni risus consequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit, et eos, qui de Cæsare monstra promulgârunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. Neque enim res probatur; et Pompeius noster in amicitiâ P. Lentuli vituperatur; et (hercule) non est idem: nam apud illam perditissimam atque infimam fæcem populi, propter Milonem, suboffendit; et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me libentius a curiâ et ab omni parte rei publicæ subtraho.

In judiciis ii sumus, qui fuimus. Domus celebratur ita, ut cum maxime. Unum accidit imprudentiâ Milonis incommode, de S. Cœlio; quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus, mihi placuit accusari. Ei tres sententiæ teterrimæ in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat; et, retrahatur, necesse est. Non enim ferunt homines: et, quia, cum apud suos diceret, pæne damnatus est, vident damnatum. Eâ ipsâ in re, Pompeii offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adæquavit, tribuni ærarii condemnârunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianæ damnationes inimicorum, in quibus, me perlubente, Servius allisus est, cæteri conciduntur.

C. Cato concionatus est, comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exemti. Appius a Cæsare nondum redierat. Tuas mirifice literas exspecto: atque adhuc clausum mare scio fuisse: sed quosdam venisse tamen Olbiâ dicebant, qui te unice laudarent, plurimique in provinciâ fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare, te primâ navigatione transmissurum. Id cupio: et, quamquam te

ipsum scilicet maxime, tamen etiam literas tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

(7.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.*—De itinere suo, et exspectatione Quinti.)

A. d. III Id. April. ante lucem, hanc epistolam dictaveram, scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. Postridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinati quinque dies fuissem, ire in Pompeianum; rediens adspicere Cumanum, ut (quoniam in Non. Maias Miloni dies prodita est) prid. Nonas Romæ essem, teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem (ut sperabam) viderem. Ædificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

(8.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.*—De supplicatione Gabinio negatâ, et desiderio suo fratris videndi.)

O literas mihi tuas jucundissimas, exspectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito literas me solas accepisse post illas quas tuus nauta attulit, Olbiâ datas. Sed cætera (ut scribis) præsenti sermoni reserventur. Hoc tamen non queo differre. Idibus Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio denegandâ. Adjurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi cum suâ sponte jucundum, tum jucundius, quod me absente (est enim ειλιχρινες judicium), sine oppugnatione, sine gratiâ nostrâ.

Eram Antii. Quod Idibus et postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causâ mihi aqua hæret. Sed plura quam constitueram: coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te nostri rogant pueri: illud scilicet, cœnabis, cum veneris.

(9.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Quid cum Pompeio et Crasso Coss. de operibus et inscriptionibus egerit; quid profecerit; et quid in senatu actum sit, perscribit.)

Placiturum tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de nostrâ Uraniâ, suadesque, ut meminerim Jovis orationem, quæ est in extremo illo libro; ego vero memini; et illa omnia mihi magis scripsi, quam cæteris. Sed tamen, postridie quam tu es profectus, multâ nocte cum Vibullio veni ad Pompeium. Cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit. Cum Crasso se dixit loqui velle; mihique, ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem: dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet, per se et per Pompeium, consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. Totum ei negotium permisi; meque in ejus potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri (ut scis) studiosissimus.

Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua (si minus per senatum, per populum) libera, aut Byzantium, aut ad Brogitarum, aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiam si minus assequor quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium

suscepisse. Si perficiunt, optime: sin minus, ad nostrum Jovem revertamur.

A. d. III Id. Maii senatûs-consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, cum tu adesses; sed magno cum gemitu senatûs. Consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio cum essent assensi, addiderunt, ut prætores ita crearentur, ut dies LX privati essent. Eo die Catonem plane repudiârunt. Quid multa? tenent omnia: idque ita omnes intelligere volunt.

(10.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Respondet epistolæ Quinti, quâ se metuere scripserat, ne eum literis suis interpellet.)

Tu metuis, ne me interpelles? Primo, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ateius? Mehercule, mihi docere videbaris istius generis humanitatem; quâ quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles et interpelles, et obloquare et colloquare, velim. Quid enim mihi suavius? Non (mehercule) quisquam μουσοπατακτος libentius sua recentia poëmata legit, quam ego te audio quâcumque de re, publicâ, privatâ, rusticâ, urbanâ. Sed meâ factum est insulsâ verecundiâ, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel αντεισακτον causam, Ciceronis nostri valetudinem; conticui: iterum [Cicerones;] quievi. Nunc mihi jucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiæ, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse, atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset: sed (mehercule) istuc si unquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, ne quando ego tibi, cum sum unâ, molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fit, ειδ' εν αιᾳ εζησας. Nunquam enim dicam, εα πασας.

Marium autem nostrum in lecticam (mehercule) conjecissem, non illam regis Ptolemæi Anicianam. Memini enim cum hominem portarem ad Baias, Neapoli, octophoro Aniciano, machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille, ignarus sui comitatûs, repente aperuit lecticam, et pæne ille timore, ego risu corrui. Tunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem: sed hominem infirmum in villam apertam, ac ne [rudem] quidem etiam nunc, invitare nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hîc etiam isto frui: nam illorum prædiorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. Habemus hanc philosophiam, non ab Hymetto, sed ab areâ Syrâ. Marius et valetudine est et naturâ imbecillior. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum, quantum dabitis. Utinam nihil detis, ut potius vestrâ injuriâ, quam ignaviâ meâ, cessem!

De re publicâ nimium te laborare doleo, et meliorem civem esse, quam Philoctetem, qui, acceptâ injuriâ, illa spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse video. Amabo te, advola: consolabor te; et omnem abstergebo dolorem: et adduc (si me amas) Marium: sed approperate. Hortus domi est.

(11.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De Tenediis frustra libertatem petentibus: de laudibus Quinti, et de Lucretii ac Sallustii poëmatibus.)

Epistolam hanc convicio efflagitârunt codicilli tui: nam res quidem ipsa, et is dies quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat.

Sed, quemadmodum, coram cum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolæ nostræ debent interdum hallucinari. Tenediorum igitur libertas securi Tenediâ præcisa est; cum eos, præter me, et Bibulum, et Calidium, et Favonium, nemo defenderet. De te magis ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Sextii Pansæ restitisse. Reliquis diebus, si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiam si nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Prid. Idus neque tibi, neque Pomponio, deero. Lucretii poëmata, ut scribis, ita sunt; non multis luminibus ingenii, multæ tamen artis. Sed, cum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris; hominem non putabo. Vale.

(12.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Quomodo Appio consuli restiterit, et cum Cæsare per literas jocatus sit, commemorat.)

Gaudeo tibi jucundas esse meas literas: nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam pridie Idus, cum Appius senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere.

De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi, et per se et per Pomponium, blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in cæteris, Februarium sterilem futurum: eumque lusi jocose satis: neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrate et Zeugmate; sed præterea togam sum ejus prætextam, quam erat adeptus Cæsare consule, magno hominum risu cavillatus. "Quod vult," inquam, "renovare honores eosdem; quominus togam prætextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos

autem, homines nobiles, qui Busrenum prætextatum non ferebatis, Commagenum feretis?" Genus vides et locum jocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus est explosus. Quo genere commotus (ut dixi) Appius totum me amplexatur. Nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam ut illum offendam, ne imploret fidem Jovis Hospitalis; Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit.

Theopompo satisfaciemus. De Cæsare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu literas exspectâris. Sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat et mea et Balbi, totum sibi aquâ madidum redditum esse; ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistolâ pauca verba intellexerat, ad quæ rescripsit his verbis; "De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem conjecturâ consequebar, id erat hujusmodi, ut magis optandum quam sperandum putarem." Itaque postea misi ad Cæsarem eodem illo exemplo literas. Jocum autem illius de suâ egestate ne sis adspernatus. Ad quem ego rescripsi, nihil esse, quod posthac arcæ nostræ fiduciâ conturbaret: lusique in eo genere et familiariter, et cum dignitate. Amor autem ejus erga nos perfertur omnium nuntiis singularis.

Et literæ quidem, ad id quod exspectas, fere cum tuo reditu jungentur. Reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu præbebis: quamquam ejusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suæ ædes urerentur. Vale.

(13.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De rebus publicis quædam: item de Callisthene et Philisto historicis.)

Risi nivem atram: teque hilari animo esse, et promto ad jocandum, valde me juvat. De Pompeio assentior tibi, vel tu potius mihi: nam (ut scis) jampridem istum canto Cæsarem. Mihi crede, in sinu est: neque ego discingor. Cognosce nunc Idus.

Decimus erat Cœlio dies. Domitius ad numerum judices non habuit. Vereor, ne, homo teter et ferus, Pola Servius ad accusationem veniat: nam noster Cœlius valde oppugnatur a gente Clodiâ. Certi nihil est adhuc: sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. [C.] noster Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixisset, "Vestrâ culpâ hæc acciderunt, equites Romani; dissolute enim judicatis;" "Nos judicamus; vos laudatis," inquit. Actum est eo die nihil. Nox diremit.

Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupiâ, quominus habeat senatum, et quod Gabiniâ sanctum sit, etiam cogi ex Cal. Febr. usque ad Cal. Mart. legatis senatum quotidie dari. Ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni plebis de Gabinio se acturos esse dicunt.

Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te: sed (ut vides) res me ipsa deficit. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo; in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium; quemadmodum Græci aliquot locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, pæne pusillus Thucydides: sed utros ejus habueris libros (duo enim sunt corpora), an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat: ipse est enim veterator magnus, et perfamiliaris Philisto. Sed, quod adscribis, aggrederisne ad historiam? me auctore potes. Et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res

gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

(14.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.*—Quid agat, commemorat: Quinto operam suam in rebus ejus pollicetur: M. Orfium et Trebatium commendat.)

Duas adhuc a te accepi epistolas; quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam. Plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, præterquam quod sine te, cæterum satis commode oblectabam: et eram in iisdem locis usque ad Cal. Jun. futurus. Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικα: spissum sane opus, et operosum. Sed, si ex sententiâ successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare dejiciemus, quod scribentes spectamus: aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus.

Tua mandata persequar diligenter, et adjungendis hominibus, et quibusdam non alienandis. Maximæ mihi vero curæ erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam, scilicet quotidie: sed inspiciam, quid discat, quam sæpissime: et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor: cujus rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore producendo.

Tu, quemadmodum scribis, quod etiam si non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies, scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum prætermittam Cæsaris tabellarium, cui literas ad te non dem. His diebus, (ignosces) cui darem, fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et pernecessarium, et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostrâ. Itaque eum tibi com-

mendo in majorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tuâ liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu nostro. Gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

(15.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Cæsaris in se amorem et liberalitatem commemorat, et suum erga eum studium pollicetur: consilium suum, utrùm Romam redeat an in Galliâ maneat, et de ambitu, qui in consulatu petendo exsistat, perscribit.)

A. d. IV Non. Junias, quo die Romam veni, accepi tuas literas, datas Placentiâ: deinde alteras postridie, datas [Blandenone,] cum Cæsaris literis, refertis omni officio, diligentiâ, suavitate. Sunt ista quidem magna, vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriam, et ad summam dignitatem. Sed, mihi crede, quem nôsti; quod in istis rebus ego plurimi æstimo, id jam habeo; te scilicet, primum, tam inservientem communi dignitati; deinde Cæsaris tantum in me amorem; quem omnibus his honoribus, quos me a se exspectare vult, antepono. Literæ vero ejus, unâ datæ cum tuis, (quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit, et recordatio veteris amoris; deinde, se effecturum, ut ego, in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum secum esse lætarer) incredibiliter delectârunt.

Quare, facis tu quidem fraterne, quod me hortaris (sed, mehercule, currentem nunc quidem), ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio hoc fortasse efficiam, quod sæpe viatoribus, cum properant, evenit: ut, si serius,

quam voluerunt, forte surrexerint; properando, etiam citius, quam si de multâ nocte vigilàssent, perveniant, quo velint; sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te (mehercule) sæpe excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam scribis poëma ab eo nostrum probari) quadrigis poëticis. Modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus (Romæ præsertim, ut iste me rogat, manenti) vacuum ostenditur? Sed videro: fortasse enim (ut fit) vincet tuus amor omnes difficultates.

Trebatium quod ad se miserim, persalse, et humaniter etiam, gratias mihi agit. Negat enim, in tantâ multitudine eorum qui unâ essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi, (nam Domitius se derideri putâsset, si esset a me rogatus: hoc enim est ejus quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam, propterea îsse ad Cæsarem, ut aliquem tribunatum auferret) sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me censes oportere esse in re publicâ et in nostris inimicitiis, ita et esse et fore auriculâ infimâ scito molliorem.

Res Romanæ se sic habebant. Erat nonnulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspicio dictaturæ, ne ea quidem certa: summum otium forense, sed senescentis magis civitatis, quam acquiescentis. Sententia autem nostra in senatu ejusmodi, magis ut alii nobis assentiantur, quam nosmet ipsi.

Τοιαυθ' ὁ τλημων πολεμος εξεργαζεται.

Calamo et atramento temperato, chartâ etiam dentatâ, res agetur. Scribis enim, te meas literas superiores vix legere potuisse: in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quæ putas: neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: sed hoc facio

semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam bono.

Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quæ tu in hac eâdem brevi epistolâ πραγματικως valde scripsisti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, genuine fraterneque rescribam (id est, utrum voles, ut dixerimus, an, ad expediendum te, si causa sit, commorere); si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in quâ sciscitarere, quid vellem; tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres quod velles, ego ipse, quid vellem, ostenderem. In hac vero re, hoc profecto quæris, cujusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis, aut certe munitissimum: quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant: nec laborant, [quod mea conscientia copiarum nostrarum,] quod Cæsaris, quod Pompeii, gratiam tenemus. Hæc me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. Hæc ita sentio, judico, ad te explorate scribo. Dubitare te, non assentatorie, sed fraterne, veto.

Quare, suavitatis equidem nostræ fruendæ causâ, cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen, quod putas; magis etiam illa, (etenim magis æstimo me) αμφιλαφιαν illam tuam, et exspectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. Parva sunt, quæ desunt, nostris quidem moribus; et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus.

Ambitus redit immanis: nunquam fuit par. Idib. Quint. fœnus fuit bessibus ex triente, coitione Memmii, quam cum Domitio habuit. Scaurus, unum vincere: Messala flaccet. Non dico ὑπερβολικως: vel HS centies constituunt in prærogativâ pronuntiare. Res ardet invidiâ. Tribunicii candidati compro-

miserunt, HS quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere ejus arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quæ quidem comitia gratuita si fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit, quam omnes leges, omnesque judices.

(16.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De occupationibus suis; quid in senatu actum; quæ judicia habita sint aut instent; materiam carminis scribendi, superatâ a Cæsare Britanniâ, gratulatur; et, quid de suis versibus Cæsar judicet, sciscitatur.)

Cum a me literas librarii manu acceperis, ne paulum otii me habuisse judicato; cum autem meâ, nullum. Sic enim habeto, nunquam me a causis et judiciis districtiorem fuisse; atque id anni tempore gravissimo, et caloribus maximis. Sed hæc (quoniam tu ita præscribis) ferenda sunt; neque committendum, ut aut spei aut cogitationi vestræ ego videar defuisse; præsertim cum, tametsi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cujus animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Cæsare tam conjunctos dolent, diligamur; ab æquis vero, aut etiam a propensis in hanc partem, vehementer et colamur et amemur.

De ambitu cum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum; in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam reipublicæ sine magno præsidio accedere.

Quo die hæc scripsi, Drusus erat de prævaricatione a tribunis æerariis absolutus, in summâ quatuor sententiis, cum senatores et equites damnâssent.

Ego eodem die, post meridiem, Vatinium aderam defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. rejecta sunt. Scauri judicium statim exercebitur: cui nos non deerimus.

Συνδειπνους Σοφοκλεους, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi.

Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O jucundas mihi tuas de Britanniâ literas! Timebam Oceanum, timebam litus insulæ. Reliqua non equidem contemno; sed plus habent tamen spei quam timoris; magisque sum sollicitus exspectatione eâ, quam metu. Te vero ὑποθεσιν scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adjuvabo; et tibi versus, quos rogas, (γλαυκ' εις Αθηνας) mittam. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Cæsar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante; et prima sic, ut neget, se ne Græca quidem meliora legisse: reliqua ad quemdam locum ῥαθυμωτερα: hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτηρ, non delectat? Nihil est, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re φιλαληθως, et, ut soles, scribe fraterne.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD QUINTUM FRATREM

Liber III.

(1.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — In prædiis Quinti se fuisse, et quædam ibi, imprimis in ædificandi ratione, correxisse, constituisse, commemorat; et ad tres epistolas, e Galliâ a Quinto acceptas, de variis rebus respondet; simul quædam de rebus Romanis perscribit.)

I. Ego ex magnis caloribus (non enim meminimus majores) in Arpinati summâ cum amœnitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IV Idus Sept. fui. Ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villâ, belle sane fluentem vidi, præsertim maximâ siccitate: uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat.

In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem: sed tamen nihil ei restabat præter balnearia, et ambulationem, et aviarium. Villa mihi valde placuit,

propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat; quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet, et columnæ politæ sunt. Totum in eo est, (quod mihi erit curæ) tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur. Camaras quasdam non probavi, mutarique jussi. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat: neque enim satis loci esse videbatur atriolo: neque fere solet nisi in his ædificiis fieri, in quibus est atrium majus: nec habere poterat adjuncta cubicula, et ejusmodi membra. Nunc hoc vel [honestate testudinis, vel valde boni æstivum locum] obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis, assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, [ex quo ignis erumpit,] esset subjectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem, et hibernum altum, valde probavi, quod et ampla erant, et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocârat: eas scilicet demolietur. Aliquando perpendiculo et lineâ discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore: curat enim diligentissime Cæsius, qui tum mecum fuit.

II. Ex eo loco rectâ Vitulariâ viâ profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio HS CCCIƆƆƆ emeramus. Ego locum æstate umbrosiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quæris? Jugera L prati Cæsius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirificâ suavitate te villam habiturum, piscinâ et salientibus additis, palæstrâ, et silvâ viridicatâ. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere: de eo quid videatur, ipse constitues. Calvus aiebat, aquâ demtâ, et ejus aquæ jure constituto, et

servitute fundo illi impositâ, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat: sese autem mensum pedibus aiebat passuum IV CIↃ. Mihi plus visum est: sed præstabo, sumtum nusquam melius posse poni. Chilonem arcessieram Venafro: sed eo ipso die quatuor ejus conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat.

Idibus Sept. in Laterio fui: viam perspexi; quæ mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, præter CL passus: sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinæ, Satricum versus. Eo loco pulvis, non glarea injecta est: et mutabitur: et ea viæ pars valde acclivis est: sed intellexi aliter duci non potuisse, præsertim cum tu neque per Locustæ, neque per Varronis, velles ducere. Veluinus ante suum fundum prope munierat. Locusta non attigerat: quem ego Romæ aggrediar, et, ut arbitror, commovebo: et simul M. Taurum (quem tibi audio promisisse; qui nunc Romæ erat) de aquâ per fundum ejus ducendâ rogabo.

Nicephorum, villicum tuum, sane probavi: quæsivique ex eo, ecquid ei de illâ ædificatiunculâ Laterii, de quâ mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit, se ipsum ejus operis HS XVI conductorem fuisse: sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi (hercule) valde placet, te illa, ut constituebas, addere: quamquam ea villa, quæ nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quæ objurget cæterarum villarum insaniam. Verumtamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestit hederâ, quâ basim villæ, quâ intercolumnia ambulationis; ut denique illi palliati topiariam facere videantur, et hederam vendere. Jam αποδυτηριῳ nihil alsius, nihil muscosius. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam

expolitionem urget ille quidem, et Philotimus, et Cincius: sed etiam ipse crebro interviso; quod est facile factu. Quamobrem, eâ te curâ liberatum volo.

III. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi; sed tu quoque mihi, velim, ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati (quod et ipse cupierat, et ego non minus) mecum fuisset. Quod ad Pomponiam; si tibi videtur, scribas, velim, cum aliquo exibimus, eat nobiscum, puerumque ducat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum: nam Romæ respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. Quid nunc putas, tantâ abs te mihi mercede propositâ?

Venio nunc ad tuas literas, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati: nam mihi uno die tres sunt redditæ, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datæ tempore; una pluribus verbis, in quâ primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta literis, quam in Cæsaris. Id facit Oppius nonnunquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere, literasque a nobis acceperit, aliquâ re novâ impediatur; et necessario serius, quam constituerat, mittat; neque nos, datis jam epistolis, diem commutari curemus. Scribis de Cæsaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis, et nos, quibuscumque poterimus rebus, augebimus. De Pompeio, et facio diligenter, et faciam, quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuæ grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo.

In Hippodamis et nonnullis aliis arcessendis, quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbani instar, exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Cæsarem misi, qui mihi jam satisfecit: si ipsi minus, præstare nihil debeo: teque item ab eo vindico et libero.

Quod scribis te a Cæsare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei (quemadmodum scribis) adjutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, teque ab illo, pergaudeo. De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio; et mihi ipse Cæsar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam objurgavit. Si cui præterea petiero, (id, quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet) facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui [sibi] molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id, quod ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo, diligo, quod, literis tuis, studium illius in salutem nostram facile perspexi.

De Britannicis rebus, cognovi ex tuis literis, nihil esse, nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quæ vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Cæsarem mitti sciebam.

IV. Rescripsi epistolæ maximæ. Audi nunc de minusculâ; in quâ primum est de Clodii ad Cæsarem literis: in quo Cæsaris consilium probo, quod tibi, amantissime petenti, veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. Quod scribis, miror, tibi placere, me ad eam rescribere, præsertim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes, tamquam dictata, perdiscant.

Libros meos, quos exspectas, inchoavi; sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas, pro Scauro et pro Plancio, absolvi. Poëma ad Cæsarem, quod composueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes jam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam.

Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam, bene comitatum, esse venturum, mecumque assidue usque ad Idus Maias futurum, id mihi per-

gratum perque jucundum erit. Quod me in eâdem epistolâ, sicut sæpe antea, cohortaris ad ambitionem, et ad laborem; faciam equidem: sed quando vivemus?

Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept. quam a. d. IV Id. Sext. ex Britanniâ dederas. In eâ nihil sane erat novi, præter Erigonam; quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam. Nec dubito, quin mihi placitura sit. Et (quod præterii) de eo quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Cæsarem; ego vero facile patior ita Cæsarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum: et prorsus ita fuit: et tamen ille plausus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari.

Reddita est etiam mihi pervetus epistola, sed sero allata, in quâ de æde Telluris, et de porticu Catuli, me admones. Fit utrumque diligenter: ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item, de hortis quod me admones; nec fui unquam valde cupidus; et nunc domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem. Romam cum venissem a. d. XIII Cal. Octob. absolutum offendi in ædibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum, id [nunc] honeste vergit in tectum inferioris porticûs.

Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De ejus eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium ejus nôsti: studium ego video: cætera ejus suscipio, ut me putem præstare debere.

V. Gabinium tres adhuc factiones postulant; L. Lentulus, flaminis filius, qui jam de majestate postulavit; Ti. Nero cum bonis subscriptoribus; C. Memmius, tribunus plebis, cum L. Capitone. Ad Urbem accessit a. d. XII Cal. Octobr. Nihil turpius, nec desertius. Sed his judiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam: sed adhuc nihil pro-

fecit: nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas literas vehementer exspecto.

Quod scribis te audîsse, in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est: ejusmodi enim pactiones in eâ coitione factæ sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit: et simul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus interessem, quibus Messala excluderetur; cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa jam feci, quæ voluit, quæque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia, et qui consules futuri essent.

Cum hanc jam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI Cal. Sept. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Cæsaris suavissimis literis! sed, quo erant suaviores, eo majorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio literas.

Primum, tuam remansionem etiam atque etiam probo, præsertim cum (ut scribis) cum Cæsare communicâris. Oppium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistolâ scribis, me Idib. Sept. Pompeio legatum iri, id ego non audivi; scripsique ad Cæsarem, Vibullium Cæsaris mandata de meâ mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. Quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Bibuli erant. Cum eo enim coram Cæsare egerat; ad Oppium scripserat. Ego vero nullas δευτερας φροντιδας habere possum in Cæsaris rebus. Ille mihi, secundum te et liberos nostros, ita est, ut sit pæne par. Videor id judicio facere: jam enim debeo: sed tamen amore sum incensus.

VI. Cum scripsissem hæc infima, quæ sunt meâ manu, venit ad nos Cicero tuus ad cœnam, cum Pomponia foris cœnaret. Dedit mihi epistolam legendam

tuam, quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde (mehercule) et suavem et gravem; quâ sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, quâ jubes eum mihi esse affixum, tamquam magistro. Quam illum epistolæ illæ delectârunt! quam me! Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Hæc inter cœnam Tironi dictavi, ne mirere aliâ manu esse.

Annali literæ tuæ pergratæ fuerunt, quod et curares de se diligenter, et tamen consilio severissimo juvares. P. Servilius pater, ex literis quas sibi a Cæsare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de suâ voluntate erga Cæsarem humanissime diligentissimeque locutus esses.

Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis literis ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. Jam enim diu cogitaveram, ex eo quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod (mehercule) hisce literis quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicujus manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me, et Salvio, et Labeoni, reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur, aut hîc manebit. Hippodamus ne nunc quidem, quid velim, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te literas mittit: se maxime literis, sermonibus, cœnis denique, tuis delectari. Is homo semper me delectavit; fraterque ejus mecum est multum: quare, ut instituisti, complectere adolescentem.

VII. Quod multos dies epistolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa conjecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi sæpe jam dixit, sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In ejus sermone ego utrumque soleo admirari; et

te, de suburbano emendo cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere ; et, cum ad illum scribas, nihil te recordari [de se,] de epistolis illis, quas in Tusculano ejus tu mihi ostendisti, nihil de præceptis Epicharmi, Γνωθι, πως αλλῳ κεχρηται : totum denique vultum, animum, sermonem ejus : quemadmodum conjicio, quasi .... Sed hæc tu videris. De suburbano, cura ut sciam quid velis : et simul, ne quid ille turbet, vide.

Quid præterea? Quid? etiam. Gabinius a. d. IV Cal. Octobr. noctu in Urbem introivit: et hodie, horâ VIII, cum, edicto C. Alfii, de majestate eum adesse oporteret, concursu magno, et odio universi populi, pæne afflictus est. Nihil illo turpius. Proximus tamen est Piso. Itaque mirificum εμβολιον cogito in secundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio Deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset; quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset.

Ex Britanniâ Cæsar ad me Cal. Sept. dedit literas: quas ego accepi a. d. IV Calend. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus : quibus, ne admirer quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei literas nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causâ, propter ejus luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

(2.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.*— Gabinium, reversum in Urbem, in senatu male vexatum, et a Memmio tribuno pl. ad populum male tractatum esse, ac de judicio ejus proxime futuro, commemorat. Deinde, qui de ambitu rei sint, quæ comitiorum spes sit, demonstrat.)

A. d. VI Idus Octobres, Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem ejus diei, qui erat tum futurus, cum hæc scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, et Ti. Neronem, et C. et L. Antonios, M. filios. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quæris ? probe premitur, nisi noster Pompeius, Diis hominibusque invitis, negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in republicâ perditâ delectare.

Cum Gabinius, quâcumque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim, ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum et militum renuntiare, [irrepsit,] summâ infrequentiâ. Cum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit; et me trementi voce exsulem appellavit. Hîc, (o Dii ! nihil unquam honorificentius nobis accidit) consurrexit senatus cum clamore, ad unum, sic, ut ad corpus ejus accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quæris ? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accusando vix, mehercule: sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare, (satis est, quod instat de Milone) vel quod judices nullos habemus: αποτευγμα formido. Addo etiam malevolentiam hominum: et timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat: nec despero, rem, et sine me, et nonnihil per me, confici posse.

De ambitu postulati sunt omnes qui consulatum petunt; a Memmio, Domitius; a Q. Curtio, bono

et erudito adolescente, Memmius; a Q. Pompeio, Messala; a Triario, Scaurus. Magno res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut judicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt, et maxime Memmius, quod Cæsaris adventu sperat se futurum consulem: sed mirum in modum jacet. Domitius cum Messalâ certus esse videbatur. Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiatâ confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die (quod pæne præterii) fuit in Gabinium: accusavit majestatis: nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte; et ipsa domus a redemtoribus tractatur non indiligenter. Vale.

(3.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De rebus domesticis nonnulla: desiderium literarum a Quinto: comitiorum dilationes: Gabinius de ambitu reus: et Ciceronis Quinti filii in rhetore audiendo diligentia.)

Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia nostra sic se habent: domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur; et nos, et inter se, amant. Expolitiones utriusque nostrûm sunt in manibus: sed tua ad perfectum jam res rustica Arcani et Laterii. Præterea de aquâ et viâ nihil prætermisi quâdam epistolâ, quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat, angitque vehementer, quod dierum jam amplius L intervallo nihil a te, nihil a Cæsare, nihil ex istis locis, non modo literarum, sed ne rumoris quidem, affluxit.

Me autem jam et mare istuc, et terra, sollicitat: neque desino (ut fit in amore) ea, quæ minime volo, cogitare. Quare, non equidem jam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis, scribas (nunquam enim, cum potes, prætermittis); sed hoc te scire volo, nihil fere unquam me sic exspectâsse, ut, cum hæc scribebam, literas tuas.

Nunc cognosce ea, quæ sunt in re publicâ. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magnâ voluntate bonorum omnium: tantâ invidiâ sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis præmiorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei: causæ sunt difficiles: sed enitemur, ut Messala noster salvus sit; quod est etiam cum reliquorum salute conjunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Cæcilio Sullæ filio. Contradixit L. Torquatus: omnibusque libentibus, non obtinuit. Quæris, quid fiat de Gabinio? sciemus de majestate triduo: quo quidem in judicio, odio premitur omnium generum: maxime testibus cæditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium, varium: quæsitor gravis et firmus, Alfius; Pompeius vehemens in judicibus rogandis. Quid futurum sit, nescio: locum tamen illi in civitate non video. Animum præbeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum.

Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam. Cicero tuus nosterque summo studio est Pæonii sui rhetoris, hominis (opinor) valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paulo eruditius et θετικώτερον, non ignoras. Quare, neque ego impediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo; et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur: in quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus; eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nos-

tram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostrâ culpâ nunquam minus assequemur. Quibus in locis, et quâ spe, hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas, velim. Vale.

(4.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De Gabinio propter accusatoris et subscriptorum infantiam absoluto perscribit, et quare nec eum accusârit, nec defenderit, sed tantum testimonium contra eum dixerit, ostendit: denique de rebus domesticis quædam addit.)

Gabinius absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo, subscriptoribusque ejus, infantius; nihil illo consilio sordidius. Sed tamen, nisi incredibilis contentio, et preces Pompeii, dictaturæ etiam rumor, plenus timoris, fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum, illo accusatore, illoque consilio, sententiis condemnatus sit XXXII, cum LXX tulissent. Est omnino tam gravi famâ hoc judicium, ut videatur reliquis judiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla judicia, nullam in nullo nostrûm dignitatem. Quid plura de judicibus? Duo prætorii sederunt, Domitius Calvinus (is aperte absolvit, ut omnes viderent), et Cato; is, [diruptis] tabellis, de circulo se subduxit, et Pompeio primus nuntiavit.

Aiunt nonnulli, Sallustius item, me oportuisse accusare. Iis ego judicibus committerem? Quid essem, si, me agente, esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putâsset sibi Pompeius de illius salute, sed de suâ dignitate, mecum esse certamen: in Urbem intrâsset: ad inimicitias res venisset: cum Æsernino Samnite Pacidianus comparatus viderer:

auriculam fortasse mordicus abstulisset: cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium (si præsertim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publicâ me a se dissentientem non tulit (nihil dicam gravius); et, minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. Nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare, id mihi suscipiendum fuisse. Alterutrum, inquit idem Sallustius, defendisses: idque Pompeio contendenti dedisses: etenim vehementer orabat. Lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse, aut infamiam sempiternam. Ego vero hac mediocritate delector: ac mihi illud jucundum est, quod, cum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum: neque me quidquam interrogavit.

De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quæ non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni curâ desiderat: sed abest etiam ενθουσιασμος: non enim sumus omnino sine curâ venientis anni, etsi sumus sine timore. Simul et illud (sine ullâ, mehercule, ironiâ loquor) tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo, quam mihi.

De bibliothecâ tuâ Græcâ supplendâ, libris commutandis, Latinis comparandis; valde velim ista confici, præsertim cum ad meum quoque usum spectent. Sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo; neque enim venalia sunt, quæ quidem placeant; et confici, nisi per hominem et peritum et diligentem, non possunt. Chrysippo tamen imperabo, et cum Tyrannione loquar.

De fisco quid egerit Scipio, quæram: quod videbitur rectum esse, curabo. De Ascanione, tu vero, quod voles, facies: me nihil interpono. De suburbano quod non properas, laudo: ut tu habeas, hortor.

Hæc scripsi a. d. IX Calend. Novemb. quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis: eâ re non longius, [quam] vellem, quod Pomtino ad triumphum a. d. III Non. Novemb. volebam adesse: etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius, prætores, prohibituros se minantur: nec, quid possint, scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit, et prætores, et tribunos plebis. Sed minantur tamen; in primisque Αρη πνεων Q. Scævola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

(5.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De libris "de Republicâ" Sallustii monitu refingendis; de Cæsaris erga se amore; de versibus scribendis excusatio; de reipublicæ statu conquestio; de Gabinio a se non defenso, et de suo in libris Quinto emendis studio.)

Quod quæris, quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui; non cessavi, neque cesso: sed sæpe jam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam, jam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis quæ fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani, paulo ante mortem, et Lælii, Phili, Manilii, Q. Tuberonis et Lælii, generorum Fannii, et Scævolæ; sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis, et de optimo cive; sane texebatur opus luculenter; ho-

minumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio; admonitus sum ab illo, multo majore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publicâ, præsertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis, et is, qui in maximis versatus in re publicâ rebus essem: quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse: oratorium sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse; ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quæ de re publicâ et præstante viro scribat, ipsum loqui.

Commovit me, et eo magis, quod maximos motus nostræ civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne, in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc et id vitabo, et loquar ipse tecum; et tamen illa, quæ institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim, te existimaturum, a me libros illos non sine aliquo meo stomacho esse relictos.

Cæsaris amore, quem ad me perscripsit, unice delector: promissis iis, quæ ostendit, non valde pendeo: nec honores sitio, nec desidero gloriam: magisque ejus voluntatis perpetuitatem, quam promissorum exitum, exspecto. Vivo tamen in eâ ambitione et labore, tamquam id, quod non postulo, exspectem.

Quod me de faciendis versibus rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore: nec sane satis commoveor animo ad ea, quæ vis, canenda. Ὑποθέσεις vero, ad ea quæ ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superâsti, a me petis? Facerem tamen, ut possem: sed (quod te minime fugit) opus est ad poëma quâdam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco equidem me ab omni

rei publicæ curâ, dedoque literis : sed tamen indicabo tibi, quod (mehercule) in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullam esse rempublicam, nulla judicia, nostrumque hoc tempus ætatis (quod in illâ auctoritate senatoriâ florere debebat) aut forensi labore jactari, aut domesticis literis sustentari : illud vero, quod a puero adamâram,

Αιεν αριστευειν, και ὑπειροχον εμμεναι αλλων,

totum occidisse : inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos : meum non modo animum, sed ne odium quidem, esse liberum : unumque ex omnibus Cæsarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est ejusmodi, ut ego me non multâ consolatione quotidie leniam : sed illa erit consolatio maxima, si unâ erimus : nunc ad illa vel gravissimum accedit tui desiderium.

Gabinium si (ut Pansa putat oportuisse) defendissem, concidissem : qui illum oderunt (ii sunt toti ordines), propter quem oderunt me ipsum odisse cœpissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summâ, ut mones, valde me ad otium pacemque converto.

De libris, Tyrannio est cessator : Chrysippo dicam : sed res operosa est, et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio : ita mendose et scribuntur, et veneunt : sed tamen, quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romæ est ; et qui omnia adjurant, debere tibi valde renuntiant. Ab ærario puto confectum esse, dum absum.

(6.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Tragœdias a Quinto scriptas sibi mitti vult.)

Quatuor tragœdias XVI diebus absolvisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et κλεος quæris, cum Electram et Troadem scripseris? Cessator esse noli: et illud, Γνωθι σεαυτον, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra nôrimus. Sed et istas, et Erigonam, mihi, velim, mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

(7.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Proluviem ingentem fuisse scribit, et epistolas promittit.)

Romæ, et maxime Appiâ ad Martis, mira proluvies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ: magna vis aquæ usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri,

ΗμαT' οπωρινῳ, ὁτε λαβροτατον χεει ὑδωρ
Ζευς,

(cadit enim in absolutionem Gabinii)

...... Ὁτε δη ῥ' ανδρεσσι κοτεσσαμενος χαλεπηνῃ,
Οἱ βιῃ ειν αγορῃ σκολιας κρινωσι θεμιστας,
Εκ δε δικην ελασωσι, θεων οπιν ουκ αλεγοντες.

Sed hæc non curare decrevi. Romam cum venero, quæ perspexero, scribam ad te, et maxime de dictaturâ: et ad Labienum et ad Ligurium literas dabo. Hanc scripsi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat perjucundus, quod eum te aiebant,

cum esses Sami, curâsse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

(8.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — De Cæsaris amicitiâ, et cautione in literis dandis adhibendâ ; de spe candidatorum consulatûs ; de dictaturæ timore, et de Milonis ludis.)

Superiori epistolæ quod respondeam, nihil est ; quæ plena stomachi et querelarum est, (quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse ; qui adhuc non venerat) : delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut, in istis molestiis et laboribus et desideriis, recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuæ. Non enim commoda quædam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus ? Præsidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentiâ ad omnem statum nostræ dignitatis. Plura ponuntur in spe, quam in pecuniis : reliqua ad jacturam struentur. Quare, si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri, et spei, facilius istos militiæ labores, cæteraque quæ te offendunt, feres : et tamen, cum voles, depones. Sed ejus rei maturitas nequedum venit, et tamen jam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis literis committas, quod si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quæ ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior.

Plura ad te vacuo animo scribam, cum (ut spero) se Cicero meus belle habebit. Tu, velim, cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde literas mittemus ; Cæsarisne tabellariis, ut is

ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, et quam longe absint, nescio.

De virtute et gravitate Cæsaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistolâ tuâ accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poëma jubes perficere; etsi distentus, cum operâ, tum animo sum multo magis, quoniam tamen, ex epistolâ quam ad te miseram, cognovit Cæsar, me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum; idque perficiam his supplicationum otiosis diebus; quibus Messalam jam nostrum reliquosque molestiâ levatos, vehementer gaudeo: eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostrâ opinione dissentitis. Ego Messalam Cæsari præstabo. Sed Memmius in adventu Cæsaris habet spem: in quo illum puto errare: hîc quidem friget. Scaurum autem jampridem Pompeius abjecit. Res prolatæ. Ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris injucundus bonis: mihi etiam magis, quæ loquuntur. Sed tota res et timetur, et refrigescit. Pompeius plane se negat velle: antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O Dii! quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Junianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publicâ nihil loquebantur: agebatur quidem certe nihil.

Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII Calend. Decembres. Laudavit pater scripto meo.

Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, et omnia Guttæ: dicitque se perfecturum, ut in illo Cæsar incumbat. Hoc horret Milo, nec injuriâ: et, si ille dictator factus sit, pæne diffidit. Intercessorem dictaturæ si juverit manu et præsidio suo, Pompeium metuit inimicum: si non juverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos; sic, inquam, ut nemo sumtuosiores: stulte

bis terque, non postulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non ædilem, putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

(9.) MARCUS Q. FRATRI S.

(*Argumentum.* — Varia de rebus publicis et domesticis perscribit.)

De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quæ amantissime cogitata sunt. Τοτε μοι χανοι. Feci summâ cum gravitate (ut omnes sentiunt), et summâ cum lenitate, quæ feci. Illum neque ursi neque levavi. Testis vehemens fui; præterea quievi. Exitum judicii fœdum et perniciosum levissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicæ licentiâque audacium, quâ ante rumpebar, nunc ne movear quidem. Nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex re publicâ quoniam nihil jam voluptatis capi potest, cur stomacher, nescio. Literæ me, et studia nostra, et otium, villæque, delectant, maximeque pueri nostri. Angit unus Milo: sed, velim, finem afferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro: tuque istinc (quod facis) adjuvabis. De quo, cætera (nisi plane vis eripuerit) recte sunt: de re familiari timeo:

Ὁ δε μαινεται ουκ ετ᾽ ανεκτως,

qui ludos HS CCC comparet. Cujus in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero; et, tu ut possis, est tuorum nervorum.

De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domestici timoris, sed de communi reipublicæ statu; in quo etiamsi nihil procuro, ta-

men nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc conjicito, quod ego ad te ne hæc quidem scribo, quæ palam in re publicâ turbantur, ne cujusquam animum meæ literæ interceptæ offendant. Quare, domesticâ curâ te levatum volo. In re publicâ scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem, si per interregem, sine judicio; si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit.

Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. Ev παρεργῳ. De dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest: Appius miscet: Hirrus parat: multi intercessores numerantur: populus non curat: principes nolunt: ego quiesco.

De mancipiis, quæ mihi polliceris, valde te amo; et sum equidem, uti scribis, et Romæ et in prædiis, infrequens. Sed cave (amabo), quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo, et maximâ tuâ facultate, mi frater, cogitâris.

De epistolâ Vatinii, risi. Sed me ab eo ita observari scio, ut ejus ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut absolvam; habeo absolutum suave (mihi quidem uti videtur) επος ad Cæsarem: sed quæro locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonæ tuæ: cui soli, Cæsare imperatore, iter ex Galliâ tutum non fuit. * * *

Quid? si cæmentum bonum non habeam, deturbem ædificium? quod quidem quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus, et ejus conclavia, fiunt recte. De Arcano, Cæsaris opus est, vel (mehercule) etiam elegantioris alicujus. Imagines enim istæ, et palæstra, et piscina, et nilus, multorum Philotimorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibimus, et mittemus, et mandabimus.

De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus in unciis firmissimum tenuerat, (lapsus est per erro-

rem et suum, et Sicuræ servi) non obsignavit: quas noluit, eas obsignavit. Αλλ' οιμωζετω: nos modo valeamus. Ciceronem, et ut rogas, amo, et ut meretur, et ut debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam, et quod mater Pomponia discedit, sine quâ edacitatem pueri pertimesco. Sed sumus unâ tamen valde multum. Rescripsi ad omnia, mi suavissime et optime frater. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLÆ

AD BRUTUM.

(1.) CICERO BRUTO S. D.

(*Argumentum.*—De L. Clodii, trib. pl. singulari et cognito in se Brutumque amore et fide, accurate scribit.)

Lucius Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit, vel (ut εμφατικωτερον dicam) valde me amat. Quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito (bene enim me nôsti) quin illum quoque judices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis, vel per suos potius iniquos, ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior.

Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temere affirmare de altero: est enim periculosum, propter occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas. Clodii animum perspectum habeo, cognitum, judicatum. Multa ejus indicia, sed ad scribendum non necessaria. Volo enim hoc testimo-

nium tibi videri potius, quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est: ejus ipsius beneficii magna pars a te est: itaque eum, salvis nobis, vellet salvum. In eum autem locum rem adductam intelligit, (est enim, ut scis, minime stultus) ut utrique salvi esse non possint: itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur et sentit. Quare, si quis secus ad te de eo scripsit, aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius judicare possum quam ille nescio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima, civemque talem, qualis et prudentissimus, et fortunâ optimâ, esse debet.

(2.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Respondet epistolæ de cohortibus quinque a Dolabellâ in Cherronesum missis; ejusque dementiam miratur; et Bruti consilium de eo persequendo laudat. In seditionis auctoribus dimittendis clementiam Bruti reprehendit, et suas in Antonium invectivas defendit.)

Scriptâ et obsignatâ jam epistolâ, literæ mihi redditæ sunt a te, plenæ rerum novarum, maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes misisse in Cherronesum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asiâ fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia, haberes? quas quidem cohortes spero jam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. Tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apolloniâ Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fugâ audîsti, Bruti eruptione, populi Romani victoriâ. Itaque, quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Cherronesum,

nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tuâ dignitate, et e re publicâ.

Quod scribis de seditione quæ facta est in legione quartâ, de Antoniis, (in bonam partem accipies) magis mihi probatur militum severitas, quam tua. Te benevolentiam exercitûs equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabellâ, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiorem: in quo valde delector, me ante providisse, ut tuum judicium liberum esset cum Dolabellâ belli gerendi: et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rem publicam; ut nunc judico, ad dignitatem tuam.

Quod scribis, me maximo [animo] égisse, ut insectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi: sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, "acrius prohibenda bella civilia esse, quam in superatos iracundiam exercendam." Vehementer a te, Brute, dissentio: nec clementiæ tuæ concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiæ. Quod si clementes esse volumus, nunquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo: "Mihi quidem ætas acta ferme est: tuâ istuc refert maxime." Opprimemini, (mihi crede) Brute, nisi provideritis. Neque enim populum semper eumdem habebitis, neque senatum, neque senati ducem. Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. Nihil potest esse verius. XIV Calend. Maias.

(3.) M. T. C. M. BRUTO S.

(*Argumentum.*—Octavianum laudat; et lætitiam, Romæ e victoriâ consulum et D. Bruti ortam, commemorat: liberalitatem ejus in seditionis auctoribus reprehendi Romæ, et omnes Antonianos hostes judicatos esse, scribit.)

Nostræ res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quæ gesta sunt. Quales tibi sæpe scripsi consules, tales exstiterunt. Cæsaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum, florentem et honoribus et gratiâ, regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius: sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, ejus operâ nos esse salvos: et certe, nisi is Antonium ab Urbe avertisset, periissent omnia. Triduo vero aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum conjugibus et liberis effundebat. Eadem, recreata a. d. XII Calend. Maias, te huc venire, quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solidâ verâque gloriâ. Nam tantæ multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus. Eâ cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in Rostris collocatus sum.

Nihil est in me inane; neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio, gratulatioque, me commovet; propterea quod, popularem me esse in populi salute, præclarum est. Sed hæc te malo ab aliis: me, velim, de tuis rebus consiliisque, facias diligentissime certiorem: illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos unquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quam eos cives qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui judicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eamdem esse causam.

Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsâ victoriâ occidit, cum paucis diebus magno prœlio ante vicisset. Nam

Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quæ ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur, et Cæsar. Hostes autem omnes judicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatûs-consultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, sive captivos, sive deditícios, pertinere. Equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam ejus senatum oportere. X Calend. Maias.

(4.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Respondet superiori epistolæ; et reprehensionem nimiæ in C. Antonium clementiæ diluit. Monet, ne, nimiis honoribus Octaviano tribuendis, malum exemplum inducatur, quo regnandi cupidi abutantur, atque illis ita regnandi occasio detur; quod se vehementer timere ostendit.)

Quantâ sim lætitiâ affectus, cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare, quam mihi scribere. Cum alia laudo, et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adjumento. Quod scribis, trium Antoniorum unam atque eamdem causam esse; quid ego sentiam, mei judicii esse; statuo nihil, nisi hoc: senatûs aut populi Romani judicium esse de iis civibus qui pugnantes non interierint.

At hoc ipsum, inquies, inique facis, qui hostilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo justissime. Quod enim nondum senatus censuit, nec populus Romanus jussit, id arroganter non præjudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quidquam eripui, neque dissolute quidquam remisi; habuique in meâ potestate,

quoad bellum fuit. Multo quidem honestius judico, magisque quod concedere possit respublica, miserorum fortunam non insectari, quam infinite tribuere potentibus, quæ cupiditatem et arrogantiam incendere possint. Quâ in re, Cicero, vir optime ac fortissime, mihique merito, et meo nomine et reipublicæ, carissime, nimis credere videris spei tuæ; statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere; quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quæ tua est humanitas, æquo animo te moneri patiêris, præsertim de communi salute: facies tamen, quod tibi visum fuerit: etiam ego, cum me docueris.

Nunc, Cicero, nunc agendum est, ne frustra, oppressum esse Antonium, gavisi simus; neu semper primi cujusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo pejus. Nihil jam neque opinantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in quo non cum omnium culpa, tum præcipue tua, futura sit; cujus tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in liberâ civitate unius esse potest: quam tu, non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter, tueri debes. Prudentia porro, quæ tibi superest, nulla abs te desideratur, nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic abunde adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuæ virtutes: unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut præsidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Cæsar tuus altius se adscendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum.

Quod si Antonius ab alio relictum regni instrumentum occasionem regnandi habuit; quonam animo fore putas, si quis, auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quælibet con-

cupiscere posse? Quare, tum et felicitatem et providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere cœpero, Cæsarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum.

Alienæ igitur, inquies, culpæ me reum subjicies? Prorsus alienæ, si provideri potuit, ne exsisteret. Quod utinam inspectare possis timorem de illo meum!

His literis scriptis, te consulem factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rempublicam justam, et jam suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet, et in Macedoniam cum equitatu præmissus est. Idibus Maiis, ex castris.

(5.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Scribit a senatu permissam esse arbitrio Bruti rem de Dolabellâ persequendo, de eâque suum consilium ostendit: filium suum se velle in collegium pontificum minorum absentem cooptari; idque per leges Domitiam et Juliam fieri posse demonstrat; de quo sententiam Bruti scire cupit.)

A. d. V Calendas Maias, cum de iis, qui hostes judicati sunt, bello persequendis, sententiæ dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile, eque re publicâ esse, persequerere bello Dolabellam: si minus id commodo reipublicæ facere posses, sive non existimares e re publicâ esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quam ut tuum esset judicium, quid maxime conducere rei publicæ tibi videretur.

Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem tuam pertinere, eum persequi. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus: neque enim ab ipso

ullæ literæ, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quantopere autem intersit, opprimi Dolabellam, profecto intelligis; cum ut sceleris pœnas persolvat, tum ne sit, quo se latronum duces ex Mutinensi fugâ conferant. Atque hoc mihi jam ante placuisse, potes ex superioribus meis literis recordari: quamquam tum et fugæ portus erat in tuis castris, et subsidium salutis in tuo exercitu. Quo magis nunc, liberati (ut spero) periculis, in Dolabellâ opprimendo occupati esse debemus. Sed hæc cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos, quid constitueris, et quid agas, (si tibi videbitur) certiores.

Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino, absentium rationem, sacerdotum comitiis, posse haberi: nam etiam factum est antea. Caius enim Marius, cum in Cappadociâ esset, lege Domitiâ factus est augur: nec, quominus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Juliâ (quæ lex est de sacerdotiis proxima), his verbis, "qui petit, cujusve ratio habebitur." Aperte indicat, posse rationem haberi etiam non præsentis.

Hac de re scripsi ad eum, ut tuo judicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, et de Catone nostro. Sed, quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt præsentibus faciliora. Quod si statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. Omnino, Pansâ vivo, celeriora omnia putabamus. Statim enim collegam sibi subrogâsset: deinde, ante prætoria, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Magna sane perturbatio. Tu totâ de re quid sentias, velim, me facias certiorem. III Nonas Maias. Vale.

(6.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Respondet epistolæ superiori: Glycona, medicum Pansæ, ut e custodiâ eripiat, rogat; Flavium, qui cum Dyrrhachinis litem habebat, commendat; et, de Dolabellâ fugato cæsoque, certiorem facit.)

Noli exspectare, dum tibi gratias agam. Jampridem hoc ex nostrâ necessitudine, quæ ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. In Macedoniâ congrediemur. Jussus est enim Ambraciâ ducere equites per Thessaliam; et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu ejus ad petitionem, aut ad commendationem honoris.

Tibi Glycona, medicum Pansæ, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus, eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansæ, custodirique, ut parricidam. Nihil minus credendum est. Quis enim majorem calamitatem morte Pansæ accepit? Præterea est modestus homo, et frugi; quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, (nam Achilleus noster non minus, quam æquum est, laborat) eripias eum ex custodiâ, conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum æque, atque ullam aliam rem, pertinere arbitror.

Cum has ad te scriberem literas, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio et Deiotaro, Dolabellam cæsum fugatumque esse. Græcam epistolam tibi misi Cycherei cujusdam, ad Satrium missam.

Flavius noster, de controversiâ quam habet cum Dyrrhachinis hæreditariam, sumsit te judicem. Rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. Quin

ei, qui Flavium fecit hæredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium: neque Dyrrhachini inficiantur; sed sibi donatum æs alienum a Cæsare dicunt. Noli pati, a necessariis tuis necessario meo injuriam fieri. XVII Calend. Jun. ex castris, ad imam Candaviam.

(7.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — L. Bibulum ut in Pansæ locum nominet, rogat.)

Lucius Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo melius judicare potest, quam tu, cujus tantæ pro republicâ contentiones sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus, vel nostra necessitudo, debet conciliare te illi: quo minus multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo justa est, aut pro officio necessario suscipitur. In Pansæ locum petere constituit. Eam nominationem a te petimus. Neque conjunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem nominare, potes, quam Bibulum. De Domitio et Apuleio quid attinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Apuleium vero tu tuâ auctoritate sustinere debes. Sed Apuleius in suâ epistolâ celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex sinu tuo, tantum jam virum, ex quanto (crede mihi) potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

(8.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.*—Caium Nasennium, municipem Suessanum, commendat.)

Multos tibi commendavi, et, commendem, necesse est. Optimus enim quisque vir et civis maxime se-

quitur judicium tuum; tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt: nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore, cum reipublicæ partibus, tum tuâ excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, et (si quid ad rem pertinet) etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractâris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

(9.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Brutum, de re, nesciunt eruditi quâ, exquisitâ arte consolatur, et ad fortitudinem cohortatur.)

Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per literas consolarer, nisi scirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levâsses, te in tuo non egere: ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri præceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua, a nimio mœrore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, præsertim eum qui alios consolari soleret; accusâsti me per literas gravioribus verbis quam tua consuetudo ferebat. Itaque, judicium tuum magni æstimans, idque veritus, me ipse collegi; et ea, quæ didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tuâ auctoritate additâ.

Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturæ,

tibi nunc populo et scenæ (ut dicitur) serviendum est. Nam, cum in te non solum exercitûs tui, sed omnium civium, ac pæne gentium, conjecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores cæteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem (id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit), et est dolendum in tam gravi vulnere (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere); sed, ut modice, cæteris utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad te hæc ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque exercitum exspectamus; sine quo, ut reliqua ex sententiâ succedant, vix satis liberi videmur fore. De totâ re publicâ plura scribam, et fortasse jam certiora, his literis, quas Veteri nostro cogitabam dare.

(10.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Quomodo bellum ad Mutinam geratur, et quid de Octaviano vereatur, totumque reip. statum perscribit; hortaturque, ut, ex senatûs auctoritate, celeriter cum exercitu in Italiam veniat; Cassiumque, ut idem faciat, hortetur.)

Nullas adhuc a te literas habebamus; ne famam quidem, quæ declararet, te, cognitâ senatûs auctoritate, in Italiam adducere exercitum: quod ut faceres, idque maturares, magnopere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum; nec externis hostibus magis, quam domesticis, laboramus; qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus, excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in cæteros hujus generis, tum maxime in socerum: cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum, defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil

ut in Cæsare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. Hujus belli fortuna, ut in secundis, fluxa; ut in adversis, bona. Erat victrix respublica, cæsis Antonii copiis, ipso expulso a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus. Perterritos, inermes, saucios, non sunt nostri duces persecuti: datumque Lepido tempus est, in quo levitatem ejus, sæpe perspectam, majoribus in malis experiremur.

Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti et Planci. Sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. Sed Cæsarem, meis consiliis adhuc gubernatum, præclarâ ipsum indole, admirabilique constantiâ, improbissimis literis quidam, fallacibusque interpretibus ac nuntiis, impulerunt in spem certissimam consulatûs. Quod simul atque sensi, neque ego illum absentem literis monere destiti, nec accusare præsentes ejus necessarios, qui ejus cupiditati suffragari videbantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero, ullâ in re, memini aut senatum meliorem aut magistratus. Nunquam enim, in honore extraordinario potentis hominis, vel potentissimi potius, (quandoquidem potentia jam in vi posita est, et armis) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus, auctor exsisteret. Sed, in hac constantiâ atque virtute, erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris insolentiâ. Tantum quisque se in republicâ posse postulat, quantum habet virium. Non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet; non judicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia.

Hæc ego multo ante prospiciens, fugiebam ex Italiâ, tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliæ. Quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses (quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore);

perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque præsidio quatefeci Antonium: contraque ejus arma nefanda, præsidia, quæ oblata sunt, Cæsaris consilio et auctoritate firmavi. Qui si steterit idem, mihique paruerit, satis videmur habituri præsidii: sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra, aut imbecillitas ætatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te.

Quam ob rem, advola, obsecro; atque eam rempublicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberâsti, exitu libera. Omnis omnium concursus ad te futurus est. Hortare idem per literas Cassium. Spes libertatis nusquam, nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab Occidente, et exercitus. Hoc adolescentis præsidium equidem adhuc firmum esse confido: sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimescam.

Habes totum reipublicæ statum; qui quidem tum erat, cum has literas dabam. Velim, deinceps meliora sint: sin aliter fuerit, (quod Dii omen avertant!) reipublicæ vicem dolebo, quæ immortalis esse debebat. Mihi quidem quantulum reliqui est?

(11.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Veteris Antistii animum in remp. laudat; et, ipsius petitionem præturæ ut adjuvet, cæterisque in rebus eum complectatur, rogat.)

Veteris Antistii talis animus est in rempublicam ut non dubitem, quin, et in Cæsare et Antonio, se præstaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere. Nam, qui, in Achaïâ congressus, P. Dolabellâ milites atque equites habente, quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit,

quam videri aut coactus esse pecuniam dare, aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo; is nobis ultro et pollicitus est, et dedit, HS XX ex suâ pecuniâ: et (quod multo carius est) se ipsum obtulit et conjunxit.

Huic persuadere cœpimus, ut imperator in castris remaneret, remque publicam defenderet. Statuit eundum sibi, quoniam exercitum dimisisset: statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione susceptâ, nisi prætorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de re publicâ magnopere auctor fui, ne differret tempus petitionis suæ. Cujus factum omnibus gratum esse debet, qui modo judicant, hunc exercitum esse reipublicæ; tibi tanto gratius, quanto et majore animo gloriâque libertatem nostram defendis, et dignitatem, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, [perfuncturus es.] Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nullâ re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiâque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur judicium suum: et mihi gratissimum erit. Vale.

(12.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Excusat se Bruto, quod matris ejus et sororis precibus, de liberis M. Lepidi, quem hostem senatus judicârat, excipiendis, satisfacere non posset. De Antistio liberaliter promittit; et Brutum ipsum, ut in Italiam veniat, hortatur.)

Etsi daturus eram Messalæ Corvino continuo literas, tamen Veterem nostrum ad te sine literis meis venire nolui. Maximo in discrimine respublica, Brute, versatur; victoresque rursus decertare cogi-

mur. Id accidit M. Lepidi scelere et amentiâ. Quo tempore cum multa, propter eam curam quam pro re publicâ suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius, quam me non posse matris tuæ precibus cedere, non sororis: nam tibi (quod mihi plurimi est) facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio: omniumque judicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus præclaras literas ad senatum misisset; repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terrâ marique gerit: cujus exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque, cum rogamur, ut misericordiam liberis ejus impertiamus, nihil affertur, quominus summa supplicia, si (quod Jupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. Nec vero me fugit, quam sit acerbum, parentium scelera filiorum pœnis lui. Sed hoc præclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicæ redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem judicat.

Atque ille si, armis positis, de vi damnatus esset (quo in judicio certe defensionem non haberet), eamdem calamitatem subirent liberi, bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, et reliqui hostes, denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicæ summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam, vehementer pertinet, te in Italiam (ut ante scripsi) venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio, respublica. Veterem, pro ejus erga te benevolentiâ singularique officio, libenter ex tuis literis complexus sum: eumque cum tui, tum reipublicæ, studiosissimum amantissimumque cognovi.

Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo. Tecum enim illum, et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

(13.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Liberos Lepidi commendat; sibique ut hoc detur, rogat, ne ex lege cum iis agatur.)

De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui si eripuerit se nobis (quod, velim, temere atque injuriose de illo suspicati sint homines), oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram, tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meæ liberos obliviscaris esse Lepidi filios; meque his in patris locum successisse existimes. Hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meæ liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt (si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur), aut ego matri ac sorori puerisque illis præstaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum, contra patrem Lepidum, Brutus avunculus?

Scribere multa ad te neque possum præ sollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam, si, in tantâ re, tamque necessariâ, verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum; nulla spes est, facturum te quod volo, et quod oportet. Quare, noli exspectare longas preces. Intuere me ipsum, qui hoc vel a Cicerone, conjunctissimo homine, privatim, vel a consulari, tali viro, remotâ necessitudine privatâ, impetrare debeo. Quid sis facturus, velim mihi quamprimum rescribas. Calend. Quint. ex castris.

(14.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Paucitatem et brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat, ut Ciceronem secum retineat; et, in Italiam quam primum ut veniat, hortatur.)

Breves tuæ literæ: breves dico? immo nullæ. Tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius. Et requiris meas. Quis unquam ad te tuorum sine meis venit? Quæ autem epistola non pondus habuit? Quæ si ad te perlatæ non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. Recte id quidem; sed hæc quoque debuit esse plenior. Ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios, literasque ad Ciceronem; ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret. Nihil enim mihi jucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia, meâ summâ contentione, in alterum annum esse rejecta: quod ego cum Ciceronis causâ elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum; quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet, cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. Quare, omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, tecumque deducas: quod ipsum, si rempublicam, cui susceptus es, respicis, tibi jam jamque faciendum est. Renatum enim bellum est: idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Cæsaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas sit), qui se non in tua castra conferat. Etsi Brutum præclare cum Planco conjunctum habemus. Sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum, et infecti partibus; et exitus prœliorum. Quin etiam, si (ut

spero) vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii, tuæque auctoritatis, res desiderabit. Subveni igitur, (per Deos!) idque quamprimum; tibique persuade, non te, Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriæ, quam, si mature veneris, profuturum. II Idus Quintiles.

(15.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — Messalam mirifice laudat; et reprehensionem nimiæ in tribuendis honoribus facilitatis, in pœnis autem decernendis severitatis, accurate diluit. Urget præterea reditum in Italiam; et de Lepidi liberis studium suum pollicetur.)

Messalam habes. Quibus igitur literis tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quæ gerantur, quæque sint in re publicâ, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit, et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quamquam non est necesse, ea me ad te, quæ tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio præterire) cave putes, probitate, constantiâ, curâ, studio reipublicæ, quidquam illi esse simile; ut eloquentiâ (quâ mirabiliter excellit) vix in eo locum ad laudandum habere videatur: quamquam, in hac ipsâ, sapientia plus apparet: ita gravi judicio, multâque arte, se exercuit in verissimo genere dicendi. Tantâ autem industriâ est, tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio (quod in eo summum est) gratia habenda videatur.

Sed provehor amore: non enim id propositum est huic epistolæ, Messalam ut laudem, præsertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est, et hæc ipsa studia, quæ laudo, notiora: quem cum a me dimittens graviter ferrem, hoc le-

vabar uno, quod ad te, tamquam ad alterum me, proficiscens, et officio fungebatur, et laudem maximam sequebatur. Sed hæc hactenus.

Venio nunc, longo sane intervallo, ad quamdam epistolam, quâ, mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod, in honoribus decernendis, essem nimius, et tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione pœnâque durior; nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum judicium tibi cupio esse notissimum: neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem, et legum scriptor solus ex septem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio et pœnâ. Est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, et quædam in utroque genere mediocritas: sed non tantâ de re propositum est hoc loco disputare. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto.

Post interitum Cæsaris, et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego prætermissum a vobis, quantamque impendere reipublicæ tempestatem, dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta; vobis vero parta divina gloria: sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium; quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ reipublicæ cupiditate, quod opponi posset præsidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinendâ libertate consentiens. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis urbe eâ, quam liberâratis; Italiæ, sua vobis studia profitenti, remisistis. Itaque, cum teneri Urbem a parricidis viderem, nec te in eâ nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio; mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Tetrum enim spectaculum oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate præcisâ.

Sed animus idem, qui semper infixus est in patriæ caritate, discessum ab ejus periculis ferre non potuit. Itaque, in medio Achaïco cursu, cum Etesiarum diebus Auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilii, retulisset, te vidi Veliæ, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute; cedebas; quoniam Stoïci nostri negant, fugere sapientis.

Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiæ: quem cum in me incitavissem, consilia inire cœpi Brutina plane (vestri enim hæc sunt propria sanguinis) reipublicæ liberandæ.

Longa sunt, quæ restant, prætereunda: sunt enim de me. Tantum dico, Cæsarem hunc adolescentem (per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus) fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti: nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare cœpimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut jam id scire possemus; atque omne præsidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium; quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi ætati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium: quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post majorem etiam Servilius.

Nihil tum nimium videbatur. Sed (nescio quomodo) facilius in timore benigni, quam in victoriâ grati, reperiuntur. Ego enim, Decimo Bruto liberato, cum lætissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset, decrevi, ut, in fastis, ad eum diem Bruti nomen adscriberetur: in eoque sum majorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. Quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimæ victoriæ sempiternam

volebam. Atque illo die cognovi, paulo plures in senatu malevolos esse, quam gratos.

Eos per ipsos dies, effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam: quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, præteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quæ etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monimenta odii publici sempiterna. Suspicor illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in re publicâ rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Cæsari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse; nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse, quam gratus. Hoc ipsum nimium: quare, alia videamus.

Decimo Bruto decrevi honores; decrevi L. Planco. Præclara illa quidem ingenia, quæ gloriâ invitantur; sed senatus etiam sapiens, qui, quâ quemque re putat, modo honestâ, ad rempublicam juvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur; cui cum statuam in Rostris statuissemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare: vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam: nec tamen tantum in statuendâ Lepidi statuâ factum est mali, quantum in evertendâ boni.

Satis multa de honoribus: nunc de pœnâ pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis sæpe literis, te, in iis quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te, nisi sapienter. Sed sceleris pœnam prætermittere (id enim est, quod vocatur ignoscere), etiam si in cæteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostrâ republicâ omnium quæ memoriâ meâ fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura reipu-

blicæ. Hoc bello victores quam rempublicam simus habituri, non facile affirmârim; victis certe nulla unquam erit.

Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum, severas: neque tam ulciscendi causâ, quam ut et in præsens sceleratos cives timore ab impugnandâ patriâ deterrerem; et, in posterum, documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. Quamquam hæc quidem sententia non magis mea fuit, quam omnium. In quâ videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna pervenit. Sed id et antiquum est, et omnium civitatum: siquidem etiam Themistocli liberi eguerunt. Et, si judicio damnatos eadem pœna sequitur cives, quî potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri potest quisquam de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futurum fuisse confiteatur, necesse est?

Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere duntaxat honoris et pœnæ. Nam, de cæteris rebus quid senserim, quidque censuerim, audîsse te árbitror.

Sed hæc quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est exspectatio tui: qui si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus (qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia, et perire ipse cum suis, concupivisset), tuâ nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est, cum in auctoritate tuâ, tum in exercitûs tui viribus. Sed propera, per Deos! Scis enim, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate.

Sororis tuæ filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris et ex sororis literis cogniturum: quâ in causâ majorem habeo rationem tuæ voluntatis (quæ mihi carissima est), quam (ut quibusdam videor)

constantiæ meæ. Sed ego nullâ in re malo, quam te amando, constans et esse et videri.

(16.) BRUTUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Graviter reprehendit Ciceronis ad Octavium epistolam, quâ eum rogârat, ut liberatores patriæ salvos vellet.)

Particulam literarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de salute meâ, nullâ me novâ voluptate affecit. Non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est, aliquid audire de te, quod pro nostrâ dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere possum, eadem illa pars epistolæ, scriptæ ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republicâ; tam suppliciter ac demisse (quid scribam? pudet conditionis ac fortunæ: sed tamen scribendum est) commendas nostram salutem illi, (quæ morte quâ non perniciosior?) ut prorsus præ te feras, non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse.

Verba tua recognosce; et aude negare, servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur; ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid? si nolit, non erimus? Atqui, non esse, quam esse per illum, præstat. Ego, medius fidius, non existimo, tam omnes Deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cujusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum: (juvat enim magnifice loqui, et certe decet, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut a quoque petendum sit.)

Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavíum, et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romæ videri, cum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quam Antonium, esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienæ dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de republicâ liceat esse salvis?

Ista vero imbecillitas et desperatio (cujus culpa non magis in te residet, quam in omnibus aliis) et Cæsarem in cupiditatem regni impulit, et Antonio, post interitum illius, persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur: et nunc puerum istum extulit, ut tu judicares, precibus esse impetrandam salutem talibus viris; misericordiâque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ullâ aliâ re. Quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus; neque magis irritatus esset Antonius regno Cæsaris, quam ob ejusdem mortem deterritus.

Tu quidem consularis, et tantorum scelerum vindex, (quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies) quî potes intueri quæ gesseris, simul et ista vel probare, vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat hæc, salutem ab se peti; precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset; esse arbitrium suum de republicâ. Quærenda esse arma putâsti, quibus dominari prohiberetur; scilicet, ut, illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in ejus locum reponi pateretur, an ut esset sui juris ac mancipii respublica? nisi forte non de servitute, sed de conditione serviendi, recusatum est a nobis.

Atqui non solum bono domino potuimus Antonio

tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. Quid enim neget iis, quorum patientiam viderit maximum suæ dominationis præsidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram, et libertatem.

Hic ipse puer, quem Cæsaris nomen incitare videtur in Cæsaris interfectores, quanti æstimet (si sit commercio locus) posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, et pecunias habere, et dici consulares volumus? Cæterum nequidquam perierit ille: cujus interitu quid gavisi sumus, si, mortuo, nihilo minus servituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibeatur: sed mihi prius omnia Dii Deæque eripuerint, quam illud judicium, quo non modo hæredi ejus, quem occidi, non concesserim quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus ac senatu possit.

An hoc tibi persuasum est, fore cæteros ab eo liberos, quo invito nobis in istâ civitate locus non sit? Quî porro, id quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, quî possumus accipere? An tu, Romæ habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus, oportet, præstet istuc mihi. Neque incolumis fui Cæsare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus; neque usquam exsul esse possum, dum servire, et pati contumelias, pejus odero malis omnibus aliis.

Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, cum ab eo, qui tyranni nomen adscivit sibi, (cum in Græcis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur) petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quæ ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere

possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Cæsari tuo; ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care æstimas tot annos, quot ista ætas recipit, si, propter eam causam, puero isti supplicaturus es.

Deinde, quod pulcherrime fecisti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam, si Octavius tibi placet, a quo de nostrâ salute petendum sit; non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quæsîsse, videberis. Quem quod laudas ob ea quæ adhuc fecit, plane probo: sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro suâ, suscepit eas actiones.

Cum vero judicas, tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos; nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica: neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat; iis, qui illud malum exciderint, cujus istæ reliquiæ sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. At vide, quanto diligentius homines metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat, atque in armis sit. De Cæsare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est; neque jam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis judicaturus sit, exspectet populus Romanus? nos hi sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes, ut sibi supplicetur: aut longe a servientibus abero, mihique esse judicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit: ac vestri miserebor, quibus nec ætas,

neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meæ. Quid enim est melius, quam, memoriâ recte factorum et libertate contentum, negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus; nec vincar ab iis qui se vinci volunt: experiarque et tentabo omnia; neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quæ debet, fortuna, gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius hæc vita factis aut cogitationibus traducatur, quam iis quæ pertinuerint ad liberandos cives meos?

Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere, neu diffidas: semper, in præsentibus malis prohibendis, futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent: fortem et liberum animum, quo et consul, et nunc consularis, rempublicam vindicâsti, sine constantiâ et æquabilitate nullum esse putâris. Fateor enim, duriorem esse conditionem spectatæ virtutis, quam incognitæ. Benefacta pro debitis exigimus: quæ aliter eveniunt, ut decepti ab his, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi magnâ laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito præstare videtur, nemo admiratur. Idem Cicero si flexerit adversus alios judicium suum, quod tantâ firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam præterita evanescere coget, (nihil enim per se amplum est, nisi in quo judicii ratio exstat) quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare, libertatisque defensorem esse, vel ingenio, vel rebus gestis, vel studio atque efflagitatione omnium. Quare, non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tu te exsuscita, ut eam civitatem, in quâ maxi-

ma gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

(17.) BRUTUS ATTICO S.

(*Argumentum.* — Nimium Ciceronis, in Octavio ornando, studium vehementer reprehendit; eumdemque graviter incusat, quod, cum Antonii dominationem oppresserit, novam in Octavio stabiliat et confirmet.)

Scribis mihi, mirari Ciceronem, quod nihil significem unquam de suis actis. Quoniam efflagitas, coactu tuo scribam, quæ sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo, scio: quid enim mihi exploratius esse potest, quam illius animus in rempublicam? Sed quædam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentissimus, an ambitiose, fecisse; qui valentissimum Antonium suscipere pro re publicâ non dubitârit inimicum? Nescio, quid scribam tibi, nisi unum; pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone: tantumque eum tribuere huic indulgentiæ, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quæ in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno, seque prius, oportet, fateatur sicarium, quam objiciat Cascæ, quod objicit: et imitatur in Cascâ Bestiam.

An, quia non omnibus horis jactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. Quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio? et si vindex illius mali auctor exstitit alterius, fundamen-

tum et radices habituri altiores, si patiamur? ut jam ista, quæ facit, non dominationem, sed dominum Antonium, timentis sint. Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. Immo triumphus et stipendium decernitur, et omnibus decretis ornatur. [Pudeat concupiscere fortunam, cujus nomen susceperit. Consularis hoc, aut Ciceronis, est?]

Quoniam mihi tacere non licuit, leges quæ tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore hæc ad te perscripserim: nec ignoro, quid sentias in re publicâ, et quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec (mehercule) te, Attice, reprehendo. Ætas enim, mores, liberi, segnem efficiunt: quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. Sed redeo ad Ciceronem.

Quid inter Salvidienum et eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquies, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam ejus qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri, putet extimescendam esse? An hoc ipsum eâ re facit, quod illi, propter amplitudinem, omnia jam, ultroque, deferenda putat?

O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearís, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimium timemus mortem, et exsilium, et paupertatem. Hæc videntur Ciceroni ultima esse in malis: et, dum habeat a quibus impetret quæ velit, et a quibus colatur ac laudetur, servitutem, honorificam modo, non adspernatur; si quidquam in extremâ ac miserrimâ contumeliâ potest honorificum esse.

Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat; tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humanis sensibus est, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero

sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius.

Ego vero jam iis artibus nihil tribuo, quibus scio Ciceronem instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quæ pro libertate patriæ, de dignitate, quæ de morte, exsilio, paupertate, scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat! Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostrâ, victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? tametsi tuæ literæ dubia etiam nunc significant.

Vivat (hercule) Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque ætatis, neque honorum, neque rerum gestarum, pudet. Ego certe, quin cum ipsâ re bellum geram, hoc est, cum regno, et imperiis extraordinariis, et dominatione, et potentiâ quæ supra leges se esse velit, nulla erit tam bona conditio serviendi, quâ deterrear, quamvis sit vir bonus (ut scribis) Antonius: quod ego nunquam existimavi. Sed dominum, ne parentem quidem, majores nostri voluerunt esse.

Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi se ab Octavio, hæc ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus tum tuorum omnium, tum Ciceronis. Sed persuade tibi, de voluntate propriâ meâ nihil esse remissum, de judicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat.

Vellem, mihi scripsisses, quæ conditiones essent Atticæ nostræ: potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciæ meæ tibi curæ esse non miror. Denique, quod petis, faciam libenter: nam etiam sorores me rogant: et hominem nôro, et quid sibi voluerit. Vale.

(18.) CICERO BRUTO S.

(*Argumentum.* — De exercitûs in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine suâ in retinendo Octavio, pro quo spoponderat pop. Romano: de rei pecuniariæ difficultate, et de Lepidi filiis.)

Cum sæpe te literis hortatus essem, ut quam primum reipublicæ subvenires, in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios; rogatus sum a prudentissimâ et diligentissimâ feminâ, matre tuâ, cujus omnes curæ ad te referuntur, et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. VIII Cal. Sextiles: quod ego, ut debui, sine morâ feci.

Cum autem venissem, Casca aderat, et Labeo, et Scaptius. At illa retulit, quæsivitque, quidnam mihi videretur; arcesseremusne te, atque id tibi conducere putaremus, an tardare et commorari te melius esset. Respondi id, quod sentiebam et dignitati et existimationi tuæ maxime conducere, te primo quoque tempore ferre præsidium labenti et inclinatæ reipublicæ. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis, fortunisque maximis, conjuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum reipublicæ indixerit? Quid dicam, in tanto senatûs populique consensu, cum tantum resideat intra muros mali?

Maximo autem, cum hæc scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescentulo ac pæne puero respublica accepisset vadem, vix videbar, quod promiseram, præstare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiæ (maximis præsertim in rebus) pro altero, quam pecuniæ, obligatio. Hæc enim solvi potest, et est rei familiaris jactura tolerabilis: reipublicæ quod spoponderis, quemadmo-

dum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spoponderis? Quamquam et hunc (ut spero) tenebo, multis repugnantibus. Videtur enim in eo esse indoles, sed flexibilis ætas, multique ad depravandum parati, qui, splendore falsi honoris objecto, aciem boni ingenii præstringi posse confidunt.

Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis: quamquam quæ temeritas est? magis enim illum, pro quo spopondi, quam me, obligavi. Nec vero pœnitere potest rempublicam, me pro eo spopondisse, qui fuit in rebus gerendis, cum suo ingenio, tum meâ promissione, constantior.

Maximus autem (nisi me forte fallit) in re publicâ nodus est inopia rei pecuniariæ. Obdurescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod, ex centesimâ collatum impudenti censu locupletum, in duarum legionum præmiis omne consumitur. Impendent autem infiniti sumtus, cum in hos exercitus quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et hæc, et multa alia, coram cupio, idque quam primum.

De sororis tuæ filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino jam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi causam reservant. Sed ego a principio, cum divinare de belli diuturnitate non possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris literis potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit unquam, in quâ ego non vel vitæ periculo ea dicam, eaque faciam, quæ te velle, quæque ad te pertinere, arbitrer. Vale. VI Calend. Sextiles.

Quæ sequuntur Epistolæ,

ante centum circiter annos, in Germaniâ, ex antiquo libro depromtæ sunt, atque editæ: de quibus ita Lambinus:

"Quamvis eas in nullo veteri exemplari invenerimus; tamen nec Germanis fidem derogare (qui se in vetusto codice eas reperisse testati sunt), nec nostrum alterutram in partem judicium interponere, voluimus. Siquis tamen sententiam nostram exquirat, videntur nobis germanæ Bruti et Ciceronis esse:" *quod idem Victorio, Sigonio, Manutio, Patricio, Oliveto, visum est.*

(19.) CICERO BRUTO S.

Cum hæc scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto nostro literæ nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant: his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. Neque assentiebar majori parti hominum: fidem enim consulum non condemnabam, quæ suspecta vehementer erat: desiderabam, nonnullis in rebus, prudentiam et celeritatem; quâ si essent usi, jampridem rempublicam recuperâssemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in re publicâ temporum; et quid intersit, idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quæ severe de-

creta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, et non in diem ex die dilata, aut, quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum jam nullum haberemus.

Omnia, Brute, præstiti reipublicæ, quæ præstare debuit is, qui esset in eo, in quo ego sum, gradu senatûs populique judicio collocatus: nec illa modo, quæ nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriæ caritatem: ea sunt enim, quæ nemo est qui non præstare debeat: ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publicâ, puto etiam prudentiam esse præstandam: nec me, cum mihi tantum sumserim, ut gubernacula reipublicæ prenderem, minus putârim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim, quam si infideliter.

Acta quæ sint, quæque agantur, scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem, illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in aciem esse; neque respectum ullum quærere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Majores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quamobrem, ita te para, Brute, ut intelligas, aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rempublicam esse faciendam; aut, si quid offensum sit, per te esse eamdem recuperandam. Vale.

(20.) CICERO BRUTO S.

Planci animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias, ex literis ejus (quarum exemplum tibi missum arbitror) perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, (qui, secundum fratrem, affines habet, quos oderit, proximos) levitatem et inconstantiam, animumque semper inimicum reipublicæ, jam credo tibi ex tuorum literis esse perspectum. Nos exspec-

tatio sollicitat, quæ est omnis jam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus.

Ego hîc cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur: sed tuli reipublicæ causâ, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent: quod faciunt nihilominus: sed eum alienandum a re publicâ non putabam. Finem feci ejus ferendi. Cœperat enim esse tantâ insolentiâ, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causâ exarsit incredibili dolore; mecumque biduum ita contendit, et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore.

Atque, in hac contentione ipsâ, cum maxime res ageretur, a. d. V Idus Apriles, literæ mihi in senatu redditæ sunt a Lentulo nostro, de Cassio, de legionibus, de Syriâ: quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures præterea: sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt: sed acerbissime tulit Servilius, assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in republicâ est * * *

Desunt reliqua.

(21.) BRUTUS CICERONI S.

Literas tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus, et provinciæ possessione depulsi sumus, quam recuperari facile est. Neque minus turpe aut flagitiosum erit, si potest, non recuperari.

Antonius adhuc est nobiscum: sed (medius fidius) et moveor hominis precibus, et timeo, ne illum

aliquorum furor excipiat: plane æstuo. Quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem: id enim optimum esse, persuasum esset mihi. Quare, quam primum fac me certiorem, quid tibi placeat.

Cassius noster Syriam, legiones Syriacas, habet, ultro quidem a Murco et a Marcio, et ab exercitu ipso, arcessitus.

Ego scripsi ad Tertiam sororem, et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent, tibique visum esset.

Legi orationes duas tuas, quarum alterâ Cal. Jan. usus es; alterâ de literis meis, quæ habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem. Nescio, animi an ingenii tui major in his libellis laus contineatur. Jam concedo, ut vel "*Philippici*" vocentur, quod tu quâdam epistolâ jocans scripsisti.

Duabus rebus egemus, Cicero, pecuniâ et supplemento; quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam, vel actione in senatu: altera, quæ magis est necessaria, neque meo exercitui magis, quam reliquorum. Hoc magis doleo, Asiam nos amisisse; quam sic vexari a Dolabellâ audio, ut jam non videatur crudelissimum ejus facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecuniâ sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industriâ, patientiâ, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cujus sit filius. Quare, quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus; illud tribue judicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abutendum gloriâ tuâ, ut adipiscatur honores paternos. Calend. April. Dyrrhachio.

(22.) CICERO BRUTO S.

Datis, mane a. d. VI Idus Apriles, Scaptio literis, eodem die tuas accepi, Cal. April. Dyrrhachio datas vesperi. Itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus essem, non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paululum exaravi ipsâ in turbâ matutinæ salutationis.

De Cassio lætor, et reipublicæ gratulor; mihi etiam, qui, repugnante et irascente Pansâ, sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam, sine nostro senatûs-consulto jam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quæ dicenda putavi. Hæc ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. Quod me de Antonio consulis; quoad Bruti exitum cognôrimus, custodiendum puto.

Ex his literis, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur, et in eâ se gerere teterrime. Compluribus autem scripsisti, Dolabellam a Rhodiis esse exclusum: qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, non erit: at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecuniâ, difficile consilium est. Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam, præter illas quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. Tantum enim abest, ut Pansa, de exercitu suo aut delectu, tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat, tam multos ad te ire voluntarios: quomodo equidem credo, quod, his rebus quæ in Italiâ decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur; quomodo autem multi

suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse velit: quod ego non suspicor.

Quod scribis, te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea quæ gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset; video te veritum esse (id, quod verendum fuit) ne animi partium Cæsaris (quomodo etiam nunc partes appellantur) vehementer commoverentur. Sed, antequam tuas literas accepimus, audita res erat, et pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos literas attulerant. Quare, neque supprimenda res erat, præsertim cum id fieri non posset; neque, si posset, non divulgandam potius quam occultandam putaremus.

De Cicerone meo, et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo: et si, quod amas eum, eo majora facis; id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

(23.) CICERO BRUTO S.

Quæ literæ tuo nomine recitatæ sint Id. April. in senatu, eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos: quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem de totâ constitutione hujus belli, et quo judicio essem, quâque sententiâ.

Voluntas mea, Brute, de summâ re publicâ semper eadem fuit, quæ tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paulo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse, non rege solum, sed regno, liberari rempublicam. Tu lenius, immortali omnino cum tuâ laude: sed, quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore, tu omnia ad pacem, quæ oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quæ sine pace nulla est: pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscen-

tium, quorum repressimus impetum, ardoremque restinximus. Itaque res in eum locum venerat, ut, nisi Cæsari Octaviano Deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi, M. Antonii, veniendum fuerit: quocum, vides, hoc tempore ipso quod sit, quantumque, certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius.

Sed hæc omitto. Res enim a te gesta, memorabilis et pæne cœlestis, repellit omnes reprehensiones; quippe quæ ne laude quidem satis idoneâ affici possit. Exstitisti nuper vultu severo: exercitum, copias, legiones idoneas, per te brevi tempore comparâsti. Dii immortales! qui ille nuntius! quæ illæ literæ! quæ lætitia senatûs, quæ alacritas civitatis erat! Nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magnâ ex parte spoliâras. Ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuæ literæ, quæ recitatæ in senatu sunt, et imperatoris consilium, et militum virtutem, et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quod si tuis placuisset, de his literis referri, et nisi in tempus turbulentissimum, post discessum Pansæ consulis, incidissent, honos quoque justus et debitus Diis immortalibus decretus esset.

Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! (Dii boni!) quam gravis! quam constans! quam bonarum in re publicâ partium! Hic epistolas affert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii. Dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in senatu. "Antonius Procos." Magna admiratio, ut si esset recitatum, "Dolabella Imperator," a quo quidem venerant tabellarii: sed nemo Pili similis, qui proferre literas auderet, aut magistratibus reddere.

Tuæ recitantur, breves illæ quidem, sed in Antonium admodum lenes. Vehementer admiratus senatus: mihi autem non erat explicatum, quid agerem.

Falsas dicerem? quid si tu eas approbâsses? confirmarem? non erat dignitatis tuæ. Itaque ille dies silentio.

Postridie autem cum sermo increbruisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sextius causæ non defuit. Post, mecum, quanto suum filium, quanto meum, in periculo futurum duceret, si contra proconsulem arma tulissent. Nôsti hominem: causæ non defuit.

Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster, nec signum tuum in epistolâ, nec diem appositum, nec te scripsisse ad tuos, ut soleres: hoc cogere volebat, falsas literas esse, et, si quæris, probabat.

Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, et eum putare fructum esse maximum: præclare quidem; sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet debetque clementiæ. Nunc quid agitur, Brute? Templis Deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes; nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simus, necne. Cui parcimus? aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus, vestigium nostrûm nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabellâ. Hæc ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maximâ ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est.

Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. Neque dissolutum a te quidquam homines exspectant, neque crudele. Hujus rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis.

Ciceronem meum, mi Brute, velim, quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem atque imitationem tui. XIII Calend. Maii.

QUINTUS CICERO,

DE PETITIONE CONSULATÛS,

AD M. TULLIUM FRATREM.

ARGUMENTUM.

Cum tempus instaret, quo M. Tullius Cicero consulatum ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Quintus frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit, quomodo et quibus artibus consulatum, cujus petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Quare, quamquam ad Ciceronem proprie pertinet libellus, tamen omnium honorum petendorum ratio, quæ liberâ republicâ Romæ obtinebat, ex eo perspici potest. Agit autem primo de personâ, quæ petit; deinde de re, quæ petitur; et tandem de loco, ubi petitur: in quibus singulis fere hæc duo spectantur; impedimenta, quæ obstent, et rem difficilem reddant; deinde, quæ subsidia, adversus ea impedimenta, sint comparanda, ut facilius, quo tendas, eo pervenias.

I. Etsi tibi omnia suppetunt, quæ consequi ingenio aut usu homines, aut diligentiâ, possunt; tamen amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perscribere ea, quæ mihi veniebant in mentem,

dies ac noctes de petitione tuâ cogitanti; non ut aliquid ex iis novi adjicerem, sed ut ea, quæ in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno adspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur, in paucorum mensium negotio, posse simulatio naturam vincere. Civitas quæ sit, cogita, quid petas, qui sis. Prope quotidie ad forum tibi descendenti meditatum hoc sit, "Novus sum; consulatum peto; Roma est." Nominis novitatem dicendi gloriâ maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris, et, quidquid es, ex hoc es; ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis judicium de omni ingenio futurum sit. Ejus facultatis adjumenta, quæ tibi scio esse seposita, ut parata ac promta sint, cura; et sæpe, quæ de Demosthenis studio et exercitatione scripsit Demetrius, recordare. Deinde et amicorum multitudo et genera appareant. Habes enim ea, quæ [nulli] habuerunt; omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa præterea municipia, multos abs te defensos cujusque ordinis, aliquot collegia; præterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem et frequentiam. Hæc cura ut teneas commendando, et rogando, et omni ratione efficiendo, ut intelligant, et qui debent tuâ causâ, referendæ gratiæ, et qui volunt, obligandi tui, tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adjuvare posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, et maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. Hi rogandi omnes sunt diligenter, et ad eos allegandum; persuadendumque est iis, nos semper cum optimatibus de re publicâ sensisse, minime populares fuisse: si quid locuti populariter, id nos eo consilio fecisse,

ut nobis Cn. Pompeium adjungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostrâ petitione haberemus, aut certe non adversarium. Præterea, adolescentes nobiles, elabora, ut habeas, vel ut teneas, studiosos tui, quos habes: multum dignitatis afferent. Plurimos habes: perfice, ut sciant, quantum in his putes esse. Si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt.

II. Ac multum etiam novitatem tuam adjuvat, quod ejusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quam tibi virtutem, prodesse oportere. Jam P. Galbam et L. Cassium, summo loco natos, quis est, qui petere consulatum putet? Vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine nervis sint, tibi pares non esse. At Antonius et Catilina molesti sunt. Immo homini novo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos qui res judicant, optandi competitores; ambo a pueritiâ sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus; vocem denique audivimus jurantis, se Romæ judicio æquo cum homine Græco certare non posse: et ex senatu ejectum scimus. Optimâ vero censorum existimatione in præturâ competitorem habuimus, amico Sabidio etÁntherâ, cum, ad tabulam quos poneret, non habebat. Quo tamen in magistratu, amicam, quam palam domi haberet, de machinis emit. In petitione autem consulatûs, caupones omnes compilare per turpissimam legationem maluit, quam adesse, et populo Romano supplicare. Alter vero (Dii boni!) quo splendore est? primum nobilitate eâdem: num majore virtute? Non; sed audaciâ. Quamobrem? Quia Antonius umbram suam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in cæde civium: cujus primus ad rem publicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis (quos meminimus) Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac

Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam præfecerat; in quibus ille hominem optimum, Q. Cæcilium, sororis suæ virum, equitem Romanum, nullarum partium, cum semper naturâ, tum etiam ætate jam quietum, suis manibus occidit.

III. Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit; ad bustum egerit; ibi omni cruciatu vivum lacerârit; stanti collum gladio suâ dexterâ secuerit, cum sinistrâ capillum ejus a vertice teneret; caput suâ manu tulerit, cum inter digitos ejus rivi sanguinis fluerent: qui postea cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris, adjutores haberet: qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etsi in aliis culpa non esset, tamen, ex suâ nequitiâ, dedecoris suspicionem relinqueret: qui ex curiâ Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex equestri ordine Pompilios et Vettios, sibi amicissimos comparavit: qui tantum habet audaciæ, tantum nequitiæ, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentûm gremiis prætextatos liberos constuprârit? Quid ego nunc tibi de Africâ, quid de testium dictis, scribam? Nota sunt: et ea tu sæpius legito. Sed tamen hoc mihi non prætermittendum videtur, quod primum ex eo judicio tam egens discessit, quam quidam judices ejus ante illud judicium fuerunt; deinde tam invidiosus, ut aliud in eum judicium quotidie flagitetur. Hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quiêrit, quam ut contemnat, si quid commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini novo C. Cœlio! Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas; summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Tamen eorum alterum Cœlius, etiam cum multo esset inferior genere, superior nullâ re, pæne

superavit. Quare, si facies ea, quæ tibi natura, et studia quibus semper usus es, largiuntur, quæ temporis tui ratio desiderat, quæ potes, quæ debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequâquam sunt tam genere insignes, quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in rempublicam sicas destringere?

IV. Quoniam, quæ subsidia novitatis haberes, et habere posses, exposui, nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis: quo honore, nemo est, quin te dignum arbitretur; sed multi, qui invideant. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis; atque ita summum, ut forti viro, diserto, innocenti, multo ille idem honos plus amplitudinis, quam cæteris, afferat. Noli putare, eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis. Eos vero, qui, consularibus familiis nati, locum majorum consecuti non sunt, suspicor, tibi (nisi qui admodum te amant) invidere. Etiam novos homines prætorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti sunt, nolle abs te se honore superari. Jam, in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certo scio. Esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est. Jam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse [inimicos.] Quamobrem, cum et summum locum civitatis petas, et videas esse studia quæ tibi adversentur; adhibeas, necesse est, omnem rationem, et curam, et laborem, et diligentiam.

V. Ac petitio magistratuum divisa est in duarum rationum diligentiam; quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate, ponenda est. Amicorum studia beneficiis et officiis, et vetustate, et facilitate ac jucunditate naturæ, parta esse oportet.

Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in cæterâ vitâ. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causâ honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alicujus necessitudinis, his carum et jucundum esse maxime prodest. Deinde, ut quisque est intimus, ac maxime domesticus, ut is amet, et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est; tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui: nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus. Denique instituendi sunt cujusque generis amici; ad speciem, homines illustres honore ac nomine; qui, etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis: ad jus obtinendum, magistratus; ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis: ad conficiendas centurias, homines excellenti gratiâ. Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant, aut, ut habeant, sperent, eos prorsus magnopere et compara, et confirma. Nam, per hos annos, homines ambitiosi vehementer omni studio atque opere laborârunt, ut possent a tribulibus suis ea, quæ peterent, impetrare. Hos tu homines, quibuscumque rationibus, ut, ex animo atque ex illâ summâ voluntate, tui studiosi sint, elaborato. Quod si satis grati homines essent, hæc omnia tibi parata esse debebant, sicut parata esse confido: nam, hoc biennio, quatuor sodalitates civium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligâsti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orcinini. Horum in causis ad te deferendis, quidnam eorum sodales tibi receperint et confirmârint, scio: nam interfui. Quare, hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, quod debent, exigas, sæpe commonendo, rogando, confirmando, curando ut intelligant, nullum se unquam aliud tempus habituros referendæ gratiæ. Profecto homines,

et spe reliquorum tuorum officiorum, et recentibus beneficiis, ad studium navandum excitabuntur. Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod causarum defensionibus adeptus es; fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique munus sit. Et, quemadmodum nemini illorum molestus nullâ in re unquam fuisti, sic cura ut intelligant, omnia te, quæ ab illis tibi deberi putâris, ad hoc tempus reservâsse.

VI. Sed, quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam atque ad hæc suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adjunctione animi, vel voluntate; animadvertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inserviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causæ putent esse ad studium suffragationis; nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos nemini unquam fore. Quod cum ita sit, tamen rogandi sunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. Qui autem spe tenentur (quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius), iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur; denique ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem; ut, videre te plane atque animadvertere, quantum a quoque proficiscatur, appareat. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod, agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus èsse tui videbitur, significandâ erga illos pari voluntate, adducendâ amicitiâ in spem familiaritatis et consuetudinis, confirmari oportebit. Atque, in iis omnibus generibus, judicato et perpendito, quantum quisque possit; ut scias, et quemadmodum cuique inservias, et quid a quoque exspectes et postules. Sunt enim quidam homines in suis vicinitati-

bus et municipiis gratiosi; sunt diligentes et copiosi; qui, etiam si antea non studuerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare ejus causâ, cui debent aut volunt, facile possunt. His hominum generibus sic inserviendum est, ut ipsi intelligant, te videre, quid a quoque exspectes; sentire, quid accipias; meminisse, quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut etiam odio sunt tribulibus suis; nec habent tantum animi aut facultatis, ut enitantur ex tempore: hos ut internoscas, videto; ne, spe in aliquo majore positâ, præsidii parum comparetur.

VII. Et, quamquam partis et fundatis amicitiis fretum ac munitum esse oportet, tamen, in ipsâ petitione, amicitiæ permultæ ac perutiles comparantur. Nam, in cæteris molestiis, habet hoc tamen petitio commodi, ut possis honeste (quod in cæterâ vitâ non queas), quoscumque velis, adjungere ad amicitiam; quibuscum si alio tempore agas, [ut te utantur,] absurde facere videare: in petitione autem nisi id agas, et cum multis et diligenter, nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem (nisi aliquâ necessitudine competitorum alicui tuorum sit adjunctus), a quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut ames, et sibi ut debeas; modo ut intelligat, te magni æstimare, ex animo agere; bene se ponere; fore ex eo non brevem et suffragatoriam, sed firmam et perpetuam, amicitiam. Nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiæ tecum constituendæ prætermittat; præsertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda sit; et qui hoc, quod ego te hortor, non modo non assequi, sed ne incipere quidem, possint. Nam quid incipiat Antonius homines adjungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? Mihi quidem stultius nihil videtur, quam existimare eum studiosum tui, quem non nôris. Exi-

miam quamdam gloriam et dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem, esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus meritis, honore afficiant. Ut quidem homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamiâ, nullis amicis septus, hominem plurimorum studio atque omnium bonâ existimatione munitum præcurrat, sine magnâ culpâ negligentiæ fieri non potest.

VIII. Quamobrem, omnes centurias multis et variis amicitiis, cura, ut confirmatas habeas. Et, primum, (id, quod ante oculos est) senatores, equitesque Romanos, cæterorum ordinum navos homines et gratiosos, complectere. Multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur : quos per te, quos per communes amicos poteris, summâ curâ, ut tui cupidi sint, elaborato, appetito, allegato ; summo beneficio te affici, ostendito. Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. Ex iis principes ad amicitiam tuam si adjunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac ut in animo ac memoriâ tributim descriptam comprehensamque habeas ; ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum denique Italiæ ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. Perquiras etiam et investiges homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes ; cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant, et tuâ causâ quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt : id ut intelligant, oratione quæ ad eam rationem pertinet, abunde consequêre. Homines municipales ac rusticani, si nomine nobis noti sunt, in amicitiâ se esse arbitrantur. Si vero etiam præsidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. Hos cæteri, et maxime tui competitores, ne nôrunt quidem : tu et nôsti, et facile cognosces ; sine quo amicitia esse non potest. Neque id tamen satis est, tametsi magnum est,

si non consequatur spes utilitatis atque amicitiæ, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus, esse videare. Ita, cum et hos ipsos, propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimum gratiâ possunt, tui studiosos in centuriis habebis, et cæteros, qui apud aliquam partem tribulium (propter municipii, aut civitatis, aut collegii rationem) valent, cupidos tui constitueris, in optimâ spe esse debebis. Jam equitum centuriæ multo facilius mihi diligentiâ posse teneri videntur. Primum, cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi: multo enim facilius illa adolescentulorum ætas ad amicitiam adjungitur. Deinde habebis tecum ex juventute optimum quemque, et studiosissimum humanitatis. Tum autem, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut, non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiis, eas centurias confirmatas habeas. Jam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in assectando, mirifice et magna et honesta sunt.

IX. Et, quoniam assectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidianâ cujusque generis et ordinis et ætatis utare: nam, ex eâ ipsâ copiâ, conjectura fieri poterit, quantum sis in ipso Campo virium ac facultatis habiturus. Hujus autem rei tres partes sunt; una salutatorum, cum domum veniunt; altera deductorum; tertia assectatorum. In salutatoribus, qui magis vulgares sunt, et (hac consuetudine quæ nunc est) plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato, te animadvertere; et eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito; sæpe ipsis dicito. Sic homines sæpe, cum obeunt plures competitores, et vident unum esse aliquem qui hæc officia maxime animadvertat, ei se dedunt; deserunt cæteros; minutatim, ex communibus proprii, ex fucosis firmi,

suffragatores evadunt. Jam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, fucum (ut dicitur) facere audieris aut senseris, ut te id audîsse aut scire dissimules. Si quis tibi se purgare volet, quod suspectum se esse arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitâsse, nec debere dubitare. Is enim, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo potest. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut et, quantum cuique confidas, constituere possis. Jam deductorum officium, quo majus est quam salutatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, et (quoad ejus fieri poterit) certis temporibus descendito. Magnam affert opinionem, magnam dignitatem, quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua assectatorum copia. In eâ quos voluntarios habebis, cura ut intelligant, te sibi in perpetuum summo beneficio obligari. Qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exige; qui per ætatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint; qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituant. Valde ego te volo, et ad rem pertinere arbitror, semper cum multitudine esse. Præterea magnam affert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi, et qui per te servati ac judiciis liberati sunt. Hæc tu plane ab iis postulato, ut, quoniam, nullâ impensâ, per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes, obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent.

X. Et, quoniam in amicorum studiis hæc omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit, prætermittendum non videtur. Fraudis atque insidiarum et perfidiæ plena sunt omnia. Non est hujus temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus benevolus et simulator dijudicari possit: tantum est hujus temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos, et invi-

dere, coëgit. Quamobrem, Επιχαρμειον illud teneto, "nervos atque artus esse sapientiæ, non temere credere." Et, cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Hæc tria sunt; unum, ex iis quos læsisti; alterum, qui, sine causâ, non amant; tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos læsisti, cum contra eos pro amico diceres, his te plane purgato: necessitudines commemorato: in spem adducito: te, in eorum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum, spondeto. Qui, sine causâ, non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tua erga illos studia futura, delenito, dans operam, ut de illâ animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te, propter competitorum amicitias, alienior, his quoque eâdem inservito ratione, quâ superioribus: et (si probare poteris) te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse animo, ostendito.

XI. Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum est, dicendum de illâ alterâ parte petitionis, quæ in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in re publicâ. Primum, fac (id, quod facis) ut homines nôris: significa, ut appareat: et auge, ut quotidie melius fiat. Nihil mihi tam populare neque tam gratum videtur. Deinde (id, quod naturâ non habes) induc in animum, ita simulandum esse, ut naturâ facere videare. Nam comitas tibi non deest ea, quæ bono ac suavi homine digna est. Sed opus est magnopere blanditiâ; quæ, etiamsi vitiosa est et turpis in cæterâ vitâ, tamen in petitione est necessaria. Tunc enim, cum deteriorem aliquem assentando facit, improba est; cum amiciorem, non tam vituperanda: petitori vero necessaria est, cujus et frons, et vultus, et sermo, ad eorum, quoscumque convenerit, sensum et voluntatem commutandus est. Jam assiduitatis nullum est præceptum: verbumque

ipsum docet, quæ res sit. Prodest quidem vehementer, nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romæ atque in foro, sed assidue petere, sæpe eosdem appellare; non committere, ut quisquam possit dicere, [quid ejus sit, quod consequi possis, si abs te non sit rogatum,] et valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: et est in re familiari; quæ quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, et multitudini grata est. Est in conviviis; quæ facito et abs te et ab amicis tuis concelebrentur, et passim, et tributim: est etiam in operâ; quam pervulga et communica: curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque foribus solum ædium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quæ est animi janua: quæ si significant, voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert patere ostium. Homines enim non modo promitti sibi, præsertim quæ a candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti, volunt. Quare, hoc quidem facile præceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum. Illud difficilius, et magis ad tempus quam ad naturam accommodatum tuam; quod facere non possis, ut id [aut jucunde promittas, aut ingenue neges:] quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam, cum id petitur, quod honeste, aut sine detrimento nostro, promittere non possumus, (quomodo, si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus) belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres quam moleste feras; aliis te id rebus exsarturum esse, persuadeas.

XII. Audivi hoc dicere quemdam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse ejus qui negâsset, quam illius qui recepisset. Sic homines fronte et oratione magis, quam ipso beneficio reque, capiuntur. Verum hoc probabile est; illud alterum subdurum tibi, homini

Platonico, suadere: sed tamen tempori tuo consulam. Quibus enim te, propter aliquod officium necessitudinis, affuturum negâris, tamen ii possunt abs te placati æquique discedere: quibus autem idcirco negâris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum negotiis, aut gravioribus causis ante susceptis, inimici discedunt: omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat, se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo se nemini negare, quod sæpe accideret, ut is, cui pollicitus esset, non uteretur; sæpe, ut ipse magis esset vacuus, quam putâsset; neque posse domum ejus compleri, qui tantummodo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea quæ non putâris; illa, quæ credideris in manibus esse, ut aliquâ de causâ non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. Id, si promittas, et incertum est, et in diem, et in paucioribus: sin autem id neges; et certe abalienes, et statim, et plures: plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat operâ alterius, quam qui utantur. Quare, satius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quam omnes continuo domi; præsertim cum multo magis irascantur ei, qui neget, quam ei, quem videant justâ causâ impeditum; ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo possit. Ac, ne videar aberrâsse a distributione meâ, qui hæc in hac populari parte petitionis disputem; hoc sequor; hæc omnia non tam ad amicorum studia, quam ad popularem famam, pertinere. Etsi enim inest aliquid [ductum] ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum; tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui præsidii teneantur, ut amiciores abs te discedant, quam

accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

XIII. Sequitur, ut de rumore dicendum sit; cui maxime serviendum est. Sed, quæ dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum quos tuâ causâ venisse appareat: bene ut homines nôsse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, loquantur et existiment; domus ut multâ nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satisfiat oratione omnibus; re operâque multis: perficiatur id, quod fieri potest labore, et arte, ac diligentiâ; non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Jam urbanam illam multitudinem, et eorum studia qui conciones tenent, [quæ] adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causâ recipiendâ, Cornelio defendendo: excitanda nobis sunt, quæ adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque, haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeii summam erga te esse voluntatem, et vehementer ad illius rationes, te id assequi quod petis, pertinere. Postremo, tota petitio, cura, ut pompæ plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis, ut habeat summam speciem ac dignitatem; ut etiam (si quâ possit) nec competitoribus tuis exsistat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis, accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes reipublicæ bona de te sit, et honesta opinio. Nec tamen in petendo res publica capessenda est, neque in senatu, neque in concione: sed hæc tibi sunt retinenda; ut senatus te existimet, ex eo quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suæ fore; equites Romani, et viri

boni et locupletes, ex vitâ actâ te studiosum otii ac rerum tranquillarum; multitudo, ex eo duntaxat quod oratione in concione ac judicio popularis fuisti, te a suis commodis alienum non futurum.

XIV. Hæc mihi veniebant in mentem de duabus illis [commentationibus] matutinis, quas tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeramus: "Novus sum; consulatum peto." Tertium restat, "Roma est," civitas ex nationum conventu constituta; in quâ multæ insidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur; multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis, in tot hominum cujusque modi vitiis tantisque versantem, vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. Quare, etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam instititsti: excelle dicendo: hoc et tenentur Romæ homines, et alliciuntur, et ab impediendo ac lædendo repelluntur. Et, quoniam in hoc vel maxime vitiosa est civitas, quod, largitione interpositâ, virtutis ac dignitatis oblivisci solet; in hoc, fac ut te bene nôris, id est, ut intelligas, eum esse te, qui judicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre possis. Fac, ut se abs te custodiri atque observari sciant: cum diligentiam tuam, tum auctoritatem, vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium, pertimescant. Atque hæc ita te volo illis proponere, non, ut videare jam accusationem meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. Et plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video, nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquæ centuriæ renuntient, suos maxime necessarios. Quare, si advigilamus pro rei dignitate, et si nostros ad summum studium be-

nevolos excitamus; et si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique munus describimus; et si competitoribus judicia proponimus, sequestribus metum injicimus, divisores ratione aliquâ coërcemus; perfici potest, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat.

XV. Hæc sunt, quæ putavi non melius scire me quam te, sed facilius, his tuis occupationibus, colligere unum in locum posse, et ad te perscripta mittere. Quæ tametsi ita scripta sunt, ut non ad omnes qui honores petent, sed ad te proprie, et ad hanc tuam petitionem, valeant; tamen tu, si quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit præteritum, velim, hoc mihi dicas. Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

EPISTOLARUM TOMI TERTII FINIS.

EXCUDIT T. DAVISON, LONDINI.